

การบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง
กรณีศึกษาในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย

คุณฉวีนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
สถาบันรัฐประศาสนศาสตร์และนโยบายสาธารณะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรังสิต

ปีการศึกษา 2563

**SOCIAL CAPITAL MANAGEMENT FOR COMMUNITY DEVELOPMENT
IN THE FORM OF SELF-HELP : A CASE STUDY OF THAILAND :
UPPER NORTHERN AREAS**

BY

URAIWAN MAEBAN

**A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENTS FOR
THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY IN PUBLIC ADMINISTRATION
INSTITUTE OF PUBLIC ADMINISTRATION AND PUBLIC POLICY**

GRADUATE SCHOOL, RANGSIT UNIVERSITY

ACADEMIC YEAR 2020

คุษฎีนิพนธ์เรื่อง

การบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง
กรณีศึกษาในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย

โดย

อุไรวรรณ แม่บ้าน

ได้รับการพิจารณาให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยรังสิต

ปีการศึกษา 2563

รศ.ดร.ปิยากร หวังมหาพร
ประธานกรรมการสอบ

ศ.ดร.จรัส สุวรรณมาลา
กรรมการ

ศ.ดร.ศุภชัย ขาวะประภา
กรรมการ

รศ.ดร.จิระ ประทีป
กรรมการ

รศ.ดร.ปธาน สุวรรณมงคล
กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษา

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

(ผศ.ร.ต.หญิง ดร.วรรณิ์ สุขสาตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

31 มีนาคม 2564

Dissertation entitled

SOCIAL CAPITAL MANAGEMENT FOR COMMUNITY DEVELOPMENT

IN THE FORM OF SELF-HELP A CASE STUDY OF THAILAND

UPPER NORTHERN AREAS

by

URAIWAN MAEBAN

was submitted in partial fulfillment of the requirements
for the degree of Doctor of Philosophy in Public Administration

Rangsit University
Academic Year 2020

Assoc.Prof. Piyaporn Whangmahaporn, Ph.D.
Examination Committee Chairperson

Prof. Charas Suwanmala, Ph.D.
Member

Prof. Supachai Yavaprabhas, Ph.D.
Member

Assoc.Prof. Chira Prateep, Ph.D.
Member

Assoc.Prof. Pathan Suvanamongkol, Ph.D.
Member and Advisor

Approved by Graduate School

(Asst.Prof.Plт.Off. Vanee Sooksatra, D.Eng.)

Dean of Graduate School

March 20, 2021

กิตติกรรมประกาศ

คุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงอย่างทรงคุณค่ายิ่งต่อผู้วิจัย อันเกิดจากความกรุณาของคณาจารย์ทุกท่านที่อำนวยความสะดวกให้งานคุษฎีนิพนธ์นี้มีความสมบูรณ์อย่างที่สุด

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ปธาน สุวรรณมงคล ที่ปรึกษาคุษฎีนิพนธ์ เป็นอย่างสูงที่ได้ให้คำแนะนำ ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความละเอียด ถี่ถ้วน และเอาใจใส่ด้วยดีเสมอมา

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คณะกรรมการสอบป้องกันคุษฎีนิพนธ์ และคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ให้คำปรึกษาแนะนำ และตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนทำให้การศึกษาครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และ ศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ สุขสำราญ และคณาจารย์ทุกท่านที่ถ่ายทอดความรู้ ความคิด หลักวิชาการต่างๆ รวมถึงท่านผู้รู้ทุกท่านที่ผู้วิจัยนำแนวคิดของท่านผ่านทางคำรา เอกสารวิชาการต่างๆ อันเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งมาประยุกต์ใช้ในการทำคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่าน ที่ให้ความอนุเคราะห์ให้ข้อมูล ให้คำแนะนำ ยืนยันข้อมูล เพื่อประกอบการวิจัยในครั้งนี้ จนทำให้คุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณครอบครัว บิดา มารดา พี่ๆ และกัลยาณมิตรทุกท่านที่เป็นกำลังใจและสนับสนุนการศึกษาของผู้วิจัยเป็นอย่างดี คุณค่าส่วนประ โยชน์และคุณงามความดีที่ได้จากคุษฎีนิพนธ์ ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญูทดแทนคุณแด่บุพการี บุรพจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่านทั้งในอดีตและปัจจุบัน ที่ทำให้ผู้วิจัยเป็นผู้มีการศึกษาและประสบความสำเร็จมาตราប់ทุกวันนี้

อุไรวรรณ แมะบ้าน

ผู้วิจัย

6004916 : อุไรวรรณ แมะบ้าน
 ชื่อคุณิพนธ์ : การบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชน
 ฟังตนเอง กรณีศึกษาในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ของประเทศไทย
 หลักสูตร : ปรัชญาคุณิบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 อาจารย์ที่ปรึกษา : รศ.ดร.ปธาน สุวรรณมงคล

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบริบทที่มีผลต่อการบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนฟังตนเอง ศึกษาการบริหารจัดการทุนทางสังคม ศึกษากลยุทธ์การบริหารจัดการทุนทางสังคม และเสนอแนวทางในการบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนฟังตนเอง การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กรณีศึกษาตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ และตำบลน้ำเกีฮน อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน เก็บข้อมูลการวิจัยแบบมีส่วนร่วมหลายรูปแบบ คือวิเคราะห์ และการสังเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่มและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัย พบว่า บริบทที่มีผลต่อการบริหารจัดการทุนทางสังคม ด้านสภาพทุนทางสังคมของชุมชน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน ทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยด้านทุนมนุษย์พบว่าหากผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนชุมชนอย่างจริงจัง จะทำให้ชุมชนนั้นเข้มแข็งและฟังตนเองได้ ซึ่งทุนมนุษย์เป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนให้การพัฒนาบรรลุตามเป้าประสงค์ที่วางไว้ โดยมีทุนทางสถาบันต่างๆ ในพื้นที่ เข้าเป็นภาคีเครือข่าย สร้างการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยอาศัยทุนทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาเป็นองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งได้แก่ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและสิ่งต่างๆ ที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ในการขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้ชุมชนเข้มแข็งต้องอาศัยชุมชนเป็นหลักในการพัฒนามากกว่าอาศัยการช่วยเหลือจากภาครัฐ การใช้กลยุทธ์การบริหารจัดการทุนทางสังคมที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนฟังตนเอง พบว่า มีการขับเคลื่อนชุมชนโดยมีการวางแผน และการประสานงานภายในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการร่วมศึกษาปัญหา ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ และวางแผนในการดำเนินงานและประสานงานร่วมกัน กลยุทธ์การบริหารจัดการที่ชุมชนนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนฟังตนเอง คือ การจัดการความรู้ ได้แก่ การสร้างความรู้ การจัดการเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ การบริหารทุนทางสังคมจึงเป็นปัจจัยความสำเร็จหลักของการพัฒนาชุมชนฟังตนเองในชุมชนท้องถิ่นไทย

(จำนวนหน้า 196 หน้า)

คำสำคัญ : ทุนทางสังคม, การจัดการ, การพัฒนาชุมชน, ชุมชนฟังตนเอง

ลายมือชื่อนักศึกษา ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

6004916 : Uraiwan Maeban
 Dissertation Title : Social Capital Management for Community Development in the Form Of Self-Help A Case Study of Thailand Upper Northern Areas
 Program : Doctor of Philosophy in Public Administration
 Dissertation Advisor : Assoc.Prof. Pathan Suwanmongkol, Ph.D.

Abstract

The purposes of the study were 1) to study the contexts that affect social capital management and 2) to study social capital management strategies that affect community development in the form of self-reliant communities. The study employed qualitative research methods. The data collection process using multi-participatory research consisted of the analysis and synthesis of documents, the in-depth interview, the group conversation, and the participatory observation.

The results of the study showed that regarding the contexts affecting the social capital management, the social capital of the community included the human capital, the institutional capital, the culture and wisdom, and the natural resources and environment. The community leaders, both formal and informal, if taking a serious role in driving their communities, would make that community strong and independent; human capital was the key factor that contributes to the development in order to meet the goal. The institutions in the mentioned area served as network partners, providing the funding could create the engagement and the exchange of knowledge. Within this regard, the cultural capital and the wisdom were composed of the environment element in the community, including customs, traditional belief, and others as the identity of the community. In order to become strong and independent, the communities must be the ones to drive various activities by themselves rather than relying solely on the public sector. The effects of the use of the social capital management strategies on the community development in the form of self-reliant communities revealed the planned community-driven operations and concrete coordination within the community, the participation of the local people in studying problems, the idea sharing among people in the community, the decision making, and the operation planning and coordination. The management strategy that the community used in developing self-reliant communities was knowledge management, including knowledge creation, knowledge storage, knowledge sharing, and the application of knowledge. Therefore, the social capital management was a key factor for success regarding the development of self-reliant communities in Thai local communities.

(Total 196 pages)

Keywords: Social Capital, Management, Community Development, Self-Reliant Community

Student's Signature Dissertation Advisor's Signature

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญรูป	ช
บทที่ 1	
บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามการวิจัย	9
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	10
1.4 ขอบเขตการศึกษา	10
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
1.6 นิยามศัพท์	11
บทที่ 2	
ทบทวนวรรณกรรม และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	15
2.1 แนวคิดทฤษฎีทุนทางสังคม	15
2.2 แนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการ	33
2.3 แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาชุมชน	35
2.4 แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม	42
2.5 แนวคิดทฤษฎีการพึ่งตนเอง	48
2.6 แนวคิดทฤษฎีการจัดการเรียนรู้	53
2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	56
2.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย	61

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3	
ระเบียบวิธีวิจัย	64
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	64
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	66
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	67
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	68
บทที่ 4	
ผลการวิจัย	69
4.1 การบริหารจัดการทุนทางสังคมของชุมชนตำบลโหล่งขอด	69
4.2 การบริหารจัดการทุนทางสังคมของชุมชนตำบลน้ำเกีฮ่วน	102
4.3 กลยุทธ์ในการบริหารจัดการทุนทางสังคม โดยผ่านการมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง	152
4.4 ปัจจัยความสำเร็จหลักในการบริหารจัดการทุนทางสังคม	160
บทที่ 5	
สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	163
5.1 สรุปผลการวิจัย	163
5.2 การอภิปรายผล	169
5.3 ข้อเสนอแนะ	184
บรรณานุกรม	188
ประวัติผู้วิจัย	196

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
3.1	จำนวนกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตำบลน้ำเกีฮ่น	65
3.2	จำนวนกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตำบลโหล่งซอด	65
4.1	ความสัมพันธ์ของนวัตกรรมกับแนวคิดของการพัฒนาและคุณลักษณะ ของนวัตกรรม	136
4.2	การวิเคราะห์เปรียบเทียบการบริหารจัดการชุมชนด้วยทุนทางสังคม ตำบลโหล่งซอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ และตำบลน้ำเกีฮ่น อำเภอ ภูเพียง จังหวัดน่าน	145

สารบัญรูป

รูปที่		หน้า
2.1	สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา	32
2.2	ลักษณะชุมชนเข้มแข็ง	38
2.3	ปัจจัยที่มีอิทธิพลเหนือการมีส่วนร่วม	45
2.4	การจัดการเรียนรู้	54
2.5	กรอบแนวคิดการบริหารจัดการชุมชน	62
4.1	การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ตำบลโหล่งขอด	70
4.2	ฐานคิดสำคัญ กระบวนการมีส่วนร่วมของตำบลโหล่งขอด	90
4.3	กระบวนการจัดการความรู้ของคนตำบลโหล่งขอด	94
4.4	ภาพวาดและเสกก่อนอิฐที่ขุดพบในตำบลน้ำเกี๋ยน	105
4.5	ผลิตภัณฑ์สมุนไพรชุมชนกลุ่มสมุนไพรตำบลน้ำเกี๋ยน	113
4.6	การส่งเสริมการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น	113
4.7	พิพิธภัณฑ์ชุมชนตำบลน้ำเกี๋ยน	114
4.8	การจัดระบบของศักยภาพและทุนทางสังคมของตำบลน้ำเกี๋ยน	120
4.9	ผ้าลายโบราณน้ำเกี๋ยน	124
4.10	กระบวนการคิดกลุ่มชีวิต ตำบลน้ำเกี๋ยน	126
4.11	รูปแบบการบริหารจัดการกลุ่ม	128
4.12	บทบาทและการมีส่วนร่วมของสมาชิก	129
4.13	กระบวนการจัดการความรู้ของคนตำบลน้ำเกี๋ยน อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน	138
4.14	แสดงเป้าหมายชุมชนพึ่งตนเอง ตำบลน้ำเกี๋ยน อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน	144
4.15	พิธีมิตสังคมไทยกับชุมชนท้องถิ่น	153
4.16	พิธีมิต คำว่า สังคมไทยกับชุมชนท้องถิ่น	155
4.17	แนวทางการดำเนินงาน	157
4.18	การขับเคลื่อนการบริหารจัดการในพื้นที่	159
4.19	รูปแบบการบริหารจัดการทุน	161

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560–2564) (ราชกิจจานุเบกษา, 2561) ได้น้อมนำหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9-11 เพื่อให้เกิดความสมดุลยั่งยืน โดยได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนทั้งในระดับกลุ่มอาชีพ ระดับภาค และระดับประเทศเพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน” อีกทั้ง รัฐบาลได้มีวิสัยทัศน์เชิงนโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยมีโมเดลพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาล หรือ “ไทยแลนด์ 4.0” (สุวิทย์ เมษินทรีย์, 2559) ภายใต้การนำของ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้นำเสนอภารกิจในการขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศด้านต่างๆ เพื่อการปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจ การปฏิรูปการวิจัยและการพัฒนา และการปฏิรูปการศึกษาไปพร้อมๆ กัน

จากการกำหนดนโยบายในอดีตที่ผ่านมาได้มีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ยุคแรก “ประเทศไทย 1.0” ได้เน้นทางด้านเกษตรเป็นหลัก เช่น ผลิดและขาย พืชไร่ พืชสวน เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ยุคสอง “ประเทศไทย 2.0” เน้นอุตสาหกรรมแต่เป็นอุตสาหกรรมเบา เช่น การผลิตและขายรองเท้า เครื่องหนัง เครื่องดื่ม เครื่องประดับ เครื่องเขียน กระเป๋า เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น และยุคที่สาม “ประเทศไทย 3.0” เป็นอุตสาหกรรมหนักและการส่งออก เช่น การผลิตและขาย ส่งออกเหล็กกล้า รถยนต์ การกลั่นน้ำมัน แยกก๊าซธรรมชาติ และปูนซีเมนต์ เป็นต้น แต่ไทยในยุค 1.0, 2.0 และ 3.0 รายได้ประเทศยังอยู่ในระดับปานกลางและ “ประเทศไทย 4.0” ต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ไปสู่ “Value-Based Economy” หรือ “เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” โดยมีฐานคิดหลัก คือ เปลี่ยนจากการผลิตสินค้า “โภคภัณฑ์” ไปสู่สินค้าเชิง “นวัตกรรม” เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรม ไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี และนวัตกรรม และเปลี่ยนจากการเน้นภาคการผลิตสินค้า ไปสู่การเน้นภาคบริการมากขึ้น ซึ่งในการปรับเปลี่ยนการผลิตสินค้าเชิงนวัตกรรม คือกระบวนการนำความคิดใหม่ สิ่งประดิษฐ์ใหม่ แนวทางและวิธีการทำงาน

ใหม่ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์และผลลัพธ์ที่ดีต่อผู้เกี่ยวข้อง เช่น การเพิ่มคุณค่า การเพิ่มผลผลิต การเพิ่มผลตอบแทน การเพิ่มคุณภาพ การลดค่าใช้จ่าย การสร้างความพึงพอใจให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง การลดปัจจัยเสี่ยงทางสุขภาพและเพิ่มปัจจัยส่งเสริมสุขภาพ เป็นต้น

ในสภาวะปัจจุบันบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ ในการสร้างรายได้ นั้นที่สำคัญคือ ชุมชนท้องถิ่น ที่ใช้ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมเข้ามาสร้างรายได้ เป็นจำนวนมากให้กับประเทศ เพื่อใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นการนำทุนทางสังคมของแต่ละชุมชน สิ่งที่มีอยู่มาพัฒนาและทำให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้น สร้างอัตลักษณ์ให้กับสินค้าต่างๆ โดยการนำเทคโนโลยีเข้ามาสนับสนุน เช่น การใช้เทคโนโลยีเป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์สินค้าและบริการให้เป็นที่รู้จัก เน้นภาคบริการ การสร้างความประทับใจ ให้เพิ่มมากขึ้น ในด้านการเกษตรก็เปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิม ไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ ที่เน้นการบริหารจัดการและใช้เทคโนโลยีหรือ Smart Farming อีกทั้งต้องเพิ่มพูนความรู้และทักษะใหม่ๆ ให้กับคนในชุมชนหรือในกลุ่มต่างๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพของสินค้าและบริการให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป โดยการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของสังคมนั้น ทำให้สังคมต้องกลับมาให้ความสำคัญกับความเป็นรากเหง้าของบ้านเกิดและชุมชน คนรุ่นใหม่กลับไปท้องถิ่น เพื่อหันไปพัฒนาต่อยอดทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ให้ดีกว่าเดิม ซึ่งบทบาทในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการชุมชนแบบพึ่งตนเองนั้น มีความเข้มแข็ง เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชนมากขึ้น ในทางรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง คนในชุมชนท้องถิ่นมีการร่วมกันคิด ร่วมกันจัดรูปแบบกิจกรรม ร่วมกันสร้างโครงการ แผนงาน ในชุมชนอย่างมีคุณภาพและเกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการกิจกรรมสาธารณะที่ชี้ให้เห็นว่า บทบาทของรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองจะเกิดขึ้นได้ดี ขึ้นอยู่กับบริบทหรือความเข้มแข็งของคนในชุมชนตัวผู้นำชุมชน โดยที่ชุมชนต้องช่วยเหลือตนเองก่อน หากแต่รัฐนั้น คอยเข้ามาสนับสนุนในด้านที่จำเป็น เช่น งบประมาณ หรือการบริหารจัดการให้เหมาะสมกับพลเมือง จากการจัดการตนเองของชุมชนเพื่อให้ท้องถิ่นมีความเข้มแข็งมากขึ้น

การศึกษาพื้นที่ภายใต้ภูมิรัฐประศาสนศาสตร์ และค้นหาทุนทางสังคมในชุมชนที่มีอยู่ในชุมชน เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดเศรษฐกิจภายในชุมชนบนรากฐานทุนทางสังคม วัฒนธรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมชุมชน สภาพแวดล้อม และพลเมือง ในชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนา และสื่อถึงรากเหง้าประวัติศาสตร์ชุมชน ถือเป็นทุนทางสังคมที่เป็นรากฐานสำคัญที่สุดต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาด้านอื่นๆ ในชุมชนท้องถิ่นให้เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้

จากแนวคิด “ศาสตร์พระราชา” ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 คือ องค์ความรู้ที่ว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน โดยให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ ให้ประชาชนมีความสุข โดยคำนึงถึงสภาพภูมิศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติและภูมิหลังทางเศรษฐกิจ สังคม และที่สำคัญคือ การพัฒนาต้องมีความรัก ความห่วงใย ความรับผิดชอบและการเคารพซึ่งกันและกัน ซึ่งการพัฒนาประเทศตามแนวทางบริบทของสังคมไทย ผู้วิจัยเห็นว่า ต้องเริ่มจากชุมชน “การบริหารทุนทางสังคมเป็นปัจจัยความสำเร็จหลัก ของการพัฒนาชุมชนพึ่งตนเองเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยให้ความสนใจศึกษาซึ่งปัจจุบันสังคมได้หันมาให้ความสนใจกับชุมชนท้องถิ่นกันมากขึ้น ความรักถิ่นฐานบ้านเกิดที่อยากจะ “สร้างบ้านแปงเมือง” หรือ นำพาความสุข ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมาให้ท้องถิ่น ให้ชุมชนของตนเอง ซึ่งนับวันจะมีมากขึ้นในแต่ละชุมชน โดยมีการพัฒนาในทุกๆ ด้านไปพร้อมกัน ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครองและระบบ โครงสร้างพื้นฐาน

การพัฒนาชุมชน มีกระบวนการขั้นตอนในการดำเนินการ ทั้งนี้ การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่ตั้งอยู่บนการพัฒนาชุมชนที่อาศัย “ทุน” ของชุมชนท้องถิ่น เป็นรากฐานในการพัฒนาชุมชน ผู้วิจัยเชื่อว่าจะทำให้ชุมชนพัฒนาแบบพึ่งตนเองได้ โดยเริ่มมาจากคน หรือ พลเมือง ภายในชุมชนท้องถิ่นเอง ที่จะร่วมกันจุดประกายในการพัฒนา โดยใช้ทุนของชุมชนที่มีอยู่ เน้นที่พลังความคิดและความสามารถของสิ่งที่มีในชุมชนท้องถิ่น เพราะภายในชุมชนต่างมีของดี มีบุคคลที่มีความสามารถ มีทรัพยากร มีประเพณี วัฒนธรรม มีวิถีชีวิต ที่สามารถนำมาใช้อย่างมีคุณค่า เกิดประโยชน์ แล้วสร้างสัมพันธภาพระหว่างความสามารถของแต่ละคน สมาคม องค์กรและเครือข่าย เปลี่ยนความคิด แนวทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจากแบบดั้งเดิมที่คิดและทำจากบนลงล่าง ริเริ่มจากภายนอกสู่ภายใน เปลี่ยนแปลงรูปแบบมาเป็น ร่วมกันนำสินทรัพย์ชุมชนหรือ “ทุน” ชุมพลังของชุมชน มาใช้ มาพัฒนาชุมชน มาสร้างคุณค่าให้เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ให้ยั่งยืนต่อไป

ทุนทางสังคม เป็น สิ่งหนึ่ง ที่มาจากความร่วมมือ ร่วมใจของพลเมือง ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจของคนในชุมชน ความเอื้ออาทรต่อกัน ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทุนทางสังคม เป็นเสมือนสมบัติของทุกคนในชุมชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ตลอดเวลา ที่สำคัญทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่ยิ่งใช้ยิ่งมีเพิ่มมากขึ้น การที่ชุมชนมีทุนทางสังคมย่อมจะเกื้อกูลต่อการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน รวมทั้งการจัดการความรู้ด้วย เพราะทุนทางสังคมเอื้อประโยชน์ต่อการสร้างทุนทางปัญญาหรือความรู้

สำหรับการจัดการความรู้ในบริบทของชุมชน คือ กระบวนการของการสร้างความรู้ การจัดเก็บและสืบค้นความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ และนำความรู้ที่มีอยู่มาทำให้เกิดรายได้เกิดการท่องเที่ยว เกิดการเรียนรู้ เกิดองค์กรชาวบ้าน กลุ่มเกษตรกร องค์กรประชาชน วัฒนธรรมชุมชนและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของประชาชนที่มีทัศนคติ หรือมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยมีการประสานความร่วมมือ การบริหารจัดการ และการจัดทรัพยากรด้วยตนเอง แต่การที่ชุมชนหรือท้องถิ่นจะดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน นอกจากจะต้องมีอุดมการณ์และวัตถุประสงค์ร่วมกันแล้ว การมีผลประโยชน์ร่วมกัน และการมีผู้นำที่ดียังเป็นองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยสำคัญด้วย ชุมชนยังถือเป็นช่องทางหรือเวทีที่เปิดโอกาสให้กลุ่มคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบดำเนินงานพัฒนาในด้านต่างๆ ในฐานะเป็นเจ้าของและผู้ได้รับประโยชน์โดยตรงจากการพัฒนา

สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการพึ่งตนเองของชุมชน คือ ชุมชนต้องมีความเป็นอิสระตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมด้วยตัวของตัวเองได้ รวมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาที่คนในชุมชนกำลังประสบในการอยู่ร่วมกันในชุมชน สิ่งสำคัญที่สุด คือ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แบบถ้อยทีถ้อยอาศัย สร้างความไว้วางใจ ให้แก่กันและกัน คนที่เป็นผู้อาวุโส เป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชนก็ต้องเป็นแบบอย่างที่ดี สร้างความสมัครสมานสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน จึงจะเกิดการร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจกันดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้ผ่านพ้นไปได้หากมีความเห็นแก่ตัว สร้างความขัดแย้ง และไม่เคารพกฎเกณฑ์กติกาของสังคม ไม่มีบรรทัดฐานทางสังคม ก็ทำให้ชุมชนหรือสังคมนั้น ยากแก่การปรับตัวและพัฒนาไปในทางที่ดีได้

การบริหารจัดการชุมชนที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การฝึกกำลัง ระดมสมอง ความคิดของคนในชุมชน เพื่อตั้งเป้าหมาย วางแผน กำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ คือ การจัดการความรู้ที่มีอยู่ หรือแสวงหาความรู้ใหม่ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ อาจจะเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างบุคคล องค์กร หรือ กลุ่มต่างๆ และนำความรู้มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด การสร้างความรู้สามารถสร้างขึ้น โดยการผสมผสาน และแลกเปลี่ยนความรู้หรือทรัพยากรที่มีอยู่ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปแบบของความรู้ ที่ฝังลึกแต่เดิม เป็นภูมิปัญญาหรือเป็นความรู้ที่ชัดเจน เกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเองหรือการถ่ายทอดจากบุคคลอื่น จากรุ่นสู่รุ่น

ในการจัดการองค์ความรู้หรือภูมิปัญญานั้น ชุมชนจะพึ่งตนเองได้จะต้องมีความรู้เพื่อนำมาเป็นพื้นฐานในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหา แก้ไขสถานการณ์ของชุมชน ตลอดจนการวางแผน กำหนดเป้าหมายของตนเองและชุมชน ซึ่งองค์ความรู้ที่มีนั้นสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชนโดยชุมชนและเพื่อชุมชน การนำความรู้และนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชนมาพัฒนาและปรับใช้เป็นนวัตกรรมของชุมชน รวมทั้งการนำองค์ความรู้มาปรับใช้ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม สามารถดำรงอยู่ได้อย่างปลอดภัยในภาวะสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน กระบวนการจัดการเรียนรู้เป็นการนำเสนอรูปแบบการขับเคลื่อนการทำงานของชุมชน โดยใช้ชุมชนเป็นตัวตั้งและนำสิ่งที่ดีของชุมชนหนึ่งสู่อีกชุมชนที่หนึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิถีชีวิต หรือวิธีการดำเนินงานของแต่ละบุคคลหรือแต่ละชุมชน เป็นการสร้างเสริมให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี เป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาหรือการใช้ภูมิปัญญาของแต่ละชุมชนให้เกิดประโยชน์ เป็นการนำสิ่งดีที่มีในชุมชนออกสู่สังคมอย่างภาคภูมิใจ เพื่อให้คนอื่นได้นำไปพัฒนาและปรับปรุง ปรับใช้กับตนเองและชุมชนได้โดยเริ่มจากแกนนำหรือผู้มีภูมิความรู้ จากปราชญ์ชาวบ้าน การบริหารจัดการความรู้โดยการแนะนำความรู้ ถ่ายทอดความรู้ เรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการบรรยาย การบอกเล่า การสาธิต การร่วมทำกิจกรรม ตลอดจนการดำเนินงานของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน นำแนวคิดหลักการทำงาน กระบวนการพัฒนาเรียนรู้ ผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบ จากการดำเนินงานมาพูดคุยแลกเปลี่ยนและสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ และนำเสนอแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน จากการปฏิบัติจริง จากปัญหาที่พบ ในการสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ เช่น การสนทนากลุ่ม การระดมสมองแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เทคนิคและกระบวนการการสื่อสารต่างๆ ที่ได้รับจากการลงมือปฏิบัติ ภาระคสมมองและแลกเปลี่ยนความเห็นซึ่งกันและกัน เป็นต้น

การที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้นั้น ผู้วิจัยเชื่อว่ากระบวนการพัฒนาชุมชนจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกๆ ภาคส่วน มีการประสานความร่วมมือทั้งจากองค์กรในพื้นที่และนอกพื้นที่ซึ่งมีองค์ความรู้ และประสบการณ์ในแต่ละด้าน ดังนั้นการพัฒนาเพื่อเสริมศักยภาพชุมชนด้วยการเพิ่มกระบวนการสร้างพลังให้กับประชาชนได้มีความสุขและพึ่งตนเองได้ ผู้นำย่อมมีความสุขไปด้วยจึงเป็นเป้าหมายของการใช้กระบวนการสร้างมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ได้มีโอกาสแสดงความคิดและเกิดการเรียนรู้สู่การจัดการแบบมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นโดยมุ่งเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างคนในชุมชน ภาคประชาสังคมและภาคประชาชนในการขับเคลื่อนชุมชนให้เป็นชุมชนนำอยู่ ชุมชนต้นแบบพึ่งตนเองได้ สะท้อนแนวคิดของการพัฒนาเพื่อสร้างชุมชนที่สามารถจัดการตัวเองได้อย่างชัดเจน กระบวนการสร้างเสริมการมีส่วนร่วมในการสร้าง เป้าหมายและแผนการพัฒนาของชุมชน ในการเป็นชุมชนพึ่งตนเอง

ได้นั้น บทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบในฐานะพลเมืองของชุมชนต้องมีด้วยกระบวนการสร้าง การมีส่วนร่วม สร้างกระบวนการวางแผน การคิด การลงมือปฏิบัติ และแก้ปัญหาาร่วมกัน เพื่อให้ เกิดกฎกติกาของชุมชน การรู้จักหน้าที่ของผู้นำ ผู้ตามและปฏิบัติตามกฎกติกา ข้อตกลง มาตรการ ทางสังคมของชุมชนได้อย่างเต็มใจ และกระบวนการสร้างเวทีประชาคมแนวร่วมของชุมชนแบบ การมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการตนเองเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้

การบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง จากที่ได้ นำเสนอไป ต้องมีการบูรณาการ ร่วมด้วยช่วยกัน ต้องได้รับความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของทุก ฝ่ายไม่ว่าจะเป็นภาคประชาชน ภาครัฐบาล ภาคเอกชน หรือแม้แต่กลุ่มองค์กรต่างๆ ที่เข้ามาให้การ สนับสนุนให้ชุมชนได้รับการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยการเข้ามาบูรณาการนั้นอาจจะเข้ามาอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ ซึ่งหากได้เข้ามาอย่างเป็นทางการก็จะมีตัวบทกฎหมายได้กำกับ และบัญญัติไว้

ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนของการกระจายอำนาจ พ.ศ.2542 มีผลทำให้ หน่วยงานของรัฐพยายามปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว ประชาชนในชุมชนก็มี ความตื่นตัวในการที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนมากขึ้น การกระจายอำนาจลงสู่ชุมชน ทำให้การพัฒนาชุมชนขึ้นอยู่กับประชาชนในท้องถิ่นมากขึ้นและผู้ที่ทำหน้าที่สนับสนุน ให้ คำปรึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและ โครงการวิชาการก็คือเจ้าหน้าที่ภาครัฐในชุมชนนั่นเอง ซึ่งอาจจะ หมายถึง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรืออำเภอ ต้องกระตุ้นให้ประชาชนได้รู้ ได้เข้าใจ ถึงแนวคิด หลักการวิเคราะห์ ปัญหาของชุมชน และให้ประชาชนตระหนักว่าเป็นปัญหาร่วมกันของทุกคนใน ชุมชน มิใช่เป็นของคนใดคนหนึ่ง การกระทำเช่นนี้จะทำให้ประชาชนมีความรู้สึกว่าได้เข้า มามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น พิจารณาปัญหาต่างๆ ในชุมชนของตนเองด้วย จะรู้สึกร่วม รับผิดชอบในการดำเนินโครงการ เหมือนเป็นปัญหาของตนโดยแท้จริงการพัฒนาชุมชนไม่ว่าจะ เป็นการพัฒนาด้วยการจัดกิจกรรมในด้านใดย่อมตั้งอยู่บนพื้นฐานการสนับสนุน ให้ประชาชน พึ่งตนเองได้เป็นประการสำคัญ หากสิ่งใดเกินกว่าความสามารถของประชาชน เช่น ความรู้ทางด้าน วิชาการและวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น รัฐบาลหรือหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับประชาชน ย่อมเข้าให้การ ช่วยเหลือเพื่อโครงการ กิจกรรมของประชาชนบรรลุผลด้วยดี ร่วมคิด ร่วมปรึกษา และร่วมกัน ทำงาน ซึ่งภาคราชการมิใช่หน่วยงานที่ทำให้ประชาชน แต่ฝ่ายเดียวการที่จะให้ประชาชนใน ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้นั้น

ผู้วิจัยคิดว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างยิ่ง คือ การสร้างความเข้มแข็ง คือ การเพิ่มขีดความสามารถในชุมชนว่าจะทำอย่างไรให้ชุมชนเข้มแข็ง ให้เกิดความร่วมมือระหว่างกัน การให้ความร่วมมือ การมีมิตรสัมพันธ์ระหว่าง คนในชุมชน ไม่แบ่งแยก ผู้คนมีความสัมพันธ์กันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความเท่าเทียมกัน โดยที่คนในชุมชนมีฐานะทางสังคมที่เท่าเทียมกัน ไม่แบ่งแยกความรวย ความจน ทุกคนต้องลงมือปฏิบัติเหมือนกัน ไม่ว่าจะรวยหรือจน และทุกคนมีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรชุมชนของตนเอง พัฒนาอย่างต่อเนื่องให้มีความยั่งยืน คือ จะทำอย่างไรเมื่อเข้มแข็งแล้ว จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างถาวร หรือความยั่งยืนนั่นเอง อีกทั้งยังสร้างศักยภาพให้แก่ชุมชน ความมีศักยภาพ คือ การที่ชุมชนดึงศักยภาพขององค์กรภายนอกเข้ามาเสริมความเข้มแข็งของชุมชน หนุนช่วยในกระบวนการทำงานของชุมชน โดยบุคลากร ผู้นำ ผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน และปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ช่วยสร้างศักยภาพ ให้เกิดขึ้น โดยกระบวนการจัดการเข้ามาบริหารภายในชุมชน ซึ่งการจัดการ (Management) มีความสำคัญต่อชุมชน องค์กร เป็นอย่างยิ่งกระบวนการทำงานหรือกิจกรรมที่กลุ่มบุคคลในชุมชนร่วมกันทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

การบริหารจัดการ “ชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง” สามารถกำหนดแบบแผนแนวทาง วิธีการที่ทำให้เศรษฐกิจของคนในชุมชนท้องถิ่นดีขึ้น เพราะการที่ประชาชนมีเศรษฐกิจที่ดีขึ้นก็จะช่วยให้ประชาชนหลุดพ้นจากการพึ่งพิงผู้อุปถัมภ์ หันมาพึ่งตนเองให้มากขึ้น ลดการใช้วัฒนธรรมอุปถัมภ์ลง หันมาช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากขึ้น กลับมายึดโยงกันด้วยวัฒนธรรมชุมชนที่แข็งแกร่งขึ้น การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ด้วยทุนทางสังคมของชุมชนที่มีอยู่ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถจัดการตนเอง แก้ไขปัญหาตนเอง จนเกิดการพัฒนาศาธารณะของท้องถิ่นให้ประสบความสำเร็จ ต้องมีรากฐานสำคัญของการพัฒนาท้องถิ่นคือ การส่งเสริมและบำรุงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมชุมชน และรากเหง้าประวัติศาสตร์ชุมชนถือเป็นสภาพแวดล้อมที่เป็นรากฐานสำคัญที่สุดต่อการพัฒนาด้านอื่นๆ โดยใช้ทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น ให้เป็น “การพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง”

จากการดำเนินการสำรวจชุมชนท้องถิ่น ที่สนใจจะศึกษานี้ เป็นชุมชนท้องถิ่นที่มีการจัดการทุนทางสังคมของชุมชนสู่การพัฒนาในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นที่ไม่เป็นทางการ คือ มีความเป็นชุมชนชนบทและมีการดำเนินการด้วยทุนทางสังคมของตนเองที่อยู่บริหารจัดการกันเอง แต่อยู่ภายใต้การดูแลของท้องถิ่นที่เป็นทางการ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐ ซึ่งผู้วิจัยได้สำรวจและเห็นศักยภาพของการบริหารจัดการชุมชนที่ยั่งยืนและสามารถที่จะเอาเป็นตัวอย่างให้กับชุมชนที่มีทุนทางสังคมและต้องการค้นหาทุนทาง

สังคมของตนเองที่มีอยู่ และนำศักยภาพทุนทางสังคมของตนเองที่มีนั้นมาพัฒนา มาปรับใช้ให้เกิดความยั่งยืนในการเป็นชุมชนพึ่งตนเองขึ้น เกิดชุมชนท้องถิ่นไทยที่ทำเศรษฐกิจท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และทำให้ชุมชนเป็นชุมชนที่ยั่งยืนได้ด้วยทุนทางสังคมของชุมชนที่มีอยู่ ชุมชนเปรียบเสมือนฐานรากของประเทศชาติ เมื่อฐานรากของโครงสร้างมีความเข้มแข็ง ก็ส่งผลให้ปลายยอด คือ ประเทศชาติ มีความแข็งแรง ขึ้นไปด้วย

การพัฒนา ก็ควรที่จะเริ่มจากจุดเล็กๆ คือ ชุมชน และขยายผลไปสู่ระดับที่กว้างขึ้น ใหญ่ขึ้น คือ ประเทศชาติ การพัฒนาขีดความสามารถในด้านต่างๆ ก็จะมีเพิ่มขึ้น สูงขึ้น ตามไปด้วย ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาพื้นที่ คือ ตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ และตำบลน้ำเกี๋น อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน โดยศึกษาเปรียบเทียบบริบทชุมชนทั้งสองแห่ง คือ ทุนทางสังคม กระบวนการคิด และรูปแบบนวัตกรรมทางสังคม วิถีชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคมของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2547) ได้จำแนก ทุนทางสังคมเอาไว้ 3 ส่วนหลัก ก็คือ ทุนมนุษย์ ทั้งที่เป็นบุคคลทั่วไปและผู้นำทางสังคม เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน อาสาสมัคร ฯลฯ ที่มีความไว้วางใจเชื่อใจจากชุมชนเพราะมีบารมีส่วนตัว เช่น มีคุณธรรม วินัย ความซื่อสัตย์ จิตสำนึกสาธารณะ ทุนสถาบัน ตั้งแต่สถาบันหลักของชาติ ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันสำคัญในสังคม เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันการเมือง ฯลฯ องค์กรที่ตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน องค์กรประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และสื่อมวลชน ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ทั้งภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรมไทย จารีตประเพณีที่ดีงาม และสถาปัตยกรรมต่างๆ เช่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน เป็นต้น

ทุนทางสังคม (Social Capital) เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด อย่างหนึ่งขององค์กร ของพื้นที่ ของท้องถิ่นหรือของชุมชน เพราะการมีทุนทางสังคม ไม่ว่าจะเป็ทุนมนุษย์ ทั้งที่เป็นบุคคลทั่วไปและผู้นำทางสังคม ที่มีความไว้วางใจเชื่อใจจากชุมชน ทุนที่เป็นสถาบัน ตั้งแต่สถาบันหลักของชาติ ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันสำคัญในสังคม องค์กรต่างๆ และทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ทั้งภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรมจารีตประเพณีที่ดีงาม และสถาปัตยกรรมต่างๆ ซึ่งทุนทางสังคมนี้ หากมีการบริหารจัดการที่ดีมีคุณภาพ มีความรู้ มีสติปัญญา มีทักษะ มีคุณธรรม มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีความเสียสละ มีทัศนคติที่ดีในการทำงานและทำประโยชน์ต่อส่วนรวมร่วมกันแล้ว จะทำให้องค์กร ท้องถิ่นหรือชุมชนเข้มแข็ง

การที่จะทำให้องค์กร ท้องถิ่นหรือชุมชนเข้มแข็งได้นั้น ต้องอาศัยปัจจัยในการสนับสนุนในด้านต่างๆ กล่าวคือ ท้องถิ่นหรือชุมชนจะเข้มแข็งได้นั้น สมาชิกในชุมชนท้องถิ่นจะต้องมีการบริหารจัดการ มีความสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเอง และพัฒนาในท้องถิ่น ในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น และสามารถเผชิญกับวิกฤตต่างๆ ได้อย่างเข้มแข็ง ซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากคนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน เข้ามาร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันสร้าง มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งการเสนอแนวทาง ความคิด และการปฏิบัติ โดยสามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง การมีทรัพยากรที่มีคุณภาพ คือ "ทุนทางสังคม" ของท้องถิ่นหรือชุมชน ทำให้ชุมชนท้องถิ่นมีศักยภาพ มีความเข้มแข็ง อีกทั้งจะช่วยส่งเสริมในเรื่องของ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ภายในชุมชนท้องถิ่นอีกด้วย

ทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่หนึ่ง ที่มาจากความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน โดยความสัมพันธ์ของคนในชุมชนนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจของคนในชุมชน ความเอื้ออาทรต่อกัน ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทุนทางสังคมเป็นเสมือนสมบัติของทุกคนในชุมชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ตลอดเวลา การที่ชุมชนมีทุนทางสังคมย่อมจะเกื้อกูลต่อการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน การจัดการ “ชุมชนท้องถิ่นแนวใหม่” สามารถกำหนดแบบแผน แนวทาง วิธีการที่เร่งทำให้เศรษฐกิจของคนในชุมชนท้องถิ่นดีขึ้น เพราะการที่ประชาชนมีเศรษฐกิจที่ดีขึ้นก็จะช่วยให้ประชาชนหลุดพ้นจากการพึ่งพิงผู้อุปถัมภ์ หันมาพึ่งตนเองให้มากขึ้น ลดการใช้วัฒนธรรมอุปถัมภ์ลง หันมาช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากขึ้น กลับมายึดโยงกันด้วยวัฒนธรรมชุมชน ที่แข็งแกร่งขึ้น การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เป็นชุมชนท้องถิ่นนิยม การเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถจัดการตนเอง แก้ไขปัญหาตนเอง จนเกิดการพัฒนาบริการสาธารณะของท้องถิ่นให้ประสบความสำเร็จ โดยชุมชนเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง

1.2 คำถามการวิจัย

- 1.2.1 บริบทชุมชนมีผลต่อการบริหารทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนพึ่งตนเองหรือไม่
- 1.2.2 การบริหารจัดการทุนทางสังคม เพื่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเองจะต้องอาศัยชุมชนเป็นหลักในการพัฒนาหรือไม่
- 1.2.3 ชุมชนขับเคลื่อนกลยุทธ์การบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อให้เกิดรูปแบบชุมชนพึ่งตนเองอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง กรณีศึกษาในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ของประเทศไทย ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

- 1.3.1 เพื่อศึกษาบริบทที่มีผลต่อการบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนพึ่งตนเอง
- 1.3.2 เพื่อศึกษาการบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนแบบชุมชนพึ่งตนเอง
- 1.3.3 เพื่อศึกษากลยุทธ์การบริหารจัดการทุนทางสังคมที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนพึ่งตนเอง
- 1.3.4 เพื่อเสนอแนวทางในการบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนพึ่งตนเอง

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตการศึกษาดังนี้

- 1.4.1 ขอบเขตเนื้อหา มุ่งศึกษาการบริหารจัดการทุนทางสังคมได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน และทุนวัฒนธรรมประเพณีที่จะนำไปสู่ชุมชนพึ่งตนเอง
- 1.4.2 ขอบเขตพื้นที่ ศึกษาชุมชน 2 แห่ง คือ ชุมชนตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ และ ชุมชนตำบลน้ำเกีฮ่วน อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
- 1.4.3 ขอบเขตระยะเวลา ช่วงเวลาตั้งแต่ 1 กุมภาพันธ์ 2561 – 1 กุมภาพันธ์ 2563

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับ

- 1.5.1 ทำให้มีแนวทาง ในการพัฒนาชุมชนในรูปแบบพึ่งตนเองด้านสังคม ด้านทุนวัฒนธรรมประเพณี ด้านเศรษฐกิจชุมชน ด้านทรัพยากรธรรมชาติ
- 1.5.2 ทำให้มีข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์การบริหารจัดการทุนทางสังคมในชุมชนให้เกิดประโยชน์ ในการพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมและการจัดการความรู้ของชุมชน เพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเอง

1.6 นิยามศัพท์

ทุนทางสังคม หมายถึง ทรัพยากรที่มีชุมชนมีอยู่ หรือสร้างขึ้น โดยเกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งเอื้อผลการดำเนินงานของชุมชนให้เป็นไปได้ด้วยความสะดวก และเกื้อกูลให้เกิดการจัดการความรู้ ส่งผลให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ทุนทางสังคมในที่นี้ หมายถึง ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน ทุนวัฒนธรรมประเพณี และทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

การบริหารจัดการทุนทางสังคม หมายถึง การบริหารจัดการสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดคุณค่า เกิดประโยชน์ และให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ตลอดจนได้ผลผลิตที่มีประสิทธิผลไปพร้อมกันด้วย

การพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเอง หมายถึง การพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ทั้งการพัฒนาคน และทรัพยากรในชุมชน การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ให้เกิดคุณค่า ให้เกิดประโยชน์ เกิดรายได้ และชุมชนสามารถจัดการตนเองได้ โดยที่ไม่ต้องรอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นเพียงอย่างเดียว

กลยุทธ์การบริหาร หมายถึง กระบวนการ วิธีการ องค์ความรู้ หรือการกระทำใดๆ ก็แล้วแต่ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยสามารถนำมาปรับใช้ มาพัฒนาให้เกิดประโยชน์กับชุมชนได้

บริบทชุมชน หมายถึง สภาพแวดล้อม โดยทั่วไปของชุมชน ทั้งทางกายภาพ ทางภูมิศาสตร์ ภูมิหลัง ซึ่งประกอบด้วย สภาพทั่วไป ประวัติศาสตร์ชุมชน สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมชุมชน ข้อมูลชุมชน อาจเป็นคน สัตว์ สิ่งของ ดิน น้ำ ทรัพยากรธรรมชาติ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ภายในชุมชน

การขับเคลื่อนชุมชน หมายถึง การพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีการวางแผนและมีรูปแบบในการพัฒนาที่ชัดเจน

การวางแผน (Planning) หมายถึง กระบวนการหรือภาระหน้าที่ ของการพิจารณาตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร การคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบและกำหนดขึ้นเป็นแผนการปฏิบัติงาน เพื่อสำหรับเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

เครือข่ายทางสังคม หมายถึง บุคคลที่อาจเป็นกลุ่มบุคคล องค์กร ส่วนราชการหรือชุมชนที่มีการติดต่อสื่อสารกัน โดยใช้ความสัมพันธ์ทางสังคม โดยมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน

ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีความเกี่ยวข้องหรือดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดผลตามจุดมุ่งหมาย

ความไว้วางใจ หมายถึง ความสมัครใจที่พร้อมจะได้รับผลจากบุคคลอื่น แต่มีพื้นฐานอยู่บนความคาดหว้งในทางบวกต่อการปฏิบัติของบุคคลอื่น

ประชาสังคม หมายถึง กลุ่มผู้คน ที่มารวมตัวกัน ในรูปแบบต่าง ๆ ที่แต่ละกลุ่มกำหนดขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นกลุ่ม ชมรม สถาบัน องค์กร มูลนิธิ เป็นต้น ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญคือจิตสำนึกสาธารณะ ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้จะเข้ามาดำเนินกิจกรรมเคลื่อนไหว เพื่อจุดประสงค์ทั้งทางการเมือง และการพัฒนาเพื่อประโยชน์สาธารณะ โดยจะดำเนินกิจกรรมภายใต้ความรู้สึกเจ้าของร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ซึ่งเกิดเป็นพลังในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาสังคมของตนเองได้

การพึ่งพาอาศัย หมายถึง การปฏิบัติที่ยอมเสียสละอะไรบางอย่างเพื่อบุคคลอื่นอย่างไรก็ตามบุคคลมักจะมี ความคาดหว้งจะได้รับการเอื้ออาทรกลับคืนมาเป็นการตอบแทน

ชุมชนพึ่งตนเอง หมายถึง สภาวะที่ชุมชนมีอิสระในการกำหนดเป้าประสงค์และตัดสินใจด้วยตนเอง โดยประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่สร้างความอยู่รอดของชุมชน มีการใช้ประโยชน์จากศักยภาพและทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ และสามารถระดมทุนเพื่อนำมาแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนของตนเอง

การพึ่งตนเอง หมายถึง การประกอบสัมมาชีพของชาวบ้าน ในการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพทั้งต่อเนื่องและไม่ต่อเนื่อง โดยที่ชาวบ้านสามารถนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ภูมิ

ปัญญาชาวบ้าน ทูตทางสังคม มาจัดการให้เกิดผลผลิต เพื่อพึ่งตนเองในชุมชน เพื่อลดรายจ่าย ลดการพึ่งพิงภายนอกและผลผลิตส่วนเกินสามารถนำมาทำให้เกิดรายได้ให้กับครอบครัวชุมชน ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน หมายถึง ภาทึความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนเป็นการดำเนินงานที่ผสานความสามารถและทรัพยากรของทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อดำเนินงานที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะให้ประสบความสำเร็จ

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่กลุ่มคนเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบและตัดสินใจในขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินกิจกรรมโดยสมัครใจ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มหลักข้อนี้เน้นถึงความจำเป็นที่คนต้องทำงานเป็นกลุ่มที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Team Work) โดยที่กลุ่มคนในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมรับผลประโยชน์จากการร่วมกันสร้าง

การรับฟังความคิดเห็นของประชาชน (Listen To The Public) ผู้นำชุมชนหรือเจ้าหน้าที่รัฐรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในประเด็นนั้นซึ่งก็มีทั้งเห็นด้วย สนับสนุนหรือไม่เห็นด้วยคัดค้าน ในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่ต้องมีการเปิดให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางเพื่อเสนอแนวทางร่วมกันในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตน

การร่วมปฏิบัติการในกิจกรรมโครงการ หมายถึง การที่มีส่วนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการร่วมแรง ร่วมสมทบค่าใช้จ่าย การให้ข้อมูลที่จำเป็นตลอดจนการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการร่วมในการบริหารงานหรือการประสานงาน

การร่วมตัดสินใจแก้ไขปัญหา (Engage In Problem Solving) เป็นการร่วมกันของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการปรึกษาหารือเพื่อหาทางในการแก้ไขปัญหา ร่วมกันอย่างเป็นหุ้นส่วน (Partnership) เนื่องจากประเด็นนั้นเป็นประเด็นสาธารณะที่มีผลต่อประชาชนจึงจำเป็นที่ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรมีส่วนร่วมในขั้นตอนการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน

การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ หมายถึง มีรายได้สุทธิสูงกว่ารายจ่ายในครัวเรือน มีความมั่นคงทางการเงิน มีความสามารถในการออมและการลงทุน สามารถรวมกลุ่มเพื่อผลิต และการตลาดตลอดจนมีการวางแผนสำหรับอนาคต

การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง ความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความสามารถในการรักษาอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ

การพึ่งตนเองทางด้านสังคมและวัฒนธรรม หมายถึง ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมอันสืบเนื่องมาจากการสื่อสารทางสังคม การรักษาประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนความสามารถพึ่งตนพึ่งพาอาศัยเพื่อนบ้านความมั่นใจในการแก้ปัญหาภายในชุมชน

การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ขององค์กรชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพึ่งตนเอง การสร้างความอยู่รอดและความได้เปรียบของชุมชน

การสร้างความรู้ หมายถึง กระบวนการทางสังคมระหว่างบุคคล โดยเป็นการผสมผสานและแลกเปลี่ยนทรัพยากรที่บุคคลมีอยู่ ซึ่งอาจจะเป็นความรู้ที่ฝังลึกหรือความรู้ที่ชัดเจน

การจัดเก็บความรู้ หมายถึง การเก็บรวบรวมความรู้และบันทึกความรู้ไว้ทั้งระบบที่จัดเก็บไว้ในตัวคน และระบบที่จัดเก็บไว้นอกตัวคน

การประยุกต์ใช้ความรู้ หมายถึง กระบวนการที่บุคคล กลุ่ม และชุมชนนำความรู้เรื่องหนึ่งไปปรับใช้กับอีกเรื่องหนึ่งเพื่อแก้ปัญหาชุมชน หรือเพื่อการพัฒนาชุมชน

การแบ่งปันความรู้ หมายถึง การเคลื่อนย้ายความรู้ที่อยู่ภายในตัวบุคคล กลุ่ม และชุมชนไปสู่บุคคล กลุ่ม หรือชุมชนอื่นด้วยความเต็มใจ

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการทุนทางสังคม เพื่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง กรณีศึกษาในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบการศึกษาวิจัยโดยขอเสนอ ดังนี้ต่อไป

- 2.1 แนวคิด ทฤษฎีทุนทางสังคม
- 2.2 แนวคิด ทฤษฎีการบริหารจัดการ
- 2.3 แนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน
- 2.4 แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม
- 2.5 แนวคิด ทฤษฎีการพึ่งตนเอง
- 2.6 แนวคิด ทฤษฎีการจัดการความรู้
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิด ทฤษฎีทุนทางสังคม

นักวิชาการและผู้รู้หลายท่านได้ให้ความหมายของ “ทุนทางสังคม” ไว้ในหลายมิติทั้งในมิติที่เป็นเรื่องของระบบคิดและในมิติของค่านิยม วัฒนธรรมของประชาชน ความไว้วางใจกันความสำนึกร่วมกันในความเป็นเจ้าของความเป็นชุมชนเดียวกัน มีจารีตและมโนธรรมต่อกันซึ่งกันและกัน นอกจากนี้นักวิชาการบางท่าน เสนอแนวคิดที่ว่า ทุนของชุมชนเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยทุนฐานทรัพยากรธรรมชาติ ฐานวัฒนธรรม ความเอื้ออาทร ความสามัคคีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีการรวมพลังความคิดและมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันซึ่งทุนทางสังคมถือเป็นสิ่งที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นมิตรจิต มิตรภาพ ความเห็นอกเห็นใจ และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันของสมาชิกในครอบครัว เพื่อนบ้าน และบุคคลทั่วไป แล้วขยายวงออกไปเรื่อยๆ อย่างกว้างขวาง ซึ่งจะนำไปสู่การสะสมทุนทางสังคมในชุมชนนั้นๆ และสามารถที่จะนำทุนทางสังคมนั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์

แนวคิดทุนทางสังคม

ทุนทางสังคม (Social Capital) เป็นศัพท์ใหม่ที่เกิดขึ้นไม่นาน เรียกได้ว่า ทุนทางสังคม เป็นคุณค่า (Value) ดั้งเดิมคู่กับสังคมไทย แม้จะมองไม่เห็น แต่เป็นคุณค่าที่ทำให้ชุมชนและสังคม เข้มแข็ง ซึ่งแนวคิดทุนทางสังคม มีทั้งผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ทั้งชาวไทย และต่างชาติ ดังนี้

บูร์ดิเยอ (Bourdieu, 1983) ให้คำจำกัดความของทุนทางสังคมว่าเป็น “ทรัพยากรที่มีอยู่จริงและมีศักยภาพซึ่งเชื่อมโยงกับการมีเครือข่ายที่ถาวรซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการที่มีมากน้อยต่างกันขึ้นอยู่กับความคุ้นเคยกัน หรือการยอมรับกันหรือ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ทุนทางสังคมเป็นพลังทางสังคมที่เชื่อมกับการเป็นสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งทำให้สมาชิกแต่ละคน มีการสะสมทุนที่มาจากลักษณะร่วมของการเป็นหมู่คณะ หรือถ้าจะให้เป็นการพูดที่ฟังง่าย ๆ ก็คือเป็นเหมือน “หนังสือรับรอง” ซึ่งสร้างเครดิตกับสมาชิกนั้นๆ ”

งานของบูร์ดิเยอได้รับการกระตุ้นจากงานของนักทฤษฎีมาร์กซิสต์ ทุนทางสังคมของเขาได้เชื่อมโยงไปยังเรื่องของทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) ด้วยเขากล่าวถึงทุนทางสังคมว่าเป็น “การเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กัน” (Connection) ที่มีบทบาทในการผลิตทางชนชั้น เขาบอกว่าในทุนทางเศรษฐกิจนั้นมีเรื่องของทุนทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น ในคลับที่มีชื่อเสียงก็มีการใช้ทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือสร้างทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมไม่ได้เป็นลักษณะของสังคมทั้งหมดแต่เป็นเกณฑ์ที่เกิดขึ้นจากชนชั้นที่แตกต่างกัน หรือกล่าวได้อีกนัยก็คือ ทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือของอำนาจนั่นเอง

บูร์ดิเยอได้ให้คำนิยามแนวคิดว่าเป็น “การนำเอาทรัพยากรที่มีจริงหรือที่มีศักยภาพมารวมเข้าด้วยกัน โดยเชื่อมต่อกับเรื่องของการเป็นสมาชิกในเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์เชิงสถาบันซึ่งมีมากน้อยต่างกันขึ้นอยู่กับความสนิทสนมคุ้นเคยกัน ซึ่งจะทำให้คนที่เป็สมาชิกมีทุนเป็นของตนเองร่วมกันไว้เป็นฐานสนับสนุน” (Bourdieu, 1983) ปฏิบัติการเริ่มแรกของแนวคิดนี้เกิดขึ้นในบทความชื่อ “Provlgloral Notes” ซึ่งตีพิมพ์ใน Actes de la Recherche en Sciences Soclala ในปี 1980 เนื่องจากเอกสารเหล่านี้เป็นงานซึ่งตีพิมพ์ภาษาฝรั่งเศสบทความนี้จึงไม่เป็นที่คุ้นหูของในหมู่นักวิชาการมากนักอย่างไรก็ดีงานแปลที่เป็นภาษาอังกฤษขึ้นครั้งแรกซึ่งพบบริบทความสัมพันธ์ของแนวคิดนี้แฝงอยู่เป็นหนังสือเกี่ยวกับสังคมวิทยาการศึกษา (Bourdieu, 1983) อ้างถึงใน Portes, 1998) ในปี 1983 บูร์ดิเยอได้เขียนบทความชื่อ The Form of Capital ซึ่งได้วิเคราะห์แย่งเรื่องทุนใน

เชิงเศรษฐศาสตร์ว่ามุมมองด้านเศรษฐศาสตร์นั้นเป็นมุมมองที่แคบและไม่ได้เชื่อมโยงกับความเป็นจริงทางสังคม แม้ว่าจะมีการปฏิบัติของสาขาเศรษฐศาสตร์ที่ค่อนข้างชัดเจน บัวร์ดิเยอได้เน้นเรื่องทุนทางสังคมที่เป็นความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายของคนในสังคม ที่จะแปลงเป็นการกระทำต่างๆ ระดับของทุนทางสังคมจะมากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับขนาดของเครือข่ายที่คนแต่ละกลุ่มสามารถเชื่อมโยงให้เกิดการขับเคลื่อนได้ และขึ้นอยู่กับทุนทางเศรษฐกิจทุนวัฒนธรรม และทุนทางสัญลักษณ์ ที่คนคนนั้นจะได้มาด้วยความชอบธรรมจากคนที่ติดต่อด้วย

บัวร์ดิเยอ เห็นว่า เครือข่ายทางสังคมไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือเป็นสิ่งที่สังคมให้มา แต่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติของสถาบัน เช่น สถาบันครอบครัวก็มีการให้ नियามตามความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ เป็นต้น ซึ่งเป็นคุณลักษณะของการก่อรูปทางสังคม (Social Formation) เขาเห็นว่าความสัมพันธ์ที่มีประโยชน์สามารถรักษาทรัพย์สินสมบัติหรือผลกำไรในเชิงสัญลักษณ์ได้กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เครือข่ายความสัมพันธ์เป็นผลผลิตของยุทธศาสตร์การลงทุน ไม่ว่าจะป็นปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มที่มีจิตสำนึกหรือไม่มีก็ตาม มีเป้าหมายที่จะสร้างหรือผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางสังคมที่จะเป็นประโยชน์ในระยะสั้นหรือระยะยาวโดยตรงให้กับตน (Bourdieu, 1983) ในเรื่องของปฏิบัติการทางแนวคิดของบัวร์ดิเยอนั้น ทุนทางสังคมเป็นเหมือนเครื่องมือซึ่งเน้นการมองเรื่องผลประโยชน์ที่เพิ่มมากขึ้น ในปัจเจกบุคคลจากการทำติดกับกลุ่มที่ตนเองเข้าไปสร้างความสัมพันธ์และเน้นเรื่องการค้าจนถึงโครงสร้างความสามารถทางสังคมอย่างรอบคอบ โดยมีเป้าหมายในการสร้างทรัพยากรเหล่านี้ตามแนวคิดเดิมๆ เขาไปไกลจนถึงการยืนยันว่า “ผลกำไรที่เพิ่มขึ้นจากการเป็นสมาชิกของกลุ่มเป็นพื้นฐานจากความสมานสามัคคีซึ่งทำให้เกิดผลกำไรได้” (Bourdieu, 1983 อ้างถึงใน Portes, 1998)

การนิยามของบัวร์ดิเยอ สร้างความชัดเจนว่าทุนทางสังคมนำไปสู่ 2 เรื่อง คือ หนึ่งความสัมพันธ์ทางสังคมโดยตัวมันเองนั้นยอมให้ปัจเจกอ้างสิทธิ์การเข้าถึงทรัพยากรซึ่งถูกครอบครองโดยสมาคมของพวกเขา และสอง การสร้างทุนทางสังคมนำเข้าสู่กระบวนการทางเศรษฐกิจได้

โคลแมน (Coleman, 1988) งานของโคลแมนจะต่างกับบัวร์ดิเยออย่างมากกล่าวคือ โคลแมนซึ่งเป็นนักสังคมวิทยาชาวอเมริกันแนว Rational Cholog นั้น ได้แปลงแนวคิดจากนักเศรษฐศาสตร์แนวนีโอคลาสสิก โคลแมนเชื่อว่า คนคนหนึ่งสามารถสร้างทฤษฎีทางสังคมให้เกิดขึ้นได้จากรูปแบบพฤติกรรมที่เป็นปัจเจก สังคมที่ปัจเจกบุคคลค้นหาก็คือจุดสุดยอดของ

ผลประโยชน์อันมหาศาล Rational Choice Theory คือทฤษฎีที่อธิบายทางเลือกที่เราเผชิญในสังคม คือทางเลือกระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัว (ซึ่งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนที่จะแสวงหา) กับ ผลประโยชน์ร่วมกัน (ซึ่งเราเข้าใจว่าเป็นผลประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่า)

โคลแมน เห็นว่า สิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณาคือ การแบ่งแยกระหว่างแรงกระตุ้นของผู้รับ และผู้ให้ในการแลกเปลี่ยนผ่านทุนทางสังคมความปรารถนาของผู้รับต้องการที่จะได้รับสิ่งของที่มีค่าเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ง่ายแต่สิ่งที่ซับซ้อนขึ้นก็คือแรงจูงใจของผู้ให้ซึ่งเกิดจากการแรงผลักดันให้ทรัพย์สินเหล่านั้น โดยปราศจากการเรียกคืนอย่างรวดเร็วแรงจูงใจเหล่านี้มีหลายทางและสมควรจะได้รับการวิเคราะห์เพราะมันเป็นกระบวนการหลักที่แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมจะเข้าไปจับคั้งนั้น การแก้ไขแนวคิดอย่างเป็นระบบจะต้องแยกระหว่าง

- 1) เจ้าของทุนทางสังคม (คนที่อ้างสิทธิ์ต่าง ๆ)
- 2) ที่มาของทุนทางสังคม (คนที่เห็นด้วยกับข้อเรียกร้องนี้)
- 3) แหล่งที่มาในตัวเอง

พอร์เตส (Portes, 1998) เห็นว่าทั้งบูร์ดิเยอและ โคลแมนเน้นในเรื่องรูปแบบของทุนทางสังคมที่สัมพันธ์กับทุนรูปแบบอื่น ซึ่งคลุมเครือและยากที่จะเข้าใจในขณะที่ทุนทางเศรษฐกิจอยู่ในบัญชีธนาคารและทุนมนุษย์อยู่ข้างในหัว ทุนทางสังคมกลับอยู่ใน โครงสร้างความสัมพันธ์การมีทุนทางสังคมมนุษย์ต้องมีการสัมพันธ์กับคนอื่นและเป็นคนอื่นจริง ๆ ซึ่งเป็นที่มาของผลประโยชน์ทั้งหลายที่จะได้รับ ไม่ใช่สัมพันธ์กับตัวเองตามที่ได้พูดถึงมาแล้ว ในระดับกว้างที่สุดนั้นคนคนหนึ่งอาจจะแยกแยะระหว่างการบริโภคกับแรงกระตุ้นที่เป็นประโยชน์ในการทำเช่นนั้น

บุคคลที่เป็นคนทำให้ความคิดเรื่องทุนทางสังคมเป็นที่นำไปสู่การถกเถียงในปัจจุบันก็คือ กลุ่มนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ โดย พัทนัม, ลีโอนาร์ดี และ นานเน็ตติ (Putnam, Leonardi, and Nanetti, 1993) จากงานชื่อ Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy โดยกลุ่มนักวิชาการได้ให้เกียรติกับงานของลอรี (Glen Loury). บูร์ดิเยอ, โคลแมน, จาคอบและนักจิตวิทยาสังคมชื่อซีลีย์ (John R. Seeley) และคนอื่นๆ เขาใช้ทุนทางสังคมในการอธิบายการทำให้เกิดประชาธิปไตยที่แท้จริง เขาได้ทำการศึกษามุมบ้านในอิตาลีได้ ในช่วงปีทศวรรษ 1970 เขาอธิบายความยากจนในอิตาลีตอนใต้ว่าเป็นเพราะประชาชนขาดทุนทางสังคมไม่ใช่เงื่อนไขในเชิงโครงสร้างเขาเห็นว่าทุนทางสังคมประกอบด้วยความไว้วางใจ (Trust) บรรทัดฐาน (Norm) เครือข่าย (Network) โดยการจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อความร่วมมือนั้นมีการสัมพันธ์เชื่อมโยงและมีความไว้วางใจกัน หรือ

ที่เรียกว่าทรัพยากรทางศีลธรรม (Moral Resource) ทูทางสังคมยังมีลักษณะเป็นผลประโยชน์สาธารณะ (Public Good) ซึ่งอาจมีองค์กรนิติบุคคลเป็นตัวแทนในการจัดการได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ทูทางสังคมมีลักษณะเป็นผลพลอยได้ที่เกิดจาก กิจกรรมทางสังคม ซึ่งทูทางสังคมจะมีข้อผูกมัด บรรทัดฐานและความไว้นื้อเชื่อใจก็สามารถแลกเปลี่ยนกันได้ เช่นการที่สมาชิกของชมรมร้องเพลง เข้ามามีกิจกรรมร่วมกัน เป็นเพราะเขาชอบร้องเพลง ไม่ใช่เพราะเขาต้องการสร้างเครือข่ายทางสังคม ที่เข้มแข็ง แต่โดยนัยของมันสิ่งที่ได้ก็คือมีการสะสมทูทางสังคมขึ้น พัทนัมเห็นว่าทูทางสังคม สามารถอยู่ในรูปของผลประโยชน์สาธารณะได้ เช่นเดียวกับแนวคิดของ โคลแมนและนอกจากนี้ ทูทางสังคมสามารถอยู่ในรูปของผลประโยชน์เฉพาะบุคคลได้เช่นกัน

พัทนัม (Putnam, 2002) อธิบายเรื่องเครือข่ายและบรรทัดฐานทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับ เรื่องการเอื้อประโยชน์ต่อกันและกันว่าเป็นทูทางสังคม เพราะเครือข่ายก็คือทูทางสังคมใน รูปแบบหนึ่งสร้างคุณประโยชน์ ทั้งในปัจเจกบุคคลและกลุ่มและเรายังสามารถลงทุนสร้าง เครือข่ายได้ นอกจากนี้ พัทนัม ยังนำศัพท์คำว่า Bonding (ยึดโยง) และ Bridging (เชื่อมโยง) มาใช้ เขาอธิบายว่า ภายในกลุ่มหนึ่ง ๆ นั้นมีสิ่งที่ยึดโยงระหว่างสมาชิกในกลุ่มอยู่ ซึ่งถือเป็น ความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดทูทางสังคมภายในกลุ่มนั้น ๆ ในกลุ่มเหล่านั้นก็จะมีการติดต่อสัมพันธ์ กับกลุ่มอื่น เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มให้เกิดขึ้น (Bridging) ก็คือลักษณะของการ สร้างเครือข่ายนั่นเองซึ่งเราสามารถที่จะใช้ทูทางสังคมในกลุ่มและเครือข่ายนี้แลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารและประสบการณ์ต่าง ๆ เพื่อสร้างสรรค์ประชาสังคมอันจะนำไปสู่การพัฒนา ประชาธิปไตยให้เกิดขึ้น

พัทนัม ได้เชื่อมโยงให้เห็นถึงความสำคัญของการตระหนักถึงภาระหน้าที่ที่แต่ละคนพึงมี ต่อสังคมของตน โดยมีจิตใจมุ่งมั่นที่จะเข้าไปช่วยกิจการสาธารณะต่างๆ ซึ่งเรียกลักษณะนี้ว่า Civic Engagement คำนี้เป็นคำที่วงวิชาการในประเทศไทยยังไม่ค่อยใช้มากนักแต่โดยมากจะพบใน เอกสารของอเมริกา มาลิก และ วาเกล (Malik & Wagle, 2000) ได้อธิบายคำนี้ว่าเป็นส่วนย่อยในคำ ว่าทูทางสังคมอีกทีหนึ่ง ถ้าเราเข้าใจศัพท์ดังกล่าวว่าเป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนพลเมือง หรือตัวแทนที่เขาไว้วางใจให้ใช้อิทธิพล, มีส่วนร่วม และควบคุมเรื่องของส่วนรวม เราก็จะพบ กระบวนการนี้ในทูทางสังคม โดยผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนและกระบวนการที่เขาเต็มใจเข้าไป เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดี หรือกล่าวโดยทั่วไปว่า Civic Engagement นำไปสู่ทูทางสังคมและ ความสำเร็จทางการพัฒนา ผ่านช่องทางที่มีปากเสียงของประชาชน, ผ่านตัวผู้แทนประชาชนและ การรับผิดชอบ (Accountability)

พัทธัม เห็นว่าเมื่อ Civic Engagement ผั่งตริงเข้าไปในผู้คน ก็จะไปเสริมให้เกิดการเอื้อประโยชน์ต่อกันและความไว้วางใจ ซึ่งเป็นเหมือนกับตัวหล่อลื่นการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมความร่วมมือกับชุมชนของตัวกระทำ จะเป็นตัวให้ข้อมูลเพื่อให้เกิดความไว้วางใจ หรือเพื่อประกันชื่อของปัจเจกบุคคลอื่นๆ และจะลดการฉวยโอกาสและการกระทำผิดได้ พัทธัมเน้นในคุณภาพของกระบวนการปฏิบัติระหว่างกัน ซึ่งไม่เกี่ยวกับการเมืองหรืออุดมการณ์ทางการเมือง เขากล่าวว่า เดอ ทอคเกอวิลล์ (De Tocqueville) ได้ทำให้เกิด Civic Engagement ในทศวรรษ 1830 มาแล้วซึ่งเป็นความสำเร็จของอเมริกาอย่างมาก

มาลิก และ วาเกิล (Malik & Wagle, 2000) เห็นว่า Civic Engagement ได้แสดงบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนรูปแบบการพัฒนาในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของทุนทางสังคม โดยหนึ่ง Civic Engagement ซึ่งมักจะได้รับการมองในเชิงปรัชญาด้านศีลธรรมว่าเป็นผลที่จะเกิดในตัวเอง ซึ่งการกระทำผ่านการส่งเสริมให้เกิดทุนทางสังคมและการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพก็เป็นส่วนสำคัญด้วย สอง ถ้าสร้างความสำเร็จในการพัฒนาที่มี Civic Engagement ประกอบอยู่ด้วยนั้น ก็จะให้ผลกำไรในระยะยาวที่ดีกว่าและ สาม การมุ่งประเด็นในเรื่อง Civic Engagement นี้จะมีนัยต่อการสร้างเสริมศักยภาพของประเทศให้แข็งแกร่ง เพื่อจัดการกับกระบวนการพัฒนา เพื่อให้เกิดกระบวนการระหว่างประเทศได้ด้วย นอกจากนี้ คอร์ทเทน (Korten 1988 อ้างถึงใน Malik & Wagle, 2000) ก็ได้ให้ประเด็นทางการเมืองไว้ว่า ถ้าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนแล้ว Civic Engagement ก็คือสิทธิที่จะนิยามเรื่องผลประโยชน์สาธารณะ (Public Good) คือ การตัดสินใจในเชิงนโยบาย โดยการมองถึงประโยชน์นั้น และที่ตั้งสถาบันขึ้นมาจัดการกับมัน ซึ่งการมี Civic Engagement ก็คือ การแสดงสิทธิของพลเมืองทุกคนที่มีเสียงในเรื่องที่ตนเป็นกังวลและสามารถชี้แจงอย่างมีเหตุผล ซึ่งสิทธิดังกล่าวจะมีพลังอย่างมากเมื่อมันผั่งตริงอยู่ในเครือข่ายแห่งความสัมพันธ์ทางสังคม ที่มีการเอื้อผลประโยชน์ต่อกันที่แน่นแฟ้น

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แนวคิดเรื่อง Civic Engagement จึงค่อนข้างคล้ายคลึงกับเรื่องจิตสำนึกสาธารณะหรือจิตสำนึกรวมหมู่ และเมื่อหันกลับมามองในแบบของประเทศไทย เราจะเข้าใจใน Civic Engagement ได้นั้น ก็สามารถกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องของการเน้นที่ใจ หากไม่มีใจในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการกระทำใดก็ยากที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ดีได้ องค์กรที่ทุนทางสังคมมีขั้นตอนและองค์ประกอบที่มีได้มีองค์ประกอบตามที่พัทธัมกล่าวไว้ เช่น ความไว้วางใจกันนั้นย่อมเกิดตามมาจากการที่คนมีปฏิสัมพันธ์ที่ต่างกัน ภายใต้บรรทัดฐานร่วมกันหรือการสร้างเครือข่ายร่วมกันและเครือข่ายที่จะนำไปสู่การมีทุนทางสังคม ก็อาจจะมียู่แล้วหรือสร้างขึ้นมาใหม่ก็

ได้ เมื่อทุกคนยอมรับในระเบียบกฎเกณฑ์ร่วมกันและนำไปสู่ความไว้วางใจ ว่าต่างคนจะร่วมกันปฏิบัติภายใต้ระเบียบกฎเกณฑ์นั้น ก็จะทำให้เกิดทุนทางสังคมร่วมกันได้

Jacobs (1961) เป็นคนแรกที่ได้ให้ความหมาย “ทุนทางสังคม” ไว้โดยนัยว่า หมายถึงมูลค่าของการทำงานเป็น เครือข่าย (Networks) โดยการเชื่อมโยงความสัมพันธ์เป็นเครือข่ายเพื่อนบ้าน คุณค่าของทุนทางสังคมไม่สามารถจะมีทุนอย่างอื่นมาทดแทนได้ หากทุนทางสังคมหายไปไม่ว่าจากสาเหตุใด มูลค่าหรือผลประโยชน์ที่เคยได้รับก็จะหายไปด้วย

Baker (1990) ให้ความหมายว่า ทุนทางสังคม เป็นทรัพยากรที่เกิดจากโครงสร้างสังคมที่มีรูปแบบเฉพาะ และมีการนำมาใช้เพื่อแสวงหาประโยชน์ให้แก่สมาชิกของสังคม โดยมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม

เอนก นากะบุตร (2545, น. 15-19) ได้อธิบายความหมายของ “ทุนทางสังคม” โดยสรุปว่า ทุนทางสังคมเป็นนามธรรม หมายถึง ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ความสามัคคี รวมถึงมีหน่วยที่จะจัดระบบต่างๆ ในชุมชน มีศิลปวัฒนธรรม มีจุดรวมใจ มีศีลธรรม มีความสมัครสมานรักใคร่กลมเกลียวกัน ซึ่งทุนทางสังคมนี้จะเป็พื้นฐานให้ท้องถิ่น และชุมชนมีการพัฒนาเข้มแข็งที่จริงจังและยั่งยืน นอกจากนี้ทุนทางสังคมต่างจากทุนเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นรูปธรรม เป็นตัวเงิน เป็นวัตถุ แต่ทุนทางสังคมเป็นนามธรรม เป็นจิตใจ เป็นจิตวิญญาณ เป็นความรู้ความสามารถ เป็นพลังทางสังคม ซึ่งทุนทางสังคมเป็นทั้งพลังขับเคลื่อนเพื่อให้ก้าวไปข้างหน้าและเป็นฐานยึดโยงในยามที่ชุมชนและสังคมอาจจะอ่อนไหว ฉะนั้นจึงเป็นปัจจัยสำคัญและมีคุณค่ามากต่อกลุ่มคนต่อองค์กรต่อชุมชน ประชาคมและสังคม

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2542, น. 21) ได้กล่าวถึงประเด็น ทุนทางสังคม ไว้ว่า ทุนทางสังคมที่จะเป็นประโยชน์ต่อคนไทยจริง ต้องมาจากสมมติฐานที่ว่า สังคมของเราไม่ได้ว่างเปล่า แต่ที่จริงแล้วมีทุนทางสังคมอยู่มาก เพียงแต่ทุนทางสังคมเหล่านั้นไม่มีโอกาสได้รับการพัฒนาเพื่อปรับเปลี่ยนให้ก้าวหน้า ตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเท่านั้น การลงทุนทางสังคมจึงต้องเริ่มต้นจากการมองหาทุนทางสังคม ที่มีอยู่แล้ว ในสังคมไทยแล้วหาทางพัฒนาทุนนั้น ให้เข้มแข็งขึ้น สรุปได้ว่าแนวคิดทุนทางสังคม ไม่เพียงการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเท่านั้น แต่เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง ให้ชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกัน มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง มีความสามารถในการจัดการกิจกรรมของชุมชนได้ และคนในชุมชนมีคุณธรรม จริยธรรม มีสายใย

ของความเอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเกิดภาพลักษณ์ สมรรถภาพ เสมอภาค และสันติภาพในชุมชน โดยชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

โดยทั้ง สุวรรณิ คำมั่น และคณะ (2551, น.2-3) กล่าวว่า “ทุนทางสังคม เป็นลักษณะเด่นขององค์กร ทางสังคม เช่น ความไว้วางใจ (Trust) บรรทัดฐาน (Norms) และเครือข่าย (Networks) ซึ่งสามารถปรับปรุงประสิทธิภาพของสังคม โดยการส่งเสริม เกื้อหนุนการร่วมมือในการดำเนินงานซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังชี้ให้เห็นถึง กระบวนการเกิดของทุนทางสังคมนั้น เริ่มจากประชาชนในสังคมมีระบบคิดและค่านิยมที่ตีร่วมกัน ดังนั้นทุนทางสังคมในรูปเครือข่ายส่งผลให้เพิ่มศักยภาพในการทำงานและช่วยลดต้นทุนในการทำงาน ได้มากกว่าการทำงาน แบบปัจเจกชน เกิดจารีตประเพณีที่เกี่ยวกับการพึ่งพาอาศัยกันหรือต่างตอบแทน ทำให้องค์กรชุมชนแข็งแกร่งและมีพลังมากขึ้น เกิดความไว้วางใจระหว่างกันของคนในเครือข่าย ทำให้การติดต่อและระบบข้อมูลข่าวสาร มีความสะดวกรวดเร็ว และมีการนำความสำเร็จร่วมกันในอดีตมาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างความร่วมมือในอนาคต” Coleman (1999, อ้างถึงใน นุทิศ เอี่ยมใส, 2555) กล่าวว่า “ทุนทางสังคม เป็นชุดของความสัมพันธ์ (Set of Relationships) ระหว่างคน เป็นความสัมพันธ์ที่มีผลมาจากความตั้งใจบนพื้นฐานของความหวังในสิ่งที่ต้องใช้ร่วมกัน (Common) เป็นชุดของการมีค่านิยมร่วมกัน (Set of Shared Values) และการมีสำนึกของความไว้วางใจ (Sense of Trust) ระหว่างกัน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคน หรือมากกว่าที่ได้แสดงออกมาและส่งผลดีต่อกิจกรรมที่ได้กระทำในมิติดังกล่าว ทำให้เห็นได้ว่าทุนทางสังคมนั้น เป็นโครงสร้างทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นกับปัจจุบันกับบุคคลในองค์กร และทางตรงกันข้ามในที่ที่มีทุนทางสังคมอ่อนแอ ก็จะมีปรากฏการณ์ของความขัดแย้งกันในค่านิยมและการขาดซึ่งความไว้วางใจระหว่างกัน (สถาบันพระปกเกล้า, 2554) กล่าวว่า ทุนทางสังคม คือ สิ่งดีๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ประกอบด้วย ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล หรือ ประชาชนชาวบ้าน เครือข่ายของการรวมตัวกันในรูปแบบต่างๆ ภายในประชาคม บรรทัดฐาน และความไว้วางใจ ซึ่งส่งผลให้ผู้มีส่วนร่วมสามารถกระทำกร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพในการบรรลุจุดหมาย ร่วมกัน โดยความร่วมมือจะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อได้มีการเชื่อมต่อกัน และไว้วางใจซึ่งกันและกัน ทุนทางสังคมมีลักษณะเป็นสินค้าสาธารณะ เป็นผลพลอยได้ที่เกิดจากกิจกรรมทางสังคม ทุนทางสังคม เป็นสิ่งดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วในแต่ละชุมชน ทุนทางสังคมเป็นเรื่องของความคิด ความเชื่อ ความไว้วางใจ ค่านิยมที่ตีร่วมกันของชุมชน รวมไปถึงเรื่องของวัฒนธรรม จารีตประเพณีของชุมชนนั้นๆที่มีอยู่ ทุนทางสังคมยังเป็นวิธีการในการจัดการชุมชน โดยที่ชุมชนร่วมมือกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่มีร่วมกัน เป็นพลังขับเคลื่อนให้ชุมชนนั้นมีการพัฒนาที่เข้มแข็งและยั่งยืน ทุนทางสังคมนำสู่ความเป็นกลุ่มก้อนให้แก่

ชุมชนซึ่งความเป็นกลุ่มก้อนของสังคม เช่น การมีวัฒนธรรม การมีความซื่อสัตย์สุจริต การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมีประสิทธิภาพในการทำงาน ทูตทางสังคมมิใช่ เรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยหากแต่เป็นคุณค่าเดิมที่สังคมไทยมีอยู่ สังคมไทยมีคุณค่าที่เป็นทุนทางสังคมของตนเองมานานแล้วและมีอยู่อย่างมากมาย เช่น ระบบคุณค่า อุดมการณ์ความเชื่อ ที่วางอยู่บนพื้นฐานของความเคารพนอบน้อมต่อธรรมชาติ หรือกำหนดตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ อันมีรากฐานมาจากพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากแนวคิดและทัศนะของการให้ความหมายของทุนทางสังคมมีความหมายใกล้เคียงหรือตรงกับชุมชน สังคมเข้มแข็งที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในลักษณะที่สำคัญของชุมชนพึ่งตนเองได้ คือ มีการรวมกลุ่มหรือความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคมซึ่งการรวมกลุ่มหรือความเป็นกลุ่มก้อน เป็นธรรมชาติของชุมชน ทำให้เกิดความมั่นคงได้ การรวมกลุ่มช่วยให้เกิดความมั่นคงของชุมชนทำให้ชุมชนมีความยั่งยืน ซึ่งจากการรายงานผลการสัมมนาระดับชาติ ในการพัฒนาทุนทางสังคม หนทางสู่ความยั่งยืนของประเทศไทย โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.หรือสภาพัฒน์) ได้จัดสัมมนา เมื่อวันพฤหัสบดี ที่ 13 พฤษภาคม 2547 ณ โรงแรมมิราเคิลแกรนด์คอนเวนชั่น กรุงเทพมหานคร ได้สังเคราะห์ความรู้และความคิดเรื่องทุนทางสังคมจากแหล่งความรู้ทั้งในและต่างประเทศ ประกอบกับการระดมความคิดเห็นจากเวทีต่างๆ จึงได้ประมวลสรุปความหมายและองค์ประกอบของทุนทางสังคมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย ดังนี้ ทุนทางสังคม เกิดจาก การรวมตัว ร่วมทำ บนฐานของความไว้วางใจ สายใยความผูกพัน และวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทยผ่านระบบความสัมพันธ์ในองค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรมและองค์ความรู้ ซึ่งจะเกิดเป็นพลังในชุมชนและสังคม องค์ประกอบหลัก 4 ด้านมีบทบาทและยึดโยงให้เกิดทุนทางสังคม ดังนี้

1) คน มีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติทั้งด้านสุขภาพที่มุ่งให้คนมีร่างกายแข็งแรงสามารถดูแลตนเองได้ ด้านจิตใจให้เป็นคนที่มีจิตใจดี มีน้ำใจ เอื้ออาทร เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม มีวินัย ซื่อสัตย์ มีความเสียสละ มีจิตสำนึกสาธารณะ และรักชาติ ฯลฯ และด้านสติปัญญาให้มีศักยภาพและมีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองและเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มอย่างต่อเนื่องจนมีนิสัยใฝ่รู้ไปตลอดชีวิตและพร้อมปรับตัวให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก รวมทั้งมีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพที่สนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เมื่อมารวมตัวร่วมคิด ร่วมทำในกิจกรรมต่างๆ นำความรู้ที่ตนเองมีอยู่มาแลกเปลี่ยน เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและก่อให้เกิดประโยชน์ได้กว้างขวางยิ่งขึ้นซึ่ง

ต่อไปนี้เรียกว่า ทุนมนุษย์ ซึ่งหมายความถึง บุคคลทั่วไปและผู้นำทางสังคม เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน อาสาสมัครที่มีความรัก ความไว้นือเชื่อใจ มีน้ำใจและเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ มีความเชื่อในระบบคุณค่าและหลักศีลธรรมที่ดี เช่น มีคุณธรรม มีวินัย มีความซื่อสัตย์และมีจิตสำนึกสาธารณะที่รู้จักทำประโยชน์ต่อสังคม ส่วนรวม เป็นต้น

2) สถาบัน มีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชน/สังคมทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยมีสถาบันหลัก อาทิ สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานในสังคมที่หล่อหลอมคนตั้งแต่แรกเกิด เป็นแหล่งบ่มเพาะ ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมค่านิยมที่ดีงาม รวมทั้งจิตสำนึก รู้จักผิดชอบชั่วดี รู้จักทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม สถาบันศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม กลุ่มเกลาจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณความดี สถาบันศาสนาที่มีความเข้มแข็งจะสร้างศรัทธาให้แก่คนในสังคมและเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สถาบันการเมืองการปกครองทำหน้าที่กำกับ ดูแลให้สังคมอยู่ในระเบียบแบบแผนและให้คนในสังคมปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดร่วมกัน สถาบันการศึกษาเป็นแหล่งสร้างความรู้ทางวิชาการ ควบคู่กับการพัฒนาให้เกิดคุณธรรม จริยธรรมแก่คนในสังคม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ภาคธุรกิจเอกชนซึ่งมีความพร้อมทางด้านการบริหารจัดการ บุคลากร ทรัพยากร และเครือข่าย เมื่อประกอบกับการใช้หลักบรรษัทภิบาลในการดำเนินธุรกิจหรือดำเนินธุรกิจที่มีกิจกรรมสร้างสรรค์สังคมแล้ว จะเป็นทุนทางสังคมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมหาศาล และถือเป็นสถาบันที่สามารถชี้นำและมีอิทธิพลสูงต่อพฤติกรรม ค่านิยมของคนในสังคมในวงกว้าง ซึ่งต่อไปนี้เรียกว่า ทุนเป็นสถาบัน ประกอบด้วยสถาบันหลัก ได้แก่ สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันศาสนา และสถาบันครอบครัว สถาบันที่สำคัญในสังคม สถาบันการศึกษา สถาบันการเมือง องค์กรต่างๆ ที่ตั้งขึ้นมา อาทิ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน องค์กรประชาชนภาคธุรกิจเอกชน และสื่อมวลชน สถาบันเหล่านี้จะมีบทบาทสนับสนุนให้เกิดพลังของคนในชุมชน ในสังคม รวมไปถึงการออกกฎหมายและระเบียบปฏิบัติของสังคมที่ทำให้คนอยู่ร่วมกันได้

3) วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ เป็นในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณีที่ดีงาม ค่านิยมความเป็นไทย นอกจากนี้ ยังมีในรูปของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ฯลฯ วัฒนธรรมเป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเอง เกิดความหวงแหน ภูมิใจที่จะรักษา อนุรักษ์ฟื้นฟู พัฒนาและต่อยอดเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศ ซึ่งเรียกว่า ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ได้แก่ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรมไทย จารีตประเพณี

ที่ดึกดำบรรพ์และสถาปัตยกรรมต่างๆ อาทิ แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

4) องค์ความรู้ ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นฐานคิดและหลักเกณฑ์การกำหนดคุณค่าและจริยธรรมที่มีการสั่งสมสืบทอดกันมายาวนานจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีก รุ่นหนึ่งจากอดีตถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ และสร้างสมดุลในการอยู่ร่วมกันของคนและธรรมชาติอย่างเกื้อกูลกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่สามารถนำมาใช้ในทางปฏิบัติได้ มีความหลากหลายปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อตอบสนองเป้าหมายหรือความต้องการของชุมชนได้ เช่น ความต้องการของตลาด การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้อย่างเหมาะสม เป็นต้น

องค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้านนับว่าเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญของสังคมไทย เมื่อใช้ผสมผสานกันบนพื้นฐานของความไว้วางใจและระบบความสัมพันธ์จะก่อให้เกิดเป็นทุนทางสังคม ดังนั้น ทุนทางสังคมจึงเกิดจากการสั่งสม ปรับเปลี่ยน ต่อยอด พัฒนาและสร้างขึ้นมาอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ขณะเดียวกันทุนทางสังคมสามารถลดน้อยลงหรือหมดสิ้นไปหากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ สลายลงจากการให้ความหมายดังกล่าว สรุปได้ว่า ทุนทางสังคม คือ ทรัพยากรในสังคมที่อยู่ในลักษณะนามธรรมและรูปธรรม ทุนทางสังคมเกิดได้ทั้งระบบปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชน มีความสัมพันธ์แนวราบหรือแนวตั้ง โดยอาศัยพื้นฐานของความไว้วางใจ ความเอื้ออาทร บรรทัดฐานทางสังคมร่วมกัน จนเป็นพลังที่สามารถขับเคลื่อนชุมชนในการพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ โดยเฉพาะทางด้านสังคมและเศรษฐกิจให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ทุนทางสังคม เป็นแนวคิดที่มีการหยิบยกมาใช้ในการพัฒนาประเทศไทยอย่างกว้างขวาง มีการนำเรื่องทุนทางสังคม มาใช้อธิบายในเรื่องของการสามารถเอาสิ่งที่มีอยู่แล้วมาแปรเปลี่ยนให้เกิดคุณค่าในเชิงเศรษฐกิจ เชิงสังคมและเชิงวัฒนธรรมได้ ทุนทางสังคมเป็นปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะของการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย ทั้งนี้ตั้งอยู่ในพื้นฐานความไว้วางใจซึ่งกันและกัน (Mutual Trust) ของสมาชิก มีการทำดีต่อกันในลักษณะตอบแทนกัน (Reciprocity) ในระหว่างสมาชิก การทำงานที่เกื้อกูลกันที่ไม่ใช่การแลกเปลี่ยนทางการเงิน (Monetary Exchange) หรือการทำสัญญา อย่างเป็นทางการ (Formal Contract) ความช่วยเหลือหรือเอื้ออาทรกันส่วนใหญ่เกิดขึ้นในลักษณะ ไม่เป็นทางการ (Informal Contract) คุณลักษณะเช่นนี้มีผลต่อภาคเศรษฐกิจและการจัดการในทางบวก กล่าวคือ ความไว้วางใจกันในทางส่งเสริมให้แลกเปลี่ยนค้าขายได้ง่ายขึ้น ลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในการกำกับหรือตรวจสอบทุน

ทางสังคมเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน กิจกรรมร่วมมือกัน ยิ่งมีมากเท่าไรก็อาจเป็นผลดีในแง่ที่ว่า เกิดการเรียนรู้ รับรู้ และส่งผ่านข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน ทำให้เกิดคุณค่าบางอย่างที่สามารถยึดโยงและยอมรับร่วมกัน ซึ่งคุณค่าอันนั้นนั่นเองที่ส่วนหนึ่งเราสามารถเรียกเอาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากมันได้ การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนในการบริหารจัดการ เช่น การทำหมู่บ้านโฮมสเตย์ โดยที่คนในพื้นที่ที่จะสนใจเข้าร่วม โครงการ มีการวางแผน มีการบริหารจัดการชุมชนร่วมกันอย่างมีแบบแผน และมีขั้นตอน การผลิตสินค้าโอท็อป ซึ่งเป็นสินค้าที่คนในชุมชนเป็นผู้ผลิต และส่งเสริมการขาย และบริหารจัดการด้านการตลาดกันเองภายในชุมชน การทำโฮมสเตย์ เป็นการชักชวนให้นักท่องเที่ยวมาเรียนรู้แลกเปลี่ยน สัมผัสวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เริ่มตั้งแต่อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นจุดขายและเป็นสิ่งที่ชุมชนได้คิดและดำเนินอยู่แล้วอย่างเป็นรูปธรรม โดยผู้ที่มาสัมผัสจะได้เรียนรู้ ได้ซึมซับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนและสิ่งที่ได้รับ คือ เกิดการหมุนเวียนเศรษฐกิจในชุมชน คนในชุมชนได้รักษาวัฒนธรรมชุมชนตัวเองไว้ และความสุขก็เกิดขึ้นทั้งกับผู้มาเยือนและผู้อยู่อาศัย การส่งเสริมให้เกิดอาชีพที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของสังคมไทยและสังคมโลกในปัจจุบันและอนาคต ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงภูมินิเวศน์และวัฒนธรรมชุมชน เกิดการเรียนรู้การเป็นผู้ประกอบการ จากการปฏิบัติจริงในลักษณะธุรกิจเชิงสังคมที่สามารถประสานสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทั้งเทคโนโลยีและสังคมภายนอก สร้างรายได้ให้กับประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ในการเป็นพื้นที่เรียนรู้การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและ ภูมิประวัติศาสตร์ ให้เป็นรากฐานในการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ฉะนั้นทุนทางสังคม ที่ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน และทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือขุมพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนา

ทุนมนุษย์

ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งสำคัญที่สุดอีกประการหนึ่งคือ มนุษย์ เพราะในการขับเคลื่อนในการคิด การวิเคราะห์ วางแผน และการดำเนินการต่างๆ ล้วนแล้วแต่อาศัยมนุษย์ เป็นผู้กำหนดแนวทางและวิถีที่จะทำให้งานบรรลุเป้าหมายนั้น ในด้านแนวคิดทฤษฎีทุนมนุษย์ (Human Capital Theory) อธิบายไว้ว่า “ในการตัดสินใจว่าจะลงทุนในการสร้างทุนมนุษย์จำนวนเท่าใด หรือประเภทใดนั้น บุคคลซึ่งเป็นหน่วยที่ทำการตัดสินใจ มีวัตถุประสงค์คือ ต้องการให้ผลตอบแทนสุทธิจากการลงทุนมีมากที่สุด และแนวความคิดทางทฤษฎี เรื่องทุนมนุษย์นี้ถือว่า “มนุษย์เป็นทุนทรัพย์” อย่างหนึ่ง แต่มีความแตกต่างจากทุนทรัพย์ประเภทอื่นๆ ทั้งนี้ด้วยเหตุว่า ทุนมนุษย์นั้นอยู่ใน “รูป

นามธรรม” อันได้แก่ ความรู้ ความชำนาญ ทุณมนุษย์ จึงไม่มีตัวตนและไม่อาจแยกตนจากเจ้าของตนได้ (สรวิชัย เขาคัด, 2547) ซึ่งคำว่า มนุษย์ ที่ผู้วิจัยกำลังกล่าวถึงนั้น หมายความว่ารวมถึง ผู้นำ ประชาชน อาสาสมัคร หรือแม้แต่ประชาชนทั่วไป ฯลฯ ที่ได้รับความไว้วางใจจากชุมชนอาจ เพราะมีบางส่วนตัว มีความสามารถ รอบรู้ มีคุณธรรม มีวินัย มีความซื่อสัตย์ มีจิตสำนึกสาธารณะ หรือลักษณะอื่นๆ ที่แสดงออกมาให้เป็นที่ยอมรับได้ ซึ่งอาจกล่าวบุคคลที่กล่าวถึงว่าเป็น พลเมือง และเมื่อกล่าวถึงการพัฒนาในภาคพลเมืองแล้ว การแสดงบทบาทของพลเมืองในกิจกรรมทางสังคม กิจกรรมทางการเมืองตามสิทธิของพลเมือง เกิดขึ้นได้ในระดับทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นชุมชนหรือระดับชาติ การมีสิทธิเสรีภาพในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น สิ่งแวดล้อม ความรู้ภูมิปัญญา สุขภาพ อนามัย สิทธิทางเพศ หรือในกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิต จัดการชุมชนท้องถิ่นของตนเอง พลเมืองจึงเป็นในเรื่องของการพัฒนาและการมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่า “พลเมือง” คือขุมพลังสำคัญในการขับเคลื่อนและพัฒนาสังคม

ทุนสถาบัน

สถาบันนับว่าเป็นทุนที่สำคัญอีกทุน ทุนสถาบันเป็นรากฐานในการพัฒนา เพราะสถาบันที่เป็นหลักและเป็นฐานรากนั้น เป็นสิ่งที่ทุกคนพึงยึดถือ ซึ่งคำว่าสถาบันนั้น บางท่านอาจจะนึกถึงแต่สถาบันพระมหากษัตริย์ แต่ในความหมายของผู้วิจัย สถาบัน มิได้หมายถึงสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างเดียว แต่หมายความรวมถึงสถาบันที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัวที่อยู่ใกล้ชิดกับเรามากที่สุด สถาบันศาสนาที่เป็นสิ่งซึ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ สถาบันพระมหากษัตริย์ ที่เป็นสถาบันที่เป็นศูนย์รวมใจของคนไทยทั้งชาติ และยังมีสถาบันที่สำคัญ ในสังคม เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันการเมือง องค์กรที่จัดตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน ฯลฯ สถาบันมีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชนและสังคม ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยมีสถาบันหลัก อาทิ สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานในสังคมที่หล่อหลอมคนตั้งแต่แรกเกิด เป็นแหล่งบ่มเพาะปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม รวมทั้งจิตสำนึก รู้จักคิดชอบชั่วดี รู้จักทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม สถาบันศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคมกลมเกลียวจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณงามความดี สถาบันศาสนาที่เข้มแข็งจะสร้างศรัทธาให้แก่คนในสังคมและเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สถาบันการเมืองการปกครอง ทำหน้าที่กำกับดูแลให้สังคมอยู่ในระเบียบแบบแผนและทำให้คนในสังคมปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดร่วมกัน สถาบันการศึกษา เป็นแหล่งสร้างความรู้ทางวิชาการ ควบคู่กับคุณธรรม จริยธรรมให้แก่คนในสังคม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน สถาบันภาค

ธุรกิจเอกชน ซึ่งมีความพร้อมทางด้านการบริหารจัดการบุคลากร ทรัพยากรและเครือข่าย เมื่อประกอบกับการใช้หลักธรรมาภิบาลหรือบรรษัทภิบาลในการดำเนินธุรกิจหรือมีการดำเนินธุรกิจที่มีกิจกรรมที่สร้างสรรค์สังคมแล้ว ก็จะเป็นทุนทางสังคมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมหาศาล สถาบันสื่อ เป็นสถาบันที่สามารถชี้แนะและมีอิทธิพลสูงต่อพฤติกรรม ค่านิยมของคนในสังคมในวงกว้าง จะเห็นได้ว่าสถาบันหรือองค์กรต่างๆ มีส่วนสำคัญในการเป็นสถาบัน หรือองค์กรหลักในการพัฒนาชุมชน หากสถาบันมีความเข้มแข็ง ก็จะเป็นเกราะป้องกันในการพัฒนาได้อย่างดียิ่ง

ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม

ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ชุมทรัพย์ในการพัฒนา ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่า ทุกชุมชน ทุกพื้นที่ในประเทศไทย ต้องมีภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ เป็นของตัวเอง ซึ่งภูมิปัญญาและวัฒนธรรมนั้น ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ที่ผสมผสานกันบนพื้นฐานของการไว้นับถือเชื่อใจและระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ที่คนในชุมชนได้รับรู้ รับทราบ หรือร่วมกันกระทำ เรียกได้ว่าทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเป็นชุมทรัพย์ที่เกิดขึ้นเองในชุมชน และก่อให้เกิดทุนทางสังคมที่เกิดจากการสั่งสม ปรับเปลี่ยน การพัฒนา และการสร้างสรรค์กิจกรรมขึ้นใหม่ตลอด ส่วนในความหมายในเชิงนามธรรมและรูปธรรมจริงอยู่ที่ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมบางประเภทมีลักษณะเป็นนามธรรมเช่นค่านิยมคติความเชื่อ คำสั่งสอนแต่ภูมิปัญญาวัฒนธรรมบางประเภทสามารถแสดงออกได้เป็นรูปธรรมเช่นเดียวกันโดยผ่านกิจกรรมของสังคมเช่นประเพณี ศิลปะการแสดงหรือแสดงออกในรูปของวัตถุเช่นศิลปะ ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าทางศิลปะหรือการจัดตั้งเป็นองค์กรเรียนรู้สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น (Intergenerational Transfer of Knowledge and Culture) รวมทั้งการต่อเติมคัดแปลงและการพัฒนาใหม่ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นยังมีปฏิสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจและการจัดการภายในทางบวก กล่าวคือความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมได้ถูกนำมาปรับใช้ในระบบเศรษฐกิจเช่นความรู้ความสามารถในด้านอาชีพและเป็นความภาคภูมิใจของคนในชุมชนในเวลาเดียวกันทุนทางวัฒนธรรมยังกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวนำเงินเข้าท้องถิ่นและประเทศอย่างมหาศาลคนเราสามารถนำความรู้จากภูมิปัญญาไปปรับปรุงผลิตภัณฑ์และสินค้าส่งเสริมอาชีพและสร้างรายได้ให้กับประชาชนส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่มทำให้เกิดระบบการผลิตหลากหลายเป็นสินค้าฝีมือที่มีคุณค่าสูง (High Quality/high Value From Hand-mand) พร้อมกับสอดคล้อง “เอกลักษณ์ “และ “อัตลักษณ์” ของท้องถิ่นอันเป็นความภูมิใจซึ่งแตกต่างจากการผลิตแบบ โรงงานถึงแม้ว่าการผลิตงานศิลปะวัฒนธรรมที่อิงทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจจะเป็นการผลิตขนาดเล็ก (Small

Scale) จำนวนไม่มากแต่ทำให้คุณค่าสูง การใช้วัดตามธรรมชาติที่อยู่ในท้องถิ่นในแง่นี้จึงนับเป็นทางเลือกใหม่ที่น่าสนใจความจริงเมื่อนับรวมกิจกรรมจากฝีมือคนธุรกิจชุมชนสินค้าจากภูมิปัญญาเข้าด้วยกันก็พบว่ามีความสำคัญที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าระบบผลิตของวิสาหกิจขนาดใหญ่เลยทีเดียวเมื่อเอ่ยถึง ประเพณี วัฒนธรรม สำหรับคนไทยแล้ววัฒนธรรมเป็นของศักดิ์สิทธิ์และดีงาม เป็นสิ่งที่ทรงคุณค่า และควรที่จะอนุรักษ์ไว้ ซึ่งวัฒนธรรมชุมชน แต่ละที่ก็จะมีอัตลักษณ์ เป็นของตัวเอง เป็นวัฒนธรรมที่มีความเป็นรูปธรรม วัฒนธรรมแต่ละพื้นที่แต่ละชุมชนก็มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมของการแต่งกาย วัฒนธรรมการกิน การละเล่น วัฒนธรรมการอยู่อาศัย วัฒนธรรมท้องถิ่น คือ ความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่น คือ สิ่งดีงามที่มีในท้องถิ่น วัฒนธรรมสร้างรอยยิ้ม สร้างความรัก ความสามัคคี สร้างแรงจูงใจ ระดมกำลังผู้คน รวมจิตใจของคนในท้องถิ่นให้เป็นหนึ่ง “วัฒนธรรม” นั้นมีความหมายกว้าง การบัญญัติคำว่า วัฒนธรรมของไทย ในพระราชบัญญัติวัฒนธรรม พ.ศ. 2485 หมายถึง “ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน” ศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์ อธิบายการเกิด “วัฒนธรรม” จากหนังสือ มนุษย์กับวัฒนธรรม ว่า คือ ความต้องการทางสังคมของมนุษย์ขั้นที่สองรองมาจากความต้องการพื้นฐานทางชีวภาพ วัฒนธรรมเป็นการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่ง เป็นกิจกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ ซึ่งอยู่เหนือสภาพทางชีววิทยา หรือระบบในสังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้น มิใช่ระบบที่เกิดจากสัญชาตญาณ ที่มีใช้เกิดจากธรรมชาติ วัฒนธรรม คือ “ระบบสัญลักษณ์” ในสังคมมนุษย์ เมื่อการเรียนรู้เกิดขึ้น มนุษย์จะรู้ว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ โดยแบ่งวัฒนธรรมเป็น 2 ลักษณะ คือ วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ได้แก่ ภาษาพูด ความเชื่อ กิริยามารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี และที่จับต้องได้เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุที่เป็นเรื่องบ้านเรือน วัด ศิลปกรรม ประติมากรรมต่างๆ วัฒนธรรมคือสิ่งที่ครอบงำชีวิตมนุษย์ โดยแบ่งออกเป็นรูปธรรมที่มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ และนามธรรมในการสื่อความหมายและสะท้อนความคิดและวิถีชีวิตผ่านวัตถุ การมีวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละพื้นที่ถือเป็นเสน่ห์ เป็นความงาม เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของพื้นที่นั้นๆ และเสน่ห์ ความงาม และอัตลักษณ์ที่มีคุณค่านั้น จะแสดงถึงตัวตน วิถีชีวิตของชุมชนนั้นๆ ซึ่งเป็นจุดขาย เป็นทุนทางสังคมที่สามารถพัฒนา ต่อยอดและรักษาไว้ให้คงงามคู่กับชุมชนต่อไป และนำจุดขายนั้นมาปรับใช้พัฒนาให้เกิดความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจในชุมชนได้

ทุนวัฒนธรรมคือ “ความรู้ที่แฝงอยู่ในตัวบุคคลคือผู้แสดงทางวัฒนธรรมสามารถถ่ายทอดผ่านจากครูถึงศิษย์ผ่านคนรุ่นต่อรุ่น ความรู้เหล่านี้สามารถเอามาเสริมความสามารถ (Capability) ระบบเศรษฐกิจได้และเป็น มิติหนึ่งของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources

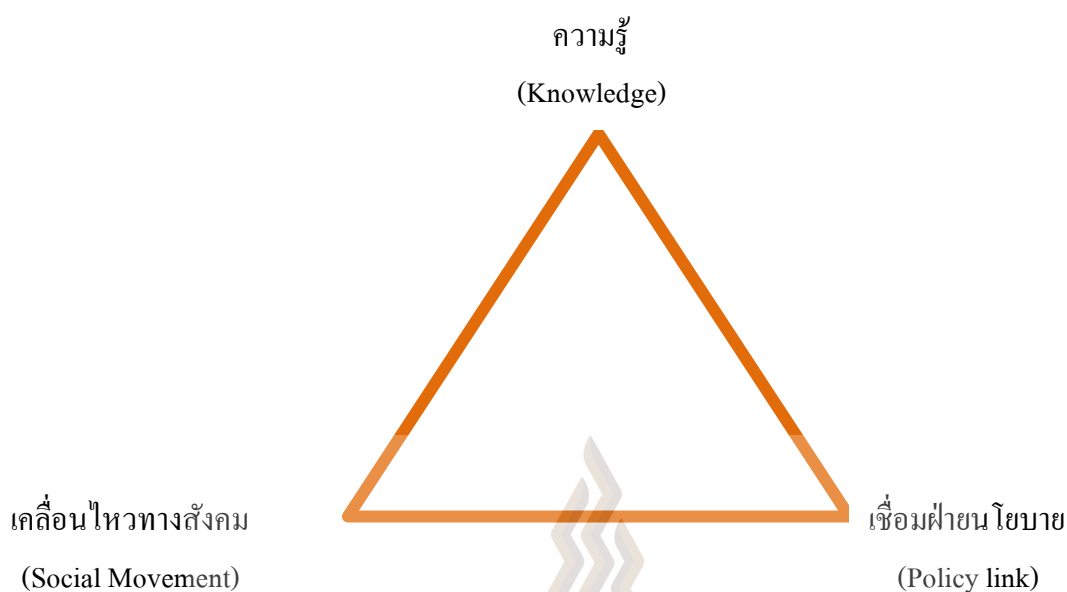
Development) ที่สำคัญยิ่งหากได้การบริหารจัดการที่ดีในแง่ระบบข้อมูลทางวัฒนธรรมจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้รู้ว่า “ของดีที่มีอยู่นั้น” คืออะไรอยู่ในพื้นที่ใดใครเป็นเจ้าของภูมิปัญญาใครเริ่มหรือเป็นผู้นำหากเยาวชนสนใจต้องการจะได้รับการถ่ายทอดความรู้จะไปเรียนรู้ได้จากที่ใครที่ไหนในแง่ของการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคใหม่ต่างตระหนักว่าการผลิตภาคบริการ (Service Sector) ในแง่นี้เองทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงสามารถสร้าง “มูลค่าเพิ่ม” ให้กับสังคมในชุมชนและประเทศรวมถึงเศรษฐกิจในพื้นที่และประเทศได้อย่างแน่นอนนอกจากนี้ยังเป็นผลดีในแง่รายได้ทั้งนี้ควรมีนโยบายระดับชาติระดับภาคและท้องถิ่น โดยสร้างองค์ความรู้ฐานข้อมูลของเชิดชูผู้ที่แสดงออกทางวัฒนธรรมคิดค้นการบริหารจัดการที่ชักนำให้เยาวชนและคนรุ่นใหม่นำทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และส่งเสริมในการอนุรักษ์ต่อยอดไปได้อีกด้วย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Local Wisdom) หมายถึงวิธีการจัดการการชี้นำและการริเริ่มเสริมต่อของนักปราชญ์ของในท้องถิ่นหรือในชุมชนภูมิปัญญาชาวบ้านสั่งสมงอกงามจากความรอบรู้ประสบการณ์อันเป็นเรื่องราวเกี่ยวข้องและความเป็นพื้นบ้านของท้องถิ่นซึ่งมีสาระเชิงนามธรรมที่ให้ความบันเทิงให้คิดความเชื่อสั่งสอน (อย่างไม่เป็นทางการ) หรือองค์ความรู้ทักษะข้อมูลข่าวสารที่แสดงออกถึงความคิดเทคโนโลยีวัตถุสิ่งของหรือวิถีที่มีอยู่เองของลักษณะในชุมชนหรือวัฒนธรรมหนึ่งๆ โดยที่ประชาชนหรือองค์กรในชุมชนเป็นผู้สร้างสรรค์สังเคราะห์หรือปรับปรุงขึ้นจากประสบการณ์และการทดลองอย่างไม่เป็นทางการ หรือเรียนรู้สะสมมาเป็นเวลายาวนานเอกวิทย์ ฌ กลาง อธิบายว่า “ภูมิปัญญาหมายถึงความรู้ความคิดความเชื่อความสามารถความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและการดำรงชีพในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีการสืบสานกันมาและภูมิปัญญาเป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสถานะต่างๆ ในพื้นที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักและสร้างถิ่นฐานแล้วก็มีการแลกเปลี่ยนสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่นๆ เมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้วก็รับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมวัฒนธรรมดังนั้นภูมิปัญญาที่เกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอกและภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำเพื่อแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและการเปลี่ยนแปลง” (เอกวิทย์ ฌ กลาง, 2540) จึงอาจสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการพัฒนาขึ้นหลายชั่วอายุ รุ่นต่อรุ่นด้วยการเล่าต่อกันภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้รับการต่อเติมและพัฒนาเพื่อสอดคล้องกับวัฒนธรรมและสภาพสิ่งแวดล้อมใหม่ของแต่ละยุคสมัยด้วยเหตุนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งที่มืพลวัตและเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยทั่วไปเกิดจากรากฐานปรัชญาของตัวเองดังนั้นอาจจะไม่สอดคล้องกับความรู้กระแสหลักหรือทฤษฎีเท่าที่ควรนัก

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสอดคล้องกับสภาวะการพบว่ามีตลาด ชาขรมิตานนท์ (2536) ได้ให้ความหมายคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น (Indigenous Knowledge) หรือภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึงสติปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้สะสมถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่นซึ่งได้ทำหน้าที่ซึ่งนำการจะใช้ชีวิตอย่างยั่งยืนถาวรและกลมเกลียวกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเองกับป่ากับเขากับน้ำกับปลากับฟ้ากับนกกับดินกับหญ้า กับสัตว์พืชแมลงหรือธรรมชาติรอบตัวนั้นทำได้อย่างไรด้วยเหตุนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมิได้มีนัยเป็นเพียงนามธรรม หากแต่มีความหมายครอบคลุมไปถึงรูปธรรมของการดำรงชีวิต เช่นแบบแผนของการใช้ทรัพยากร เช่น การทำนาทำไร่ทำการเกษตรทำประมงแต่ทั้งนี้ทั้งนั้นแบบแผนการใช้ทรัพยากรดังกล่าวจะต้องกำกับด้วยกฎเกณฑ์คุณธรรมที่จะไม่เบียดเบียนธรรมชาติจนเสียสมดุล แนวคิดดังกล่าวมิได้เน้นเฉพาะถึงการเรียนรู้ของมนุษย์จากประสบการณ์ตรงแล้วสรุปเป็นบทเรียนผ่านระยะเวลาของประวัติศาสตร์เท่านั้นแต่ยังมีการเน้นให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการอยู่ร่วมกันของชุมชนอย่างยั่งยืนด้วย สุธิวงษ์ พงษ์ไพบูลย์ (2547 อ้างถึงในกิตติศักดิ์ ปรกติ, 2550) อธิบายว่า “ภูมิปัญญาคือ กระบวนการและสิ่งที่ได้จากกระบวนการเข้าถึงความจริงแล้วเกิดประจักษ์แจ้งต่อสิ่งหนึ่งๆ หรือสภาพการณ์หนึ่งๆ จนสามารถนำสิ่งที่ได้นั้น ไปสานต่อให้เกิดคุณค่า มูลค่าเพิ่มพูนขึ้นกว่าเดิมดังนั้นภูมิปัญญาจึงได้แก่ส่วนที่เป็นกระบวนการเข้าถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดและสิ่งที่ได้ใหม่จากกระบวนการนั้น”

องค์ความรู้

โลกในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางวิวัฒนาการด้านต่างๆ ไปมาก คนในชุมชน ผู้นำทางความคิด ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ต้องรู้และปรับเปลี่ยนแนวคิดให้ทันสมัยอยู่เสมอ เพื่อให้ทันกับเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีบทบาทต่อสังคม องค์ความรู้จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสังคม และประเทศชาติให้พร้อมก้าวทันโลกและก้าวทันเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge Based Economy) ปัจจุบัน องค์กรต่างๆ ที่เข้มแข็งต้องขับเคลื่อนด้วย “ความรู้” ความรู้จึงมีอำนาจ และมีพลังอยู่ในตัวเอง สถานการณ์ความรู้ที่มีอยู่ในสังคมไทยพบว่า ความรู้มีอยู่มากมายในตำรา และในห้องสมุด แต่กลับนำมาใช้ประโยชน์ได้น้อย เพราะตำราเหล่านั้นอาจจะไม่เอื้อต่อการนำไปปฏิบัติให้เกิดผลเชิงรูปธรรม หรืออีกด้านหนึ่งความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลที่เป็นคนเก่ง คนมีประสบการณ์ มีความเชี่ยวชาญ กลับไม่มีโอกาสในการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับบุคคลอื่นๆ ได้ การที่มีความรู้และใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ โดยการนำความรู้มาจัดระบบพร้อมที่จะถ่ายทอดนำไปใช้ประโยชน์ และพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้น เราเรียกว่า “การจัดการความรู้”

รูปที่ 2.1 สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา
ที่มา : ประเวศ วะสี, 2544

จากหลักการ “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา” ของ ศ.เกียรติคุณ นพ.ประเวศ วะสี แนะนำว่า การจะเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ยากต้องดำเนินการ 3 เรื่องไปพร้อมๆ กัน คือ การสร้างความรู้ การนำความรู้ไปเคลื่อนไหวทางสังคม ขณะเดียวกันเชื่อมโยงความรู้ และการเคลื่อนไหวทางสังคมไปกับการดำเนินการทางการเมืองเพื่อเคลื่อนไหวในเชิงระบบเชิงกติกาสังคม (กฎหมาย) หรือเชิงโครงสร้าง จะเห็นว่าพลังที่ต้องใช้มีทั้งอำนาจรัฐ อำนาจสังคม และอำนาจของความรู้ อาจารย์ประเวศให้ความเห็นว่า “สังคมไทยขณะนี้ขาดเรื่ององค์ความรู้เพื่อนำมาแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อน ทั้งๆ ที่กลไกต่างๆ มีมากมาย แต่ไม่ทำงาน เพราะขาดความรู้ เรามีทั้งสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สภาพัฒนาการเมือง สภาองค์กรชุมชน ในอนาคตจะมีสภาประชาชน แต่ถ้ามองกลับมาที่เดิม เพราะขาดความรู้เชิงนโยบาย สังคมไทยรู้ว่าต้องการทำอะไร เช่น แก้ไขปัญหาความยากจน สิ่งแวดล้อม ต้องการระบบราชการที่ดีกว่านี้ เป็นต้น แต่คำถามคือ ทำอย่างไร” หลายท่านคงเห็นด้วยกับความคิดที่ว่า มุมบนสุดของสามเหลี่ยมสำคัญที่สุดและเป็นพลังหลัก แต่ดำเนินการยากที่สุด นั่นคือ “การสร้างความรู้” โดยสรุปแล้ว การจัดการความรู้ของชุมชน คือการรวบรวมองค์ความรู้ของชุมชน เพื่อเป็นคลังแห่งความรู้ และคลังแห่งปัญญาในการที่จะนำไปถ่ายทอดแก่ผู้คนใน และนอกชุมชน ด้วยองค์ความรู้นี้จะยังเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความยั่งยืน ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติต่อไป

กล่าวโดยสรุปเราจะพบกระบวนการเรียนรู้การปรับตัวและการผสมผสานแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นทำให้คนในชุมชนรู้สึกว่าคุณเองมีบทบาทมีส่วนร่วมสามารถที่จะอยู่ได้โดยไม่ต้อง

พึงพาภายนอกมากนักชาวบ้านจะมีการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะการมองในเชิงกระบวนการการปรับเปลี่ยนตลอดเวลาที่มีผลต่อการพัฒนาเป็นอย่างมากโดยอาศัยกฎเกณฑ์ต่างๆจะรู้สึกว่าเขาามีสิทธิมีตัวตนมีบทบาทและมีส่วนร่วมซึ่งเป็นกระบวนการภูมิปัญญาท้องถิ่นนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถทำให้การพัฒนาเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้นคือ การสร้างความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาของคนในชุมชนท้องถิ่นว่าตนมีสิทธิในกระบวนการพัฒนาโดยการสร้างความรู้ เป็นทางเลือกให้กับสังคมเพื่อที่จะพยายามสร้างโอกาสและให้สังคมยอมรับและเห็นความสำคัญของระบบความรู้ที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้นจึงต้องเกิดการมีส่วนร่วมกันในชุมชนเพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายที่มีร่วมกัน

2.2 แนวคิด ทฤษฎีการบริหารจัดการ

แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการ ความหมายของการบริหารจัดการ ซึ่งธงชัย สันติวงษ์ (2540) กล่าวว่า การบริหารจัดการ คือ งานของหัวหน้าหรือผู้นำที่จะต้องทำให้กลุ่มต่างๆ ที่มีคนหมู่มากอยู่รวมกันและร่วมกันทำงาน เพื่อวัตถุประสงค์ที่ตั้งใจไว้จนสำเร็จผล โดยได้ประสิทธิภาพ กล่าวอย่างง่ายๆ การบริหารคือการทำให้งานเสร็จลงได้ โดยอาศัยคนอื่นเป็นผู้ทำให้เสร็จนั่นเอง

ศิริพงษ์ สัตตาวาลย์ ณ อยุธยา (2541) กล่าวว่า งานบริหารจัดการ หมายถึง กิจการที่เกี่ยวกับการจัดการดำเนินงานให้มีการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กร ทั้งนี้เพื่อให้งานขององค์กรสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

สมยศ นาวิการ (2538) กล่าวว่าการบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการของการวางแผน การจัดองค์กร การมีส่วนร่วมและการควบคุมกำลังความพยายามของสมาชิกขององค์กรและการใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จของเป้าหมายขององค์กรที่กำหนดไว้

Robbins and Coulter (1996 อ้างถึงใน รุ่งนภา ตาอินทร์, 2551) อธิบายว่า การบริหารจัดการ คือ กระบวนการของกิจกรรมที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในองค์กรโดยไม่ได้ทำเอง

ถนัด เฉขทรัพย์ (2550) เสนอว่าการบริหาร หมายถึง ศิลปะในการทำให้สิ่งต่างๆ ได้รับการกระทำจนเป็นผลสำเร็จ กล่าวคือ ผู้บริหารไม่ใช่เป็นผู้ปฏิบัติ แต่เป็นผู้ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติทำงานจนสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือกแล้ว

การบริหาร คือ กระบวนการทำงานร่วมกับผู้อื่น เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ การบริหาร คือ การทำงานของคณะบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ที่ร่วมปฏิบัติการให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน การบริหารเป็นกระบวนการทางสังคมที่สามารถมองเห็นได้ 3 ทางคือ

- 1) ทางโครงสร้าง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาตามลำดับขั้นตอนของสายการบังคับบัญชา
- 2) ทางหน้าที่ เป็นขั้นตอนของหน่วยงาน ที่ระบุหน้าที่บทบาทความรับผิดชอบและอำนาจความเสดวคต่างๆ เพื่อให้สำเร็จเป้าหมาย
- 3) ทางปฏิบัติ เป็นกระบวนการที่บุคคล และบุคคลต้องการร่วมทำปฏิกริยาซึ่งกันและกัน

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2555) กล่าวว่า การบริหารบางครั้งเรียกว่า การบริหารจัดการ หมายถึง การดำเนินงานการปฏิบัติงานใด ๆ ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ คน สิ่งของ และหน่วยงาน โดยครอบคลุมในเรื่องต่างๆ ที่เรียกว่า “ กระบวนการบริหาร” หรือ “ ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร ที่เรียกว่าแพมส์-โพสดอร์บ (PAMS-POSDCORB) ได้แก่ การบริหารนโยบาย (Policy) การบริหารอำนาจหน้าที่ (Authority) การบริหารคุณธรรม (Morality) การบริหารที่เกี่ยวข้องกับสังคม (Society) การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Staffing) การอำนวยการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และการงบประมาณ (Budgeting)

นอกจากที่กล่าวมา อาจให้ความหมายได้อีกว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใดๆ ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ คน สิ่งของ และหน่วยงาน โดยครอบคลุมเรื่องต่างๆ เช่นการบริหารคน (Man) การบริหารเงิน (Money) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Material) การบริหารงานทั่วไป (Management) การบริหารการให้บริการประชาชน (Market) การบริหารคุณธรรม (Morality) การบริหารข้อมูลข่าวสาร (Message) การบริหารเวลา (Minute) และการบริหารการวัดผล (Measurement) ซึ่งก็คือ “ ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” ที่เรียกว่า 9M

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการ หมายถึง ชุดของหน้าที่ต่างๆ (A Set of Functions) ที่กำหนดทิศทาง ในการใช้ทรัพยากรทั้งหลายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งก็คือ ความสามารถ

ของบุคคลหรือกลุ่มคนที่ทำหน้าที่ในการวางแผน การจัดองค์การ การจัดบุคคลเข้าทำงาน การตั้ง การ และการควบคุมการทำงาน เพื่อให้กิจกรรมขององค์กรดำเนินไปตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยปัจจัยในการบริหาร เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายขององค์กรและมี การ ปฏิบัติการสำเร็จตามแผนที่กำหนดไว้

2.3 แนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน

“ชุมชน ที่สำคัญที่สุด คือ ชุมชนที่อยู่ในท้องถิ่นทั้งหลาย...เราต้องกลับสามเหลี่ยมเสีย เอา ความสำคัญ ไปอยู่ที่ฐาน ให้ชุมชนสำคัญที่สุด ท้องถิ่นมีความสำคัญรองลงมา ...ชาติ ท้องถิ่น และ ชุมชน ต้องไปด้วยกัน” แนวคิดของ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2555ก) จากหนังสือ การกระจายอำนาจ = การคืนอำนาจ สู่อำนาจจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นและสังคม เป็นการสะท้อนให้เห็นถึง ความสำคัญของชุมชน และแนวทางในการพัฒนาประเทศ ซึ่งต้องให้ความสำคัญกับชุมชน เพราะ เมื่อใดที่ชุมชนมีความเข้มแข็ง ประเทศชาติซึ่งเป็นปลายยอด ก็จะพัฒนา ขับเคลื่อน ไปตามกลไก และอยู่ได้ด้วยระบบการพัฒนา ซึ่งจากแนวคิดและการให้ความหมายของชุมชน มีนักวิชาการหลาย ท่านได้ให้ความหมาย ของ “ชุมชน” ซึ่งก็มีการให้ความหมายตามทรรศนะของแต่ละท่าน ดังนี้ ชัยนต์ วรรณะภุติ (2536) กล่าวถึง “ชุมชน” ในความหมายว่า หมายถึง “การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคน จำนวนหนึ่งในพื้นที่แห่งหนึ่ง เพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นในการดำรงชีวิต โดยเหตุ ที่มีคนกลุ่มดังกล่าวอาศัยอยู่ร่วมกันใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตจึงมีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ ซึ่งกันและกันขึ้นมีองค์กรหรือสถาบันของชุมชน กฎเกณฑ์ต่างๆ ทั้งนี้ ชุมชน หมายถึง สังคมขนาดเล็กในชนบทที่ยัง ไม่พัฒนาหรือสังคมหมู่บ้านที่สมาชิกของสังคมยังมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และยังสามารถรักษาแบบแผนการดำรงชีวิตบางส่วน ได้ และได้ตีความหมายของคำว่า “ชุมชน” ใน ระดับเดียวกับคำว่า “สังคมหมู่บ้าน” ซึ่งเป็นการช่วยให้เข้าใจความหมายของคำว่า “ชุมชน” ใน ระดับ “สังคมหมู่บ้าน” ซึ่งเป็นการช่วยให้เข้าใจในความหมายของคำว่า “ชุมชน” ในลักษณะที่จะ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน ทั้งนี้ เพราะคำว่า “หมู่บ้าน” สื่อความหมายให้เข้าใจถึง การกระจุกตัวของบ้านหลายๆ บ้านหรือหลายครัวเรือนในพื้นที่แห่งหนึ่งหรือในระบบนิเวศน์แห่ง หนึ่งและเป็นหน่วยสังคมขนาดเล็กที่สุดที่สมาชิกของสังคมพัฒนาขึ้นตามธรรมชาติและต่อมา ภายหลังทางราชการอาจจะกำหนดให้เป็น “หมู่บ้าน” ในความหมายของทางราชการ”

“ชุมชน หมายถึง การรวมตัวของบุคคล กลุ่มองค์กรชุมชน และประชาชนที่อาศัยอยู่ใน ขอบเขตพื้นที่หนึ่งๆ ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระดับพื้นฐานที่สุด คือ หมู่บ้านหรือชุมชนใน

รูปแบบอื่นๆ ที่มารวมกันเพื่อแก้ไขปัญหาเดียวกัน เช่น ชุมชนลุ่มน้ำ ชุมชนวัฒนธรรม ชุมชนท้องถิ่น หมายถึง ถิ่นฐานอันเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ที่มีความเกี่ยวข้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์และระบบความสัมพันธ์ในสังคม ซึ่งอิงอาศัยความเอื้ออาทร ความผูกพันและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เป็นเครื่องดำเนินการเพื่อให้มีชีวิตที่ดีร่วมกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ชุมชนท้องถิ่น หมายถึง การรวมกันของกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ต่อกันทั้งความสัมพันธ์ในเชิงพื้นที่และความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นหน่วยพื้นฐานของการพึ่งพาและการจัดการตนเอง มีการเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ขบวนการขับเคลื่อนทางสังคม และหน่วยจิตวิทยาวัฒนธรรมอันเป็นคุณค่าที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตน (Identity) ของชุมชนโดยเกี่ยวข้องกับการยอมรับ สิทธิ และอำนาจในการจัดการ” (นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, 2550) ในด้านการส่งเสริมและพัฒนาชุมชนของ ประเทศ รัสเซีย (2540) ได้ให้ความหมายของ “ชุมชน” โดยเน้น “ความเป็นชุมชน” ว่าหมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการทำประโยชน์สาธารณะหรือกิจกรรมต่างๆ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกันและปรีดี พนมยงค์ (วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์, 2549) ได้กล่าวถึงและให้ความสำคัญในความสัมพันธ์ของประชาชนในชุมชน สังคม โดยท่านได้อธิบายไว้ในกฎหมายปกครองเกี่ยวกับลัทธิสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นเป็นชุมชนขนาดย่อม ซึ่งมีรากฐานอยู่บนความช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกในกลุ่ม โดยที่ไม่ต้องมีรูปแบบการปกครองมาก และใช้หลักความช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยสมัครใจในกิจกรรมต่างๆ ที่เรียกว่า “สามัคคีธรรม”

หากพิจารณาโดยอ้างอิงแนวคิดของ Onyx and Bullen (2000) เชื่อว่า การพัฒนาทุนของทางสังคมจำเป็นจะต้องอาศัยริ้วแรงและความตั้งใจของพลเมืองภายในสังคมที่เป็นชุมชนแบบมีส่วนร่วม การทดลองสร้างทุนทางสังคมโดยภาครัฐได้แสดงให้เห็นว่ามีความอ่อนแอเนื่องจากอยู่ห่างไกลกัน ดังนั้น การสร้างทุนทางสังคมจะต้องเกิดขึ้น จากการดำเนินงานของบุคคลภายนอกโดยภาครัฐ ข้อเสนอแนะ สนับสนุนแนวคิดของ Lowndes and Wilson (2001) ที่ว่าวิธีการที่ดีที่สุดของรัฐบาลในการที่จะ เพิ่มทุนทางสังคม คือ จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับการสร้างทุนทางสังคมโดยทางอ้อม Warner (1999) ได้เสนอว่า รัฐบาลท้องถิ่นจะสามารถสร้างทุนทางสังคมได้ดีที่สุด โดยผ่านความร่วมมือกับชุมชนอย่างไรก็ดี ยังมีความเข้าใจที่จำกัดในกระบวนการที่เกี่ยวกับการสร้างหรือปรับปรุงโครงสร้างของทุนทางสังคมที่จะต้องมีการศึกษาให้กว้างออกไป และ ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2555) ที่ได้กล่าวถึง จิตสำนึกชุมชน (Communal Spirit) ในหนังสือเหตุอยู่ที่ท้องถิ่น : ชาวชนบทไม่ได้สนใจตัวเองและครอบครัวเท่านั้น พวกเขามีจิตสำนึกความเป็นชุมชนอยู่ก่อนข้างสูงกว่าคนในเมือง ฉะนั้น ความใกล้ชิดทางจิตใจและการอุปถัมภ์ที่คนชนบทต้องการนั้น พวกเขา

ต้องการให้มันเกิดกับชุมชนหรือท้องถิ่นด้วย ซึ่งการบริหารบ้านเมืองนั้น ชาวชนบทให้ความสำคัญกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับชุมชนหรือท้องถิ่นของเขาเอง และต้องการให้ “ความเจริญ” เกิดขึ้นกับตำบลหรือหมู่บ้านเขาด้วย การศึกษาแนวคิดของ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2552) ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาในหนังสือ “แปรถิ่นเปลี่ยนฐาน” : สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เป็นรากฐานของประชาธิปไตย พบว่า ความสำเร็จของการพัฒนาซึ่งรวมไปถึงการจัดบริการสาธารณะ (Public Service) ใน “ชุมชนท้องถิ่น” ที่มีความรับผิดชอบ ความเสียสละ และความมุ่งมั่นที่จะทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองมีความสามัคคีซึ่งกันและกัน มีสำนึกต่อการสร้างสาธารณะประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองที่เรียกสั้นๆ ว่า “สาธารณนิยม” (Republicanism) ซึ่ง “พลเมือง” จะมีโอกาสเข้ามามีบทบาทมากในการพัฒนา “ชุมชนท้องถิ่น” ในพื้นที่ (Area) ที่มีขนาดเล็กมากกว่าขนาดใหญ่ ในหนังสือแปรถิ่นเปลี่ยนฐาน (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2552)

โดยที่ความเห็นของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2553) ได้เสนอเหตุผลของการพัฒนาสู่ความเป็นสมัยใหม่ตามแบบฉบับไทยว่า เนื่องจากบริบทของสังคมไทยประกอบด้วยชุมชนท้องถิ่นอิสระ ความเป็นชุมชนที่เข้มข้น มีวัฒนธรรมชุมชน เป็นแกนกลางวัฒนธรรมของสังคมมาแล้วสืบต่อกันมามากกว่าหลายร้อยปี ดังนั้นการเดินทางสู่ความเป็นสมัยใหม่ของสังคมไทย ที่เหมาะสมที่สมาชิกของสังคมปรารถนาและเป็นจริงได้ไม่ฝืนธรรมชาติ จึงควรเป็นเส้นทางบนการรักษาไว้ การฟื้นฟูและพัฒนาต่อยอดชุมชน พื้นที่ชุมชนในมิติต่างๆ และเครือข่ายในชุมชนสังคมและสร้างให้เกิดชุมชนระดับภาค ระดับประเทศเป็นลำดับไป ซึ่ง ฉัตรทิพย์ นาถสุภา มองว่า หากเส้นทางดังกล่าวประสบความสำเร็จสังคมไทยในอนาคตจะเป็นสังคมสมัยใหม่ที่มีความเป็นชุมชนเข้มแข็งในองค์กรสังคมและในวัฒนธรรมของประเทศชาติทุกระดับ อีกทั้งยังสร้างความอบอุ่นในจิตใจและมีเสรีภาพควบคู่ไปกับการมีความเจริญรุ่งเรืองทางวัตถุอย่างมั่นคงและเป็นเอกลักษณ์

ในฐานะแนวคิด “ชุมชน” ปัจจุบันแนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน เป็นเรื่องที่มีการพูดกันอย่างกว้างขวางในทุกระดับ ทั้งในระดับโลก ระดับประเทศ มาถึงระดับท้องถิ่น ซึ่งทางวิชาการมีการเรียกกันว่า ระดับฐานรากหรือรากหญ้า โดยนักพัฒนาคิดว่าความเข้มแข็งของชุมชน จะเป็นทางออกจากวิกฤตของประเทศชาติในปัจจุบันได้ ถ้าเปรียบเทียบการพัฒนาเป็นเสมือนการทำสงคราม และวิกฤตการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเป็นศัตรูคือวิกฤตของประเทศ และความหมายของความเข้มแข็งของชุมชนมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของความเข้มแข็งของชุมชนไว้แตกต่างกัน การมีกลุ่มประชาชนรวมตัวกันด้วยจิตสำนึกร่วมกัน มีบทบาทและขีดความสามารถในการจัดการเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนบนพื้นฐานของสิทธิร่วมกันอย่าง

เท่าเทียมและพึ่งพาตนเองได้ โดยอาศัย องค์กร กลไก กระบวนการและกิจกรรมที่หลากหลาย ที่กลุ่มประชาชนจัดขึ้น ในลักษณะหุ้นส่วนที่เกิดจากความรัก ความสมานฉันท์ และเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการที่เชื่อมโยงเครือข่ายในแนวราบและเป็นองค์กรรวม และ ชาดิชาย ณ เชียงใหม่ (2542) กล่าวถึง “ชุมชนเข้มแข็ง” หมายความว่าชุมชนที่กลุ่มคนมีความสามารถที่จะเรียนรู้ ปรับตัว แก้ไขปัญหา สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่อง ประชาชนในชุมชนต่างๆ ของเมือง หรือชนบท มารวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” โดยมีการเรียนรู้การจัดการและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน มีการร่วมมือช่วยเหลือเพื่อประโยชน์ร่วมกันและมีความเอื้ออาทร ต่อชุมชนอื่นๆ ในสังคมด้วย

จากแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ของนักคิด นักพัฒนา นักวิชาการข้างต้น กล่าวโดยสรุปได้ว่า ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนมารวมกลุ่มกัน เป็นองค์กรชุมชนร่วมกันบนพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชน มีการเรียนรู้ การจัดการและแก้ปัญหาร่วมกันด้วยความเอื้ออาทรต่อกันและต่อชุมชนอื่นๆ ในสังคม การพัฒนาแบบยั่งยืน คือการทำชุมชนที่มีความเข้มแข็งทำให้ชุมชนดำรงอยู่และดำรงต่อไปโดยไม่ล่มสลาย อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็งจึงสามารถแก้ปัญหาได้ทุกปัญหาไม่มากก็น้อย ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมืองและสุขภาพ ซึ่งทุกๆ ปัญหานั้น ชุมชนจะเป็นผู้ดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยชุมชนเอง ดังภาพประกอบ

รูปที่ 2.2 ลักษณะชุมชนเข้มแข็ง

ที่มา : ผู้วิจัย, 2563

จึงอาจกล่าวได้ว่า ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง เป็นชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้หรือสามารถทำอะไรได้ด้วยตนเอง สามารถปรับตัวแก้ไขปัญหาได้อย่างต่อเนื่องเมื่อต้องเผชิญกับปัญหา โดยชุมชนจะแสดงออกทางพฤติกรรมร่วมกัน มีการปรึกษาหารือกัน มีการประชุมร่วมกัน มีการกำหนดทิศทาง และเป้าหมายในการพัฒนาตนเองมีการร่วมกันคิดแก้ปัญหา หรือกำหนดความต้องการ มีการแสดงถึงความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติการกิจที่ได้ร่วมกันคิดนั้นให้เกิดความสำเร็จตามความมุ่งหมาย ด้วยความรัก ความสามัคคี ความมีระเบียบวินัย ไม่มีความขัดแย้งกันในกลุ่มและชุมชน รู้เท่าทันต่อสถานการณ์ทางสังคม ทั้งภายในสังคมของตนเองและสังคมภายนอก รวมทั้งมีความสามารถในการเลือกรับ ปรับ ใช้ สิ่งใหม่ๆ เข้ามาสู่ชุมชนได้อย่างสอดคล้อง และเหมาะสม โดยอาศัยประสบการณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอดจนชุมชนยังสามารถรักษาเอกลักษณ์อันดีของตนไว้ด้วย

ในด้านการ “พัฒนาชุมชน” เป็นกลไกอันสำคัญที่กำหนดทิศทาง นโยบาย แนวทางและกระบวนการในการพัฒนา เพื่อนำไปสู่เป้าหมาย ซึ่งในที่นี้หมายถึง ชุมชนพึ่งตนเอง การพัฒนาชุมชน เป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบ อันประกอบด้วย ปัจจัยภายใน ได้แก่ สภาพทั่วไปของปัญหา ความต้องการ กระบวนการแก้ไขปัญหา และผู้เกี่ยวข้องที่มีอยู่ในระบบ และปัจจัยภายนอก อันได้แก่ การเปลี่ยนแปลงสถานะเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ หรือแม้แต่กระแสทางสังคมทางด้านอื่นๆ ที่มีผลต่อการพัฒนา จากการศึกษาความหมายของการบริหารการพัฒนาในหนังสือของ ดิณ ปรัชญพฤทธิ (2538) การบริหารการพัฒนา : ความหมาย เนื้อหา แนวทาง และปัญหา ได้กล่าวว่า “การบริหารการพัฒนา หมายถึง การจัดการเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลง หรือการจัดการสาธารณะเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม ตามนโยบายสาธารณะที่กำหนดไว้โดยองค์การที่มีอำนาจ” ซึ่งการบริหารการพัฒนา มีความหมายทั้งทางตรงและทางอ้อม ในทางตรงนั้น การบริหารการพัฒนา หมายถึง การบริหารเพื่อการพัฒนา (Administration of Development A of D) ส่วนทางอ้อมนั้น การบริหารการพัฒนาหมายถึง การเสริมสร้างสมรรถนะทางการบริหาร หรือการพัฒนาการบริหาร (Development of Administration D of A) นั่นเอง ความหมายของการพัฒนานี้ให้ไว้โดย ริกกด (Riggd, 2008) และถ้าพิจารณาให้รอบคอบแล้ว จะเห็นได้ว่า การบริหารเพื่อการพัฒนาจะสำเร็จลงมากน้อยเพียงใดส่วนหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับพัฒนาการบริหารด้วย

การพัฒนานั้นมีความหมายครอบคลุมถึงการพึ่งตนเองและช่วยเหลือตนเองโดยเป้าหมายสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนานี้ก็คือ การพยายามที่จะสร้างเสริมให้ประชาชนใช้ศักยภาพและ

ความสามารถของตนเองในการแก้ไขปัญหาของตนเอง เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง นั่นก็คือ เป็นการพัฒนาของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ดังที่ ไวท์ (White, 1989) ได้เสนอว่า “การพัฒนาเป็นแนวคิดปทัสสถาน ซึ่งหมายถึงการเลือกเป้าหมายที่พยายามดำเนินการให้บรรลุในสิ่งที่มหัศจรรย์ คานธี เรียกว่า “การตระหนักถึงศักยภาพของมนุษย์” (The Realization of the Human Potential) และนักวิชาการอีกคนที่มีแนวคิดที่มุ่งเน้นให้เห็นถึงการพึ่งตนเอง ก็คือ เจมส์ เยน (James Yen) (1918 อ้างถึงใน ติน ปรัชญพฤทธิ, 2539) ซึ่งเป็นนักวิทยาศาสตร์ชาวจีนที่ลี้ภัยมาอยู่ไต้หวัน หลังจากการปฏิวัติบนพื้นแผ่นดินใหญ่ เมื่อปี ค.ศ. 1949 และได้นำเอาแนวความคิดที่ว่ามนุษย์มีศักยภาพในตนเอง ที่จะสร้างสรรค์แต่ถูกกดคั้นจากสังคมภายนอกมาเป็นแนวทางในการพัฒนา ในทรรศนะของเขานั้น การพัฒนา คือ การปล่อยพลังศักยภาพนี้ออกมา โดยประชาชนต้องมีการปกครองตนเอง มีอำนาจตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง

การพัฒนาชุมชน เป็นการบริหารจัดการชุมชนที่มีกลไกการขับเคลื่อนการพัฒนาทั้งองคาพยพ อันมีองค์ประกอบ ทั้งภาครัฐ ท้องถิ่น ภาคเอกชน และประชาสังคม โดยท้องถิ่นเป็นองค์กรหลัก และประชาสังคมเป็นผู้รับประโยชน์ที่สุขสมบูรณ์การพัฒนาชุมชน จึงเป็นภาระหน้าที่ของคนทุกคนที่จะต้องร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์สุขร่วมกันดังนั้น การพัฒนา หมายถึง ความเจริญก้าวหน้าโดยทั่วไป เช่น การพัฒนาชุมชน พัฒนาประเทศ คือ การทำสิ่งเหล่านั้นให้ดีขึ้น เจริญขึ้น สนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ให้ได้ดียิ่งขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่า “การพัฒนา” เป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง การพัฒนามีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเปลี่ยนแปลง เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้แล้ว คือการทำให้ลักษณะเดิมเปลี่ยนไปโดยมุ่งหมายว่า ลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่า สภาพเก่า แต่โดยธรรมชาติแล้วการเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดปัญหาในตัวมันเอง เพียงแต่ว่าจะมีปัญหามาก หรือปัญหาน้อย ถ้าหากตีความหมายการพัฒนา จะสามารถตีความหมายได้ 2 นัย คือ การพัฒนาในความเข้าใจแบบสมัยใหม่ หมายถึงการทำให้เจริญในด้านวัตถุ รูปแบบและในเชิงปริมาณ เช่น ถนนหนทาง ตึกรามบ้านช่อง ดัชนีชี้วัดทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ในแง่ของพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดี ซึ่งให้ผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืน และความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิตโดยไม่เบียดเบียน ทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นกระบวนการดำเนินงานที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่นในทางที่ดีขึ้น เจริญรุ่งเรืองขึ้น ในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสามารถจัดการกับสถานการณ์ของกระแสโลกาภิวัตน์เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ (Self-Reliance) หรือช่วยเหลือตนเองได้ (Self-Help) ในการคิดตัดสินใจและดำเนินการแก้ไขปัญหา ตลอดจนตอบสนองความต้องการของตนเองและส่วนรวม ดังนั้น ชุมชนท้องถิ่นจะพัฒนาได้หรือไม่ และดำเนินไปในทิศทาง จึงต้องมียุทธศาสตร์ประกอบของแนวคิดพื้นฐานการพัฒนาชุมชน หลักการพัฒนาชุมชน และการดำเนินงานพัฒนาชุมชน รวมทั้งการปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม แนวความคิดพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น สิ่งสำคัญของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่จะสามารถทำงานกับประชาชนได้อย่างถูกต้อง และทำให้งานมีประสิทธิภาพ อันประกอบด้วยแนวคิดพื้นฐาน ในการพัฒนาชุมชนในระดับการปฏิบัติ มีดังนี้ (นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, 2550)

1) การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นหัวใจของงานพัฒนาชุมชน โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมที่ว่า ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจวางแผนงาน การปฏิบัติการและร่วมบำรุงรักษา

2) การช่วยเหลือตนเอง (Aided Self - Help) เป็นแนวทางในการพัฒนาที่ยึดเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งคือ ต้องพัฒนาให้ประชาชนในท้องถิ่นพึ่งตนเองได้มากขึ้น โดยมีรัฐคอยให้การช่วยเหลือ สนับสนุนในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน ตามโอกาสและหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม

3) ความคิดริเริ่มของประชาชน (Initiative) ในการทำงานกับประชาชนต้องยึดหลักการที่ว่า ความคิดริเริ่มต้องมาจากประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งต้องใช้วิถีแห่งประชาธิปไตย และหาโอกาสกระตุ้นให้การศึกษา ให้ประชาชนเกิดความคิด และแสดงออกซึ่งความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น หมู่บ้าน ตำบล

4) ความต้องการของชุมชน (Felt - Needs) การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นต้องให้ประชาชนและองค์กรประชาชนคิดและตัดสินใจบนพื้นฐานความต้องการของท้องถิ่นเอง เพื่อให้เกิดความคิดที่ทำงานเป็นของประชาชน และจะช่วยกันดูแลรักษาต่อไป

5) การศึกษาภาคชีวิต (Life - Long Education) การพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น ถือเป็นกระบวนการให้การศึกษภาคชีวิตแก่ประชาชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคน พัฒนาท้องถิ่น การให้การศึกษา ต้องให้การศึกษอย่างต่อเนื่องกันไป ครอบคลุมทั้งดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน

2.4 แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของการพัฒนาชนบท หลักการสำคัญหรือหัวใจของการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ จะต้องให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการ ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบในผลการพัฒนาที่จะเกิดขึ้น กล่าวคือ การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งในการพัฒนา ปัจจุบันวิถีชีวิตของประชาชน ถูกกระทบจากสิ่งต่างๆ เพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่เสื่อมโทรมลง ทำให้เกิดสภาพการต่างคนต่างอยู่ มุ่งหวังที่จะแก้ไขปัญหาของตน ให้อยู่รอดไปในแต่ละวัน ไม่มีความสนใจต่อสังคมรอบข้าง ทำให้มีปัญหามากมายด้าน ที่นับว่าจะเพิ่มมากยิ่งขึ้น จึงจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมซึ่งกันและกันเพื่อที่จะช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างตรงกับความต้องการของคนส่วนใหญ่

ทฤษฎีการมีส่วนร่วม ดิน ปรัชญพทธี (2541) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีการมีส่วนร่วมหรือภาวะผู้ตามนี้ ได้รับความสนใจจาก นักวิชาการส่วนใหญ่ไม่น้อยมาก เนื่องจากนักวิชาการคิดว่าหากองค์กรมีภาวะผู้นำที่ดีก็พลอยมีผู้ตามที่ดีไปด้วย เป็นการมองค่อนข้างแคบ เพราะนอกจากจะมองปรากฏการณ์เพียงด้านเดียว การที่นักวิชาการให้ความสำคัญแก่การมีส่วนร่วมหรือภาวะผู้ตามน้อย นั้น พอสรุปสาเหตุดังนี้ นักวิชาการบางคนอาจไม่แน่ใจว่าองค์กรมีความจำเป็นมากน้อยเพียงใดที่จะต้องให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ผู้คนยังไม่แน่ใจว่าวัตถุประสงค์ของการยอมให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วม คืออะไรกันแน่ และหากผู้นำยอมให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมแล้วผู้ตามควรเข้ามามีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใดและลักษณะการเข้าไปมีส่วนร่วมเช่นนั้น สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ และผู้ตาม อย่างไร

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) กล่าวว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึงการเกี่ยวข้องกับทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็น

เหตุเร้าให้กระทำบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กั้บทั้งให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย”

อศิน รพีพัฒน์ (2527) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึง การให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ทำทุกอย่างไม่ใช่ที่เรากำหนดไปแล้วทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่คิดขึ้นมา

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527) ได้แยกขั้นตอนการมีส่วนร่วมไว้เป็น 4 ขั้นตอน คือ 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาของชาวชนบท 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม 3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการที่รัฐบาลส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาส ให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปส่วนบุคคลกลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิและองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดเอาไว้ โดยมีส่วนร่วมในลักษณะ ดังนี้

- 1) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน
- 2) ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน
- 3) ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงาน เพื่อแก้ปัญหาและสนองตอบความต้องการของชุมชน
- 4) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล
- 5) ร่วมลงทุนในกิจกรรมของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและหน่วยงาน
- 6) ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงานโครงการและกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้
- 7) ร่วมควบคุม ติดตามประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้

จากความหมายของการมีส่วนร่วมและลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนดังกล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่กลุ่มคนเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบและตัดสินใจในขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินกิจกรรมโดยสมัครใจ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มหลักข้อนี้เน้นถึงความจำเป็นที่คนต้องทำงานเป็นกลุ่มที่เป็นอันหนึ่ง อัน

เดียวกัน (Team Work) โดยที่กลุ่มคนในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมรับผลประโยชน์ จากการร่วมกันสร้าง

การมีส่วนร่วมมีประโยชน์ต่อการพัฒนาเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ เพราะการมีส่วนร่วมได้มีผลแต่เพียงสนับสนุนการพัฒนาโดยอาศัยพลังและทรัพยากรจากประชาชนเท่านั้น หากยังเป็นการส่งเสริมความสำนึกร่วมกันของประชาชนในอันที่จะอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี เน้นการคำนึงถึงผลรวมและพัฒนาศักยภาพทางด้านจิตใจ ทางการปกครอง และความสามารถในการช่วยตนเอง ถ้ามองในแง่นี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นทั้งวิธีการและเป้าหมายในตัวของมันเอง นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนายังสะท้อนให้เห็นว่าคนในฐานะที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนานั้น มิใช่เป็นผู้ถูกระทำฝ่ายเดียว แต่ยังเป็นผู้กระทำได้ด้วย ซึ่งแนวคิดเช่นนี้ย่อมสอดคล้องกับประชาธิปไตย และการพึ่งตนเองอย่างแท้จริง สำหรับรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นอาจมีหลายประการ คือ

1) การใช้สถาบันพื้นเมืองเป็นเครื่องมือที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ยกตัวอย่างเช่น ในฟิลิปปินส์จะมีสถาบันเก่าแก่ดั้งเดิมที่เรียกว่า อตอร์ (Ator) อยู่หลายแห่ง ในหมู่บ้าน อตอร์หนึ่งจะประกอบด้วยครอบครัวหลายๆ ครอบครัว โดยมีหัวหน้าครอบครัวชายเป็นตัวแทน และคนที่มีอายุสูงสุดในอตอร์จะเป็นผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในอตอร์นั้นๆ

2) การปรึกษาหารือกับประชาชนก่อนที่จะทำอะไร ซึ่งรวมถึงการอธิบายโครงการรัฐบาลให้ประชาชนทราบ การทำสัญญาจ้างเอกชน การเป็นหุ้นส่วน และการจัดหาความช่วยเหลือแก่เอกชน

3) การเกณฑ์เอาฝ่ายอื่นเข้ามาเป็นพวก (Cooptation) โดยยอมให้ประชาชนตั้งตัวแทน การแต่งตั้งผู้นำท้องถิ่นมาดำรงตำแหน่งของทางการ และการยอมให้ประชาชนสามารถตัดสินใจเลือกแผนใดแผนหนึ่ง ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นการให้มีส่วนร่วมแต่เพียงลวงๆ มิได้มีน้ำหนักต่อโครงการพัฒนาอย่างแท้จริง ในทางตรงกันข้ามหน่วยราชการจะยอมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนอย่างแท้จริง เช่น การยอมให้ประชาชนเข้ามาให้คำปรึกษาตลอดกระบวนการวางแผน การให้ตัวแทนประชาชนนั่งอยู่ในคณะกรรมการที่เกี่ยวกับการตัดสินใจที่สำคัญ และการยอมให้ชุมชนสามารถเข้ามาควบคุมการเงินและค่าใช้จ่ายต่างๆ มองในแง่นี้จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนใน

โครงการพัฒนานั้น มีตั้งแต่การให้ประชาชนไม่มีส่วนร่วมเลย การมีส่วนร่วมพอเป็นพิธี และการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม การที่ประชาชนจะสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการดังสมการ ของ White (1989) ในภาพข้างล่างนี้

$$P = (B \times Pr) - C$$

P = Participation หรือการมีส่วนร่วม

B = Benefit Hoped To Gain หรือผลที่หวังจะได้จากการเข้าไปมีส่วนร่วม

Pr = Probability That They Will Actually Be Achieved หรือความน่าจะเป็น หรือความเป็นไปได้ที่จะประสบความสำเร็จ

C = Cost Of Working For Them หรือ ค่าใช้จ่ายที่ต้องลงทุนในการมีส่วนร่วม

รูปที่ 2.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลเหนือการมีส่วนร่วม
ที่มา : White, 1989

ในด้านความเห็นของ โกวิทซ์ พวงงาม (2542) กล่าวถึงทฤษฎีการมีส่วนร่วม พอสรุปได้ ดังนี้ โครงการที่จัดทำขึ้นจะต้องแสดงให้กลุ่มเป้าหมายสนใจว่า จะสนองความต้องการของบุคคลอย่างแท้จริง กลุ่มเป้าหมายนั้นต้องได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้มากที่สุด และการตัดสินใจต้องมาจากกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่และไม่ขัดแย้งต่อความเชื่อต่างๆ ในชุมชนนั้น

การสร้างการมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐราชการ

ระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 5 ระดับ ดังนี้

1) การให้ข้อมูลข่าวสาร ถือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด แต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่หน่วยงานภาครัฐจะเปิด โอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่างๆ วิธีการให้ข้อมูลสามารถใช้ช่องทางต่างๆ เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อต่างๆ การจัดนิทรรศการ จัดหมายข่าว การจัดงานแถลงข่าว การตีพิมพ์และการให้ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

2) การรับฟังความคิดเห็น เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

3) การเกี่ยวข้อง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของภาครัฐ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพิจารณาประเด็นนโยบายสาธารณะ ประชาพิจารณ์ การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อเสนอแนะประเด็นนโยบาย เป็นต้น

4) ความร่วมมือ เป็นการให้กลุ่มประชาชนผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วม โดยเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น คณะกรรมการที่มีฝ่ายประชาชนร่วมเป็นกรรมการ เป็นต้น

5) การเสริมอำนาจแก่ประชาชน เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงสุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ เช่น การลงประชามติในประเด็นสาธารณะต่างๆ โครงการกองทุนหมู่บ้านที่มอบอำนาจให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจทั้งหมด เป็นต้น

การมีส่วนร่วมของประชาชนนับว่าเป็นส่วนที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะประชาชนเป็นผู้ได้รับประโยชน์และโทษโดยตรงจากการบริหารงานของหน่วยงานภาครัฐ ความร่วมมือของประชาชนเริ่มตั้งแต่ “ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ (ร่วมรับผิดชอบ) ร่วมตรวจสอบ และร่วมรับประโยชน์” ถ้าประชาชนให้ความร่วมมือถือได้ว่างานนั้นๆ สำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง ดังนั้น การทำงานใดๆ ถ้าให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจะทำให้งานนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย เนื่องจากประชาชนจะเกิดความภาคภูมิใจที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม การมีส่วนร่วม จึงเป็นกระบวนการที่คน ครอบครัว หรือองค์กรในชุมชน เข้ามามีส่วนในการคิด การตัดสินใจ การวางแผนดำเนินการพัฒนาครอบครัวและชุมชนของตนเองโดยหลักการที่แท้จริงของการมีส่วนร่วม คือ การมีส่วนร่วมในลักษณะของความรู้สึกเป็นเจ้าของ ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินตรวจสอบและร่วมรับผิดชอบถึงผลประโยชน์และโทษที่เกิดขึ้น ซึ่งลักษณะของการมีส่วนร่วม มี 4 ด้าน คือ

1) ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจ หมายถึง การร่วมคิด ค้นหาและตัดสินใจ หรือการกำหนดรายละเอียดของสิ่งที่จะดำเนินการ

2) ด้านการร่วมปฏิบัติการในกิจกรรมโครงการ หมายถึง การที่มีส่วนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินโครงการ ร่วมแรง ร่วมสมทบค่าใช้จ่าย การให้ข้อมูลที่จำเป็นตลอดจนการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการร่วมในการบริหารงานหรือการประสานงาน

3) ด้านการรับผลประโยชน์ หมายถึง การได้รับผลประโยชน์จากการเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการพัฒนา เช่น มีรายได้เพิ่มขึ้น มีการกระจายโอกาสทางการพัฒนา การรับความรู้ แนวความคิด และการช่วยเหลือด้านต่างๆมากขึ้น

4) ด้านการตรวจสอบและประเมินผล หมายถึง การที่ประชาชนเข้าร่วมเพื่อการประเมินผลการดำเนินโครงการ โดยอาจดำเนินการผ่านกระบวนการทางการเมือง หรือสื่อสารมวลชนต่างๆ

การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นคำที่มีการกล่าวถึงและใช้กันอย่างกว้างขวางซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนนับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เข้มแข็งในการร่วมรับรู้ร่วมแสดงความคิดเห็นรวมตัดสินใจและร่วมในการติดตามตรวจสอบดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นกระบวนการที่ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการบ้านเมืองชุมชนอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของสังคมนั้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีขั้นตอนสำคัญดังนี้

1) การให้สาธารณะได้รับรู้ (Inform The Public) โดยการให้ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นในประเด็นที่สำคัญนั้นแก่ประชาชนเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเป็นเบื้องต้นต่อประเด็นที่ประชาชนจะมีส่วนร่วมข้อมูลดังกล่าวนี้อาจรวมถึงข้อดีข้อเสียทางเลือกต่างๆ

2) การรับฟังความคิดเห็นของประชาชน (Listen To The Public) ผู้นำชุมชนหรือเจ้าหน้าที่รัฐรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในประเด็นนั้นซึ่งก็มีทั้งเห็นด้วยสนับสนุนหรือไม่เห็นด้วยคัดค้านในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่ต้องมีการเปิดให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางเพื่อเสนอแนวทางร่วมกันในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตน

3) การร่วมกันแก้ไขปัญหา (Engage In Problem Solving) เป็นการร่วมกันของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการปรึกษาหารือเพื่อหาทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันอย่างเป็นหุ้นส่วน (Partnership) เนื่องจากประเด็นนั้นเป็นประเด็นสาธารณะที่มีผลกระทบต่อประชาชนจึงจำเป็นที่ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรมีส่วนร่วมในขั้นตอนการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

4) การจัดทำข้อตกลง (Develop Agreement) เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่มีการร่วมกันปรึกษาหารือเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาที่สมบูรณ์

จากทั้งสี่ขั้นตอนดังกล่าวจะเห็นได้ว่าประชาชนได้เข้ามีส่วนร่วมกระบวนการที่จะนำไปสู่ข้อตกลงร่วมกันในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชุมชนเพื่อหารูปแบบการบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมในอนาคต

กระบวนการสร้างเสริมการมีส่วนร่วมในการสร้างกฎ กติกา ระเบียบครอบครัว ระเบียบกลุ่ม ระเบียบชุมชน หมู่บ้าน ระเบียบตำบล นโยบายของชุมชน เป้าหมายและแผนของชุมชน ในการสร้างการมีส่วนร่วมในพื้นที่ และบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ ในฐานะพลเมืองของชุมชน ด้วยกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม สร้างกระบวนการวางแผน การคิด การลงมือปฏิบัติ และแก้ปัญหาร่วมกัน เพื่อให้เกิดกฎ กติกาของชุมชน การรู้จักหน้าที่ของผู้นำ ผู้ตามและปฏิบัติตามกฎ กติกา ข้อตกลง มาตรการทางสังคมของชุมชน ได้อย่างเต็มใจ และกระบวนการสร้างเวทีประชาคมแนวร่วมหมู่บ้านแบบการมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการตนเอง ซึ่งการจัดการบริการที่ดีและพัฒนา นโยบายสาธารณะ คือ องค์ความรู้จากปฏิบัติการของ “แหล่งเรียนรู้” ที่มีการประมวลและวิเคราะห์จากกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่โดยชุมชนท้องถิ่น ซึ่งในบทนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอบริบท และวิธีการบริหารจัดการตนเองของชุมชนที่ทำการศึกษา เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงการพัฒนาชุมชน และบริบทต่างๆ ที่ชุมชนได้ดำเนินการ ซึ่งพื้นที่ที่ทำการศึกษา อาจมีความแตกต่างกันในด้านต่างๆ โดยนำจุดเด่นและศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่นั้นมาเป็นต้นแบบของการพัฒนาต่อไป

2.5 แนวคิด ทฤษฎีการพึ่งตนเอง

การพึ่งตนเองในชุมชน เป็นกระบวนการที่เกิดจากการพัฒนาคนในชุมชนให้มีความรู้ ความสามารถทั้งการเรียนรู้ การฝึกอบรม และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ นำความรู้ที่มีอยู่ในตัว

บุคคล หรือในชุมชน จากสภาพแวดล้อม มาปรับใช้ให้กับบริบทพื้นที่ของตนเอง เพื่อให้คนในชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเอง มีความสามารถในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ มีการพึ่งพากันเองภายในชุมชน ลดการพึ่งพิงจากภายนอก ซึ่งความหมายของการพึ่งตนเองได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ประเวศ วะสี (2544) กล่าวว่า การพึ่งตนเองได้หมายถึง ความเข้มแข็ง ยั่งยืน เป็นอิสระ การมีภูมิคุ้มกัน เศรษฐกิจกระแสหลักควรเป็นเศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง โดยคำนึงถึงพื้นฐานของตนเอง พื้นฐานของสังคม วัฒนธรรม วัฒนธรรมของประเทศใดที่มีจุดแข็งของประเทศนั้น วัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ เศรษฐกิจวัฒนธรรมจึงเป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเอง เศรษฐกิจวัฒนธรรมไม่ใช่เศรษฐกิจที่คำนึงถึงเงิน โดดๆ แต่เป็นเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงเป็นบูรณาการกับจิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมืองไปพร้อมกัน

อำนาจ เมฆนพรัตน์ (2543) กล่าวว่า แนวคิดการพึ่งตนเองเป็นกระบวนการให้การศึกษาและพัฒนาความสามารถของบุคคล โดยการดึงเอาศักยภาพของบุคคลออกมาใช้ ทำให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น ลดการพึ่งพิงจากภายนอก แต่ยังคงการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างคนในกลุ่มหรือชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่ชุมชนพึ่งตนเองได้ต่อไป ดังนั้น การพึ่งตนเองในด้านการเกษตรหมายถึง การที่เกษตรกรรู้จักพึ่งตนเองในการผลิตการเกษตร มีรูปแบบการผลิตที่เอื้อประโยชน์และเพิ่มมูลค่าการผลิต และมีการออมเงินไว้ใช้จ่ายยามฉุกเฉิน มีสิ่งของจำเป็นและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว รวมทั้งเกษตรกรไม่ต้องเดินทางไปหางานต่างถิ่นมีความสามารถในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ ด้วยตนเอง สามารถพิจารณาและคิดค้นวิธีการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้ในเบื้องต้น

เสน่ห์ จามริก (2541) กล่าวถึงคำว่า “พึ่งตนเอง” หมายถึง ภูมิปัญญาที่จะรู้จักพื้นฐานและศักยภาพของตนเองเพียงพอที่จะเรียนรู้อย่างมีสติที่จะเลือกสรรวิชาความรู้รวมทั้ง เทคโนโลยีจากภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม และทั้งในขณะเดียวกันก็มีวิชา ความรู้ของตนเองที่จะเสนอต่อโลกภายนอกด้วยไม่ใช่เพื่อประกวดประชันหรือช่วงชิงประโยชน์ได้เสียกัน หากเพื่อเป็นสื่อประสานปรองดองความรู้ประสบการณ์และประโยชน์ร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กับประชาชนชาติบ้านใกล้เรือนเคียง และได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวชี้วัดในด้านการพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืนของชนบท ต้องประกอบด้วย 2 มิติใหญ่ๆ คือ 1) มิติที่มองที่ละรอบความคิดเป็นตัวชี้วัดคือใช้ปัจจัยภายในชุมชนเกี่ยวกับการจัดการ ทรัพยากรภายในท้องถิ่น จึงให้ความสำคัญกับการเกษตรทางเลือก เกษตรธรรมชาติเป็นยุทธศาสตร์ระยะยาว 2) มิติของการพึ่งพาอาศัยกันและกัน

กับชุมชนภายนอก สิ่งที่สำคัญ คือ ตลาดในชุมชน การสร้างเครือข่ายในเชิงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในทางเศรษฐกิจ และ สุพรรณิ ไชยอำพร (2529) กล่าวถึงการพึ่งตนเองในระดับบุคคลว่ามีความสำคัญมาก ทั้งนี้เพราะความพยายามพึ่งตนเองในระดับต่างๆจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมีความพยายามพึ่งตนเอง การประเมินความพยายามพึ่งตนเองในระดับบุคคลประกอบด้วย 3 ปัจจัย คือ ความมีจิตใจในการพึ่งตนเอง (Psychologically Self-reliance Spirit) มีความสามารถทางการเมือง (Political Capacity) และความสามารถทางเศรษฐกิจ (Economic Capacity) แนวคิดการพึ่งตนเอง (Self-Reliance) ถือเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้แนวคิดการพึ่งตนเองได้รับการกำหนดเป็นวาทกรรมของการพัฒนาชุมชนและยังมีความสัมพันธ์กับแนวคิดการช่วยเหลือตนเอง (Self-Help) การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual-Help) และการพัฒนาชนบทด้วย แนวคิดการพึ่งตนเองให้ความสำคัญต่อการที่ประชาชนสามารถริเริ่มหรือพัฒนาการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นด้วยตัวของตัวเอง อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดการพึ่งตนเองได้รับการยอมรับเป็นอย่างมาก ในฐานะที่เป็นกลวิธีใหม่ต่อการพัฒนาชุมชน ในการพัฒนาชุมชนของประเทศแถบแอฟริกาที่เห็นว่าแนวคิดการพึ่งตนเองมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในฐานะทำให้เกิดการขับเคลื่อนไปสู่การมีชีวิตที่ดีกว่า (Fonchingong & Fonjong, 2002) และการพึ่งตนเองได้ของชุมชนยังช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐบาล

แนวคิดการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท 5 ด้าน

1) การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี (Technological Self-Reliance) หมายถึง การมีปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุ เช่น เครื่องมือ เครื่องจักรกล และเทคโนโลยีทางสังคม เช่น การวางโครงการ การจัดการ มนุษย์สัมพันธ์ เป็นการรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพ การบำรุงรักษาให้คงสภาพคืออยู่เสมอ เพื่อใช้งานเทคโนโลยีซึ่งหมายรวมถึงของสมัยใหม่และของดั้งเดิมของท้องถิ่นที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” (Folk – Wisdom) ด้วย

2) การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (Economic Self-Reliance) หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจที่มีความมั่นคงสมบูรณ์พูนสุขพอสมควรและให้เกิดความสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน จุดสมดุลอยู่สูงพอสมควรถึงขั้นสมบูรณ์พูนสุขดังกล่าว

3) การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resource Self-Reliance) ซึ่งหมายถึงสิ่งใดๆ ที่มีอยู่โดยธรรมชาติในชุมชนหรือสามารถหามาได้จากธรรมชาติ มีความสามารถในการใช้ประโยชน์ และรักษาธรรมชาติให้ดำรงอยู่ไม่ให้เกิดเสื่อมสลายไป

4) การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ (Psychological Self-Reliance) หมายถึง การที่สภาพจิตใจที่กล้าแข็งพร้อมที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ในการปกครองตนเอง ในการป้องกันกิลเลสตันหา ไม่ให้โลก โกรธ หลง หรืออยากได้ อยากมี จนเกินความสามารถของตนเอง

5) การพึ่งตนเองได้ทางสังคม (Social Self-Reliance) หมายถึง สภาพการณ์ที่กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งมีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำกลุ่มคนเหล่านี้ปฏิบัติหน้าที่ หรืออาจขอความช่วยเหลือจากภายนอกได้ เป็นกลุ่มที่มีความรู้ความสามารถระดับหนึ่ง คิดต่อสัมพันธ์กันด้วยดีสม่ำเสมอ

เสรี พงศ์พิศ และคณะ (2536) ได้สรุปเรื่องภูมิปัญญา หรือภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หมายถึง พื้นฐานของความรู้ของชาวบ้าน ที่เรียนรู้และมีประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม หรือความรู้ที่สะสมสืบต่อกันมา นำมาใช้แก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน

กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สำนักงานสภาพัฒนาการวิจัย (2545) กล่าวถึงการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเอง เป็นแนวคิดเชิงสัมพันธ์และเกี่ยวข้องทั้งด้านการเมือง สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ โดยพิจารณาจากมิติต่างๆ ทั้งด้านวุฒิภาวะ การสร้างสรรค์ ด้านการปลดปล่อยสังคม ด้านความเป็นไทยและประชาธิปไตยด้านการรื้อฟื้น เชิดชู พัฒนาคุณค่า ศักดิ์ศรี จิตสำนึกต่อสังคมและจริยธรรมของมนุษย์ อีกทั้งด้านความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และด้านอุดมการณ์

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2531) กล่าวว่า การพึ่งตนเองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการผลิตแบบพอมีพอกิน ไม่พึ่งพาเทคโนโลยี ไม่ปลูกพืชเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว แต่มุ่งทำการเพาะปลูกเพื่อให้ได้อาหารและปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีพ ส่วนที่เหลือจากการบริโภคจึงจะนำไปขาย ซึ่งการกลับไปสู่การผลิตเพื่อพึ่งตนเองนั้น ต้องทำความเข้าใจไปกับการศึกษาที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้และอุดมการณ์ อันเหมาะสมแก่วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง รวมทั้งการเรียนรู้ศักยภาพชุมชนของตนเอง เพื่อที่จะสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ได้

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้พระราชทานในโอกาสต่างๆ ทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน “ทางสายกลาง” โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันโลกยุคโลกาภิวัตน์

“ความพอเพียง” หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ไม่ให้มีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านวัตถุ ด้านสังคมสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ประมวล วะสี (2542) กล่าวถึง “เศรษฐกิจพอเพียง” หมายถึง พอเพียงอย่างน้อย 7 ประการ ได้แก่

- 1) พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
- 2) จิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรคนอื่นได้
- 3) สิ่งแวดล้อมพอเพียง การอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อม
- 4) ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง รวมตัวกันเป็นชุมชนที่เข้มแข็งจะสามารถแก้ปัญหาได้
- 5) ปัญญาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติและปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง
- 6) พื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง
- 7) ความมั่นคงพอเพียง

เมื่อทุกอย่างพอเพียงทำให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน เกิดความเชื่อมโยงทุกเรื่องเข้าด้วยกันได้ จึงถือได้ว่าเป็นเศรษฐกิจพอเพียง และเศรษฐกิจทางสายกลาง

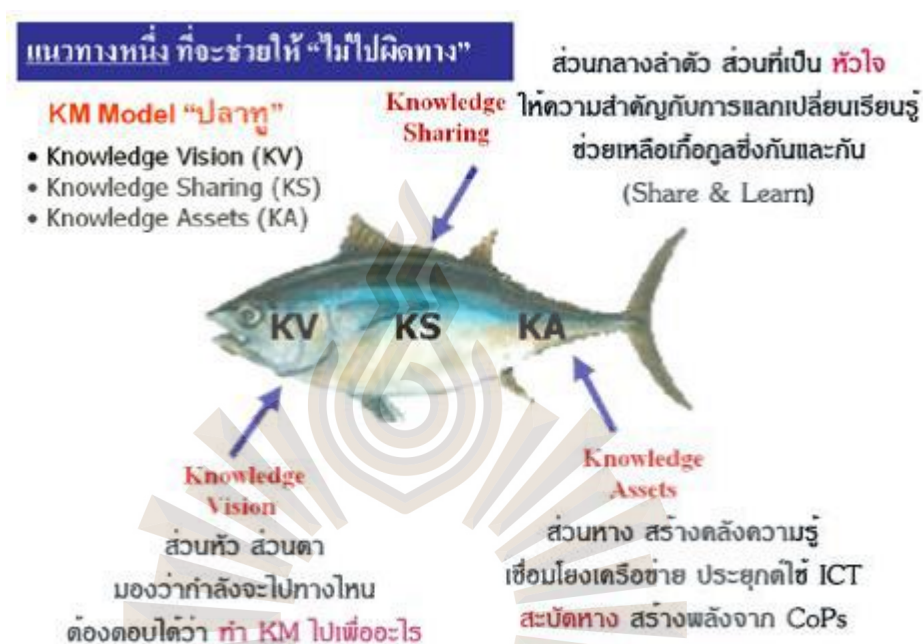
เบลโล วอลเดน , สุรนุช ชงศิลา, คันนิงแฮม เชียร์, ลี เค็ง ปอห์ (2542) ได้กล่าวถึง นักวิเคราะห์ที่สำรวจวิกฤตเศรษฐกิจของไทยย้อนไปถึงช่วงปี พ.ศ. 2493–2502 เมื่อประเทศไทยได้ เน้นการพัฒนาประเทศที่นำไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งการใช้จ่ายเงินในการสร้าง สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานโดยการใช้จ่ายเงินจำนวนมหาศาล เป็นโครงการที่เอื้อประโยชน์ให้กับ อุตสาหกรรมในเมือง การเน้นความสำคัญของตลาด บทบาทการเป็นผู้นำของภาคเอกชนและ บทบาทที่สำคัญยิ่งของการลงทุนจากต่างชาติ ภายใต้นั้นจึงมีการไหลเข้ามาของเงินทุนต่างชาติ จำนวนมหาศาล ในขณะที่เดียวกันก็ยังเป็นผลทำให้เกิดรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่ม คนรวยและคนชั้นกลาง การได้เปรียบทางการตลาด ทางด้านการผลิตอื่นๆ การจัดตั้งโรงงานและ การได้รับความคุ้มครองจากกำแพงภาษีที่มีอัตราสูงมาก ให้ประโยชน์แก่นักลงทุนชาวต่างประเทศ ในช่วงปี พ.ศ. 2533–2542 การปล่อยเสรีทางการเงินและการยกเลิกระเบียบข้อบังคับที่สำคัญ ทั้งหมดของระบบการแลกเปลี่ยนเงินตรา ก่อให้เกิดกรอบการทำงานของเศรษฐกิจมหภาค ที่เอื้อ ประโยชน์ให้กับเงินทุนจากต่างประเทศ ซึ่งเงินทุนส่วนใหญ่ไม่ได้ลงไปสู่ภาคการผลิตของระบบ เศรษฐกิจ แต่กลับถูกนำไปลงในภาคที่สามารถทำกำไรสูงและได้คืนเร็วเป็นการสร้างเศรษฐกิจแบบ ลินเชื่อ จนเป็นผลให้กรุงเทพฯ เป็นตลาด “ลูกหนี้” แทนที่จะเป็นตลาด “เจ้าหนี้”

ดังนั้น จึงทำให้เกิดความล้มเหลวในที่สุด กล่าวได้ว่าภาคการผลิตที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพล ของวิกฤตการณ์ ตลอดจนการล่มสลายทางการเงิน และความขัดแย้งระหว่างสถานะของประเทศ ไทย ที่ได้ชื่อว่าเป็นมหาอำนาจทางการเกษตรกับมาตรฐานความเป็นอยู่ของเกษตรกรจำนวนมากที่ อยู่ในระดับต่ำ ความยากจนกระจายไปทั่ว สะท้อนให้เห็นถึงข้อเท็จจริงตามงานวิจัยบางชิ้นที่ ประเมินได้ว่ามากกว่าร้อยละ 40 ของประชากรในชนบท ความยากจนเป็นสิ่งที่เน้นให้เห็นว่าโอกาส ในการเข้าถึงรายได้ที่เกิดจากการเติบโตทางการเกษตรนั้นยังคงไม่มีความเสมอภาคและยังคงดำเนิน ต่อไป

2.6 แนวคิด ทฤษฎีการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ที่ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ถึงความหมายของการจัดการ ความรู้ ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การจัดการความรู้ หมายถึง กิจกรรม หรือกระบวนการสร้าง รักษา จัดเก็บความรู้ขององค์กร ที่ทำให้บุคคลในองค์กรเกิดความรู้ใหม่ และเป็นเครื่องมือในการ รวบรวมความรู้ และสติปัญญา เพื่อให้องค์กรก้าวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง และเป็นการประเมินทุน

ทางปัญญาให้คงอยู่ไม่ถดถอย โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วยในการบริหารจัดการความรู้
ถ่ายโอน และเผยแพร่ความรู้ไปยังผู้ปฏิบัติงาน เพื่อพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพความรู้

รูปที่ 2.4 การจัดการเรียนรู้

ที่มา : สถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้, 2551

สถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้ (2551) ได้เปรียบเทียบการจัดการความรู้เหมือนปลาทู
หนึ่งตัวมี 3 ส่วนคือหัวปลาตัวปลาและหางปลาดังนั้นด้านกระบวนการความรู้ทั้ง 7 ขั้นตอนข้างต้น
อธิบายให้สอดคล้องกับส่วนของปลาทูได้ดังนี้

1) ส่วนหัวปลา หมายถึง ที่เป็นเป้าหมายวิสัยทัศน์ (Knowledge Vision: KV) หรือทิศทาง
ของการจัดการความรู้ เป็นส่วนหัวส่วนตาคือมองว่าเราจะไปทางไหนโดยก่อนที่จะทำกิจกรรมการ
จัดการความรู้ต้องตอบให้ได้ว่า “เราจะทำ KM ไปเพื่ออะไร” ดังนั้นหัวปลาจึงเป็นความมุ่งมั่น
ความสำเร็จของ “คุณกิจ” คือ กลุ่มคนผู้ปฏิบัติในองค์กรหรือผู้ดำเนินกิจกรรมการจัดการความรู้
ทั้งหมด เช่น ตัวผู้นำชุมชนที่เป็นคนคิดในการวางแผนการพัฒนาหรือปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น ส่วน
ผู้ที่ส่งเสริมให้เกิดหัวปลาที่ชัดเจนคือคุณเอื้อ (ระบบ)

2) ส่วนตัวปลา เป็นส่วนของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing: KS) ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการเป็นส่วนของหัวใจที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชนจะมีบทบาทในการกระตุ้นให้ “คุณกิจ” ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำความรู้ที่ซ่อนเร้นในตัว “คุณกิจ” ออกมาแบ่งปันให้กับเพื่อนร่วมงานในชุมชน

3) ส่วนหางปลา เป็นส่วนของคลังความรู้หรือขุมความรู้ (Knowledge Assests: KA) Knowledge Assests: KA ที่ได้จากการทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แล้วนำมาสังเคราะห์เป็นแก่นความรู้ เพื่อเก็บสะสม แล้วนำมาแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยวิธีต่างๆ เช่น การใช้เทคโนโลยี นำความรู้ที่เด่นชัดไปเผยแพร่และแลกเปลี่ยนหมุนเวียนใช้ระหว่างกันต่อไปเปรียบเสมือนหางปลา ที่พลังในการขับเคลื่อนให้กับชุมชนนักรปฏิบัติ

การทำให้ชุมชนเป็นชุมชนพึ่งตนเอง นั้น คือการดึงเอาทุนทางสังคม หรือสิ่งที่ดีงามในชุมชน ที่มีอยู่ซึ่งเป็นศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ที่มีความเป็นรูปธรรมมากที่สุด มีเจ้าภาพชัดเจน หรือแม้แต่พลเมืองในชุมชน จะต้องมีความเป็นท้องถิ่นนิยมและการที่จะทำให้คนในชุมชนเป็นท้องถิ่นนิยมก็ต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ในบริบทและสิ่งแวดล้อมในชุมชนเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนในชุมชนต้องเกิดความรัก ความเกื้อกูล ในชุมชน มีส่วนร่วมกัน ในชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วม นั้นถือเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีความผูกพันเกิดขึ้นในชุมชน โดยชุมชนคิด ชุมชนทำ และเพื่อชุมชน “ชุมชนท้องถิ่นนิยม” เป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการศึกษาวิจัยถึงการดำรงอยู่ของชุมชนท้องถิ่นไทย ในการบริหารชุมชนท้องถิ่นร่วมกันระหว่างท้องถิ่นที่ไม่เป็นทางการ กับท้องถิ่นที่เป็นทางการ ภายใต้การบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งนำไปสู่ “การพึ่งตนเอง” ที่มุ่งเน้นในการจัดการชุมชน ให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมของชุมชนท้องถิ่นและเป็นการบริหารชุมชนท้องถิ่นที่เป็นประชาชนปกครองตนเอง พัฒนาชุมชน ประชาชนในชุมชนไม่ว่าคนจน หรือคนชั้นล่างให้เข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ และมีความสุขในชุมชน และชุมชนมีเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชนจนพัฒนาไปถึงการขยายตลาดเศรษฐกิจในชุมชนเป็นสินค้าประจำชุมชน และพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เป็นบริการสาธารณะแนวใหม่ มีการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น คนที่มาเที่ยวในชุมชน เมื่อมาถึงจะพบกับธรรมชาติ วัฒนธรรมวิถีชุมชน การจำหน่ายสินค้าของชุมชน แม้กระทั่งการบริการนวดผ่อนคลายด้วยวิถีไทยวิถีชาวบ้าน วัฒนธรรมท้องถิ่นหรือชุมชน เป็นสิ่งที่มีความเป็นรูปธรรมมากที่สุด ในท้องถิ่นหรือในชุมชน ต่างมีเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ เป็นของตนเอง เฉพาะแต่ละพื้นที่ ซึ่งปัจจุบันเริ่มมีแนวทางการแบ่งงานแบ่งพื้นที่กันทำระหว่างภาครัฐและชุมชน ภาครัฐดูแล ส่วนกลาง ส่วนชุมชนก็ดูแลชุมชนท้องถิ่น การที่จะดูแลในท้องถิ่นได้นั้นก็ต้องเกิดความรักใน

ท้องถิ่น เกิดความผูกพันในท้องถิ่น ซึ่งสิ่งเหล่านี้คนในชุมชนท้องถิ่นมีค่อนข้างสูง และคนในชุมชนท้องถิ่นเอง ต้องแสวงหาวิธีในการแสดงออกของแต่ละท้องถิ่นที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวเพื่อนำไปสู่การสร้างเศรษฐกิจเหมือนที่เคยสร้างเศรษฐกิจชาติมาแล้ว ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยให้แนวทางหรือรูปแบบชุมชนท้องถิ่นได้พัฒนา

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้ค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเองทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยสำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวกับทุนทางสังคม พบว่าทุนทางสังคมมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนการจัดแบ่งประเภทของทุนทางสังคม มีงานวิจัยที่ได้สรุปไว้ เช่นการศึกษาของอุไรวรรณ พวงสายใจ (2545) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนกับความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ซึ่งพบว่าทุนทางสังคมมีทั้งที่เป็นทุนจากภายในชุมชนและทุนที่มาจากภายนอกชุมชน อันประกอบด้วย วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจ บุคคล เครือญาติ การศึกษาเรียนรู้และองค์กรหรือกลุ่มทุนทางสังคมเหล่านี้ส่งผลให้องค์กรเกิดความเข้มแข็ง เนื่องจากเป็นแหล่งการศึกษาเรียนรู้และทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกันในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม และการศึกษาของจตุเทพ ยาสมุทร (2543) ศึกษาทุนทางสังคมในชุมชนภาคเหนือ โดยได้จัดแบ่งประเภททุนทางสังคมเป็น 2 ประเภท คือ ทุนทางสังคมที่เป็นรูปธรรมและทุนทางสังคมที่เป็นนามธรรม ทุนทางสังคมที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ทุนในธรรมชาติหรืออาจเรียกว่าเป็นทุนทรัพยากร ได้แก่ ดินน้ำและป่าไม้ทุนที่เป็นทุนทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำธรรมชาติ รวมทั้งสมาชิกของกลุ่มกิจกรรมในชุมชนและทุนทางด้านการเงิน สำหรับทุนทางสังคมที่เป็นนามธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมประเพณีความเชื่อระบบคุณค่า ภูมิปัญญา การมีความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบ รวมถึงการช่วยเหลือด้านแรงงานในลักษณะของการลงแขก การผูกกลอ ผูกเสี้ยว และการมีเครือข่ายความสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกชุมชน

เมื่อพิจารณาการศึกษาทุนทางสังคม ในด้านการดำเนินโครงการหรือธุรกิจชุมชนต่างๆ ก็พบว่า ทุนทางสังคมเข้ามามีบทบาทต่อความสำเร็จเช่นกัน จากการศึกษาของไพพาณี เหลืองภัทรเชวง (2547) อธิบายว่าทุนทางสังคมเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของกองทุนหมู่บ้าน โดยจำแนกทุนทางสังคมเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ เครือข่าย บรรทัดฐาน และความ

เชื่อใจ หมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จจากโครงการดังกล่าว มักจะมีจำนวนเครือข่ายมาก มีความสนิทสนม มีการช่วยเหลือเกื้อกูล และมีความสัมพันธ์ต่างตอบแทนภายในเครือข่าย สำหรับด้านบรรทัดฐานจะมีการกำหนดข้อตกลงร่วมกัน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และความเชื่อใจ คณะกรรมการของโครงการได้รับการยอมรับจากสมาชิก เพราะมีความซื่อสัตย์โปร่งใสและควรตรวจสอบได้ และยังมีการศึกษาของรัฐกร ก้อนแก้ว (2547) ที่ผลการศึกษาระบุว่าทุนทางสังคมในเรื่องบรรทัดฐาน และเครือข่าย ส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชน การมีบรรทัดฐานช่วยลดพฤติกรรมการเห็นแก่ตัว และก่อให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจในการทำงาน ส่วนการมีเครือข่ายมาก ก่อให้เกิดความได้เปรียบทั้งในการเข้าถึงแหล่งทุน งบประมาณ การสนับสนุนจากภาครัฐ ข้อมูลข่าวสาร และการตลาด ทุนทางสังคมยังส่งผลต่อการจัดการในเรื่องต่างๆ ของชุมชนอีกด้วย

การศึกษาของพระมหาชนพล พรหมสุวชัย (2546) เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการจัดการป่าสมุนไพร ที่ชุมชนปลักไม้ลาย ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นการทำงานแบบพหุภาคีระหว่างพระสงฆ์ หน่วยงานภายใน และภายนอกชุมชนกระบวนการทุนทางสังคมที่เกิดขึ้น ได้ปรับเปลี่ยนทุนประเภทต่างๆ เช่น ทุนมนุษย์ ทุนความรู้ ทุนทรัพยากรธรรมชาติไปเป็นทุนของชุมชน กระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นจากความศรัทธา ความไว้วางใจ การพึ่งพาอาศัย กันการรักถิ่นฐาน ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และความรู้สึกภาคภูมิใจของประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการป่าสมุนไพร นอกจากนี้การมีทุนทางสังคม ยังส่งผลต่อความอยู่รอดของการรวมกลุ่มภายในชุมชน ด้วยการศึกษากอง กนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์ (2543) เรื่องการจัดการทุนทางสังคมในชุมชนเมือง ศึกษากรณีเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์บางซื่อพัฒนา พบว่า การมีเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่สมาชิกมีความสัมพันธ์เชิงซ้อนต่อกัน ถือเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญของชาวชุมชนเมือง โดยผ่านการตอบแทนและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ตลอดทั้งกระบวนการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

สุธรรม ธรรมทัศนานนท์ (2542) ศึกษาเครือข่ายทางสังคมขององค์กรป่าชุมชนพบว่าการเกิดขึ้นของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม เพื่ออนุรักษ์ป่าชุมชน มีขึ้นเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อชุมชน โดยมีการช่วยเหลือเกื้อกูลและพึ่งพาอาศัยกัน มีปฏิสัมพันธ์โดยผ่านประเพณี พิธีกรรมศาสนาและสถาบันต่างๆ ภายในชุมชนจึงเกิดการเรียนรู้ พุดคุยปรึกษาหารือและเกิดความตระหนักและรับรู้ถึงปัญหาต่างๆ ที่ต้องช่วยกันคิดและแก้ไข ทั้งนี้ยังมีการติดต่อสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอก เพื่อทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ด้วยการเกิดขึ้น

ของเครือข่ายทางสังคมขององค์กรป่าชุมชนข้างต้น คล้ายคลึงกับการศึกษาของอรุณ แก้วตาปี (2541) ซึ่งพบว่า การเกิดเครือข่ายชุมชนเพื่อการเรียนรู้ นั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน และพบว่ารูปแบบของเครือข่ายจำแนกได้ 2 รูปแบบคือแบบที่เป็นทางราชการสนับสนุนให้เกิดขึ้น และแบบที่เกิดเองตามธรรมชาติโดยชุมชนร่วมกันจัดตั้งขึ้น

ประชาสรรค์ แสนภักดี (2549) ได้ศึกษาการจัดการความรู้ของเครือข่ายทางสังคมเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ พบว่า รูปแบบการจัดการความรู้ของเครือข่ายทางสังคมเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรกเป็นการสร้างผังเครือข่าย (Network Mapping) เพื่อเป็นการแสดงทั้ง โครงสร้างความสัมพันธ์และการแบ่งบทบาทภายในเครือข่าย ขั้นตอนที่สองเป็นการจัดทำแผนที่ความรู้ (Knowledge Mapping) เพื่อแสดงแหล่งความรู้ และการใช้ความรู้ภายในเครือข่าย ขั้นตอนที่สามเป็นการบริหารความรู้ (Knowledge Administration) เพื่อเป็นการดำเนินการจัดการความรู้ในภาคปฏิบัติและ ขั้นตอนที่สุด การสรุปบทเรียนร่วมกันของเครือข่าย (Knowledge Sharing)

การศึกษาการจัดการความรู้ ยังมีศึกษาในลักษณะชุมชนอีกด้วย กรณีของ ชุติมา เมฆวัน (2549) ศึกษาการจัดการความรู้ของกลุ่มธุรกิจชุมชน ในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า การจัดการความรู้ ประกอบด้วย 5 กระบวนการที่สำคัญ กระบวนการแรก คือ การระบุถึงความรู้โดยการเลือกและตัดสินใจผลิตผลิตภัณฑ์ มีการตัดสินใจและเลือกจากการที่ประชุมปรึกษาหารือในกลุ่มแล้วจึงตัดสินใจ กระบวนการที่สอง เป็นการแสวงหาความรู้ซึ่งมาจากการฝึกอบรมศึกษาดูงานและนำความรู้เดิมมาพัฒนาปรับปรุง กระบวนการถัดมาเป็นการใช้และพัฒนาความรู้กลุ่ม มักจะนำความรู้ที่-ได้มาจากกระบวนการแสวงหาความรู้ เป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม พร้อมทั้งปรับปรุงหาความรู้เพิ่มเติม จนพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้สูตรเฉพาะของกลุ่ม กระบวนการที่สี่เป็นการถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิก จะมีลักษณะเป็นการสาธิตบอกกล่าวและการอบรม และใช้การแจกเอกสารในรูปแบบแผ่นพับ กระบวนการสุดท้ายเป็นการเก็บรักษา จัดจำความรู้ การจดจำมักจะผ่านตัวบุคคล ตัวอย่างชิ้นงานและจดบันทึกตามลำดับ

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพึ่งตนเองของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนคลองลัดมะยม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ของ อัยรวี วีระพันธ์พงศ์ (2557) พบว่า การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและปัจจัยต่อการพึ่งตนเองของชุมชนคลองลัดมะยม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสำรวจเชิงเอกสาร

(Documentary Research), การสังเกตการณ์ (Observation) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยมีกลุ่มเป้าหมาย ในการศึกษา คือ ประธานชุมชนคลองลัดมะยมและคณะกรรมการชุมชน จำนวน 2 คน, สมาชิกภายในชุมชน จำนวน 2 คน และ บุคคล หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การพึ่งตนเองของชุมชน จำนวน 3 คน ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชนคลองลัดมะยม จำแนกได้ 3 ด้าน คือ 1. สามารถแก้ไขปัญหาด้วยตัวของชุมชนเอง 2. ความสามารถในการตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำเกี่ยวกับกิจการต่างๆ ภายในชุมชน 3. ความยั่งยืนของการพึ่งตนเอง ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนคลองลัดมะยมพึ่งตนเองได้ คือ 1) ปัจจัยภายใน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ทูตทางเทคโนโลยีทรัพยากรชุมชน การรวมกลุ่ม และความเชื่อมั่นในค่านิยม ศาสนา วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของชุมชน 2) ปัจจัย ภายนอก คือ หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานอื่นๆ ส่วนอุปสรรคในการพึ่งตนเองของ ชุมชนคลองลัดมะยม คือ กฎหมาย

และในการศึกษา การพึ่งตนเองของศูนย์เรียนรู้ตำบลอ่างทอง อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัด นครสวรรค์ ของ ตรีภูมิ สังข์ทอง (2559) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ การพึ่งตนเองของศูนย์เรียนรู้ตำบลอ่างทอง อำเภอบรรพต พิสัย จังหวัดนครสวรรค์ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการพึ่งตนเอง ของศูนย์เรียนรู้ตำบลอ่างทอง อำเภอบรรพต พิสัย จังหวัดนครสวรรค์ โดยการศึกษาพื้นที่แบบ เฉพาะเจาะจงอาศัยความหลากหลาย ของกิจกรรมศูนย์เรียนรู้ ตำบลอ่างทอง ประกอบด้วยการ พัฒนาศูนย์เรียนรู้แบบต่อเนื่อง มีกิจกรรมพัฒนากลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อ การผลิตและร้าน สินค้าผลิตภัณฑ์ ชุมชน โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือวิจัย กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่คณะกรรมการ ศูนย์ เรียนรู้ จำนวน 10 คน ผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 10 คน ผู้นำท้องถิ่น จำนวน 10 คน และ ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 5 คน รวมทั้งหมด 35 คน โดยวิเคราะห์จากข้อมูลจากบริบทของตำบล อ่างทอง, พัฒนาการของศูนย์เรียนรู้ลักษณะการพึ่งตนเองและปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการพึ่งตนเอง ผลการวิจัยพบว่า ศูนย์เรียนรู้ตำบลอ่างทองมี ลักษณะการพึ่งตนเองมีและประเด็นที่ชัดเจน 2 ประเด็น เช่น 1) พัฒนาการที่ส่งผลของการพึ่งตนเอง เช่น มีความเป็นเจ้าของมีการตัดสินใจร่วมกัน มีการจัดการทรัพยากรมี ความเป็นอัตลักษณ์และมีการกำหนดเป้าหมายและจุดมุ่งหมายร่วมกัน 2) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเองของ ศูนย์เรียนรู้ตำบลอ่างทอง อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัด นครสวรรค์ เช่นปัจจัยภายใน เช่น ผู้นำและกรรมการ,แผนยุทธศาสตร์,การพัฒนาแผนกิจกรรม และ ปัจจัยภายนอก เช่น นโยบายของรัฐ ,การส่งเสริมของภาครัฐ,การร่วมมือ เครือข่ายภายนอก

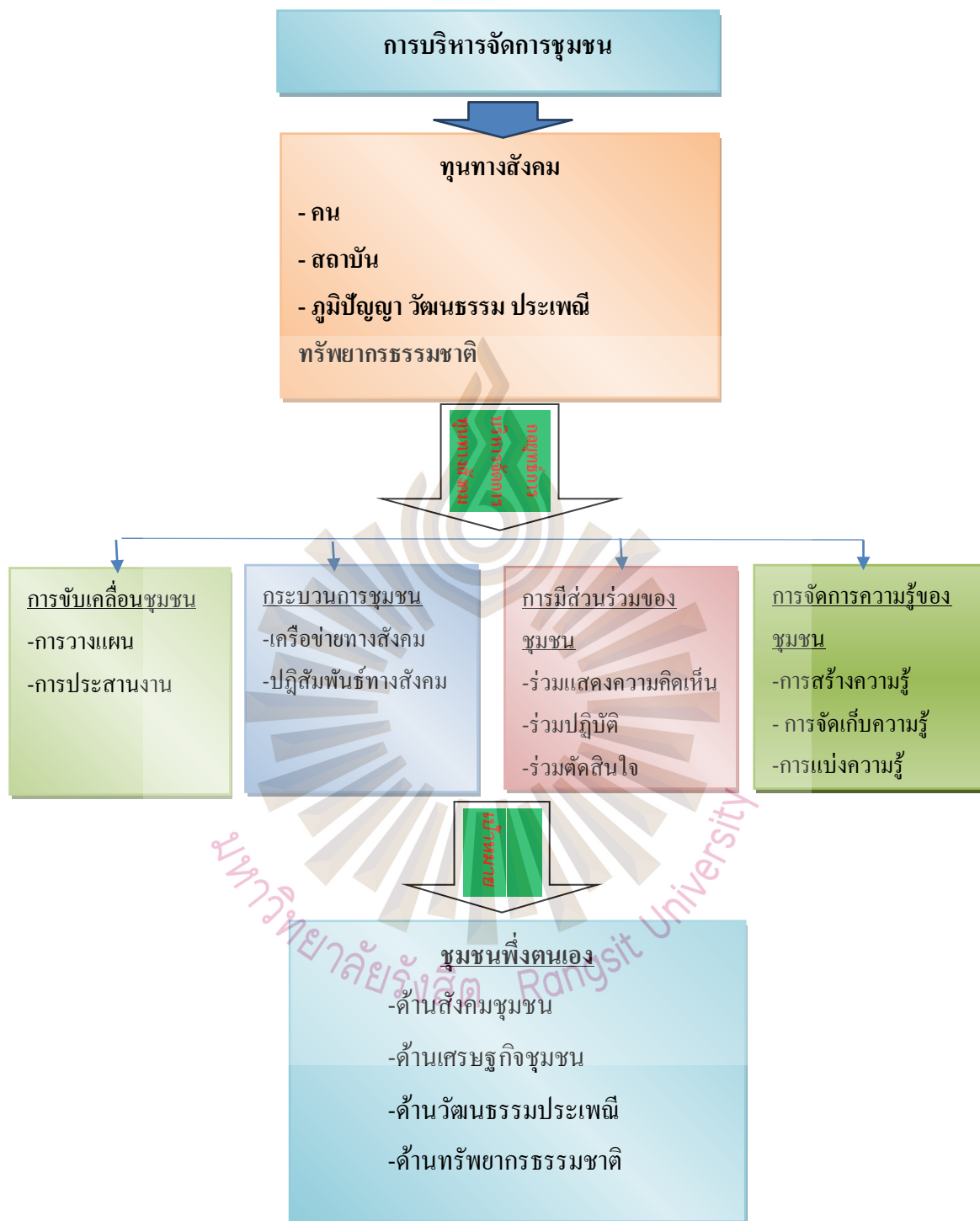
อีกทั้งในการศึกษา นโยบายการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ของ สุปราณี จันทร์ส่ง, บุญทัน ดอกไธสง, สอาด บรรเจิดฤทธิ์ และ บุญเรือง ศรีเหรียญ (2559) มี

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ 1. เพื่อศึกษาการพัฒนาทุนทางสังคม เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่จังหวัดสระบุรีและจังหวัดนครนายก 2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมที่สร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่จังหวัดสระบุรีและจังหวัดนครนายก 3. เพื่อศึกษาเสนอแนวทางการปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่จังหวัดสระบุรีและจังหวัดนครนายก กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นายกองค้ กรปกครองส่วนท้องถิ่น/เทศบาลตำบล/เมือง ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาลตำบล/เมืองและปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาลตำบล/เมือง ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 440 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพทั่วไปการพัฒนาทุนทางสังคม เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง พบว่า โดยรวมอยู่ระดับมาก โดยที่ด้านภูมิคุ้มกันให้ชุมชนของการพัฒนาทุนทางสังคมที่อยู่ในระดับสูงที่สุดนั้น เนื่องจากผู้นำทางสังคมมีบทบาทสำคัญที่สุดในการดำเนินการทุนทางสังคม ทุกกิจกรรมทางสาธารณะและกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึกในการพึ่งพาตนเอง 2) ปัจจัยทุนสังคมในความรู้เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่จังหวัดสระบุรีและจังหวัดนครนายก ภาพรวมตัวแปรส่วนใหญ่อยู่ระดับมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) แนวทางการปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง พบว่า การดำเนินงาน ต้องเป็นไปในลักษณะแบบองค์รวม โดยมีเป้าหมายหลัก คือการเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้ชุมชน สามารถพึ่งตนเองได้มีลักษณะการสร้างเครือข่ายต้องสร้างและพัฒนาเครือข่ายของสมาชิกให้เกิดขึ้นภายในชุมชน

การบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชน ในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทฤษฎี ซึ่งประกอบด้วย ทุนทางสังคม คือ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน และทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม โดยการนำเอาแนวคิดการบริหารจัดการและการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่มาปรับใช้ในการวางแผน เพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาชุมชน รวมถึงนำเอาหลักการประสานงาน แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในการทำงาน เพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกันให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ในการพัฒนาชุมชนพึ่งตนเอง มีรูปแบบกระบวนการการมีส่วนร่วม โดยใช้ทฤษฎีการมีส่วนร่วม กระบวนการในการแสดงความคิดเห็นในการสร้างทุนของชุมชนมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติและร่วมตัดสินใจ รวมถึงการใช้แนวคิดการจัดการความรู้ เพื่อนำมาใช้ในการสร้างองค์ความรู้ภายในชุมชน การสร้างกระบวนการความคิดมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบทชุมชน ซึ่งจะทำให้ชุมชนนั้นมีอิสระในการกำหนดเป้าหมายและตัดสินใจได้ด้วยชุมชนเอง ใช้ประโยชน์ในศักยภาพทรัพยากรชุมชนที่มีอยู่ นำมาสู่การพัฒนาชุมชนในด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน นำมาสู่การพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน

2.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง มีกรอบในการศึกษาดังนี้ ทุนทางสังคม ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ซึ่งได้แก่ ผู้นำ ประชาชน ชาวบ้าน ประชาชนในพื้นที่ ทุนสถาบัน หมายความว่ารวมถึง สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา ส่วนราชการ ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ได้แก่ ความเชื่อ จารีต ศิลปะ ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชน โดยมีการบริหารจัดการชุมชน โดยใช้แนวคิดการบริหารจัดการทุนทางสังคม ในเรื่องของ การวางแผน การประสานงาน ในส่วนของการพัฒนาชุมชนให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ ต้องมีการจัดการชุมชน การสร้างเครือข่ายให้กับชุมชน รวมถึงการปลูกจิตสำนึกภายในชุมชนให้มีความรักและหวงแหนต่อทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนและสร้างการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างการพัฒนาให้มีศักยภาพมากยิ่งขึ้น โดยใช้แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมเข้ามาศึกษา ซึ่งได้แก่ การร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมตัดสินใจ และร่วมแก้ปัญหา เพื่อแสดงความคิดในการสร้างทุนทางสังคมให้เกิดการพัฒนา และมีกระบวนการจัดการความรู้ เป็นการนำทุนทางสังคมที่มีอยู่มาสังเคราะห์ให้เกิดกระบวนการในการสร้างความรู้ การแบ่งปันความรู้ การจัดเก็บความรู้และการประยุกต์ใช้ความรู้ เพื่อต่อยอดทางความคิดให้กับชุมชน

รูปที่ 2.5 กรอบแนวคิดการบริหารจัดการชุมชน

ที่มา : ผู้วิจัย, 2563

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง” กรณีศึกษาในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ของประเทศไทย ผู้วิจัย ได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัย มีขั้นตอนและรายละเอียด ดังต่อไปนี้

- 3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้มีวิธีการศึกษาและดำเนินการ โดยการเก็บข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งนี้โดยใช้วิธีการ เก็บข้อมูลการวิจัยแบบมีส่วนร่วมหลายรูปแบบ คือ การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Groups Discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ทั้งภาครัฐและประชาชนในเขตพื้นที่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 1) การสำรวจพื้นที่การตั้งถิ่นฐานของชุมชน
- 2) การจำแนกกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่
- 3) การสัมภาษณ์เจาะลึก โดยการสืบค้นหาผู้รู้ ประชาชนท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับทรัพยากร ทั้งด้านการผลิต การจัดการ การใช้ประโยชน์
- 4) การจัดสนทนากลุ่ม (Focus Groups Discussion)
- 5) การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) บุคคลท้องถิ่นในชุมชน รวมถึงหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชุมชน

กลุ่มประชากรในการศึกษา ได้แก่ ผู้นำชุมชน ราษฎรชาวบ้าน ผู้นำศาสนาประชาชนในพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรชุมชน

พื้นที่ในการศึกษาวิจัย ได้แก่ พื้นที่ตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ และพื้นที่ตำบลน้ำเกียน อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

ระยะเวลาในการศึกษาวิจัย ระหว่างวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2561 – 1 กุมภาพันธ์ 2563

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Studies) ซึ่ง Bogdan and Biklin (2003) นิยามการศึกษาในลักษณะนี้ว่าเป็นการศึกษาอย่างละเอียดลออในพื้นที่หนึ่งๆ หรือในประเด็นใด ประเด็นหนึ่ง หรือเอกสารใดเอกสารหนึ่ง หรืออาจจะเป็นเหตุการณ์หนึ่งที่มีลักษณะพิเศษ ซึ่งจัดว่ามีความเหมาะสมอย่างยิ่งในการศึกษาครั้งนี้ เพราะผู้วิจัยได้ให้ความสนใจชุมชน 2 แห่ง ที่มีความหลากหลายตามสภาพสิ่งแวดล้อม โดยเป็นตัวแทนของชุมชนแต่ละแห่งที่มีสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ซึ่งจะทำให้ได้รับข้อมูลที่มีความน่าสนใจ นอกจากนี้การศึกษานี้ยังจัดเป็นประเภทกรณีศึกษาเชิงพรรณนา (Descriptive Case Studies) ที่ต้องการให้ผู้ศึกษาได้นำเสนอการพรรณนาซึ่งอิงกรอบแนวคิดทั้งหมดเพื่อใช้สำหรับให้ผู้วิจัยได้ติดตามผลตลอดทั้งหมดของการศึกษา (Berg, Admiraal & Pilot, 2006)

การวิจัยมุ่งศึกษาการบริหารจัดการทุนทางสังคมที่นำไปสู่ชุมชนพึ่งตนเอง โดยมีหน่วยวิเคราะห์เป็นชุมชน 2 แห่ง คือ ชุมชนตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ และ ชุมชนตำบลน้ำเกีฮัน อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ผู้วิจัยเลือกศึกษาการบริหารจัดการทุนของชุมชน ซึ่งได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน และทุนวัฒนธรรมประเพณี ที่มีความเข้มแข็งในรูปแบบของชุมชนพึ่งตนเอง โดยในการศึกษานี้ได้คัดเลือกตามบริบทชุมชน ได้แก่ บริบทชุมชนชนบท และบริบทชุมชนเมือง โดยมีการบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อให้ชุมชนของตนเองพึ่งพาตนเองได้ โดยอาศัยกระบวนการและวิธีการที่แตกต่างกัน แต่นำไปสู่เป้าหมายความสำเร็จเดียวกัน นั่นคือ ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยอาศัยการบริหารจัดการทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด สามารถแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน และตอบสนองความต้องการของประชาชน ในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมประเพณีและสิ่งแวดล้อม ให้ชุมชนเป็นชุมชนที่มีการบริหารจัดการชุมชนแบบพึ่งตนเองได้และพื้นที่กรณีศึกษาทั้งสองแห่ง ได้รับการยอมรับจากสถาบัน องค์กรในระดับประเทศ โดยได้รับรางวัลในการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ซึ่งเชื่อถือว่าได้มีการบริหารจัดการทุนทางสังคมที่เป็นต้นแบบได้

ตารางที่ 3.1 จำนวนกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตำบลน้ำเกี๋น อำเภอกุญแจ จังหวัดน่าน
โดยแบ่งตามกลุ่มดังนี้

ผู้ให้ข้อมูล	ประเภทการเก็บข้อมูล	จำนวนผู้ให้ข้อมูล
1. กำนัน	สัมภาษณ์แบบเป็นทางการ	1 คน
2. ประชาชนชุมชน	สัมภาษณ์แบบเป็นทางการ	5 คน
3. หัวหน้ากลุ่มภาคีเครือข่าย	สัมภาษณ์แบบเป็นทางการ และสัมภาษณ์แบบเจาะลึก	5 คน
4. ข้าราชการครู	สัมภาษณ์แบบเป็นทางการ	1 คน
5. อบต. / - ฝ่ายบริหาร - ฝ่ายสภา - ฝ่ายเจ้าหน้าที่	สัมภาษณ์แบบเป็นทางการ	5 คน
6. พระสงฆ์	สัมภาษณ์แบบเป็นทางการ	1 คน

ที่มา : ผู้วิจัย, 2563

ตารางที่ 3.2 จำนวนกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตำบลโหล่งซอด อำเภอรัว จังหวัด
เชียงใหม่ โดยแบ่งตามกลุ่มดังนี้

ผู้ให้ข้อมูล	ประเภทการเก็บข้อมูล	จำนวนผู้ให้ข้อมูล
1. พระสงฆ์	การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ	1 คน
2. ประชาชนชุมชน	การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ	8 คน
3. กลุ่มภาคีเครือข่าย	การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก	5 คน
4. อบต. / - ฝ่ายสภา - ฝ่ายเจ้าหน้าที่ - ฝ่ายบริหาร	การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ	3 คน
5. กลุ่มแม่บ้าน	การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ	8 คน
6. สภาคักและเยาวชน	การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ	5 คน
7. รองนายก อบต.	การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ	1 คน
8. กำนัน	การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ	1 คน

ที่มา : ผู้วิจัย, 2563

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาด้านการบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง ได้ใช้วิธีที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและสมบูรณ์ จึงประกอบด้วยวิธีการวิจัยต่อไปนี้

1) การศึกษาค้นคว้าข้อมูลและทบทวนวรรณกรรมจากเอกสาร (Document Study and Literature Review) ได้แก่ หนังสือ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ภาคนิพนธ์ บทความ และรายงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

2) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เป็นการพูดคุย สนทนา เหมือนกับการพูดคุยสนทนาในชีวิตประจำวัน โดยผู้ถูกสัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นให้มากที่สุด และอาศัยประเด็นคำถามบางส่วนที่เกี่ยวข้อง มาเชื่อมโยงกับประเด็นในการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึกจากกลุ่มเป้าหมาย โดยประเด็นหรือข้อหวัในการสัมภาษณ์นั้นสามารถดัดแปลงให้มีความยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมแต่ต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดของการวิจัย ซึ่งการสัมภาษณ์ในรูปแบบนี้ทำให้บางครั้งผู้ถูกสัมภาษณ์ยังไม่รู้ตัวด้วยซ้ำว่าการสนทนานั้นเป็นไปตามการสัมภาษณ์

3) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In- depth Interview) เป็นการพูดคุยโดยมีประเด็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการทุนทางสังคมของชุมชน โดยตรงกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและการขับเคลื่อนชุมชน การแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งลักษณะของการสัมภาษณ์เป็นรูปแบบของการให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เล่าเรื่องราวต่างๆ อย่างมีเป้าหมาย และผู้วิจัยสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมประกอบเนื้อหา โดยประเด็นหรือข้อหวัในการสัมภาษณ์สามารถดัดแปลงให้มีความยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นแบบสัมภาษณ์ปลายเปิด การบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง ระหว่างชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายภาครัฐ (ส่วนราชการต่างๆ) สถาบันการศึกษา และภาคเอกชนที่ดำเนินกิจการในชุมชน โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการสัมภาษณ์ เป็นกลุ่มผู้บริหารชุมชน คณะกรรมการบริหารการท่องเที่ยว และเจ้าหน้าที่รัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องโดยตรง ได้แก่

4) การจัดทำกลุ่มสนทนา (Focus Group Discussion) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ โดยมีผู้เข้าร่วมในวงสนทนาที่เป็นสมาชิกของชุมชน ผู้นำชุมชน ประมาณ 5 – 20 คน เพื่อ

แลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อประเด็นที่เฉพาะเจาะจงตามที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลที่ดีที่สุด โดยผ่านการปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในวงสนทนา

5) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิเช่นกัน ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการหาข้อมูลโดยการศึกษาร่องรอยของการดำเนินกิจกรรมของชุมชน เช่น ผลงานของชุมชน สภาพความเป็นอยู่ของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน ข้อมูลแสดงความรู้บอร์คต่างๆ รวมทั้งการสังเกตการณ์ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับกระบวนการการเก็บรวบรวมข้อมูล ถือเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ ดังนั้นผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญใส่ใจเป็นอย่างมาก ซึ่งผู้วิจัยได้เตรียมตัวทำงานภาคสนามตามขั้นตอน ดังนี้

1) ขั้นตอนการเลือกพื้นที่ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น จากข้อมูลทุติยภูมิ ที่ได้มีการเก็บรวบรวมไว้แล้ว และได้สอบถามนักวิชาการท้องถิ่น ที่ได้สัมผัสประสบการณ์ตรงกับชุมชนโดยเปรียบเทียบกัน แนวคิดที่ผู้ศึกษามีความสนใจ จากนั้นจึงได้ลงสำรวจพื้นที่ด้วยตนเอง

2) ขั้นตอนการแนะนำตัวผู้วิจัยได้เข้าไปในพื้นที่ โดยได้ขอความช่วยเหลือจากนักวิชาการที่คุ้นเคยกับพื้นที่ จากนั้นจึงได้แนะนำตัวต่อผู้บริหาร เครือข่าย และชาวบ้าน

3) ขั้นตอนการสร้างความสัมพันธ์ ผู้วิจัยต้องประสานความร่วมมือกับแกนนำของกลุ่ม เพื่อนำไปสู่การนัดหมาย เพื่อขอพูดคุยสอบถามกับบุคคลที่มีประสบการณ์โดยตรงกับเรื่องที่ผู้วิจัยมีความสนใจ จากนั้นก็จะนัดหมายเพื่อการศึกษาข้อมูลในเชิงลึก

4) ขั้นตอนการทำงานผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ตามแนวคำถามที่เตรียมไว้จัดการจัดทำกลุ่มสนทนาตลอดจนเข้าไปสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในการประชุมของชุมชน

5) ขั้นตอนประมวลความรู้ ผู้วิจัยจะคืนข้อมูลให้ชุมชนต่างๆ ที่ได้ศึกษาตรวจสอบ เพื่อยืนยันความถูกต้อง หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลเหล่านั้นมาสังเคราะห์เพื่อสร้างเป็นองค์ความรู้ต่อไป

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดทำกลุ่มสนทนาและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยจะใช้ประสบการณ์ และความรู้ จำแนกข้อมูลเป็นประเภท หลังจากนั้นวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของข้อมูลแต่ละประเภทที่มีต่อกัน ซึ่งพิจารณาจากความถี่ของการเกิดขึ้น เพื่อใช้ในการอธิบายสาเหตุของปรากฏการณ์ต่างๆ ดังนี้

การวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

- 1) ผู้วิจัยทำการศึกษา ค้นคว้า รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี ผลงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์
- 2) ผู้วิจัยทำการศึกษาวิเคราะห์กระบวนการบริหารจัดการชุมชนทั้งภาครัฐ และภาคประชาชน จากเอกสารราชการ หรือหน่วยงานภาคีเครือข่าย และนำข้อมูลเหล่านั้นมาประกอบการวิเคราะห์ผลข้อมูล

การวิจัยภาคสนาม (Field Research)

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสังเกตมาทำการวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล ดังนี้

- 1) ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และสังเกตกลุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐ มาประมวลผลข้อมูลและสรุปผล
- 2) ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตกลุ่มตัวอย่าง ของกลุ่มต่างๆ มาประมวลผลข้อมูลและสรุปผล

3) ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกต ผนวกกับข้อมูลที่ได้รับจากการวิจัยเอกสาร มาทำการวิเคราะห์ โดยวิธีการหาความสอดคล้องต้องกัน (Method of Agreement) ซึ่งประกอบด้วย การตรวจสอบความถูกต้องเชื่อถือได้ในแนวคิด ทฤษฎี ซึ่งพิจารณาจากแหล่งเอกสารที่เป็นเรื่องเดียวกันจากหลายๆแหล่ง มาทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่ออธิบายการบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง แล้วนำผลข้อมูลที่ได้ของแต่ละแหล่ง มาสรุปให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง ได้ดำเนินการศึกษาพื้นที่ 2 แห่ง ได้แก่ ตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ และ ตำบลน้ำเกีฮัน อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน มีรายละเอียดดังนี้

บริบทที่มีผลต่อการบริหารจัดการทุนทางสังคม

ในการศึกษาบริบทชุมชนของพื้นที่ ที่ทำการศึกษา ในความหมายของผู้วิจัย บริบท (context) หมายถึงสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของชุมชน ทั้งทางกายภาพ ทางภูมิศาสตร์ ภูมิหลัง และเงื่อนไขต่างๆ ที่รายล้อมเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง เรื่องใดเรื่องหนึ่ง , บริบทของชุมชนประกอบด้วย สภาพทั่วไป ประวัติศาสตร์ชุมชน สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมชุมชน ข้อมูลชุมชน อาจเป็นคนที่ดิน น้ำ ทรัพยากรธรรมชาติ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ภายในชุมชน

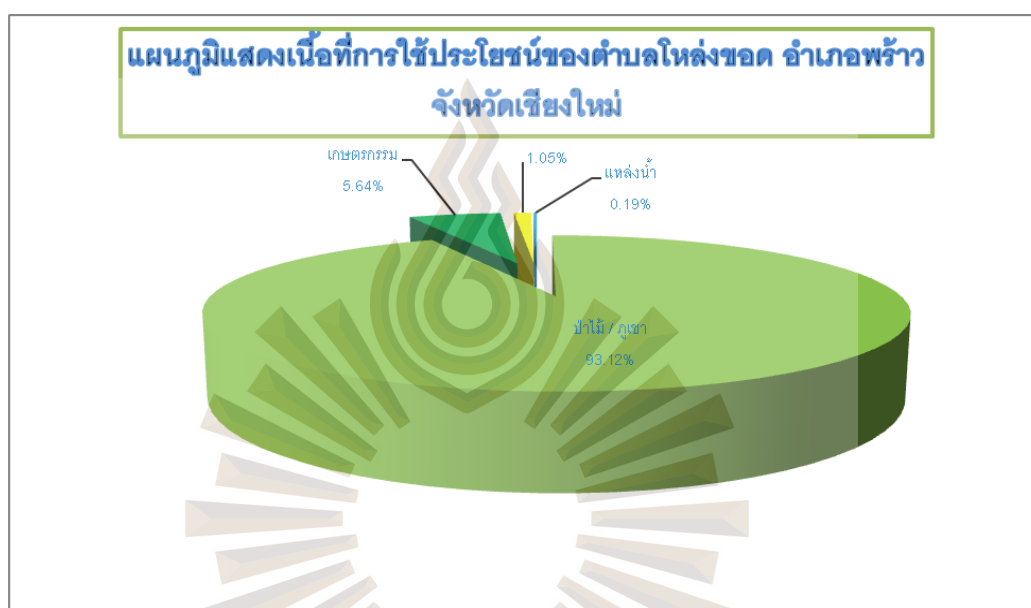
บริบทพื้นที่และชุมชนที่ดำเนินการศึกษาอาจมีความแตกต่างในด้านปัญหาชุมชน วิถีความเป็นอยู่ อีกทั้งวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตที่อาจแตกต่างจากบริบทพื้นที่อื่น เนื่องจากสภาพแวดล้อมและปัจจัยในด้านอื่นๆ ส่งผลให้การบริหารทุนทางสังคมมีความคล้ายกันและแตกต่างกันได้ตามบริบทของชุมชน

4.1 การบริหารจัดการทุนทางสังคมของชุมชนตำบลโหล่งขอด

บริบทชุมชน

ตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ โดยบริบทพื้นที่ของตำบล เป็นตำบลที่มีสภาพสังคมเป็นชุมชนชนบท ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อทางด้านทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ และทิศ

ตะวันตกติดต่อกับอำเภอแม่แตง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ตำบลโหล่งซอด เป็นพื้นที่ตำบลแรกของอำเภอพร้าว หรือประตูสู่อำเภอพร้าว มีเนื้อที่ทั้งหมดโดยประมาณ 305 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 187,500 ไร่ ตำบลโหล่งซอด โดยทั่วไปเป็นเขตพื้นที่ป่าไม้และภูเขา คิดเป็นร้อยละ 93.12 เขตพื้นที่เกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 5.64 เขตพื้นที่ชุมชน คิดเป็นร้อยละ 1.05 เขตแหล่งน้ำ คิดเป็นร้อยละ 0.19

รูปที่ 4.1 การใช้พื้นที่ประโยชน์ของตำบลโหล่งซอด อ.พร้าว จ.เชียงใหม่
ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งซอด, 2560

ในส่วนพื้นที่เขตการปกครองนั้น มีจำนวน 9 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากรในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งซอด ตามหลักฐานทะเบียนราษฎร มีประชากรทั้งสิ้น จำนวน 4,615 คน แยกเป็น ชาย จำนวน 2,329 คน และหญิง จำนวน 2,286 คน มีจำนวนครัวเรือน 1,900 ครัวเรือน โดยภายใต้การพัฒนาของนโยบายของผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในตำบลโหล่งซอด ได้มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต สุขภาวะสัมฤทธิ์ของประชาชนตำบลโหล่งซอด ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนทั้งใน ด้านสังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ สิ่งแวดล้อม และการเมืองการปกครอง โดยให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายทำงานร่วมกันแบบบูรณาการ (องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งซอด, 2560)

การวิวัฒนาการของตำบลโหล่งซอด

1) ยุคก่อตั้ง (ปี พ.ศ.2460- พ.ศ.2510)

เป็นระยะดั้งเดิม ประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์เพื่อการดำรงชีพ การเกิดปัญหาหยาหยาหรือปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงมีน้อยมาก แต่ประชาชนก็อยู่ด้วยกันอย่างเป็นมิตร ไม่เกิดปัญหาอาชญากรรม แต่ในยุคนั้น ประชาชนยังขาดสาธารณูปโภคด้านพื้นฐานเป็นส่วนใหญ่ เช่น ไฟฟ้า น้ำเพื่อการบริโภคที่สะอาด ยังไม่มีโทรศัพท์โดยมีการติดต่อกันทางจดหมาย หรือโทรเลข ซึ่งการพัฒนา ในยุคแรกเริ่ม มีการก่อตั้ง โรงเรียนบ้านนาบุญโฮ่งขอด ในปี พ.ศ.2465 เพื่อเป็นสถานศึกษาในการให้ความรู้แก่เด็กนักเรียนในตำบลโฮ่งขอด ในระดับประถมศึกษา มีการก่อตั้ง สถานีอนามัยบ้านนาเมือง ในปี พ.ศ.2502 เป็นหน่วยราชการระดับล่างสุดของกระทรวงสาธารณสุข เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ ได้เข้ารับการรักษาพยาบาล การป้องกันโรค การดูแลสุขภาพและหากประชาชนในพื้นที่ป่วยหนัก ก็มีการส่งต่อไปยังโรงพยาบาลชุมชนใกล้เคียง เกษตรกรปลูกพืชแบบไม่ใช้สารเคมี ปัญหาสิ่งแวดล้อมปัญหาหยาหยาจึงมีน้อย (องค์การบริหารส่วนตำบลโฮ่งขอด, 2559)

2) ยุคเริ่มต้นการพัฒนา (ปี พ.ศ.2511 - พ.ศ.2530)

เป็นระยะแรกเริ่มในการพัฒนาตำบลโฮ่งขอด ประชาชนยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ภายหลังมีการสร้างสาธารณูปโภค มีการสร้างถนน และมีการใช้ไฟฟ้าโดยการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ได้ขยายเขตไฟฟ้าในตำบลในยุคนี การประกอบอาชีพของประชาชน ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อปลูกพืชเพื่อการพาณิชย์มากขึ้น ประชาชนปลูกข้าวเพื่อขายให้พ่อค้าคนกลางมากขึ้น มีการใช้สารเคมีมากขึ้นในยุคนี จึงเกิดภาวะการเจ็บป่วยได้ง่าย แต่เนื่องด้วยมีการสาธารณสุขเข้าถึงประชาชนในด้าน การให้ความรู้ต่างๆ จึงทำให้ประชาชนมีอายุยืนยาวมากขึ้น และเพื่อให้เข้าถึงการสาธารณสุขในระดับล่างเพิ่ม จึงเกิดสถานีอนามัยขึ้นอีก 1 แห่ง คือ สถานีอนามัยบ้านหลวง ตั้งอยู่บ้านหลวง หมู่ที่ 6 ตำบลโฮ่งขอด (องค์การบริหารส่วนตำบลโฮ่งขอด, 2559)

3) ยุคร่วมแรงร่วมใจพัฒนา (ปี พ.ศ.2531- พ.ศ. 2550)

เป็นระยะที่เป็นจุดแรกเริ่มของการพัฒนา ปี พ.ศ.2537 เกิดสภาตำบลโฮ่งขอด และองค์การบริหารส่วนตำบลโฮ่งขอด ซึ่งเป็นหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ เพื่อพัฒนาในด้านต่างๆ ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 มีกำนันผู้ใหญ่บ้านของทุกหมู่บ้านในตำบล และแพทย์ประจำตำบล เป็นสมาชิกสภาตำบล ในปี พ.ศ. 2546 มีการค้นพบ วัดพระธาตุคอกยเวียงชัยมงคล โดยท่านพระครูวรรณวิวัฒน์ ดร. ในปี พ.ศ. 2547 มีการรวมตัวกันของประชาชนก่อเกิดกลุ่ม 5 ภาติ เครือข่าย ในพื้นที่ตำบลโฮ่งขอด ซึ่งประกอบด้วย คณะสงฆ์ตำบลโฮ่งขอด ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มพัฒนาสตรี กลุ่ม อสม. กลุ่มเด็กและเยาวชน ในตำบล

โหล่งซอด องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งซอด ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านตำบลโหล่งซอด ส่วนราชการในพื้นที่และนอกพื้นที่ เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันแบบบูรณาการในพื้นที่ซึ่งมีกิจกรรมโครงการธรรมชาติ โครงการปันรักปันน้ำใจคนโหล่งซอดไม่ทิ้งกัน ปี พ.ศ. 2547 ได้เกิดแนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้น ในปี พ.ศ. 2548 เกิดการรวมกลุ่มเกษตรกรในการแปรรูปผลไม้ น้ำเสาวรสปันธุ์หวาน ซึ่งเป็นกิจกรรมด้านการแปรรูปผลผลิตที่ล้นตลาด และไม่ได้คุณภาพของเกษตรกร และในปี พ.ศ. 2548 ก็เกิดปัญหาภัยแล้งในหน้าแล้ง และเกิดน้ำท่วมในฤดูฝน ในปี พ.ศ. 2549 เกิดสถาบันการเงินชุมชนบ้านหลวงขึ้น ในการเป็นแหล่งทุนในชุมชนเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรในพื้นที่ ในปี พ.ศ. 2550 เกิดศูนย์ขยายผลโครงการหลวง เพื่อเป็นศูนย์กลางความรู้ทางด้านการเกษตร การตลาด การแปรรูปผลิตภัณฑ์ในพื้นที่ตำบลโหล่งซอด (องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งซอด, 2559)

4) ยุคปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2551 - ปัจจุบัน)

เป็นระยะที่เกิดการพัฒนา โดยประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้นในการพัฒนา ในปี พ.ศ. 2551 เกิดการก่อตั้งกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับตำบล หรือพื้นที่ (สปสข.) ตำบลโหล่งซอด เพื่อเป็นกองทุนให้ทุกภาคส่วนในการเสริมสร้างสุขภาพ ร่วมกันพิจารณา แก้ไขปัญหาด้านสุขภาพ และมีการก่อตั้งสหกรณ์การเกษตรโหล่งซอดสามัคคี จำกัด ซึ่งในภาพรวมกลุ่มของเกษตรกร เพื่อปลูกพืชมันฝรั่ง ด้านหัวพันธุ์ ทุ่น ปุ๋ย ยา และการรับซื้อผลผลิต ในปี พ.ศ. 2553 เกิดการก่อตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลโหล่งซอด ซึ่งทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ให้ และผู้รับ โดยการให้เงินช่วยเหลือสมาชิกเมื่อเกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยจ่ายเงินออมวันละบาทให้แก่สมาชิก ในปี พ.ศ. 2556 มีการเกิดโครงการโหล่งซอดโมเดล ตามคำสั่งศรีลำนานาที่ 1/2556 ซึ่งทำให้เกิด 4 พันธกิจ ประกอบด้วย การป้องกันปราบปราม งานมวลชน งานปลูกจิตสำนึก งานส่งเสริมอาชีพ ปี พ.ศ. 2557 เกิดการก่อตั้งกลุ่มผู้ผลิตข้าวซ้อมมือ และก่อตั้งกลุ่มตระกร้าเชือกมัดฟาง บ้านอย่างดำ ในปี พ.ศ. 2558 มีการก่อตั้งศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลโหล่งซอด เพื่อให้เกิดการลดต้นทุนจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร โครงการขยะถุงดำ ในพื้นที่หมู่ที่ 6 มีการบริหารจัดการขยะอย่างครบวงจร เกิดศูนย์กู้ชีพ กู้ภัยตำบลโหล่งซอด เพื่อช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่ตำบลโหล่งซอด ในกรณีเกิดภัยพิบัติ อุบัติเหตุ หรือการเจ็บป่วยของประชาชนในพื้นที่ เกิดกองทุนแม่ของแผ่นดิน เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนโดยชุมชนในพื้นที่ตำบลโหล่งซอด (องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งซอด, 2559)

สรุป บริบทชุมชนส่งผลต่อการบริหารทุนทางสังคม เพราะบริบทเป็นปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดการสนับสนุนทุนสังคมต่างๆ ซึ่งบริบทชุมชนมีผลอย่างมากที่จะสะท้อนให้เห็นถึงปัญหา

และแนวทางการแก้ปัญหาของคนในชุมชน อีกทั้งบริบทของชุมชนส่งผลให้เห็นสภาพอดีตที่ผ่านมาว่าเกิดอะไรขึ้น และส่งผลให้เห็นถึงสภาพปัจจุบันว่ามีการดำเนินการอย่างไร และในอนาคตชุมชนจะดำรงวิถีความเป็นชุมชนได้อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า การศึกษาบริบทของชุมชนในอดีต มีผลทำให้มองเห็นปัจจุบันได้ชัดเจนขึ้นถึงการเกิดทุนต่างๆ ในพื้นที่

บริบทการบริหารจัดการชุมชนด้วยทุนทางสังคม

ทุนทางสังคม ของตำบลโหล่งخอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ แบ่งได้เป็น 3 ทุนตามแนวคิดของ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช. หรือสภาพัฒน์ฯ) ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน และทุนทางวัฒนธรรมประเพณี โดยมีการบริหารจัดการทุนทางสังคม ด้วยการขับเคลื่อนชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน และการจัดการความรู้ของชุมชนดังนี้

การบริหารจัดการทุนมนุษย์

การบริหารจัดการทุนมนุษย์ ของตำบลโหล่งขอด ทุนมนุษย์ที่สำคัญ ประกอบด้วย พระสงฆ์ ผู้นำและแกนนำเข้มแข็งระดับตำบล ระดับหมู่บ้าน ผู้นำทางจิตวิญญาณ แกนนำจิตอาสา แกนนำแหล่งเรียนรู้ แกนนำบ้านพักโฮมสเตย์ แกนนำเด็กและเยาวชน แกนนำผู้สูงอายุ โดยมีลักษณะการทำงาน “พัฒนาตนเอง พาทำ เกิดกลุ่มและสร้างเครือข่าย โดยจะ สร้างต้นแบบให้เกิดแบบอย่างที่ดี เพื่อสร้างการเรียนรู้กับผู้อื่น ร่วมมือกับผู้อื่น เกิดการรวมกลุ่มกัน สร้างการเรียนรู้สู่เครือข่ายพลังร่วมกันของ 5 ภาครี ในตำบลโหล่งขอด ประกอบด้วย หนึ่ง คณะสงฆ์ตำบลโหล่งขอด สอง ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน สาม องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด สี่ กลุ่มแม่บ้าน ชมรมผู้สูงอายุ สภาเด็กและเยาวชน ห้า ส่วนราชการในพื้นที่ ในด้านการเมืองการปกครอง ตำบลโหล่งขอด โดยการแบ่งและให้ความหมายของทุนในตำบลโหล่งขอด ใช้ความสัมพันธ์เชื่อมโยง แลกเปลี่ยนของคนในชุมชนทั้งงาน เงิน และข้อมูลที่ส่งผลกระทบต่ออันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการตนเอง ทุนในพื้นที่ได้เป็น 6 ระดับได้แก่

1) ระดับทุนบุคคลและครอบครัว หมายถึง คนเก่งคนสำคัญ ปราชญ์ชาวบ้าน คนที่มีความเชี่ยวชาญเป็นผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือและนี่ก็ถึงเมื่อต้องการความช่วยเหลือ คนที่สามารถชี้้นำการพัฒนาและกิจการที่เกี่ยวข้อง ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสภาวะแวดล้อม ด้านสุขภาพ และด้านการเมืองการปกครอง คนต้นแบบหรือครอบครัวต้นแบบ

2) ระดับกลุ่มทางสังคม องค์กรชุมชน หมายถึงกลุ่มทางสังคม (รวมถึงองค์กรชุมชน) ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกัน มีเป้าหมายเดียวกันทำกิจกรรมร่วมกัน จนสามารถช่วยเหลือเกื้อกูลแก้ปัญหาของกลุ่มและสมาชิกกลุ่มรวมถึงคนในชุมชนนั้นได้ เช่น กลุ่มอาชีพกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มอาสาสมัคร กลุ่มออมทรัพย์กองทุนประเภทต่างๆ เป็นต้น ที่มีงานกิจกรรมในด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสภาวะแวดล้อม ด้านสุขภาพและด้านการเมืองการปกครองร่วมกัน

3) ระดับหน่วยงาน หมายถึงหน่วยงานที่ตั้งอยู่พื้นที่ เป็นได้ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรอิสระ องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร มีงานและกิจกรรมทั้งทำเอง ร่วมทำ หรือสนับสนุนในพื้นที่ ทั้งนี้รวมถึงแหล่งประโยชน์ที่เป็นส่วนส่งเสริมการขับเคลื่อนงาน เช่น หอกระจายข่าว ศาลาประชาคม อาคาร สถานที่สาธารณะ วัด แหล่งน้ำ ป่าชุมชน เป็นต้น

4) ระดับหมู่บ้าน หมายถึง ท้องถิ่นระดับบุคคลและครอบครัว ระดับกลุ่มทางสังคม องค์กรชุมชนภายในหมู่บ้านที่มีงานและกิจกรรมโดดเด่นหรือความเชี่ยวชาญในการจัดการตนเองอันเกิดจากงานและกิจกรรมที่สามารถสร้างผลกระทบต่อ 13 กลุ่มประชากร 16 ประเด็นปัจจัยกำหนดสุขภาพ และปัจจัยสังคมกำหนดภาวะสุขภาพ

5) ระดับตำบล หมายถึง ท้องถิ่นระดับบุคคลและครอบครัว ระดับกลุ่มทางสังคม องค์กรชุมชน ที่มีลักษณะการทำงานที่คล้ายคลึงกันมีการเชื่อมประสาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้งานและกิจกรรมไม่ว่าด้านเทคนิค วิชาการ ข้อมูลและเงินทุน ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างหมู่บ้านอย่างน้อย 2 หมู่บ้านขึ้นไป

6) ระดับเครือข่าย หมายถึง ทั้งระดับบุคคลและครอบครัว ระดับกลุ่มทางสังคม องค์กรชุมชน ที่มีลักษณะการทำงานคล้ายคลึงกันและมีการเชื่อมประสาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้งานและกิจกรรมไม่ว่าด้านเทคนิค วิชาการ ข้อมูลและเงินทุน ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างตำบลอย่างน้อย 2 ตำบลขึ้นไป

โดยการบริหารจัดการทุนมนุษย์ ของตำบลโหล่งขอด คำนึงถึงบุคคลที่มีศักยภาพในการทำหน้าที่เป็นผู้นำ มีภาวะผู้นำ มีจิตสาธารณะ มีความซื่อสัตย์ จริ่งใจ ซึ่งบุคคลนั้นจะแสดงความสามารถ หรือแสดงความพิเศษในตัวเองออกมา จนเป็นที่ยอมรับของบุคคลในชุมชน เช่น เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ มีการพัฒนาความรู้แกนนำของพื้นที่ให้มีขีดความสามารถในการสร้างการเรียนรู้ภายในพื้นที่ของตนเองและเครือข่าย มีกระบวนการออกแบบการจัดการเรียนรู้ให้กับชุมชน

และทำหน้าที่บริหารจัดการชุมชน และกระตุ้นให้ชุมชนจัดกระบวนการพัฒนา เพื่อร่วมสร้างชุมชนให้น่าอยู่ซึ่งคนในชุมชนก็ให้การยอมรับและมีความเห็นตามผู้นำ

ทุนมนุษย์ของชุมชนตำบลโหล่งขอด มีผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นการเข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนชุมชนอย่างจริงจังและมีความเสียสละทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมเป็นสำคัญ โดยมีผู้นำคนสำคัญ คือ นายทรงวุฒิ นิตภักดิ์ นายกองค้ำการบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด ซึ่งเป็นแกนนำหลักในการขับเคลื่อนชุมชน โดยให้การสนับสนุนชาวบ้านในทุกๆด้านทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมจนเป็นที่ยอมรับและไว้วางใจของชาวบ้านและเป็นแบบอย่างให้กับผู้นำคนอื่นๆ โดยมีหลักในการทำงานคือการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนในแนวราบทำงานแบบเข้าถึงเข้าใจและสื่อสารให้ประชาชนรู้เรื่องอีกทั้งยังมีแนวโน้มโยบายในการสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐเอกชนและประชาชนให้เกิดขึ้นในชุมชน ส่วนกำนัน และผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ในเรื่องการบริหารงานชุมชนและยังเป็นผู้ประสานงานระหว่างชาวบ้านและหน่วยงานต่างๆเมื่อได้รับข้อมูลข่าวสารต่างๆจะนำมาถ่ายทอดให้กับสมาชิกในชุมชนได้ทราบอย่างทั่วถึงกันและนายสุรัช วาธง เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่พึ่งตนเองมาตลอดไม่รอความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือคนภายนอกชอบทดลองสิ่งใหม่ๆจากการค้นพบปัญหาของตนเองลองผิดลองถูกจนทำให้รู้จริงทำจริงปฏิบัติจริงและพร้อมถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่นส่วนคนในชุมชนหรือความสัมพันธ์ของคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกันมีความสามัคคีช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกันเป็นคนที่ใฝ่รู้เปิดรับการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมมีลักษณะจิตอาสาเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

จากการสัมภาษณ์ท่าน ดร. ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลโหล่งขอด และเจ้าอาวาสวัดพระธาตุคุดอยเวียงชัยมงคล (พระครูวรรณวิวัฒน์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 26 กรกฎาคม 2562) พระนักพัฒนาที่เป็นผู้นำทุนมนุษย์ที่สำคัญในชุมชน โดยได้ให้ข้อมูล “การขับเคลื่อนชุมชนตำบลโหล่งขอด ได้ดำเนินการอย่างไร” ซึ่งพระครูวรรณวิวัฒน์ ได้ให้ความเห็นว่าจุดสำคัญคือ ทุนมนุษย์ในพื้นที่ หรือที่ท่านเรียกว่า “ผู้นำทางสังคม” ที่ให้ความเห็นว่า ผู้นำทางสังคมประกอบด้วย นายก อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในพื้นที่ ส่วนผู้นำทางจิตใจ ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้สูงอายุ ที่เป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป โดยในส่วนตัวของท่านพระครู ท่านเป็นผู้นำชุมชนในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ ท่านเห็นความสำคัญของการมีป่าไม้และภูเขาที่มีความอุดมสมบูรณ์ ที่ประกอบไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ความหลากหลายของพันธุ์พืช สัตว์ป่า และแหล่งน้ำ ซึ่งทำให้เกิดเป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์หล่อเลี้ยงคนในตำบลโหล่งขอด โดยกลไกการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่นั้น ตำบลโหล่งขอดได้หลอมรวมและได้สร้างกติการ่วมกันในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและอยู่ร่วมกัน ภายใต้ความ

สำนึกในการเป็นเจ้าของร่วมกัน เช่นเดียวกับ นายทรงวุฒิ นิตภักดิ์ ตำแหน่ง นายกองค้การบริหารส่วนตำบลโหล่งخอด (ทรงวุฒิ นิตภักดิ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 27 กรกฎาคม 2562) ที่ให้ความเห็นว่า “ในการขับเคลื่อนทุนทางสังคมของชุมชนตำบลโหล่งขอด ดำเนินการได้อย่างไรนั้น ” โดยเฉพาะผู้นำในชุมชน มีส่วนสำคัญอย่างมากในการขับเคลื่อน เพราะการที่ประชาชนในพื้นที่จะให้ความไว้วางใจในตัวผู้นำนั้น ผู้นำต้องเป็นแบบอย่างที่ดี มีความซื่อสัตย์ และพร้อมที่จะเสียสละ ให้แก่ส่วนรวม โดยบทบาทการทำงานในพื้นที่ ในตำแหน่งนายกองค้การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด ตนเองได้เป็นผู้นำในการขับเคลื่อนในด้านต่าง ตั้งแต่ประชาชนในพื้นที่เกิด จนถึงตาย ดูแลความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการประสานและให้ความร่วมมือ จากทางพื้นที่ คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อีกทั้งในเรื่องของการเป็นผู้นำโดยธรรมชาติ ที่ชาวบ้านให้ความไว้วางใจ ก็จะมีพระครูวรณวิวัฒน์ ดร. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุคอยเวียงชัยมงคล ผู้สูงอายุที่เคยเป็นผู้นำมาก่อน หรือแม้แต่ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญชำนาญในด้านการประกอบอาชีพต่างๆ หรือที่เราเรียกว่า ปราชญ์ชาวบ้าน นั้นเอง

การบริหารจัดการทุนสถาบัน

การบริหารจัดการทุนสถาบัน ที่ประกอบด้วย สถาบันหรือหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ที่เข้ามาบริหารจัดการชุมชนร่วมกัน ซึ่งได้แบ่งทุนเป็นระดับตำบล ระดับเครือข่าย ในระดับตำบลได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด ที่เป็นหน่วยงานหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน โดยสร้างพื้นฐานในพื้นที่ มีทุนในระดับหน่วยงานที่คอยหนุนเสริม ในด้านการศึกษา ประกอบด้วย โรงเรียนบ้านนาบุญโหล่งขอด โรงเรียนบ้านหลวง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโหล่งขอด โรงเรียนอนุบาลโหล่งขอด ในการดำเนินงานร่วมกันในการพัฒนาตำบลโหล่งขอด ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งในด้านการศึกษา สุขภาพ โดยมี โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เป็นผู้ให้ความรู้และดูแลสุขภาพของคนตำบลโหล่งขอด เพื่อให้มีสุขภาพที่ดี เพื่อให้ชุมชนก้าวไปสู่สังคมแห่งความน่าอยู่อย่างยั่งยืน นอกจากนี้มี สหกรณ์การเกษตรสามัคคี จำกัด สภาองค์กรบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด สภาวัฒนธรรมตำบลโหล่งขอด วัดพระธาตุคอยเวียงชัยมงคล กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลโหล่งขอด สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ตำบลโหล่งขอด และสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ผู้สูงอายุตำบลโหล่งขอด เพื่อเป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานให้เกิดการบริหารจัดการที่ดี สามารถจัดการตนเองได้ โดยใช้วิธีการสร้างการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ร่วมกัน ภายใต้แบบอย่างที่ดีบอกต่อกัน ทุนระดับเครือข่าย ซึ่งประกอบด้วย การศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ตำบลโหล่งขอด โดยมีกระบวนการ

ทำงานร่วมกันภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมเกิดการพัฒนาต่อยอด เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นมีสุขภาวะที่ดีทั้ง กาย ใจ สังคม สติปัญญา ก้าวสู่สังคมแห่งความน่าอยู่อย่างยั่งยืน

จากการศึกษาด้านทุนสถาบันของตำบลโหล่งخอด และจากการสัมภาษณ์พระครูวรรณวิวัฒน์ ดร. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุคอกยเวียงชัยมงคล (พระครูวรรณวิวัฒน์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 27 กรกฎาคม 2562) “ทุนสถาบัน ของตำบลโหล่งขอดประกอบด้วยสถาบันอะไรบ้าง” โดยพระครูวรรณวิวัฒน์ ได้ให้ข้อมูลว่า สถาบันครอบครัว เป็นครอบครัวขยายส่วนใหญ่ เป็นเครือญาติ และสร้างบ้านเรือนอยู่ในละแวกเดียวกัน ส่วนสถาบันการศึกษา เด็กๆ เรียนหนังสือที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลโหล่งขอด ระดับประถมศึกษาเรียนที่โรงเรียนอนุบาลโหล่งขอด นอกจากนี้ในแต่ละกลุ่มบ้านยังมีแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชนซึ่งเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมีศูนย์การเรียนรู้แต่ละหมู่บ้านเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับชุมชน เป็นแหล่งรวมภูมิปัญญาและศูนย์กลางในการจัดการความรู้ สถาบันศาสนา มีวัดพระธาตุคอกยเวียงชัยมงคล เป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ เช่นเดียวกับ นายสุรชัย วาธง รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล (สุรชัย วาธง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 27 กรกฎาคม 2562) ให้ความเห็น “ในเรื่องสถาบันการเมืองการปกครองของตำบลโหล่งขอด” ได้มีการปกครองในส่วนของท้องถิ่น และท้องที่ ซึ่งประกอบด้วยกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีการแบ่งชุมชนออกเป็น 9 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านที่ 1 บ้านทุ่งแดง หมู่บ้านที่ 2 บ้านป่าแดง หมู่บ้านที่ 3 บ้านนาเม็ง หมู่บ้านที่ 4 บ้านแม่บอน หมู่บ้านที่ 5 บ้านป่าห้า หมู่บ้านที่ 6 บ้านหลวง หมู่บ้านที่ 7 บ้านแม่สายป่าเมียง หมู่บ้านที่ 8 บ้านฮ่างต้า และหมู่บ้านที่ 9 บ้านแม่สายนาเลา โดยแต่ละหมู่บ้านจะมีคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน สถาบันเศรษฐกิจ มีกลุ่มองค์กรชุมชนและกลุ่มอาชีพที่หลากหลาย เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน กองทุนเศรษฐกิจพอเพียง สถาบันนันทนาการ มีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มกีฬา กลุ่มออกกำลังกาย และมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ตามเทศกาลหรือประเพณีสำคัญๆ เช่น ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ประเพณีสงกรานต์ และสถาบันอื่นๆ คือ หน่วยงานภาครัฐ เอกชนที่เข้ามาดำเนินงานในพื้นที่ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอพร้าว ทำหน้าที่ให้การสนับสนุนทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาทุนและการนำทุนในชุมชนไปใช้ให้เกิดประโยชน์

การบริหารจัดการทุนวัฒนธรรมประเพณี และทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

ศักยภาพชุมชนด้านการบริหารจัดการด้านทุนวัฒนธรรมประเพณี และสภาพแวดล้อม ในด้านวัฒนธรรมประเพณี ในพื้นที่ตำบลโหล่งขอด ซึ่งมีประชาชนที่เป็นชนเผ่า ที่ใช้ภาษา และ

วัฒนธรรมแตกต่างจากคนพื้นเมือง (คนเหนือ) ได้แก่ ชนเผ่าลาหู่ อาศัยอยู่บ้านทุ่งแดง หมู่ที่ 1 ชนเผ่าปะกาเกยอ อาศัยอยู่บ้านแม่สาขานาเลา หมู่ที่ 9 แต่ก็ยังเป็นกลุ่มชนเผ่าที่มีจำนวนไม่มากนักเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรในพื้นที่ ที่มีอยู่ ซึ่งประเพณีที่สำคัญของตำบลโหล่งซอด ได้แก่ ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีสงน้ำพระธาตุคอกยสามเหลี่ยม ประเพณีสงน้ำพระธาตุม่วงนึ่ง ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีออกพรรษา ประเพณีทานสลากภัต ประเพณีกินวอ เป็นต้น

ประเพณีและพิธีกรรมความเชื่อในสังคมท้องถิ่น มีการบริหารจัดการโดยใช้ทุนระดับบุคคลและครอบครัว ทุนใช้เป็นแกนนำในการจัดการสภาวะแวดล้อมของตำบลโหล่งซอด ที่มีป่าชุมชนอันเป็นต้นน้ำของลำน้ำแม่ขอด ลำน้ำแม่บอน ลำน้ำแม่ปุย มีการจัดการจัดการด้านการชลประทาน เกิดการก่อสร้างเหมืองฝาย อ่างเก็บน้ำ แก้มลิง เพื่อให้เกิดการกักเก็บน้ำไว้ใช้ให้เกิดประโยชน์กับประชาชนในพื้นที่ เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ของประชาชน เกิดการรวมกลุ่มอาชีพ ได้แก่ กลุ่มเลี้ยงสัตว์ กลุ่มผลิตข้าวซ้อมมือ กลุ่มผู้ปลูกลำไยกลุ่มผู้ปลูกมะม่วงเพื่อการส่งออก กลุ่มผู้ปลูกชากาแฟ กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มผู้ปลูกผักปลอดสารพิษ สวนอัญมณี กลุ่มผลิตภัณฑ์ตะกร้าเชือกมัดฟาง ทำให้ประชาชนในพื้นที่มีรายได้ที่ดี มีรายได้ที่เกิดจากการใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่จัดการสภาวะแวดล้อมในพื้นที่จนเกิดประโยชน์สูงสุด จากการศึกษาประชาชนในพื้นที่ที่มีการบูรณาการร่วมกันกับภาคีเครือข่ายที่มีการสร้างจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ ตลอดจนทรัพยากรอื่น ๆ ให้คงอยู่สืบไป ซึ่งในส่วนของ การดูแลทรัพยากรป่าไม้ ตำบลโหล่งซอดมีการดำเนินการดังนี้ พระสงฆ์กับความเชื่อถือในพื้นที่ในชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความเชื่อถือยังคงมีอยู่เหมือนเดิม ซึ่งพระสงฆ์ที่เป็นนักพัฒนาจะเคลื่อนไหวเป็นเสมือนตัวเชื่อมระหว่างคนจนกับคนรวย คนชนบทกับรัฐ และชาวบ้านกับความทันสมัย พระจำเป็นต้องเข้าถึงคนทุกกลุ่มเพื่อให้จุดมุ่งหมายสำเร็จลุล่วง แต่พวกท่านก็ยังยังคงแสดงจุดยืนที่ชัดเจนว่า กลุ่มเป้าหมายหลักของพวกท่านคือชาวบ้าน ในด้านของการอนุรักษ์ป่า และหวงแหนทรัพยากรในพื้นที่ พระสงฆ์ (ท่านพระครูวรธรรมวิวัฒน์ ดร.) สรุปว่าหนึ่งในสาเหตุที่ทำให้ป่าเสื่อมโทรมลงก็คือ การใช้ชีวิตแบบบริโภคนิยมที่กำลังระบาดไปทั่วประเทศ คนไทยทุกคน ดูโทรทัศน์และฟังวิทยุ พวกเขาเห็นโฆษณาที่ส่งเสริมให้ใช้ชีวิต “ทันสมัย” มีรถยนต์โก้ ๆ เสื้อผ้าแพงๆ และข้าวของเครื่องใช้หรูหรา คนชั้นกลางที่อยู่ในเมืองได้สร้างมาตรฐานของคนไทยยุคใหม่ในขณะที่ชาวบ้านเองและคนอื่นๆ ทั่วประเทศเองก็พากันยึดยืนภาพลักษณ์เหล่านั้น ท่านจึงพยายามหาพิธีกรรมที่เป็นความเชื่อของคนในพื้นที่มาส่งเสริมการอนุรักษ์ เช่น การสืบชะตาสายน้ำ งานเทศกาล และการบวชต้นไม้ (ซึ่งเป็นที่นิยมขึ้นเรื่อย ๆ) เพื่อเรียกความสนใจจากผู้ที่ยังไม่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากความเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลพวงของวิถีชีวิตยุคใหม่ การใช้พิธีกรรมเพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านรู้สึกถึงความเป็นชุมชน ให้เกิดสำนึกรับผิดชอบว่าจะต้องปกป้อง

สิ่งแวดล้อมอย่างเร่งด่วน อีกทั้งเพื่อป้องกันไม่ให้ฝ่ายสงฆ์และฝ่ายทหารวิพากษ์วิจารณ์ และในขณะเดียวกัน ภาครัฐ และดึงให้ชนชั้นกลางในเมืองเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้ปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมที่พวกเขาไม่ได้สัมผัสโดยตรง กุศโลบายนี้เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของท่าทีแบบ “อนุรักษ์นิยมหัวก้าวหน้า” พระสงฆ์ตั้งสัญลักษณ์ที่เป็นที่รู้จักกันดีในวัฒนธรรมไทยและในศาสนาออกมาปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปเป็นร่าง แล้วตีความสัญลักษณ์ดังกล่าวตาม “จารีตเดิม” โดยไม่มีการเสริมเติมแต่งเหมือน และการปฏิบัติของพระสงฆ์ สามารถจูงใจให้ทั้งชาวบ้านหันมาปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต เพื่อป้องกันมิให้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติถูกทำลายไปมากกว่านี้ การทำให้โครงการมีความขลังและมีชีวิตชีวาด้วยพิธีกรรมเช่นนี้ ทำให้งานพัฒนาและงานด้านอนุรักษ์มีความศักดิ์สิทธิ์ มีคุณค่าทางศีลธรรม และทางจิตใจ พระภิกษุได้ใช้สถานภาพทาง ศีลธรรมของพวกท่านให้เป็นประโยชน์ และใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องแสดงออกถึงความห่วงใย พิธีกรรม สะท้อนให้เห็นว่าพระสงฆ์หรือพระนักพัฒนาเป็นห่วงชีวิตของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ และห่วงใยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ชาวบ้านต้องพึ่งพาอาศัย อีกทั้งยังเห็นว่าเป็นความรับผิดชอบของผู้คนที่จะต้องช่วยกันรักษาป่า พระสงฆ์ใช้พิธีกรรมดึงดูดความสนใจให้ผู้คนมองเห็นปัญหาสังคม ในขณะเดียวกันก็ช่วยบรรเทาทุกข์ของชาวบ้านไปด้วย พระสงฆ์ใช้พิธีกรรมเชื่อมโยงให้กลุ่มคนต่าง ๆ ทำประโยชน์เพื่อสังคมอย่างทั่วถึง อย่างไรก็ตามพิธีกรรมจะทำให้การอนุรักษ์มีช่องทางในการต่อรองทางการเมืองและเศรษฐกิจ และคงรักษาจารีตประเพณีดั้งเดิมของพุทธศาสนา (นัยนา นาควัชระ, 2559)

จากประเด็นข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า ด้านทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประชาชนในท้องถิ่นของชุมชนตำบลโหล่งขอด พลเมืองในพื้นที่ต่างเห็นความสำคัญของด้านพิธีกรรม ความเชื่อด้านพิธีกรรมบวชต้นไม้ เป็นวัฒนธรรมที่ประชาชนในพื้นที่ทำติดต่อกันมาช้านาน เพื่อเป็นกุศโลบายในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประชาชนในพื้นที่ต่างให้ความร่วมมือกันเพื่อสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้เกิดขึ้นภายในชุมชน และจากการสัมภาษณ์ ท่านพระครูวรรณวิวัฒน์ ดร.หรือพระนักสิ่งแวดล้อม ที่เป็นแกนนำสร้างแรงศรัทธาให้แก่คนในชุมชน ตำบลโหล่งขอด มีพื้นที่รวมทั้งหมด 187,500 ไร่ ส่วนใหญ่โดยทั่วไปเป็นเขตพื้นที่ป่าไม้และภูเขา คิดเป็นร้อยละ 93.12 เขตพื้นที่เกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 5.64 เขตพื้นที่ชุมชน คิดเป็นร้อยละ 1.05 เขตแหล่งน้ำ คิดเป็นร้อยละ 0.19 ลักษณะพื้นที่ภูมิประเทศในตำบลโหล่งขอด เป็นป่า และภูเขา มีเขตอุทยานล้อมรอบเป็นแอ่งกระทะ มีต้นป่าของตำบลโหล่งขอดเป็นป่าต้นน้ำที่สำคัญของลำน้ำแม่ขอด ที่มีลำน้ำที่สำคัญจำนวน 3 สาย ได้แก่ ลำน้ำขอด ลำน้ำแม่บอน ลำน้ำแม่สาย ที่ไหลลงสู่เขื่อน แม่จัดสมบูรณ์ชล ซึ่งเป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภคของประชาชน การปลูกพืชในลักษณะเป็นสวนผลไม้แบบผสม และการเพาะปลูกข้าว มีอากาศที่ดีไม่มีมลพิษ มีสัตว์ป่าหลากหลายประเภท เช่น นก

พื้นบ้าน กระรอก กระแต มีถนนสายหลัก คือ ถนนสายเชียงใหม่-พร้าว มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน และมีไฟฟ้าสาธารณะอย่างทั่วถึง ด้วยการปลูกฝังและปลูกจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์ป่า ผู้คนในชุมชนจึงมีจิตใจอ่อนโยน มีมิตรไมตรีและที่สำคัญมีความรักป่าในพื้นที่ ที่อยู่เสมือนเป็นเจ้าของ เพราะด้วยเหตุนี้ชุมชนโหลงขอถึงเป็นชุมชนต้นแบบของการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

ด้านทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญา นายทรงวุฒิ นิตภักดิ์ ตำแหน่ง นายกองค้การบริหารส่วนตำบลโหลงขอ (ทรงวุฒิ นิตภักดิ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 27 กรกฎาคม 2562) ให้ความเห็นเรื่อง “วัฒนธรรมประเพณี ท้องถิ่นมีความเป็นมาอย่างไร ไว้ว่า” ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณี ท้องถิ่นที่หลากหลาย ได้แก่ ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ประเพณีสงกรานต์ต๋อยสามเหลี่ยม ประเพณีสงกรานต์ต๋อยม่วนึง ประเพณีทานสลากภัต ซึ่งเป็นการทำบุญให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว และประเพณีการแห่ผ้าขึ้นธาตุ กระทำกันในวันมาฆบูชา เป็นการนำผ้าพระบฏไปห่มองค์พระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งเป็นตัวแทนของพุทธเจ้าจะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ให้สามารถทำการเกษตรกรรมได้ นอกจากนี้ยังมีประเพณีการรดน้ำคำหัวคนแก่ ซึ่งเกี่ยวเนื่องมาจากประเพณีสงกรานต์ เป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุคคลที่มีพระคุณและผู้สูงอายุ ส่วนในด้านความเชื่อ ชุมชนมีความเชื่อในเรื่องผี สางหรือการรักษาการเจ็บไข้ได้ป่วยแบบวิถีโบราณ คือ การเป่า หรือการดื่มน้ำสมุนไพรหรือเรียกว่า การใช้คาถาเพื่อรักษาโรคได้ และในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วยครุภูมิปัญญาท้องถิ่นหลากหลาย ท่าน เช่น นายวิจิต ปลายค์ หมู่ 1 ลูกวิจิตเป็นผู้พิการทางร่างกายแต่มีความสามารถในการสานซุ้มไก่ แต่มักจะทำตามที่มีออร์เดอร์สั่งสินค้ามาเท่านั้น นายคำป็น กันแก้ว หมู่ 4 มีความเชี่ยวชาญในด้านพิธีกรรมทางศาสนา หมอสู่วัชญ ไวยวัจกร นางกฤษณา ดวงแสง หมู่ 5 มีความเชี่ยวชาญในการสานตะกร้าไม้ไผ่ หรือที่คนในหมู่บ้านเรียกว่า "สานก้วย" เป็นสิ่งที่ได้รับความนิยมและได้รับความสนใจจากชาวบ้านโดยเฉพาะในส่วนของผู้สูงอายุ ซึ่งแม่กฤษณา จะเป็นผู้ที่นำไม้ไผ่ที่ใช้สำหรับจักสานไปให้แก่คนในหมู่บ้านที่สนใจ เพื่อสานตะกร้าดังกล่าว หลังจากนั้นจึงรับซื้อตะกร้ากลับมาในราคาใบละสามบาท โดยความรู้เกี่ยวและวิธีการเกี่ยวกับการสานตะกร้าไม้ไผ่สามารถนำไปเผยแพร่แก่บุคคลอื่นที่ให้ความสนใจได้ โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ผ่านกิจกรรมที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลโหลงขอจัดขึ้น

การขับเคลื่อนชุมชน

การขับเคลื่อนชุมชนนั้น จะต้องมีการวางเป้าหมายของชุมชนร่วมกันของคนในชุมชน โดยการวางเป้าหมายในการขับเคลื่อนนั้น จะต้องทราบถึงความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ว่ามีความ

ต้องการอะไร อย่างไร จากนั้นจะต้องมีการวางแผน และประสานงานกันในการดำเนินการเพื่อให้มีแนวทางไปสู่เป้าหมาย โดยพื้นที่ตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการดำเนินการดังนี้

การวางแผน (Planning)

การขับเคลื่อนชุมชนตำบลโหล่งขอด ได้มีการสนับสนุนการพัฒนาระบบการจัดการตนเอง และการจัดการเครือข่าย โดยมุ่งเน้นการสนับสนุนและเสริมศักยภาพให้หน่วยงาน องค์กรในพื้นที่ ซึ่งได้แก่องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด ได้พัฒนาศักยภาพให้สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกการจัดการชุมชน โดยการนำใช้ข้อมูลจากการวิจัยชุมชน (RECAP) และข้อมูลพื้นฐานของตำบล (TCNAP) (องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด, 2560) มากำหนดประเด็นขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในระดับพื้นที่และเครือข่าย รวมถึงการพัฒนาวัตกรรมการจัดการพื้นที่ นวัตกรรมลดปัจจัยเสี่ยงทางสุขภาพ และปัจจัยส่งเสริมสุขภาพ การผลิตและพัฒนาสื่อสาธารณะนำไปใช้ในการเผยแพร่สื่อสารเรื่องราว นวัตกรรม แหล่งเรียนรู้ ที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ รวมถึงใช้ประกอบการเรียนรู้ให้กับพื้นที่ ที่จะขยายผลไปสู่การขับเคลื่อนระบบการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น ที่มีการหนุนเสริมการดำเนินงานซึ่งกันและกัน ให้มีศักยภาพ และความพร้อมที่จะเป็นชุมชนที่มีการบริหารจัดการชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งในตำบลโหล่งขอดได้มีการจัดทำแผนชุมชนของหมู่บ้าน เพื่อเสนอพิจารณาเข้าแผนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด ผู้แทนกลุ่มต่างๆ เช่น แม่บ้าน เยาวชน ผู้สูงอายุ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) และกลุ่มอาชีพร่วมกันทำเพื่อให้ได้รู้ถึงปัญหาและสนองความต้องการ โดยมีการเสนอปัญหาและความต้องการผ่านเวทีประชาคมของชุมชน หมู่บ้านและของตำบล โดยเฉพาะในเรื่องการจัดทำแผนพัฒนาสามปี ขององค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด ดำเนินการดังนี้ (กรมส่งเสริมการปกครอง, 2561)

โครงสร้างลักษณะของแผนงานพัฒนาสามปี

แผนพัฒนาสามปี หมายถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา อันมีลักษณะเป็นการกำหนดรายละเอียดแผนงาน โครงการพัฒนาที่จัดทำขึ้นสำหรับปีงบประมาณแต่ละปี ซึ่งมีความต่อเนื่องและเป็นแผนก้าวหน้าครอบคลุมระยะเวลาสามปีโดยมีการทบทวนเพื่อปรับปรุงเป็นประจำทุกปี เป็นการแปลงแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาไปสู่การปฏิบัติโดยมีหลักคิดที่ว่า ภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาหนึ่งๆ

จะมีแนวทางการพัฒนาได้มากกว่าหนึ่งแนวทาง และภายใต้แนวทางการพัฒนาหนึ่งจะมีโครงการ กิจกรรมได้มากกว่าหนึ่งโครงการ กิจกรรมที่จะต้องนำมาดำเนินการเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ต้องการในแต่ละยุทธศาสตร์การพัฒนา ซึ่งจะมีผลต่อวัตถุประสงค์ เป้าหมาย จุดมุ่งหมาย แก่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ขั้นตอนการจัดทำแผนพัฒนาสามปี การจัดทำแผนพัฒนาสามปีมีขั้นตอนการ ดำเนินการ ทั้งหมด 7 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการจัดทำแผนพัฒนาสามปีในขั้นตอนนี้ หน่วยงาน ผู้รับผิดชอบ ในการจัดทำแผนพัฒนาเสนอโครงการจัดทำแผน พัฒนาสามปี ผ่านปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้ผู้บริหารพิจารณาอนุมัติโครงการ แล้วประสานงานกับ คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 2 การคัดเลือกยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาขั้นตอนนี้คณะกรรมการ สนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนา สรุปรายยุทธศาสตร์การพัฒนาและแนวทางการพัฒนาจากแผน ยุทธศาสตร์การพัฒนา พร้อมทั้งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหา ความต้องการของท้องถิ่น รวมทั้งสรุปราย ยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัด / อำเภอ และนโยบายของผู้บริหาร ท้องถิ่นเพื่อนำเสนอต่อ คณะกรรมการพัฒนา คณะกรรมการพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลไหล่งขอด จัดการประชุมร่วม คณะกรรมการพัฒนา องค์การบริหารส่วนตำบล ประชาคม และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกัน พิจารณาโดยการจัดทำแผนพัฒนาสาม ปีในครั้งแรก ให้เวทีการประชุมร่วมกันดังกล่าว คัดเลือก ยุทธศาสตร์การพัฒนา แนวทางการพัฒนาที่สมควรนำมาใช้เป็นแนวทางการจัดทำแผนพัฒนาสามปี เพื่อเป็นกรอบ พิจารณาจัดทำโครงการ/กิจกรรมในแผนพัฒนาสามปีต่อไป เวทีการประชุมร่วม พิจารณามีโครงการ / กิจกรรม อะไรบ้างที่ต้องการดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และ เป้าหมายของแนวทางการพัฒนาที่คัดเลือกมาใช้เป็นกรอบในการพัฒนา

ขั้นตอนที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนนี้เป็นการเก็บ รวบรวมข้อมูล คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นดำเนินการสำรวจและเก็บ รวบรวมข้อมูลที่จำเป็นต่อการจัดทำแผนพัฒนาสามปี รวมทั้งทำการวิเคราะห์ว่ายุทธศาสตร์การ พัฒนา แนวทางการพัฒนาที่เลือกต้องการข้อมูลประเภทใดเป็นพิเศษต้องการข้อมูลของห้วงเวลาใด และ จะเก็บข้อมูลจากแหล่งใด เพื่อที่จะนำข้อมูลมาวิเคราะห์แนวทางการพัฒนา โครงการ/กิจกรรม

ได้อย่างถูกต้องโดยการเก็บรวบรวม ข้อมูลจะต้องเก็บข้อมูลภายในองค์กรและข้อมูลภายนอก เพื่อสามารถนำมาวิเคราะห์ SWOT (การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค) ได้ การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย 4 กิจกรรมหลัก คือ

- 1) การประเมินผลการพัฒนาที่ผ่านมา
- 2) การคัดเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนา
- 3) การจัดลำดับความสำคัญของแนวทางการพัฒนา
- 4) การตัดสินใจเลือกแนวทางการพัฒนาในห้วงสามปี

ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดวัตถุประสงค์ของแนวทางการพัฒนา เป็นขั้นตอนของการประชุมร่วมกันพิจารณาคัดเลือกวัตถุประสงค์ของยุทธศาสตร์พัฒนามาจัดทำวัตถุประสงค์ของ แนวทางการพัฒนา โดยพิจารณาคัดเลือกวัตถุประสงค์ของยุทธศาสตร์พัฒนาจากแผนยุทธศาสตร์ การพัฒนาที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาในช่วงสามปี โดยนำวัตถุประสงค์ดังกล่าวมาจัดทำ เป็นวัตถุประสงค์ของแนวทางการพัฒนาในช่วงสามปี

ขั้นตอนที่ 5 การจัดทำรายละเอียดโครงการ / กิจกรรมการพัฒนา ในขั้นตอนนี้คณะกรรมการ สนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น พิจารณาคัดเลือกโครงการที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนา ในช่วงสามปีมาจัดทำรายละเอียด โครงการ ในด้านเป้าหมาย ผลผลิต ผลลัพธ์ งบประมาณ ระยะเวลา ผู้รับผิดชอบและตัวชี้วัดความสำเร็จ โดยเน้นการศึกษารายละเอียดของกิจกรรมที่จะดำเนินการใน ปี แรกของแผนพัฒนาสามปี เพื่อให้สามารถนำไปจัดทำงบประมาณรายจ่ายประจำปีได้ต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 การจัดทำร่างแผนพัฒนาสามปี ในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี มีเค้าโครง ประกอบด้วย 4 ส่วน

- ส่วนที่ 1 บทนำ
- ส่วนที่ 2 สรุปผลการพัฒนาท้องถิ่นในปีที่ผ่านมา
- ส่วนที่ 3 การนำแผนพัฒนาสามปีไปสู่การปฏิบัติ
- ส่วนที่ 4 แนวทางการติดตามประเมินผล

ขั้นตอนที่ 7 การอนุมัติและประกาศใช้แผนพัฒนาสามปี

1) คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่นเสนอร่างแผนพัฒนาสามปีที่ผ่านการพิจารณา ให้ผู้บริหารท้องถิ่นเสนอคณะกรรมการประสานแผนพัฒนาท้องถิ่นหรือเสนอคณะกรรมการประสานแผนพัฒนาท้องถิ่นระดับอำเภอในกรณีที่มีการมอบอำนาจ เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ

2) ผู้บริหารท้องถิ่นนำร่างแผนพัฒนาสามปีที่ผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการประสานแผนพัฒนาท้องถิ่น หรือคณะกรรมการประสานแผนพัฒนาท้องถิ่นระดับอำเภอในกรณีที่มีการมอบอำนาจเสนอขอรับอนุมัติจากสภาท้องถิ่น

3) สภาท้องถิ่นพิจารณาอนุมัติแผนพัฒนาสามปีแล้วส่งให้ผู้บริหารท้องถิ่นประกาศใช้แผนพัฒนาสามปีและนำไปปฏิบัติรวมทั้งแจ้งสภาท้องถิ่นคณะกรรมการพัฒนาจังหวัด คณะกรรมการอำเภอคณะกรรมการประสานแผนพัฒนาท้องถิ่นคณะกรรมการประสานแผนพัฒนาท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมทั้งประกาศให้ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ (สำนักพัฒนาและการส่งเสริมงานท้องถิ่น, 2561)

ในส่วนของแผนปฏิบัติการที่ตำบลโหล่งขอด ได้ดำเนินการ คือ โหล่งขอด โมเดล เชื่อมโยงยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามแผนปฏิบัติการศรีลานนาที่ 1/56 ขององค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด (องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด, 2556)

แผนปฏิบัติการศรีลานนา เป็นแผนการแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรมของ กอ.รมน.จังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้แนวคิดให้ประชาชนรักษาป่า ดูแลป่า การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ และร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ แบบบูรณาการทุกภาคส่วน เพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติซึ่งกำหนดให้อุทยานแห่งชาติศรีลานนา เป็นต้นแบบในการแก้ไขปัญหาภายใต้ยุทธศาสตร์ “ป่าล้อมบ้าน ฝายหลวงล้อมเมือง เปลื้องน้ำลาย ด้วยพันธะกิจ 4 ประการ คือ งานป้องกันปราบปราม งานมวลชน งานปลูกจิตสำนึก และงานส่งเสริมอาชีพ โดย กอ.รมน.จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหน่วยงานหลักในการควบคุมดูแลและอำนวยความสะดวกระดับจังหวัด อุทยานแห่งชาติศรีลานนา จะเป็นหน่วยงานหลักในการควบคุมดูแลและอำนวยความสะดวกในระดับพื้นที่ องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอดจะเป็นผู้ดำเนินการหลักในการขับเคลื่อนชุมชนในพื้นที่ของตน และส่วนราชการตามความรับผิดชอบแต่ละพื้นที่ จะให้คำแนะนำ ปกป้อง และลงไปช่วยเหลือตามโอกาสที่เหมาะสม และภาคเอกชน องค์กรเอกชน (NGO) หรืออื่นๆ จะให้การสนับสนุนช่วยเหลือตามความต้องการ

ภายใต้ความเห็นชอบของเจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้องแบ่งการปฏิบัติงาน ออกเป็น 3 ระยะ ตามกรอบระยะเวลา 3 ปี (พ.ศ 2547 - 2560) คือ ระยะสั้น (ระยะ 6 เดือนแรกของปีที่ 1) ระยะกลาง (ระยะเวลา 2 ปี) และระยะยาว (ระยะ 6 เดือน สุดท้าย) และในเจตนารมณ์ของ ผอ.กอ.รรมน.จังหวัดเชียงใหม่ ต้องการให้การดำเนินการแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยการบูรณาการทุกภาคส่วนให้เกิดแนวความคิด ไปในทิศทางเดียวกันและกำหนดแผนงานให้มีขั้นตอนการปฏิบัติที่ชัดเจน ตรวจสอบและประเมินผลได้ ซึ่งต้องอาศัยประชาชนในพื้นที่หรือชุมชนนั้นๆ ได้มีความคิดริเริ่มร่วมปฏิบัติด้วยความเห็นใจในวิถีชุมชนภายใต้กรอบของกฎหมายที่เหมาะสม ตามแผนงานที่ทุกฝ่ายยอมรับร่วมกันเป็นสำคัญ และต้องการปรับเปลี่ยนแนวคิดจากเชิงลบเป็นเชิงบวก ทั้งจากประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีทัศนคติที่ดีต่อกัน ไม่หวาดระแวงซึ่งกันและกัน มีการเปิดเผยข้อมูลต่อเจ้าหน้าที่ ในส่วนของพื้นที่ที่ครอบครองในเขตอุทยาน ไม่ว่าจะรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือจงใจ เมื่อได้สำรวจข้อมูลพื้นที่ครบถ้วนแล้ว ต้องยอมรับว่าพื้นที่ที่บุกรุกได้กระทำผิดกฎหมาย และเจ้าหน้าที่ก็จะดำเนินการในกรอบกฎหมายโดยใช้หลักผ่อนปรน หรือการมีเงื่อนไขที่จะต้องยินยอมปฏิบัติตามหรือต้องคืนพื้นที่บุกรุกบางส่วน หากมีการบุกรุกมากเกินความจำเป็น ภายใต้ข้อตกลงที่จะจำกัดขอบเขตไม่ให้มีการบุกรุกเพิ่มเติมและร่วมกันดูแลรักษาป่าไม้ให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ที่ยั่งยืนตลอดไป

ลักษณะงานที่ปฏิบัติ

1) จัดทำเวทีประชาคมของกลุ่ม 5 ภาคลี้หลักตำบลโหล่งขอด อันประกอบด้วย คณะสงฆ์ตำบลโหล่งขอด องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านตำบลโหล่งขอด ส่วนราชการในพื้นที่ตำบลโหล่งขอด กลุ่มต่างๆในพื้นที่ เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม อสม. เป็นต้น เพื่อระดมความคิดเห็นในการจัดทำกติกาชุมชนในการป้องกันการบุกรุกทำลายป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติขึ้นมาเพื่อบังคับใช้ในพื้นที่

2) จัดตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้และพื้นที่ทำกินระดับหมู่บ้านและระดับตำบล เพื่อทำหน้าที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ภายใต้กติกาชุมชนที่กำหนดไว้

3) จัดตั้งผู้ประสานงานด้านการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของแต่ละหมู่บ้าน โดยให้ทางหมู่บ้านเป็นผู้คัดเลือกกันเองเพื่อเป็นตัวแทนของหมู่บ้านในการทำหน้าที่

สอดคล้อง ดูแลผู้กระทำผิด ภายใต้กติกาชุมชนที่กำหนดไว้ และประสานการทำงานด้านการทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับ โครงการศรีลานนา

4) ระดมมวลชนในพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การบวชป่า การปลูกป่า การจัดทำแนวป้องกันไฟป่า การสร้างฝายชะลอน้ำ การบวชสัตว์ป่า สัตว์น้ำ เป็นต้น โดยการสนับสนุนจากอุทยานแห่งชาติศรีลานนาหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 32 สำนักงานพัฒนา ภาค 3 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา กองทัพบกไทย สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 16 และหน่วยงานเอกชนต่างๆ เป็นต้น

ในการวางแผนและจัดทำแผนในพื้นที่ตำบลโหล่งขอด เพื่อเป็นการวางเป้าหมายในการพัฒนาพื้นที่ในตำบลโหล่งขอด และเพื่อรับมือกับปัญหา ความต้องการ ศักยภาพในการพัฒนาในด้านต่างๆ ของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งหากมีการพัฒนาโดยไม่มี การวางเป้าหมาย หรือไม่แผนงานที่เป็นตัวกำหนดในการดำเนินการ จะไม่สามารถวัดระดับความสำเร็จของงาน หรือเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งคนตำบลโหล่งขอด ก็ได้ร่วมกันประชาคม และจัดทำแผน วางเป้าหมายในระดับตำบลไว้ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

การประสานงาน

ในส่วนของการประสานงานในพื้นที่ เป็นการประสานงานและการดำเนินงานระหว่าง องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด ร่วมกับกลุ่ม องค์กร ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ภาคประชาชนในพื้นที่ โดยยึดหลักการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม โดยความร่วมมือของ 4 องค์กรหลักในพื้นที่ โดยมีระบบกลไกในการบริหารจัดการประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

1) คณะกรรมการศูนย์เรียนรู้องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด มีนายกองค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด เป็นประธาน และมี ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด เป็นเลขาฯ ทำงานร่วมกับคณะทำงานย่อย 4 คณะประกอบด้วย คณะทำงานระบบข้อมูลตำบล คณะทำงานวิจัยชุมชน คณะทำงานจัดการเรียนรู้ และคณะทำงานฝ่ายจัดการ ซึ่งทำงานร่วมกับคณะทำงานขับเคลื่อนพื้นที่ (ฝ่ายดำเนินการ)

2) คณะกรรมการบริหารจัดการชุมชน เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างศูนย์จัดการชุมชน และหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนในพื้นที่ เพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการ ติดตามและกำหนดทิศทางการดำเนินงานของชุมชนโดยทำงานร่วมกับคณะทำงานขับเคลื่อนชุมชน

3) คณะกรรมการพัฒนาศักยภาพองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีนายกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นประธาน และมีปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นเลขาฯ โดยมีการจัดตั้ง คณะทำงานย่อย 3 คณะ ประกอบด้วย คณะทำงานระบบข้อมูลตำบล คณะทำงานวิจัยชุมชน และคณะทำงานจัดการเรียนรู้ ซึ่งทำงานร่วมกับผู้ที่ได้รับมอบหมาย

จากการสัมภาษณ์ ของ นางสาวนิตา บุญวงศ์ หมู่ที่ 8 ผู้ก่อตั้งม่อนแสงจันทร์โฮมสเตย์ และเป็นที่ตั้งของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านอ่างดำ และนางมัทนา ก้นทะวงศ์ ประธานแม่บ้านประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสร้างเสริมสุขภาพบ้านอ่างดำ โดยได้สอบถาม “ในการขับเคลื่อนชุมชนมีการประสานงานและดำเนินการอย่างไร” ให้ความเห็นตรงกันว่า “ในการประสานงานในพื้นที่ เป็นการประสานงานและรวมพลังของภาคีเครือข่าย ทั้ง 5 ภาคีเครือข่าย ที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาในด้านต่างๆ ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน อีกทั้งในการประสานงาน ร่วมมือกันของทุกภาคีเครือข่าย จะมีการประชุมปรึกษาหารือ และวางแผนในการขับเคลื่อนตำบลโหล่งขอต ให้เป็นตำบลสุขภาวะการที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้นั้น เชื่อว่ากระบวนการพัฒนาชุมชนจะต้องมีการประสานความร่วมมือทั้งจากองค์กรในพื้นที่ และนอกพื้นที่ซึ่งมีองค์ความรู้ และประสบการณ์ในแต่ละด้าน ดังนั้นการพัฒนาเพื่อเสริมศักยภาพชุมชนด้วยการเพิ่มกระบวนการสร้างพลังให้กับประชาชนได้มีความสุข ผู้นำย่อมมีความสุขไปด้วย” (นิตา บุญวงศ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 26 กรกฎาคม 2562)

การมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมเป็นการบริหารจัดการชุมชนที่สำคัญ ซึ่งในตำบลโหล่งขอตได้มีการทำงานแบบมีส่วนร่วม มีการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันตัดสินใจ เช่น การจัดทำแผนชุมชนของหมู่บ้าน เพื่อเสนอพิจารณาเข้าแผนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย กำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอต ผู้แทนกลุ่มต่างๆ เช่น แม่บ้าน เยาวชน ผู้สูงอายุ อสม.อปพร. และกลุ่มอาชีพร่วมกันทำเพื่อให้ได้รู้ถึงปัญหาและสนองความต้องการ การร่วมทำมีการจัดตารางเวรยามรักษาความปลอดภัยในพื้นที่ร่วมกับภาคีเครือข่าย

โดยมีป้อมยามพิทักษ์ธรรม กลุ่ม อปพร. ป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พัฒนาหมู่บ้าน คูแกล
สิ่งแวดล้อม เช่น ป่าไม้ แหล่งน้ำ

การพัฒนาชุมชนโดยมุ่งเน้นให้ท้องถิ่น มีการค้นหาทุนและศักยภาพในการจัดการพื้นที่
ด้วยรูปแบบการทำงานร่วมกันในลักษณะเพื่อนช่วยเพื่อน โดยการเทียบเคียงประสบการณ์ในการ
จัดการพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งซอด เพื่อให้ท้องถิ่นเกิดแรงบันดาลใจ สามารถ
ปรับวิถีคิด และนำความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ร่วมกัน ไปประยุกต์และปรับใช้ในพื้นที่บนฐานของทุน
ทางสังคมและศักยภาพของแต่ละชุมชนและมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้แก่
ชุมชน จนกระทั่งเกิดเป็นเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่น โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลโหล่ง
ซอด ทำหน้าที่เป็น “ศูนย์จัดการเครือข่าย” เพื่อหนุนเสริมการทำงานงานซึ่งกันและกัน ทำให้เกิด
การพัฒนานโยบายสาธารณะทั้งในระดับพื้นที่ และระดับเครือข่าย พร้อมทั้งเกิดการพัฒนาศักยภาพ
ทางวิชาการ ในระดับพื้นที่ควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพ โดยเน้นที่จะสร้างให้เกิดการสร้าง
ภูมิคุ้มกันจากภาวะคุกคามภายนอก

การใช้กระบวนการสร้างมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนตำบลโหล่งซอด คือ การได้มี
โอกาสแสดงความคิดและเกิดการเรียนรู้สู่การจัดการแบบมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้น โดยมุ่งเน้นการ
ทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาคเครือข่ายและภาคประชาชน ในการขับเคลื่อนตำบลให้เป็นตำบล
นำอยู่ ตำบลต้นแบบ ได้สะท้อนแนวคิดของการพัฒนาเครือข่ายเพื่อสร้างชุมชนที่สามารถจัดการ
ตัวเองได้อย่างชัดเจนอันประกอบด้วย

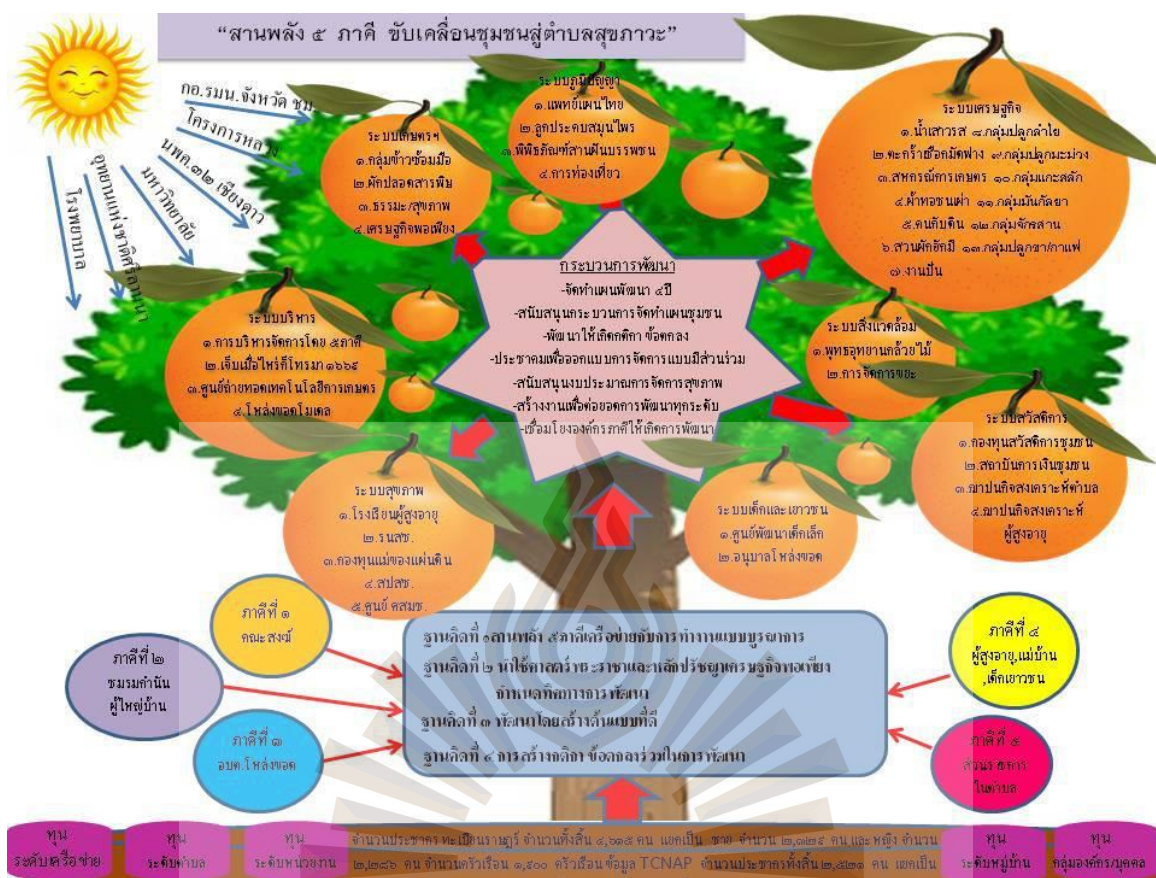
1) สานพลัง 5 ภาคีเครือข่ายกับการทำงานแบบบูรณาการกระบวนการทำงานที่เน้น
ความสำคัญของการสานพลัง ทำงานร่วมกัน กับ 5 ภาคี เครือข่ายองค์กรในพื้นที่ ได้แก่ หนึ่ง คณะ
สงฆ์ตำบลโหล่งซอด สอง ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน สาม องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งซอด สี่
กลุ่มแม่บ้าน ชมรมผู้สูงอายุ สภาคเด็กและเยาวชน ห้า ส่วนราชการในพื้นที่ โดยมีกระบวนการทำงาน
ร่วมกันภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมเกิดการพัฒนาค่อยๆ เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นมีสุขภาวะที่ดีทั้ง
กาย ใจ สังคม สติปัญญา ก้าวสู่สังคมแห่งความน่าอยู่อย่างยั่งยืน

2) นำใช้ศาสตร์พระราชาและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกำหนดทิศทางการพัฒนา ใน
การออกแบบการพัฒนา มีลักษณะการพัฒนาที่เข้าถึงพื้นที่เชิงลึก เข้าใจ เข้าถึง ละเอียด เพื่อทราบ
ทุน ศักยภาพและปัญหาความต้องการของชุมชนเป็นตัวตั้ง เพื่อเป็นทิศทางการกำหนดนโยบายหรือ

แผนพัฒนาท้องถิ่น โดยจะเน้นการสอดแทรกชุดความคิด หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผนวกเข้าสู่กระบวนการจัดการชุมชน ได้แก่ หลักพอประมาณ หลักมีเหตุผล หลักการมีภูมิคุ้มกัน ภายใต้วความรู้และคุณธรรม จริยธรรม เป็นฐานในการกำหนดทิศทางการพัฒนา ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและด้านการเมืองการปกครอง ทั้งเชิงประเด็น และ เิงนโยบายสาธารณะ โดยวิธีการ นำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับรากเหง้า วิถีวัฒนธรรม ประเพณีวิถีชีวิตของประชาชนเป็นตัวตั้ง เพื่อประโยชน์สุขของชุมชนท้องถิ่น

3) พัฒนาโดยสร้างต้นแบบที่ดี เป็นวิถีคิดการพัฒนาที่ใช้กระบวนการสร้างแบบอย่างที่ดี ให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความเชื่อมั่น สร้างพลังร่วม และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการดำเนินงานให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีสามารถจัดการตนเองได้ โดยใช้วิธีการสร้างการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกันภายใต้ แบบอย่างที่ดีบอกต่อกัน เพื่อต่อยอดขยายผล ในทุกด้านสู่สังคม แห่งสุขภาวะที่ดีของชุมชน

4) การสร้างกติกา ข้อตกลงร่วมในการพัฒนา การพัฒนาหรือการทำกิจกรรมของชุมชน ท้องถิ่น ทั้งระดับหมู่บ้านและระดับตำบล จะมุ่งเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดกติกา ข้อตกลง ร่วมกันในการทำงาน ทั้ง โครงการ กิจกรรม แผนชุมชนและ นโยบายท้องถิ่น เพื่อให้การบริหาร จัดการเป็นไปในทิศทางเดียวกันให้เกิดความสามัคคีในชุมชนท้องถิ่นตลอดจน ใช้กติกา ข้อตกลง ร่วมเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาและพัฒนาในแต่ละด้านอย่างมีประสิทธิภาพและชัดเจน

รูปที่ 4.2 แสดงฐานคิดสำคัญ กระบวนการมีส่วนร่วมของตำบลโหล่งขอด
 ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด, 2560

จากภาพ แสดงถึง พลัง 5 ภาคี ในการขับเคลื่อนและสนับสนุนงานกิจกรรมการพัฒนาทุกด้าน ซึ่งประกอบด้วยหนึ่งคณะสงฆ์ตำบลโหล่งขอด สองชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน สามองค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนเจ้าหน้าที่ และสภาองค์การบริหารส่วนตำบล สี่กลุ่มแม่บ้าน ชมรมผู้สูงอายุ สภาด็กและเยาวชน ห้าส่วนราชการในพื้นที่ ก่อเกิดกิจกรรมขึ้นในชุมชน โดยมีการบูรณาการ การทำงานร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่และนอกพื้นที่แบบมีส่วนร่วม ในการขับเคลื่อนไปสู่ตำบลน่าอยู่ ซึ่งได้แก่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัยอำเภอพร้าว ณาการเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สาขาแม่บึง โรงพยาบาลพร้าว มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พัฒนาชุมชนอำเภอ หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 32 อุทยานแห่งชาติศรีล้านนา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหลวง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านนาเม็ง โรงเรียนบ้านนาบุญโหล่งขอด โรงเรียนบ้านหลวง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โรงพยาบาลพร้าว จะดำเนินงานทำงานร่วมกัน ทั้งบุคลากร การให้ความรู้ งบประมาณ ร่วมกัน เพื่อ

พัฒนาขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นให้เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น (องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่ง
 ขอด, 2560)

การจัดการความรู้ของชุมชน

การจัดการเรียนรู้ เป็นการจัดการความรู้ของพื้นที่ตำบลโหล่งขอด ด้วยการใช้ข้อมูลจากระบบข้อมูลตำบล และการวิจัยชุมชน พร้อมทั้งการถอดบทเรียน เพื่อทบทวนกระบวนการทำงานของแหล่งเรียนรู้อันนำไปสู่การขยายผลแนวคิด วิธีการจัดการของพื้นที่ผ่านการจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่และผู้นำการเปลี่ยนแปลงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วยลักษณะของการจัดการความรู้ และกระบวนการจัดการความรู้ มีรายละเอียดดังนี้

ลักษณะการจัดการความรู้ของตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

1) การสร้างเรียนรู้

การสร้างการเรียนรู้ของตำบลโหล่งขอด โดยมุ่งเน้นการเสริมศักยภาพให้มีความพร้อมในการทำหน้าที่เป็น “ศูนย์เรียนรู้ด้านการจัดการสุขภาวะชุมชน” และเป็นกลไกขับเคลื่อนเครือข่าย โดยการพัฒนาและโครงสร้างการบริหารจัดการ ดำเนินการพัฒนาและระบบข้อมูลตำบล ดำเนินการประเมินทุนและศักยภาพ ยกระดับทุนทางสังคมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และเพิ่มขีดความสามารถผู้นำและวิทยากรชุมชนอย่างเป็นระบบ ในการนำใช้เป็นฐานการเรียนรู้สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงมีศักยภาพในการให้คำปรึกษาแก่ผู้นำหรือแกนนำในตำบล พร้อมทั้งสามารถบูรณาการเข้าสู่การทำงานประจำได้

การสร้างความรู้ มี 2 ลักษณะ คือ ความรู้ที่ได้จากการพัฒนาภายในกลุ่มกับความรู้ที่ได้มาจากนอกกลุ่ม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ความรู้ที่ได้มาจากภายในกลุ่ม เป็นความรู้ที่มีลักษณะที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือความคิดระหว่างคณะกรรมการเอง หรือระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ความรู้ที่ได้จากการพัฒนาในกลุ่ม ได้แก่ การสานพลังภาคีเครือข่าย ทั้ง 5 ในการขับเคลื่อนชุมชนและส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ รวมทั้งยังมีการสร้างความรู้ที่เกิดจากการต่อยอดจากการดำเนินการอย่างมากมาย

ความรู้ที่ได้จากภายนอกกลุ่ม ส่วนใหญ่จะมีที่มาจาก การรับความรู้จากวิทยากรภายนอก หรือการศึกษาดูงานในต่างพื้นที่ รวมถึงความรู้ที่มาจากพระสงฆ์ ที่ได้เทศนาความรู้ให้ฟังในเรื่อง เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน

2) การจัดเก็บความรู้

สำหรับการบริหารจัดการของตำบลโหล่งขอด เป็นระบบที่จัดเก็บความรู้ไว้ในตัวคนและ ระบบที่จัดเก็บไว้นอกจากตัวคน ความรู้ที่จัดเก็บไว้ในตัวคนมาจากประสบการณ์และความรู้ที่ คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มได้รับ ในลักษณะของการเรียนรู้ด้วยตนเองจากการดำเนินงานต่างๆ และยังได้รับการบอกกล่าวหรือสอนจากผู้อื่น เช่น ประสบการณ์ในการดูแลทรัพยากรป่าไม้ใน พื้นที่ มีการจัดทำแผนปฏิบัติการศรีลานนา เป็นแผนการแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่าไม้และ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรมของ กอ.รมน.จังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้แนวคิดให้ ประชาชนรักษาป่า ดูแลป่า การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ และร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ในการดำเนิน กิจกรรมต่างๆ แบบบูรณาการทุกภาคส่วนเพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่าไม้และ ทรัพยากรธรรมชาติ

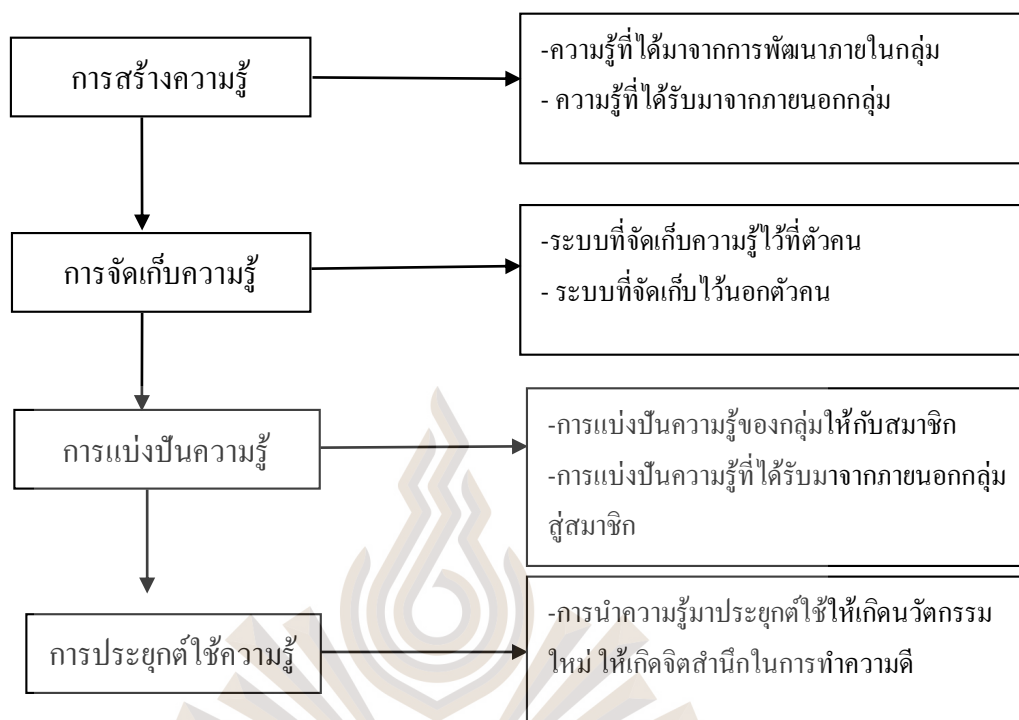
3) การแบ่งปันความรู้

การแบ่งปันความรู้ของคนตำบลโหล่งขอด จะมีการแบ่งปันความรู้ของกลุ่มให้กับสมาชิก และการแบ่งปันความรู้จากภายนอกสู่สมาชิก ในการนำความรู้จากกลุ่มให้กับสมาชิกนั้น มีลักษณะ เป้าหมายเพื่อให้สมาชิกในกลุ่ม รวมถึงเยาวชนในชุมชนได้เข้าถึง และเข้ามาสืบทอดการดำเนินงาน ของกลุ่ม โดยคณะกรรมการกลุ่มจะทำหน้าที่แบ่งปันความรู้ต่างๆ เช่น การสอนการลงมือปฏิบัติ การ สอนการทำบัญชี การสอนการปลูกต้นไม้ เป็นต้น เพื่อให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีบทบาทและเข้า มาร่วมงานในอนาคต ส่วนการแบ่งปันความรู้จากภายนอกสู่สมาชิก เป็นการนำความรู้จาก คณะกรรมการหรือสมาชิกได้มีโอกาสไปเรียนรู้จากภายนอกมาถ่ายทอดให้กับสมาชิกได้รับทราบ และนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการบริหารจัดการของแต่ละกลุ่ม เช่น การบริหารจัดการกลุ่ม สหกรณ์หมู่บ้าน การบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งการแบ่งปันความรู้ของคนตำบลโหล่งขอด มี หลายวิธีที่กลุ่มได้นำมาใช้ ซึ่งบ่อยครั้งการแบ่งปันความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างธรรมชาติ และไม่เป็น ทางการ ซึ่งถือว่าเป็นข้อดีทำให้สมาชิกเกิดความไว้วางใจและกล้าที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน จนต่อ ยอดทำให้เกิดความรู้ใหม่แก่กลุ่ม หรือแก่คนในชุมชน การแบ่งปันความรู้ของคนตำบลโหล่งขอด ได้แก่ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การสนทนา การลงมือปฏิบัติจริง และการสร้างเครือข่าย เป็นต้น

4) การประยุกต์ใช้ความรู้

การประยุกต์ใช้ความรู้ที่ได้เกิดจากการเรียนรู้ของคนตำบลโหล่งซอด มีการประยุกต์ใช้ความรู้จนเกิดนวัตกรรมใหม่ๆ ขึ้น ซึ่งการประยุกต์ใช้ความรู้ที่ก่อให้เกิดประโยชน์มากมายต่อชุมชน ทั้งเป็นการต่อยอดในการดำเนินงานให้มีเพิ่มมากขึ้น เช่น การนำความรู้ในเรื่องการรักษาสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะการจัดการขยะมาประยุกต์กับเรื่องการทำควมดี โดยให้สมาชิกนำขยะหรือสิ่งของที่ไม่ได้ใช้แล้วจากบ้านมาแลกไข่ เมื่อทางกลุ่มได้ขยะที่มาพอก็จะนำขยะไปขายเพื่อนำเงินมาเป็นสวัสดิการกลุ่มให้แก่สมาชิก

ดังนั้นกระบวนการการจัดการความรู้ของคนตำบลโหล่งซอด ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่ามี 4 ขั้นตอนที่สำคัญ ได้แก่ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ ซึ่งการสร้างความรู้ของคนตำบลโหล่งซอด มี 2 ลักษณะ คือ ความรู้ที่ได้มาจากการพัฒนาภายในกลุ่ม กับ ความรู้ที่ได้มาจากนอกกลุ่ม การจัดเก็บความรู้ มี 2 ระบบ ได้แก่ ระบบที่จัดเก็บความรู้ไว้ในตัวคน และระบบที่จัดเก็บไว้นอกตัวคน สำหรับการแบ่งปันความรู้ ได้แก่ การแบ่งปันความรู้ของกลุ่มให้แก่สมาชิก และการแบ่งปันความรู้จากภายนอกสู่สมาชิก ส่วนการประยุกต์ใช้ความรู้เป็นการนำความรู้มาทำให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆ ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ ส่งเสริมการทำควมดี และดูแลสมาชิกช่วยเหลือซึ่งกันและกันตั้งแต่เกิดจนถึงเสียชีวิต โดยนำเสนอตารางจากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย ดังนี้

รูปที่ 4.3 กระบวนการจัดการความรู้ของคนตำบลโหล่งขอด

ที่มา : ผู้วิจัย, 2563

การวิเคราะห์หับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมือง การบริหารจัดการทุนทางสังคมในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเองของ ตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

1) ศักยภาพชุมชนด้านสังคม

ศักยภาพด้านสังคมของตำบลโหล่งขอด ปรากฏในรูปแบบของการช่วยเหลือดูแลกันของประชาชนในพื้นที่ จำนวนรวมทั้งสิ้น 459 ทุน (กลุ่ม) คิดเป็นร้อยละ 32.03 ของทุนทางสังคมทั้งหมดในตำบลโหล่งขอด สามารถแสดงเป็นข้อมูลดังนี้

ทุนระดับบุคคลและครอบครัว จำนวน 276 ทุน (คน)

ทุนระดับกลุ่มทางสังคมและองค์กรชุมชน จำนวน 56 ทุน (กลุ่ม)

ทุนระดับหน่วยงาน จำนวน 60 ทุน (แห่ง)

ทุนระดับหมู่บ้าน จำนวน 8 ทุน (หมู่)

ทุนระดับตำบล จำนวน 32 ทุน (จำนวนกลุ่มทำงานระดับตำบล)

ทุนระดับเครือข่าย จำนวน 25 ทุน (จำนวนกลุ่มทำงานระดับเครือข่าย)

การจัดการทางสังคมของตำบลโหล่งخอด มีการใช้ทุนทางสังคมบนพื้นฐานความสามัคคี ในการบริหารจัดการจนเกิดโหล่งخอดโมเดล เป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่น มีองค์ประกอบคือ

ทุนระดับบุคคล ประกอบด้วย ผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้นำและแกนนำเข้มแข็งระดับตำบล ระดับหมู่บ้าน แกนนำจิตอาสา แกนนำแหล่งเรียนรู้ แกนนำบ้านพักโฮมสเตย์ แกนนำเด็กและเยาวชน แกนนำผู้สูงอายุ โดยมีลักษณะการทำงาน “พัฒนาตนเอง พาทำ เกิดกลุ่มและสร้างเครือข่าย โดยจะสร้างต้นแบบให้เกิดแบบอย่างที่ดี เพื่อสร้างการเรียนรู้กับผู้อื่น ร่วมมือกับผู้อื่น เกิดการรวมกลุ่มกัน สร้างการเรียนรู้สู่เครือข่ายพลังร่วม

ทุนระดับกลุ่มทางสังคม องค์กร ประกอบด้วย กลุ่ม ธกส. หมู่ 1 กลุ่ม ธกส. หมู่ที่ 4 กลุ่ม สหกรณ์หมู่บ้าน หมู่ที่ 6 กลุ่มเลี้ยงสัตว์ หมู่ที่ 9 กลุ่มธรรมะ/สุขภาพ หมู่ที่ 1 กลุ่มผลิตผ้าทอชนเผ่า หมู่ที่ 9 โดยการดำเนินงานมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมซึ่งกันและกันซึ่งทำให้เกิดกติกามารยาท ขัดคดกลองกัน ในการดำเนินงาน ในรูปของสหกรณ์ การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้าชนเผ่า จากการสร้างกติกามารยาท ขัดคดกลอง ทำให้ประชาชนเกิดความสามัคคีของคนในชุมชน หมู่บ้าน ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาความแตกแยก ความไม่เข้าใจกันของประชาชนในชุมชนได้อย่างดี

ทุนระดับหน่วยงาน ประกอบด้วย องค์กรบริหารส่วนตำบลโหล่งخอดที่เป็นหน่วยงานหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน โดยสร้างพื้นฐานในพื้นที่ มีทุนทางสังคมในระดับ หน่วยงานที่คอยหนุนเสริมในการศึกษา ประกอบด้วย โรงเรียนบ้านนาบุญโหล่งخอด โรงเรียนบ้านหลวง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโหล่งخอด โรงเรียนอนุบาลโหล่งخอด ในการดำเนินงานร่วมกันในการพัฒนาตำบลโหล่งخอด ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งในด้านการศึกษา สุขภาพ เพื่อให้ชุมชนก้าวไปสู่สังคมแห่งความน่าอยู่อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ ยังมีนอกจากนั้นมี ทุนระดับหมู่บ้านที่ทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี เช่น โครงการขยายผลโครงการหลวง หมู่ 7,9 หมู่บ้านตัวอย่างตามรอยเท้าพ่อ หมู่ 6 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนโดยชุมชนบ้านหลวง ที่ทำให้เกิดรายได้กับประชาชนในพื้นที่ ในส่วนของการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านสาธารณสุขในชุมชน มีการจัดการขยะในชุมชนโดยลุงดำ หมู่ 6 ทำให้ชุมชนมีความสะอาดและสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับประชาชนมีการส่งเสริมให้ประชาชนดูแลสุขภาพของตัวเอง มีการจัดตั้งโรงเรียนวัดกรรมสุขภาพชุมชน และมีศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน หมู่ 6 คอยให้การสนับสนุนและมีการส่งเสริมความรัก ความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชนมีการจัดตั้ง

โรงเรียนผู้สูงอายุ โครงการธรรมะสัญจร โครงการปั่นรักปั่นน้ำใจคนโหล่งซอดไม่ทิ้งกัน โครงการ
 สรงน้ำพระธาตุคอกยเวียงม่วงเนิ่ง สภาวัฒนธรรมตำบลโหล่งซอด จึงทำให้ประชาชนในพื้นที่ตำบล
 โหล่งซอดอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขและเป็นชุมชนที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนและมีการพัฒนาอย่าง
 ต่อเนื่องโดยใช้การจัดการทุนทางสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ มี ทุนระดับตำบล ประกอบด้วย
 โครงการโหล่งซอด โมเดล สหกรณ์การเกษตรสามัคคี จำกัด สภาองค์การบริหารส่วนตำบลโหล่ง
 ซอด สภาวัฒนธรรมตำบลโหล่งซอด โครงการธรรมะสัญจร โครงการปั่นรักปั่นน้ำใจคนโหล่งซอด
 ไม่ทิ้งกัน โครงการสรงน้ำพระธาตุคอกยเวียงชัยมงคล โครงการสรงน้ำพระธาตุม่วงเนิ่ง โครงการ
 สรงน้ำพระธาตุม่วงเนิ่ง กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลโหล่งซอด สมาคมฉาปนกิจสงเคราะห์ตำบล
 โหล่งซอด และสมาคมฉาปนกิจสงเคราะห์ผู้สูงอายุตำบลโหล่งซอด เพื่อเป็นการสร้างกระบวนการ
 มีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีสามารถจัดการตนเองได้
 โดยใช้วิธีการสร้างการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ร่วมกันภายใต้ แบบอย่างที่ดีบอกต่อกันและทุนระดับ
 เครือข่าย ซึ่งประกอบด้วย กศน. ตำบลโหล่งซอด โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกันภายใต้
 กระบวนการมีส่วนร่วมเกิดการพัฒนาต่อยอดเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นมีสุขภาวะที่ดีทั้ง ใจ สังคม
 สติปัญญา ก้าวสู่สังคมแห่งความน่าอยู่อย่างยั่งยืน

ศักยภาพชุมชนด้านการจัดการเศรษฐกิจชุมชน

ศักยภาพด้านการจัดการเศรษฐกิจชุมชนตำบลโหล่งซอด ปรากฏในรูปแบบของการ
 ช่วยเหลือดูแลกันในด้านเศรษฐกิจของประชาชนในพื้นที่ จำนวนรวมทั้งสิ้น 335 ทุน คิดเป็นร้อยละ
 23.38 ของทุนทางสังคมทั้งหมดในตำบลโหล่งซอด สามารถแสดงเป็นข้อมูลดังนี้

ทุนระดับบุคคลและครอบครัว จำนวน 265 ทุน (คน)

ทุนระดับกลุ่มทางสังคมและองค์กรชุมชน จำนวน 50 ทุน (กลุ่ม)

ทุนระดับหน่วยงาน จำนวน 1 ทุน (แห่ง)

ทุนระดับหมู่บ้าน จำนวน 3 ทุน (หมู่)

ทุนระดับตำบล จำนวน 5 ทุน (จำนวนกลุ่มทำงานระดับตำบล)

ทุนระดับเครือข่าย จำนวน 11 ทุน (จำนวนกลุ่มทำงานระดับเครือข่าย)

เศรษฐกิจชุมชน เป็นทุน “รากฐานวิถีแห่งเกษตรกรรม” ตำบลโหล่งซอด ศักยภาพทาง
 เศรษฐกิจบนพื้นฐานการทำเกษตรกรรม และการค้าในการกระตุ้นเศรษฐกิจ มีการรวมกลุ่มเพื่อ
 พัฒนาอาชีพ เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย มีรูปแบบการเรียนรู้ร่วมกันภายใต้การแลกเปลี่ยนประสบการณ์

ความสำเร็จสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง ปลายทาง น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการสร้างอาชีพ ซึ่งสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นฐาน “โหล่งขอคโมเดล” ประกอบด้วย ทุนด้านบุคคลและครอบครัว มีองค์ประกอบด้วยประชาชน ชุมชนด้านเกษตรกรรม พ่อค้าที่กระตุ้นด้านการตลาด แกนนำชุมชน เกษตรกรผู้เชี่ยวชาญด้านกระบวนการปลูกพืชเศรษฐกิจมันฝรั่ง ข้าวโพด มะม่วง ลำไย และข้าว ซึ่งเป็นทุนที่สำคัญในการสร้างฐานเศรษฐกิจชุมชน ทุนที่เป็นกลุ่มองค์กร ประกอบด้วย กลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวกันของคนในชุมชนเพื่อพัฒนาและยกระดับกระบวนการคิดทางด้านเกษตรกรรมต้นทาง กลางทาง ปลายทาง ที่เป็นฐานรากของเศรษฐกิจสำคัญของชุมชน เพื่อพัฒนาขีดความสามารถ พัฒนาให้เกิดองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพโดยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กลไกการสนับสนุนภายนอก ทุนระดับหมู่บ้านจะอยู่ในรูปแบบการพัฒนาชุมชน การจัดการด้านอาชีพภายใต้โครงการหลวง ที่มุ่งพัฒนาการนำใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเกษตรกรรม พึ่งตนเอง สร้างรายได้ ลดรายจ่ายชุมชน หมู่ที่ 7, 9 ควบคู่กับการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนเป็นการสืบสานวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น ซึ่งทุนทางสังคมด้านหมู่บ้านเป็นแหล่งเรียนรู้และเกิดรายได้ของชุมชนอย่างยั่งยืน ทุนระดับตำบลประกอบด้วย สถานเรียนรู้แหล่งเรียนรู้โดยการสนับสนุนขงพัฒนาอาชีพเกษตรกรรม โดยศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลโหล่งขอ และยกระดับการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรในชุมชน นอกจากนี้ยังมีสหกรณ์การเกษตรโหล่งขอสามัคคี จำกัด เป็นเสมือนกลไกที่สร้างทุนในการดำเนินการด้านเศรษฐกิจชุมชนที่เป็นแหล่งทุนหมุนเวียนของชุมชน เป็นต้น ทุนที่สำคัญของเกษตรกรในการจัดการด้านเกษตรกรรมที่เป็นฐานเศรษฐกิจสำคัญของชุมชน ทุนระดับเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนจะมีศักยภาพต้องทำงานร่วมกับเครือข่ายภาคีร่วมพัฒนา เช่น หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 32 เป็นหน่วยงานหน้าที่หนุนเสริมอาชีพชุมชนยกระดับพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนให้เกิดรายได้ที่ดี มีเครือข่าย สถาบันวิจัยพื้นที่สูงทำงานร่วมกันโดยสนับสนุนงานวิชาการในการพัฒนาระดับให้เกิดรูปแบบการพัฒนาที่ชัดเจนและตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและสอดคล้องกับบริบทกับชุมชนภาคีเครือข่าย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เชียงใหม่ เป็นกลไกสนับสนุนการทำงานร่วมกันด้านงานวิจัยวิชาการเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น

ศักยภาพชุมชนด้านสภาวะแวดล้อม

ศักยภาพด้านสภาวะแวดล้อมตำบลโหล่งขอ ปรากฏในรูปแบบของการบริหารจัดการในด้านสภาวะแวดล้อมในพื้นที่ตำบลโหล่งขอ จำนวนรวมทั้งสิ้น 334 ทุน คิดเป็นร้อยละ 23.31 ของทุนทางด้านสภาวะแวดล้อมทั้งหมดในตำบลโหล่งขอ สามารถแสดงเป็นข้อมูลดังนี้ ใน

- ทุนระดับบุคคลและครอบครัว จำนวน 261 ทุน (คน)
- ทุนระดับกลุ่มทางสังคมและองค์กรชุมชน จำนวน 35 ทุน (กลุ่ม)
- ทุนระดับหน่วยงาน จำนวน 27 ทุน (แห่ง)
- ทุนระดับหมู่บ้าน จำนวน 6 ทุน (หมู่บ้าน)
- ทุนระดับตำบล จำนวน 3 ทุน (จำนวนกลุ่มทำงานระดับตำบล)
- ทุนระดับเครือข่าย จำนวน 22 ทุน (จำนวนกลุ่มทำงานระดับเครือข่าย)

ลักษณะทุนทางสังคมที่เป็นศักยภาพส่งต่อการจัดการสถานะแวดล้อม สามารถจำแนกได้ ดังนี้ ทุนทางสังคมที่สะท้อนศักยภาพชุมชนด้านการจัดการสถานะแวดล้อมมีการบริหารจัดการโดยใช้ ทุนระดับบุคคลและครอบครัว ทุนใช้เป็นแกนนำในการจัดการสถานะแวดล้อมของตำบลโหล่งขอด ที่มีป่าชุมชนอันเป็นต้นน้ำของลำน้ำแม่ขอด ลำน้ำแม่บอน ลำน้ำแม่ปุย มีการจัดการด้านการ ชลประทานเกิดการก่อสร้างเหมืองฝาย อ่างเก็บน้ำ แก้มลิง เพื่อให้เกิดการกักเก็บน้ำไว้ใช้ให้เกิด ประโยชน์กับประชาชนในพื้นที่ เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ของประชาชน เกิดการรวมกลุ่มอาชีพ ได้แก่ กลุ่มเลี้ยงสัตว์ กลุ่มผลิตข้าวซ้อมมือ กลุ่มผู้ปลูกลำไย กลุ่มผู้ปลูกมะม่วง เพื่อการส่งออก กลุ่มผู้ ปลูกชากาแฟ กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มผู้ปลูกผักปลอดสารพิษ สวนฮักมี กลุ่มผลิตภัณฑ์ตะกร้าเชือก มัดฟาง ทำให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีรายได้ที่ดีมีรายได้ที่เกิดจากการใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่จัดการสถานะ แวดล้อมในพื้นที่จนเกิดประโยชน์สูงสุด จากการที่ประชาชนในพื้นที่มีการบูรณาการร่วมกันกับภาคี เครือข่ายที่มีการสร้างจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ ตลอดจนทรัพยากรอื่นๆ ให้คงอยู่ สืบไป

ตำบลโหล่งขอดเป็นพื้นที่ ที่มีป่าไม้และภูเขาที่มีความอุดมสมบูรณ์ ที่ประกอบไปด้วยความ อุดมสมบูรณ์ความหลากหลายของพันธุ์พืช สัตว์ป่า และแหล่งน้ำ ซึ่งทำให้เกิดเป็นแหล่งอาหารที่อุดม สมบูรณ์หล่อเลี้ยงคนในตำบลโหล่งขอดมาอย่างยาวนาน โดยกลไกการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีอยู่นั้น ตำบลโหล่งขอดมีทุนระดับบุคคลและครอบครัว ที่มีจำนวนมาก ซึ่งได้หลอมรวมและได้ สร้างกตติการร่วมกันในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและอยู่ร่วมกัน ภายใต้ความสำนึกในการเป็น เจ้าของร่วมกัน ให้เป็นพื้นที่แหล่งอาหารและแหล่งประโยชน์ที่สามารถหล่อเลี้ยงคนในตำบลโหล่ง ขอด

ศักยภาพชุมชนด้านสุขภาพ

ศักยภาพด้านสุขภาพตำบลโหล่งซอด ปรากฏในรูปแบบของการบริหารจัดการในสุขภาพในพื้นที่ตำบลโหล่งซอด จำนวนรวมทั้งสิ้น 205 ทุน คิดเป็นร้อยละ 14.31 ของทุนทางด้านสุขภาพทั้งหมดในตำบลโหล่งซอด สามารถแสดงเป็นข้อมูลดังนี้

- ระดับบุคคลและครอบครัว จำนวน 155 ทุน (คน)
- ทุนระดับกลุ่มทางสังคมและองค์กรชุมชน จำนวน 12 ทุน (กลุ่ม)
- ทุนระดับหน่วยงาน จำนวน 15 ทุน (แห่ง)
- ทุนระดับหมู่บ้าน จำนวน 5 ทุน (หมู่)
- ทุนระดับตำบล จำนวน 4 ทุน (จำนวนกลุ่มทำงานระดับตำบล)
- ทุนระดับเครือข่าย จำนวน 14 ทุน (จำนวนกลุ่มทำงานระดับเครือข่าย)

คำว่า “คนโหล่งซอดไม่ทิ้งกัน” คำตอบนี้ได้ครอบคลุมไปทุกด้าน โดยเฉพาะด้านสุขภาพ ได้มีการจัดการสุขภาพโดยมี ทุนด้านบุคคลครอบครัว ประกอบด้วย แพทย์แผนไทย แพทย์แผนโบราณ อสม. หมอเป่าคาถารักษาโรค ผู้นำนาญด้านสมุนไพรพื้นฐาน เป็นต้น ทุนระดับกลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มผลิตข้าวซ้อมมือ กลุ่มผู้ผลิตลูกประคบสมุนไพร กลุ่มผู้ปลูกผักปลอดสารพิษ กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง สวนอภัยมี ทุนระดับหน่วยงาน ประกอบด้วย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านนาเม็ง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหลวง และมีสนามกีฬากลางประจำตำบลโหล่งซอด สนามกีฬาประจำหมู่บ้าน มีประปาประจำหมู่บ้าน ทุนระดับหมู่บ้าน ประกอบด้วย ชุมชนต้นแบบปลอดพยาธิใบไม้ในตับ โรงเรียนนวัตกรรมการศึกษา ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน ทุนระดับตำบล มี 4 กลุ่ม ประกอบด้วย โหล่งซอด โมเดล ศูนย์กู้ชีพกู้ภัยตำบลโหล่งซอด ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลโหล่งซอด และโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลโหล่งซอด ทุนระดับเครือข่าย ประกอบด้วย หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 32 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ สถาบันวิจัยพื้นที่สูง มจร. ล้านนา พร้อมทั้งได้มีการสร้างจิตอาสาเพื่อดูแลด้านสุขภาพในครอบครัวชุมชน เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อสม.) ได้จัดการดูแลแบ่งกันเป็นคุ้ม มีบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน เช่น การรณรงค์โรคติดต่อและไม่ติดต่อ งานคุ้มครองผู้บริโภครักษา กิจกรรมส่งเสริมและป้องกันสุขภาพแก่คนทุกวัย สร้างสังคมด้านสุขบริโภครักษา กิจกรรมส่งเสริมและป้องกันสุขภาพแก่คนทุกวัย สร้างสังคมด้านสุขภาพ ฟื้นฟูผู้พิการ ผู้ป่วย ผู้สูงอายุ ร่วมกันจัดทำแผนสุขภาพเพื่อขอรับงบประมาณ และเป็นตัวอย่างที่ถูกต้องในการจัดการสุขภาพ

ศักยภาพชุมชนด้านการเมืองการปกครอง

ศักยภาพด้านการเมืองการปกครองตำบลโหล่งخอด ปรากฏในรูปแบบของการบริหารจัดการในการเมืองการปกครองในพื้นที่ตำบลโหล่งขอด จำนวนรวมทั้งสิ้น 100 ทูน คิดเป็นร้อยละ 6.98 ของทุนทางด้านสุขภาพทั้งหมดในตำบลโหล่งขอด สามารถแสดงเป็นข้อมูลดังนี้

ระดับบุคคลและครอบครัว จำนวน 95 ทูน (คน)

ทุนระดับกลุ่มทางสังคมและองค์กรชุมชน จำนวน 1 ทูน (กลุ่ม)

ทุนระดับหน่วยงาน จำนวน 2 ทูน (แห่ง)

ไม่มีทุนระดับหมู่บ้าน

ทุนระดับตำบล จำนวน 2 ทูน (จำนวนกลุ่มทำงานระดับตำบล)

และไม่มีทุนระดับเครือข่าย

ศักยภาพด้านการเมืองการปกครองของตำบลโหล่งขอด มีการจัดการทางการเมืองการปกครอง โดยการใช้ทุนในพื้นที่ในการขับเคลื่อนเน้นการทำงานร่วมกันภายใต้การมีส่วนร่วม ของ 5 ภาติ ในตำบลโหล่งขอด ประกอบด้วย คณะสงฆ์ตำบลโหล่งขอด สอง ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน สาม องค์กรบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด สี่ กลุ่มแม่บ้าน ชมรมผู้สูงอายุ สภาเด็กและเยาวชน ห้า ส่วนราชการในพื้นที่ ในด้านการเมืองการปกครอง ตำบลโหล่งขอด ได้มีการทำงานแบบมีส่วนร่วม มีการร่วมกันคิด เช่น การจัดทำแผนชุมชนของหมู่บ้าน เพื่อเสนอพิจารณาเข้าแผนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยกำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์กรบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด ผู้แทนกลุ่มต่างๆ เช่น แม่บ้าน เยาวชน ผู้สูงอายุ อสม. อปพร. และกลุ่มอาชีพร่วมกัน ทำเพื่อให้ได้รู้ถึงปัญหาและสนองความต้องการ การร่วมทำ มีการจัดตารางเวรยามรักษาความปลอดภัยในพื้นที่ร่วมกับภาคีเครือข่าย โดยมีป้อมยามพิทักษ์ธรรม กลุ่ม อปพร. ป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พัฒนาหมู่บ้าน ดูแลสิ่งแวดล้อม เช่น ป่าไม้ แหล่งน้ำ (องค์กรบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด, 2560)

โดยการบริหารจัดการตนเองในพื้นที่ของชุมชนตำบลโหล่งขอด มีการบริหารจัดการตนเองในพื้นที่ชุมชนตำบลโหล่งขอด โดยผู้วิจัยจะขอนำเสนอ ดังนี้

การจัดการตนเองในพื้นที่ของชุมชนตำบลโหล่งขอด มี 7 ประการ ดังนี้

1) การสร้างการเรียนรู้ปัญหาและความต้องการของชุมชน สถานการณ์เรียนรู้ มุ่งปัญหาทุกระดับผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมแบบบูรณาการ ผู้นำพาทำ ประกอบโครงการทุนทางสังคมที่มีลักษณะการสร้างการเรียนรู้ปัญหาและความต้องการของชุมชน

2) การมีกลไกผลักดันทุกระดับ การจัดการตนเอง กลไกการจัดการ มุ่งเน้นการสานพลัง 5 ภาคี ในตำบลโหล่งخอด ประกอบด้วยหนึ่งคณะสงฆ์ตำบลโหล่งขอด สอง ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน สาม องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด สี่ กลุ่มแม่บ้าน ชมรมผู้สูงอายุ สภาเด็กและเยาวชน ห้า ส่วนราชการในพื้นที่และนอกพื้นที่

3) สร้างคนให้ต้องจัดการตนเอง การจัดการตนเองเน้นการสร้างต้นแบบ เน้นโครงสร้างต้นแบบ ผู้นำพาทำ ภายใต้ศาสตร์พระราชชา เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา

4) การสร้างการมีส่วนร่วม การสร้างการมีส่วนร่วม ภายใต้กระบวนการสร้างกฎ กติกา ข้อตกลงร่วมกันของชุมชน ท้องถิ่น

5) การระดมเงินและทรัพยากรเพื่อเป็นทุนตำบลโหล่งขอด มีรูปแบบการระดมทุนและทรัพยากรในลักษณะสองรูปแบบ คือการระดมทุนภายใน และเชื่อมประสานทุนภายนอก เข้ามาพัฒนาในพื้นที่ตำบลโหล่งขอด

6) การมีข้อตกลง ข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันและดำเนินการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหา 3 ระดับ ได้แก่ ระดับกลุ่มและองค์กร ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบลโหล่งขอด

7) การจัดการความร่วมมือระหว่างองค์ภาครัฐและหน่วยงานต่าง ความร่วมมือระหว่างองค์ภาครัฐและหน่วยงานต่างๆ เน้นการจัดการแบบมีส่วนร่วม ภายใต้การบูรณาการร่วมกันทุกระดับ

จากการศึกษาจึงพบว่า การบริหารจัดการทุนทางสังคมของตำบลโหล่งขอด มีการดำเนินงานแก้ไขปัญหาในอดีต ได้เรียนรู้และนำเอาการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม “บวร+ส” (บ-บ้าน ผู้ลงมือ, ว-วัด รวมศรัทธา, ร-โรงเรียน ครู อาจารย์ประสานความรู้, ส-ส่วนราชการ ที่พร้อมประสานความร่วมมือเกิดการบูรณาการ) มาดำเนินการแก้วิกฤตในพื้นที่ การตัดไม้ทำลายป่า อาชญากรรมและการพนันที่เกิดขึ้น มีการกำหนดมาตรการสังคมและแผนแม่บทชุมชน เพื่อสร้าง

การอยู่ร่วมกันใหม่อีกครั้ง มีผู้นำชุมชนที่ทำงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน และ ผู้ใหญ่บ้าน ชีตหลักการทำงานแบบเสมอภาค เท่าเทียม โดยกิจกรรมชุมชนทุกเรื่องจะผ่านการร่วม คิด ร่วมวางแผน และตัดสินใจร่วมกัน การนำกระบวนการดังกล่าว มาใช้ในการจัดการตนเองและ พัฒนาชุมชนส่งผลให้ปัญหาวิกฤตบรรเทาลงไปในระดับที่ชุมชนสามารถควบคุมได้ มีความ ปลอดภัยส่งผลให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ในด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมมีคณะกรรมการ ป่าชุมชนและชาวบ้าน คอยดูแลฟื้นฟูจนกลับมา มีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง ในขณะที่ผลทางด้าน ทุนทางสังคมที่สำคัญ คือ ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากการทำงานขยายสู่การเกิดเวที ชาวบ้าน ในการรื้อฟื้นประวัติศาสตร์และประเพณีชุมชน เกิดกลุ่มองค์กรทางสังคมที่หลากหลาย มี การช่วยเหลือดูแลกัน มีกลุ่มผู้สูงอายุที่เห็นความสำคัญของเยาวชน ช่วยกันรวมเงินเป็นขวัญถุงให้ ลูกหลานที่สามารถเข้าเรียนต่อได้ มีกองทุนสวัสดิการชุมชนที่ส่งเสริมการออมมากกว่าการกู้ กองทุนนี้จึงเป็นกองทุนเก็บเงินเพื่อใช้ในอนาคต และสร้างสวัสดิการของคนในชุมชน

4.2 การบริหารจัดการทุนทางสังคมของชุมชนตำบลน้ำเกี๋ยน*

บริบทชุมชน

“น้ำเกี๋ยน” ตำบลเล็กๆ ที่ตั้งอยู่ในอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน มีประวัติและตำนานเล่าขานที่ ยาวนาน น้ำเกี๋ยน เป็นชุมชนเก่าแก่อายุราว 190 ปี ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ตำบลน้ำเกี๋ยน อำเภอภูเพียง จังหวัด น่าน มีลำห้วยน้ำเกี๋ยนไหลผ่าน เสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนมานาน ความเป็นอยู่ของผู้คน ที่นี่ยังคงพึ่งพาอาศัยกัน เป็นสังคมเครือญาติ ดังจะเห็นได้จากนามสกุลส่วนใหญ่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “ดี” แม้จะแยกเป็น 5 หมู่บ้านแล้ว แต่เนื่องจากมีเพียงวัดเดียว โรงเรียนเดียว และด้วยความเป็นเครือญาติ ความสัมพันธ์ของคนตำบลน้ำเกี๋ยน จึงยังยึดโยงกันอย่างเหนียวแน่น ก่อให้เกิดความร่วมมือ ความเป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน เอกลักษณะการแต่งกายในอดีต และยังคงเห็นได้ในปัจจุบัน เมื่อย้อนรอยตามเวลาที่ ผ่านผ่านจากอดีตจวบจนปัจจุบัน ประวัติศาสตร์ของคนน้ำเกี๋ยนได้มีเรื่องราวสำคัญเกิดขึ้นหลายช่วงเวลา นับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชนในยุควัดทุ่งจะแสงของคนสองกลุ่ม (ราวปี 2365 - 2400) และย้ายถิ่นฐานมา รวมกันตั้งเป็นชุมชนขึ้น ณ สถานที่ในปัจจุบัน สร้างวัดโป่งคำขึ้น (ยุควัดโป่งคำ พ.ศ. 2401- 2457) จนถึงยุคตำบลน้ำเกี๋ยน (พ.ศ. 2458 - 2533) ได้เริ่มมีการแบ่งเขตการปกครองเป็นหมู่บ้าน ตำบล มี มิชชันนารีมาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ ต่อมามีการสร้างโรงเรียน สร้างตลาด และอนามัย ชาวบ้านในอดีตยัง ลักลอบตัดไม้ จนทำให้ป่าเกือบหมด เกิดภาวะภัยแล้ง ลำน้ำเกี๋ยนแห้งขอด ไม่มีน้ำทำนา ชาวบ้านมี หนี้สินมาก เล่นการพนันและใช้ยาบ้าจนเกิด วิกฤติของชุมชน ในยุคนี้เรียกว่ายุคแตกแยกทางความคิด

(พ.ศ. 2520 - 2534) จากนั้นในปี พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา ได้ก่อเกิดความร่วมมือระหว่างแกนนำ ในส่วน ของบ้าน วัด โรงเรียน และส่วนราชการ (เรียกว่า “บ ว ร ส”) เพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เรียกว่า ยุคแห่ง ความร่วมมือ (พ.ศ. 2534 - ถึงปัจจุบัน) โดยใช้แนวทางผู้นำหรือขุนศึก มาตราการสังคม ความเป็นเครือ ญาติ เวทีประชาคม เป็นแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจวบจนทุกวันนี้ (องค์การบริหาร ส่วนตำบลน้ำเกียน, 2559)

ตามตำนานเล่าว่า ตำบลน้ำเกียน เมื่อครั้งสร้างพระธาตุแช่แห้ง ขบวนเกวียนบรรทุก ทองคำเพื่อสร้างองค์พระธาตุ เกิดติดหล่มและถูกกระแสน้ำพัดเสียหายบริเวณบ้านเล็กๆ จึงได้ตั้งชื่อ ว่า “น้ำเกวียน” ซึ่งต่อมาเพี้ยนเป็น “น้ำเกียน” มาจนถึงปัจจุบัน บางตำนานเล่าว่า น้ำเกียน ไม่มี ความหมายในภาษากลาง และภาษาเหนือ แต่คาดว่า เป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำว่า “เคียน” หมายถึง “กลิ้ง” มีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่า กว่าร้อยปีก่อน มีกลุ่มข้าทาสบริวารของเจ้าผู้ครองนครน่าน คือ เจ้านันทวรฤทธิเดช เป็นเจ้าผู้ครองนครในสมัยนั้น กลุ่มข้าทาสที่มาอยู่ที่นี่มาทำงานให้กับเจ้าผู้ครอง นครน่าน โดยการเลี้ยงช้าง ม้า และทำการเกษตร การทำนา ปลุกพืชผัก และการกลิ้งไม้ทำเป็น อุปกรณ์เครื่องใช้เครื่องเรือน บริเวณป่าใกล้กับลำน้ำ ดังนั้นจึงเรียกลำน้ำว่า “ลำน้ำเคียน” ต่อมา ค่อยๆ เปลี่ยนมาเป็นลำน้ำเกียน และเป็นชื่อของหมู่บ้านในเวลาต่อมา (ไกรศักดิ์ กันทะ, 2562)

ราวปี พ.ศ. 2390 - 2400 ได้เกิดชุมชนขึ้น ณ บริเวณบ้านน้ำเกียนปัจจุบัน โดยกลุ่มคนที่อยู่ กระจัดกระจายตามพื้นที่ต่างๆ ได้มารวมกันตั้งเป็นชุมชนขึ้นริมลำห้วย จนเป็นที่มาของน้ำเกียน อยู่ หลายตำนานคือ

ตำนานที่ 1 ในชุมชนแห่งนี้มีแม่น้ำสายสำคัญอยู่สายหนึ่ง ไหลผ่านหมู่บ้านและไหลลงสู่ แม่น้ำน่าน มีความยาวประมาณ 30 กิโลเมตรเศษ ใกล้ๆ ลำน้ำสายนี้อยู่ใกล้ที่ตั้งของวัดและหลุมคำ (หลุม ทองคำ) ทางเจ้าผู้ครองนครน่าน ได้เกณฑ์ข้าทาสบริวารมาขุดทองคำที่หลุมแห่งนี้ เพื่อนำไป ปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุแช่แห้ง โดยใช้เกวียนเป็นพาหนะบรรทุกไป ชาวบ้านจึงเรียกชื่อลำน้ำสายนี้ ว่า “น้ำเกวียน” ต่อมาเพี้ยนเป็น “น้ำเกียน” คนในชุมชนก็ถือเอาชื่อของลำน้ำเป็นชื่อหมู่บ้านนั่นเอง ยุควัดโป่งคำ (พ.ศ. 2401 – 2457) ตำนานคำว่า “น้ำเกียน”

ตำนานที่ 2 เป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำว่า “เตียน” หลักฐานจากพงศาวดารของ วัดพระธาตุแช่ แห้ง เขียนไว้ว่า วัดพระธาตุแช่แห้งตั้งอยู่บนสองฝั่งลำน้ำ คือ ลำน้ำลิง และลำน้ำเตียน คำว่า เตียน

ในภาษาล้านนา แปลว่า น้ำที่ไหลเสมอกัน วันเวลาผ่านไปอาจเพี้ยน เป็นคำว่า เกียน เนื่องจากเป็นภาษาล้านนา การเขียนใช้พยัญชนะ คล้ายกันระหว่าง ตัว กะ กับ ตัว ตะ

ตำนานที่ 3 ข้อสันนิษฐานว่า ลำน้ำเกียน ในอดีต ชื่อว่า “ลำน้ำเคียน” คำว่า “เคียน” เป็นภาษาล้านนา หมายถึง การทำไม้ การกลึงไม้ ซึ่งอาจหมายถึง การตั้งชื่อลำน้ำ หรือลำห้วย จากการที่คนส่วนหนึ่ง มาเคียนไม้ยูงริมลำห้วย จึงเรียกว่า ลำน้ำเคียน วันเวลาผ่านไป จึงเพี้ยนเป็น “น้ำเกียน”

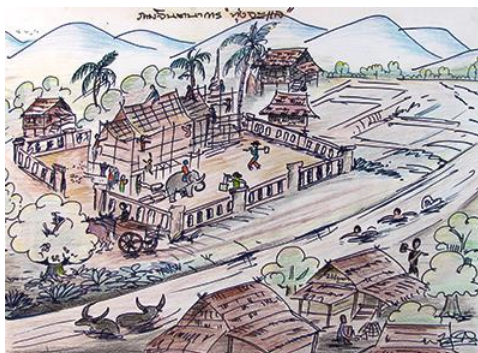
ตำนานที่ 4 จากหลักฐานที่พบอักษรจารึกไว้ที่ ฐานพระพุทธรูปไม้ปางมารวิชัย ของวัดโป่งคำ มีจารึกไว้ว่า พระพุทธรูปนี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2400 ถวายวัดปุตองร่องน้ำเกียน จึงสันนิษฐานว่า คำว่า “น้ำเกียน” เป็นคำที่ใช้เรียกลำห้วยตั้งแต่โบราณมา

การก่อตั้งชุมชน

ยุควัดทุ่งจะแล (พ.ศ.2365 –2400)

ประมาณปี พ.ศ.2365 ในสมัยของเจ้าสุมนเทวราช เป็นเจ้าผู้ครองนครน่าน มีกลุ่มคน 2 กลุ่มเริ่มอพยพมาอาศัยอยู่บริเวณบ้านต้นกอกหมู 3 ในปัจจุบัน กลุ่มแรกเป็นบุคคล ที่มาจากบ้านพญาภู บ้านหนองเต่า บ้านแสงดาว บ้านท่าล้อ บ้านร่องตอง บ้านศรีบุญเรือง และบ้านม่วงดีด ได้อพยพกันมาทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เริ่มต้นได้มาตั้งถิ่นฐานเพียงไม่กี่ครอบครัว พอนานเข้าก็ขยายเพิ่มมากขึ้น กลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มข้าทาสบริวารของเจ้าผู้ครองนครน่านส่งมา เลี้ยงช้าง เลี้ยงม้า วัว กระบือ ประกอบกับบุคคลกลุ่มนี้เป็นโรคเรื้อน (ขี้ทูต) อยู่ร่วมกับสังคมหมู่มากไม่ได้ จึงอาศัยอยู่ที่นาเจ้าหลวงซึ่งเป็นของเจ้าราชวงศ์เจ้าเทพเกสร ได้มาสร้างนาไว้ จากนั้น คนทั้งสองกลุ่มจึงได้สร้างอารามสำหรับประกอบพิธีทางศาสนา โดยนิมนต์พระสงฆ์จากวัดที่อื่นหรือวัดใกล้เคียงมาประกอบพิธีทางศาสนา สภาพบ้านเรือนในยุคนั้นก่อสร้างอย่างง่าย ๆ และอาศัยอยู่บริเวณรอบๆวัดทุ่งจะแล และดงขี้ทูต ประกอบอาชีพทำการเกษตรทอผ้าเพื่อใช้เอง

ตำนานวัดทุ่งจะแล (ภาพวาด วัดทุ่งจะแล ตามคำบอกเล่า และเสกก่อนอิฐวัดขี้ทูตพบ)

รูปที่ 4.4 ภาพวาด และเศษก้อนอิฐที่ขุดพบในตำบลน้ำเกี๋น
ที่มา : ไกรศักดิ์ กันทะ, 2562

มีตำนานว่ามีหงส์ตัวหนึ่งได้คาบแผ่นทองคำบินผ่านหน้าหมู่บ้าน ขณะนั้นมีกลุ่มชาวบ้านหลายคนวิ่งตามหงส์ไป และพอถึงบริเวณทุ่งแห่งหนึ่งในหมู่บ้าน หงส์ตัวนั้นได้แลตามองชาวบ้านที่วิ่งไล่และอันตรายหายลับตาไป ชาวบ้านจึงเชื่อว่าเกิดปาฏิหาริย์ขึ้น จึงได้ร่วมกันสร้างเจดีย์ไว้บริเวณนั้นจึงทุ่งจะแล (หรือทุ่งตาแล)

ประวัติวัดโป่งคำ เดิมชื่อวัดปุตอง (ภูตอง) สันนิษฐานว่า เริ่มแรกได้สร้างเป็นอารามหรือที่พักสงฆ์ ในราวปี พ.ศ.2400 โดยเรียกชื่อว่า วัดปุตอง ตามหลักฐานที่ค้นพบในจารึกพระพุทธรูปไม้ปางมารวิชัยจำนวนสององค์ องค์แรกจารึกไว้ว่า “สร้างพระพุทธรูปเจ้าองค์นี้ไว้โถงกะวะระ พุทธศาสนาวัดปุตองน้ำเกี๋นตี่นี้” องค์ที่สองจารึกไว้ว่า “หลวงเกล้าเมืองสร้างไว้กับศาสนาวัดปุตองหือเป็นตี่ปุจาแก่คนตั่งหลาย” ต่อมาปี พ.ศ.2430 มีการสร้างวิหารขึ้นและได้ทำเรื่องสร้างวัดให้ถูกต้องตามกฎหมายบ้านเมือง จากนั้นเปลี่ยนชื่อเป็นวัดโป่งคำ โดยมีครูบาทำวิชัย เป็นเจ้าอาวาสองค์แรก ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในปี พ.ศ.2435 โดยชื่อโป่งคำสันนิษฐานว่า มาจากความเชื่อว่าที่ตั้งของวัดมีหลุมทองคำอยู่

จุดเริ่มต้นของคริสต์ศาสนาในชุมชนน้ำเกี๋น จากบันทึกของพ่อครูเทเลอร์ เมื่อปลายปี ค.ศ.1918 พ่อครูเทเลอร์และคณะผู้ประกาศมาที่หมู่บ้านน้ำเกี๋น ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองน่าน เป็นทางผ่านของมิชชันนารีเดินทางไปประกาศยังเมืองหลวงพระบางประเทศลาว ซึ่งในสมัยก่อนถูกฝรั่งเศสปกครองอยู่ พ่อครูเทเลอร์ได้ช่วยหญิงหม้ายยากจนคนหนึ่งสร้างกระท่อมใหม่ และได้ให้บัพติสมาแก่ ผู้ใหญ่ 2 คน เด็ก 2 คน และอีกไม่กี่เดือนต่อมา พ่อครูเทเลอร์เข้ามาช่วยรักษาผู้ป่วยที่เป็นไข้หวัดร้ายแรง 3 ครอบครัว

ระหว่างปี ค.ศ.1916 – 1918 เชื่อว่าเป็นช่วงที่เกิดชุมชนคริสเตียนขึ้นในหมู่บ้านน้ำเกี๋ยน ครอบครัวแรกที่น่าสนใจในคริสต์ศาสนา คือ ครอบครัวพ่ออู่ยกัน แม่อู่ยี้ดีพี้ ซึ่งครอบครัวเคยเจ็บป่วย และได้รับการช่วยเหลือรักษา เข้าเป็นคริสเตียนเนื่องจากเคยฟังการประกาศคริสต์ศาสนาจากพ่อครู เทเลอร์ ชุมชนคริสเตียนบ้านน้ำเกี๋ยน ได้รับการแต่งตั้งเป็น หมวดคริสเตียนกันธาพิย์ เมื่อปี ค.ศ.1982 ต่อมาในวันที่ 6 มกราคม 1985 มีการสถาปนาหมวดคริสเตียนกันธาพิย์เป็น “คริสตจักรกันธาพิย์กิตติคุณ” เพื่อเป็นการรำลึกและเป็นอนุสรณ์แห่งความเชื่อของบรรพบุรุษผู้เริ่มต้นชุมชน คริสเตียน

ยุคตำบลน้ำเกี๋ยน (ปี พ.ศ.2458 – 2533)

ตำบลน้ำเกี๋ยน เดิมอยู่ในเขตการปกครองของตำบลน้ำเกี๋ยน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน มี 5 หมู่บ้าน ได้แก่ 1) บ้านน้ำเกี๋ยนใต้ หมู่ที่ 3 2) บ้านน้ำเกี๋ยนเหนือ หมู่ที่ 6 3) บ้านต้นกอก หมู่ที่ 9 4) บ้านใหม่พัฒนา หมู่ที่ 10 และ 5) บ้านใหม่สันติสุข หมู่ที่ 12 ต่อมา ในวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ.2533 ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทยให้มีการเปลี่ยนแปลงเขตตำบลใหม่ จากบ้านน้ำเกี๋ยน มาเป็นตำบลน้ำเกี๋ยน โดยมีเขตการปกครองรวม 5 หมู่บ้าน คือ

- 1) บ้านหมู่ที่ 1 บ้านน้ำเกี๋ยนใต้
- 2) บ้านหมู่ที่ 2 บ้านน้ำเกี๋ยนเหนือ
- 3) บ้านหมู่ที่ 3 บ้านต้นกอก
- 4) บ้านหมู่ที่ 4 บ้านใหม่พัฒนา
- 5) บ้านหมู่ที่ 5 บ้านใหม่สันติสุข

ยุคแตกแยกทางความคิด (พ.ศ. 2520 - 2534)

ชาวบ้านลักลอบตัดไม้กันมากจนเกิดภาวะภัยแล้ง ลำน้ำเกี๋ยนแห้งขอด ไม่มีน้ำทำนา ชาวบ้านมีหนี้สินมาก มีการเล่นการพนัน และใช้ยาบ้าจนเกิดวิกฤติของชุมชน ซึ่งทำให้ชุมชนเกิดปัญหาอย่างหนัก คนในชุมชนก็ไม่รักและสามัคคีกัน มีความเห็นแก่ตัว และเกิดการทะเลาะระหว่างคนในชุมชนเป็นประจำ

ยุคแห่งความร่วมมือ (พ.ศ.2534 - 2536)

เมื่อเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำสถานีอนามัยตำบลน้ำเกี๋ยน ในขณะนั้น ได้รับรู้ถึงปัญหาของชุมชนและเกรงว่าจะขยายให้เกิดปัญหาสังคมอื่นๆตามมากกว่านี้ จึงได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อ

การแก้ไขปัญหาต่อคณะกรรมการสภาตำบล ชุมชน พระสงฆ์ให้มีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรมดำเนินงาน ในช่วยปลายปี พ.ศ.2534 ถึง 2536 เกิดรูปแบบการแก้ไขปัญหาแบบมีส่วนร่วมระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน และส่วนราชการ (บวรส. อ่านว่า บอ วอ รอ สอ) ขึ้นภายใต้การสนับสนุนการดำเนินงานจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในขณะนั้น ได้แก่ หน่วยงานปกครอง พัฒนาชุมชน เกษตร ตำบล สำนักงานประถมศึกษาอำเภอเมืองน่าน โดยใช้แนวทางผู้นำ 42 ชุมชนศึกษามาตรการสังคมความเป็นเครือญาติ เหวที่ประชาคม เป็นแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจวบจนทุกวันนี้

ต่อมาเมื่ออยู่รวมเป็นกลุ่มในชุมชน จึงได้ร่วมกันสร้างวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของผู้คน โดยมีตำนานเล่าเกี่ยวกับการสร้างวัดว่า มีหงส์ได้คาบแผ่นทองคำผ่านหมู่บ้าน ขณะนั้นมีชาวบ้านหลายคนอยู่ในเหตุการณ์ได้วิ่งตามหงส์ และพอถึงบริเวณทุ่งนาหงส์ก็บินลับหายไป ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเกิดปาฏิหาริย์ขึ้น จึงได้ร่วมกันสร้างวัดขึ้นและตั้งชื่อว่า “วัดทุ่งจะแล” ในช่วงที่ทางการประกาศการเลิกทาส ส่งผลให้ระบบเจ้าขุนมูลนายได้หมดอำนาจ กลุ่มไพร่หรือข้าทาสบริวารต่างได้รับอิสระ และบางส่วนก็กลับไปยังถิ่นฐานบ้านเกิดของตัวเอง บางกลุ่มตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนแห่งนี้อย่างถาวร จากนั้นประมาณปี 2418 ได้สร้างวัด แห่งใหม่ขึ้นชื่อ “วัดโป่งคำ” โป่ง มีความหมายว่า เป็นแอ่งน้ำขนาดเล็ก ที่มีน้ำซึมอยู่ตลอดและเป็นดินเค็ม ชาวบ้านมีความเชื่อว่าบริเวณดังกล่าว มีผีคุ้มครองโป่ง เป็นผีกัน (คุ) และในโป่งมีทองคำอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ไม่มีใครกล้าเข้าไปขุดทอง เพราะเกรงว่าจะมีอันเป็นไปต่อชีวิต และในช่วงที่สร้างวัดพระธาตุแช่แห้ง ชาวบ้านร่วมกันทำพิธีขอมา เลี้ยงผีเจ้าที่ และลงมือขุดทองร่วมสมทบทำบุญ โดยนำของมีค่า เช่น ทองคำ และแก้วโป่งข่ามบรรจุทุกโดยเกี่ยวขนไปยังวัดพระธาตุแช่แห้ง อันเป็นวัดคู่เมืองน่านในปัจจุบัน (องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกีฮัน, 2559)

ลักษณะของชุมชนตำบลน้ำเกีฮัน ตั้งอยู่บริเวณที่ราบระหว่างหุบเขา มีพื้นที่โดยประมาณ 86 ตารางกิโลเมตร เดิมอยู่ในเขตการปกครองของตำบลน้ำแก่น อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ต่อมาในวันที่ 19 มิถุนายน 2533 ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทยให้มีการเปลี่ยนแปลงเขตตำบลใหม่ จากบ้านน้ำเกีฮัน เป็นตำบลน้ำเกีฮัน โดยมีเขตการปกครอง ประกอบด้วย 5 หมู่บ้าน คือ (1) บ้านน้ำเกีฮัน หมู่ 1 (2) บ้านน้ำเกีฮันใต้ หมู่ 2 (3) บ้านต้นกอก หมู่ 3 (4) บ้านใหม่พัฒนา หมู่ 4 และ (5) บ้านใหม่สันติสุข หมู่ 5 มีจำนวนประชากร 2,820 คน หรือ 656 หลังคาเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีเพียง 20 ครอบครัว ที่นับถือศาสนาคริสต์ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด งาม ถั่วเหลือง และปลูกข้าว โครงสร้างทางสังคมของชุมชน มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ภายในชุมชนมีนามสกุลที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “ดี” เช่น ดีพรมมา ดีปานา ดีอินคำ ดีปันทา ดีสีไส ดี

คำย่ำ คีอูด คีคังวัก และขึ้นต้นด้วย “เกียน” เช่น เกียนเรือน เกียนคำ เกียนสืบ เป็นต้น ซึ่งลักษณะของชุมชน น้ำเกียน ในอดีตเป็นสังคมที่พึ่งพาตนเอง อยู่อย่างพอเพียง ผู้คนมีความผูกพันและพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเพื่อความอยู่รอด เพราะแผ่นดินนี้ถูกขนานนามว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” เป็นสวัสดิการที่เกิดขึ้นเอง โดยกระบวนการทางสังคม ทั้งความเชื่อ วิถีชีวิต ระบบการผลิต รวมถึงความอุดมสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อม อันเป็นสวัสดิการที่มีความมั่นคง คนในชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีระบบการกล่อมเกลตาทางสังคม อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรม ด้วยสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบด้วยเทือกเขา และป่าธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์ อันเป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธารสายเล็กๆ จำนวนหลายสายไหลมารวมกันเป็นลำน้ำสายสำคัญ มีต้นกำเนิดอยู่ที่ขุนเกียน ที่ได้หล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คน ชาวบ้านต่างเรียกแม่น้ำสายนี้ว่า “น้ำเกียน” ความผูกพันระหว่างชุมชนกับแม่น้ำจึงมีมานานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งป่าต้นน้ำที่ลุ่มน้ำนานเป็นหัวใจคอยส่งน้ำหล่อเลี้ยงให้นิเวศป่าต้นน้ำที่เป็นแหล่งรวมพันธุ์กรรม แหล่งอาหาร ชาวบ้านยังคงดำรงชีพด้วยความผูกพันอยู่กับป่าและแม่น้ำที่ไหลผ่านชุมชนในการประกอบอาชีพ ทำนา ทำสวน ปลูกพืชไร่ การเก็บหาของป่า

สรุป บริบทชุมชนตำบลน้ำเกียน ตั้งแต่อดีตทำให้รู้ถึงสภาพแวดล้อม จุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหาและผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งในการศึกษาบริบทในพื้นที่ หากเกิดปัญหาขึ้นจึงมีการฉีกกำลัง ความคิด จากคนในพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาของชุมชนที่ตนกำลังเผชิญอยู่ เพื่อจุดมุ่งหมายที่จะแก้ปัญหาให้กับประชาชน ให้ประชาชนมีความกินดี อยู่ดีขึ้น โดยบริบทชุมชนมีผลต่อการบริหารทุนทางสังคม กล่าวคือ คนในชุมชนมองเห็นจุดที่เป็นของดีในชุมชน สิ่งดี ๆ ที่ชุมชนมีมาพัฒนาปรับใช้ ให้เกิดคุณค่า เกิดประโยชน์สูงสุด อีกทั้งในการร่วมกันแก้ไขปัญหา นั้น บริบทชุมชนตั้งแต่อดีตก็ทำให้ประชาชนตระหนักถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นซ้ำแบบเดิมอีก จึงเกิดการร่วมแรง ร่วมใจ และฉีกกำลังในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

บริบทการบริหารจัดการชุมชนด้วยทุนทางสังคม

ลักษณะการเกิดเหตุการณ์ที่เรียกว่า เป็นความวิกฤตของชุมชนน้ำเกียน ได้เกิดขึ้น เมื่อ 10 ปีมาแล้ว ทำให้คนในชุมชนหันกลับมาดูตนเอง กระทั่งเห็นปัญหาที่เกิดขึ้น ชุมชนน้ำเกียนเป็นสังคมเครือญาติ สังคมเครือญาติ คือ คนจะช่วยเหลือกัน พึ่งพาอาศัยกัน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เรียกว่า “กลุ่มรุ่น กลุ่มเสี้ยว” ทำให้คนมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน จึงมีการรวมตัวกันขึ้นในชุมชน โดยมีการรวมตัวกันของ 42 ชุมพล โดยใช้ชื่อว่า “กลุ่มรุ่น กลุ่มเสี้ยว” ถือเป็นยุคแรกของการรวมพลในการดำเนินการแก้ไขปัญหา โดยมีการนำทุนทางสังคมเข้ามาบริหารจัดการ ดังนี้

การบริหารจัดการทุนมนุษย์

ตำบลน้ำเกีฮ้น มีแกนนำทั้งที่เป็นตัวบุคคล เป็นคนเก่ง คนนำทำงาน แกนนำ ผู้นำ เป็นกลไกที่สำคัญในการขับเคลื่อนพื้นที่ ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ครู พระหมออนามัย และประชาชน ตำบลน้ำเกีฮ้นมีทุนบุคคลที่เป็นผู้นำที่มีศักยภาพสามารถทำงานขับเคลื่อนชุมชนร่วมกันได้ ได้แก่ นายกองค้การบริหารส่วนตำบล รองนายกองค้การบริหารส่วนตำบล เลขานุการนายกองค้การบริหารส่วนตำบล และสมาชิกสภาองค้การบริหารส่วนตำบล ทั้ง 5 หมู่บ้านรวมถึงปลัดองค้การบริหารส่วนตำบล เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น การประสานงานเชื่อมโยงกลไกการทำงานภายในสู่ภายนอกและสนับสนุนกระบวนการจัดการปัญหาและพัฒนาชุมชนหมู่บ้านในรูปแบบของการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และบริการสาธารณะตามอำนาจหน้าที่

กำนันผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายต่างๆ แพทย์ตำบล สารวัตรทั้ง 5 หมู่บ้าน มีหน้าที่บริหารจัดการงานภายในหมู่บ้านและร่วมกันปฏิบัติงานทั้งในด้านความสงบเรียบร้อยและประสานงานสร้างความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้าน ร่วมหนุนเสริมกิจกรรมในทุกด้าน ตั้งแต่สังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ศาสนา วัฒนธรรม ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

ผู้อำนวยการโรงเรียน ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ประธานชมรมข้าราชการ ทำหน้าที่สนับสนุนทางด้านวิชาการ และประสานงานในการร่วมกันพัฒนาชุมชน

ประธานผู้สูงอายุ ประธานแม่บ้าน ประธานเยาวชน และพระสงฆ์ เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ช่วยสนับสนุนให้กิจกรรมต่างๆ ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุตามวัตถุประสงค์

จากการสัมภาษณ์ “การบริหารจัดการชุมชนดำเนินการอย่างไร และอะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้” สิบตำรวจเอก เสงี่ยม สายอุทธา ปลัดองค้การบริหารส่วนตำบลน้ำเกีฮ้น (สิบตำรวจเอก เสงี่ยม สายอุทธา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 17 สิงหาคม 2562) ให้ข้อมูลว่า โดยการบริหารงานภายในขณะทำงานนั้น ผู้ที่ทำงานจะต้องมีอุดมการณ์ ต้องสร้างอุดมการณ์ทางความคิดเริ่ม ที่วิธีคิดที่ต้องทำงานแล้วให้ชาวบ้านมีความสุข ต้องให้อะไรกับชาวบ้านและต้องมองข้ามตัวเอง ต้องมีวิธีการทำงานและเป็นแบบอย่างที่ดี ไม่ละทิ้งความสำคัญของปัญหา เมื่อชุมชนสนใจพัฒนาด้านอื่นๆ เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม เริ่มตั้งแต่การจัดทำแผน ที่เรียกว่าแผน

108 ร่วมกับ องค์การบริหารส่วนตำบลและทุกภาคส่วน พร้อมทั้งแสวงหาเครือข่ายการพัฒนา ทั้งนี้ ยังต้องมีการให้ความสำคัญกับผู้นำทุกคน เช่น การจัดสวัสดิการให้แก่ผู้นำทุกคน การทำประกันชีวิต เป็นต้น นอกจากนี้ผู้นำชุมชนเป็นกลไกหลักและมีความสำคัญในการทำงานแล้วยังมีครอบครัว เครือญาติและกลุ่มองค์กรชาวบ้าน ที่มีในพื้นที่ได้ที่มีส่วนร่วม ตั้งแต่ระดับครอบครัว เด็กและเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน / กลุ่มอาชีพ อาสาสมัครหมู่บ้าน (อสม.) ปราชญ์ชาวบ้าน และกลุ่มผู้อาวุโส ช่วยสนับสนุนกระบวนการทำงานให้ประสบผลสำเร็จด้วยดี

และ คุณ สะอาด ธนสมบัติ ครูเกษียณ (สะอาด ธนสมบัติ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 16 สิงหาคม 2562) ได้ให้ข้อมูลว่า ตำบลน้ำเกีฮ้น มีผู้นำที่หลากหลายมารวมกันทำโดยยึดหลัก พระเอกแบบหมู่ ไม่มีใครเป็นพระเอกคนเดียว ต่างเป็นพระเอกแบบหมู่เพื่อผลึกกำลัง 3 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายปกครอง ทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน ฝ่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลทุกหมู่บ้าน และฝ่ายตัวแทนชาวบ้านมาเป็นคณะกรรมการ โดยตั้งเป็นองค์กรพัฒนาคุณภาพตำบลน้ำเกีฮ้น มีแกนนำหลักทั้งหมด รวม 42 คน ชาวบ้านเรียกกันว่า 42 ขุนศึก ซึ่งกลุ่มแกนนำทำงานแบบคาหน้าเข้าหาปัญหา ทุกเรื่องจะผ่านการร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน และร่วมกันตัดสินใจของผู้นำทั้ง 42 คน ทำให้การดำเนินงานขับเคลื่อนการพัฒนาตำบลน้ำเกีฮ้น เป็นไปได้ด้วยดี เพราะเอาจริงเอาจัง กล้าได้กล้าเสีย หูมเท เสียสละ และทุกคนต่างเคารพในกฎกติกาการทำงานร่วมกัน เช่น ขอมรับการจ่ายเงินค่าปรับครั้งละ 200 บาท หากผู้ที่เป็นกรรมการไม่เข้าร่วม กิจกรรม หรือขาดประชุม กรรมการทั้งหมดจึงเป็นแกนนำหลักในการขับเคลื่อนกระบวนการการทำงานแบบมีส่วนร่วมของชุมชน สิ่งที่ผู้นำทำนั้นจะเป็นกระจกให้ชาวบ้านได้เห็น และถ้าภาพที่ปรากฏออกมาไม่ดี คนในชุมชนก็จะไม่นับถือ คนในชุมชนต่างจับตามองกรรมการ คอยประเมินผลการทำงาน กรรมการจะไม่ได้รับการคัดเลือกมาเป็นคณะกรรมการอีก หรือไม่ได้เลือกตั้งเป็นเจ้าหน้าที่รัฐอีกหากขาดประชุมหรือมีความประพฤติที่ไม่ดี คนในชุมชนให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มาก มาตรการทางสังคมที่เข้มงวดทำให้กรรมการไม่กล้าขาดการประชุมและต้องประพฤติตนเป็นตัวอย่างที่ดี ไม่เล่นการพนัน ไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ไม่ตัดไม้ทำลายป่า และไม่ทุจริต

การบริหารจัดการทุนทางสถาบัน

การบริหารจัดการทุนทางสถาบันของตำบลน้ำเกีฮ้น มีทุนทางสถาบัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และมาตรการทางสังคม เข้ามาใช้และปฏิบัติ โดยที่ชาวบ้าน

ไม่ได้รู้จักในทางทฤษฎีหรือระบบที่นำไปใช้ แต่ก็สามารถที่จะดำเนินการได้ โดยใช้ระบบเครือข่าย และกลุ่มรุ่น กลุ่มเดี่ยว

ตำบลน้ำเกีฮ้น มีศักยภาพและทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง ประกอบกับใช้การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมรูปแบบ “บวร+ส” (บ-บ้าน ผู้ลงมือ , ว-วัด รวมศรัทธา , ร-โรงเรียน ครู อาจารย์ ประสานความรู้ , ส-ส่วนราชการ ที่พร้อมประสานความร่วมมือเกิดการบูรณาการ) ที่ได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมพัฒนา ร่วมเรียนรู้ และร่วมรับผลประโยชน์ ปรากฏเป็นบริบทของศักยภาพและทุนทางสังคม กระบวนการ “บ ว ร ส” ของชุมชนน้ำเกีฮ้น ประกอบด้วย

บ-บ้าน คือ คณะกรรมการสภาตำบล ผู้นำชุมชนต่างๆ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเดี่ยว กลุ่มเยาวชน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข สุข มีหน้าที่หลักในการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม

ว-วัด ในพื้นที่ มีบทบาทสำคัญในการรวมศรัทธาของสมาชิกชุมชน กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม การสร้างจิตสำนึก รวมถึงการใช้กลไกของศาสนาในการดำเนินกิจกรรม เช่น การบวชป่า

ร-โรงเรียน คือ บุคลากรในโรงเรียน ที่มีหน้าที่ในการให้ความรู้ ร่วมดำเนินกิจกรรมของชุมชน รวมทั้งการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนที่เน้นทั้งวิชาการและหลักสูตรท้องถิ่น

ส-ส่วนราชการ โดยเฉพาะโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล มีหน้าที่ในการสนับสนุนทุกภารกิจของชุมชน

จากการให้สัมภาษณ์ของ คุณชูศิลป์ สารรัตนะ ประธานวิสาหกิจชุมชน (ชูศิลป์ สารรัตนะ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 16 สิงหาคม 2562) ในเรื่องของ “ลักษณะหรือวิธีการรวมกลุ่มเป็นอย่างไร มีใครที่มีบทบาทหลักที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม และมีบทบาทอย่างไร” คุณชูศิลป์ สารรัตนะ ได้กล่าวว่า ในการดำเนินกิจกรรมชุมชนต่างๆ จะต้องผ่านเวทีชาวบ้าน ขอปรึกษาดิกับสมาชิกชุมชน ซึ่งหากเป็นข้อตกลงต่างๆ จะออกมาในรูปแบบของมาตรการชุมชนหรือกติกาชุมชนที่ได้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพิจารณาและหาข้อคิดการร่วมกัน เช่น การห้ามเล่นการพนันในงานศพ การเลิกเหล้า เลิกบุหรี่ เป็นต้น โดยมีเงื่อนไขสำคัญ คือ กลุ่มผู้นำต้องเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนในการดำเนินกิจกรรม

ผลการดำเนินงานของการนำแนวทาง “บวรส” มาใช้ในการพัฒนาชุมชนส่งผลให้ปัญหาวิกฤติทั้งสามวิกฤติบรรเทาลงไป ในระดับที่ชุมชนสามารถควบคุมได้ ส่งผลให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมทั้งทรัพยากรชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ ในขณะที่ผลทางด้านทุนทางสังคม

ที่สำคัญ คือ ชุมชนมีความสามัคคี มีองค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิต บ้าน วัด โรงเรียน ส่วนราชการ/ภาควิ
 วัฒนธรรมและการศึกษา เศรษฐกิจ ป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด สาธารณสุข ป่าชุมชนเวที
 ชาวบ้าน การรื้อฟื้นประวัติศาสตร์และประเพณีชุมชน มีการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการ
 ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันสำคัญในการพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

ปัจจัยหนุนเสริมที่สำคัญซึ่งส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมภายใต้หลักการ
 บวรส.ของน้ำเกียน คือ การที่ชุมชนมีเป้าหมายร่วมกันที่มีความต่อเนื่องและเป็นความต้องการร่วม
 ของคนในชุมชนผ่านวิสัยทัศน์ชุมชน “กินอิ่ม นอนอุ่น ผันดี” ซึ่งส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมใน
 ชุมชนมีทิศทางและเป้าหมายที่ชัดเจน

การบริหารจัดการทุนวัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

ตำบลน้ำเกียน เป็นตำบลที่มีประเพณี ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบล้านนา มีทุน
 ทางวัฒนธรรมที่หลากหลายและสืบทอดกันมาแต่อดีต โดยมีกลุ่มต่างๆ ที่ทำหน้าที่ในการอนุรักษ์
 และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่

วัดโป่งคำ ตั้งอยู่เลขที่ 9 บ้านใหม่พัฒนาหมู่ที่4ตำบลน้ำเกียน อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน
 สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 18 ไร่ 3 งาน 60 ตารางวา วัดโป่งคำสร้างเมื่อ พ.ศ.2430
 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ.2435 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 40เมตร ยาว 42เมตร ปัจจุบันวัดโป่ง
 คำเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ของชุมชนซึ่งได้มีการอนุรักษ์วัตถุทางประวัติศาสตร์ได้หลาย
 ชิ้น ได้แก่ หลักจารึกตัวเมือง 100 ปี พระไม้ และธรรมาสน์เอกที่เป็นของเก่าแก่ของชุมชน

กลุ่มสมุนไพรชุมชน ตำบลน้ำเกียน เป็นการสืบทอดภูมิปัญญา โดยการถ่ายทอดจากจาก
 ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านที่มีองค์ความรู้ในด้านสมุนไพร การรักษาโรค เริ่มการก่อตั้งกลุ่มมีสมาชิก 22
 คนโดยการได้รับสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานเกษตรอำเภอกู่เพียง จำนวน 15,000 บาท
 ผลงานดีเด่นในการดำเนินงานของกลุ่มสมุนไพร ได้แก่ การรณรงค์สร้างความเข้าใจให้คนในชุมชน
 ปลูก อนุรักษ์ และขยายการปลูกพืชสมุนไพร การผลิตและแปรรูป เพื่อใช้ในการรักษาโรคและ
 สามารถส่งจำหน่ายเป็นรายได้เสริมในกลุ่มและครอบครัว ซึ่งตลอดระยะเวลาการรวมตัวกันมากลุ่ม
 สมุนไพรปรารถนาที่จะให้เยาวชน ประชาชนในท้องถิ่นได้เห็นคุณค่าและใช้สมุนไพรในการรักษา
 โรค และบำรุงสุขภาพของตนเองให้มากขึ้น

รูปที่ 4.5 ผลิตภัณฑ์สมุนไพรชุมชน กลุ่มสมุนไพรชุมชนตำบลน้ำเกีฮ้น
ที่มา : ผู้วิจัย, 2563

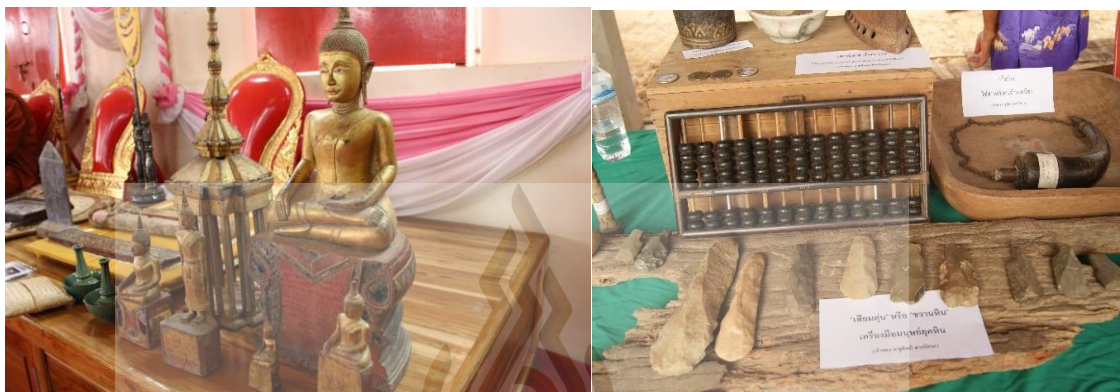
ตำบลน้ำเกีฮ้น ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น จัดมีกิจกรรมการเรียนรู้การตีและฟ้อนมองเซ็ง ให้กับเด็ก เยาวชนในพื้นที่จนประสบผลสำเร็จและได้แสดงในกิจกรรมของตำบล ซึ่งถือเป็นการแสดงความสามารถทางศิลปะและการสืบสานวัฒนธรรมของท้องถิ่น

รูปที่ 4.6 การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
ที่มา : ผู้วิจัย, 2563

พิพิธภัณฑ์ชุมชน 200 ปีวิถีน้ำเกีฮ้น ถือเป็นสถานที่รวบรวมและจัดแสดงหลักฐานทางโบราณคดี วัตถุโบราณ สิ่งของเครื่องใช้วัตถุทางวัฒนธรรม รวมทั้งความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน เป็นประโยชน์ต่อการศึกษารูปร่างของชุมชน ชาวบ้านน้ำเกีฮ้น จึงต้องการสืบสานเจตนารมณ์สู่คนรุ่นหลัง มิให้หลงลืมประวัติศาสตร์เรื่องราวการต่อสู้ ความเป็นชุมชนเข้มแข็ง ผ่านงานพิพิธภัณฑ์ และจะยังประโยชน์ต่อกันภายนอก ที่เข้ามาศึกษาเรียนรู้อย่างต่อเนื่องอีกด้วย กระบวนการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ชุมชน จึงเริ่มต้นอย่างจริงจังในปี 2555 โดยการสนับสนุน

กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน จากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร และองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกีฮ้น ได้จัดสรรงบประมาณ ในการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์แห่งการเรียนรู้ร่วมกันตำบลน้ำเกีฮ้น

รูปที่ 4.7 พิพิธภัณฑ์ชุมชนตำบลน้ำเกีฮ้น

ที่มา : ผู้วิจัย, 2563

การบริหารจัดการทุนวัฒนธรรมประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยได้ขับเคลื่อนโดยการปลูกฝังให้เด็กและเยาวชน มีการปลูกจิตสำนึกในการรักป่า อนุรักษ์ป่า โดยการพาเด็กๆ เยาวชนเข้าสัมผัสพื้นที่ป่า เพื่อให้เกิดความรักและหวงแหนป่า และมีกุศโลบายให้เด็กและเยาวชนเป็นเจ้าของต้นไม้คนละต้น ซึ่งต้นไม้ที่เด็กและเยาวชนเป็นเจ้าของนั้น ต้องมีการดูแลไม่ให้มีใครมาตัด หรือไม่ให้ต้นไม้ต้นนั้นตาย โดยการดำเนินการนั้น ดำเนินการจากรุ่นสู่รุ่น กล่าวคือ เมื่อเด็กและเยาวชนคนที่เป็นเจ้าของต้นไม้ต้นนั้น ต้องเดินทางไปเรียนหนังสือ หรือไม่อยู่ในพื้นที่ ก็ต้องส่งมอบต้นไม้ต้นนั้นให้กับรุ่นน้องดูแลต่อไป หากมีต้นไม้ของใครถูกลักลอบตัด หรือตาย ก็จะมีการนัดประชุมพูดคุยและนำปัญหานั้นมาหาสาเหตุต่างๆ จากการที่ได้เปลี่ยนบทบาทจากผู้ทำลายมาเป็น นักอนุรักษ์ ป่าชุมชนน้ำเกีฮ้นก็ฟื้นคืนชีวิตขึ้นมา โดยการดูแลกันระหว่างคนกับป่า เพราะคนในชุมชนเชื่อว่าเมื่อคนดูแลป่าแล้ว ป่าจะดูแลคน ป่าที่ได้กลับคืนมาได้ให้ชีวิตใหม่แก่ชาวบ้าน กระทั่งกลายเป็นความผูกพันความหวงแหนในทรัพยากรที่จะสืบทอดต่อไปยังรุ่นลูกหลาน

ในการบวชป่าชุมชน ถือเป็นทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ที่ชาวบ้านน้ำเกีฮ้น ได้มีและได้ใช้ ซึ่งชาวบ้านอาจจะไม่เข้าใจในความหมายของคำว่า ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม แต่ก็ได้ดำเนินการกันมาและได้ปฏิบัติในพื้นที่ ซึ่งในการใช้ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ในด้านการอนุรักษ์ป่า นั้น ได้นิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์เจริญพระคาถา โดยนำจิวรพระเก่ามาผูกที่ต้นไม้

เพื่อให้ทุกคนเห็นว่า ต้นไม้นั้นมีการบวชแล้ว เป็นการเปลี่ยนพื้นที่ให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ การบวชป่าเป็นกุศโลบายทำให้คนไม่กล้าเข้ามาลักลอบตัดต้นไม้ที่ผ่านการบวชแล้ว เพราะต้นไม้ที่ผ่านการบวชจะมีเทพเทวดามาอาศัยอยู่ การตัดไม้ที่บวชแล้ว จึงถือว่าบาปมาก เสมือนการฆ่าพระสงฆ์ วิญญาณจะไม่ได้ไปสุดไปเกิด ผู้ที่ตัดจะได้รับบาปนั้นเอง วิธีการดังกล่าวเป็นการรักษาป่าแบบบัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่นที่ได้ผล เพราะในระยะแรกๆ ยังมีกลุ่มอิทธิพลที่เหลืออยู่ในเขตป่าอนุรักษ์จะมีกฎของพระสงฆ์ตั้งอยู่ เพื่อปฏิบัติวิปัสณากรรมฐาน ทุกๆ ปีจะมีการจัดกิจกรรมร่วมกัน เช่น การทำบุญตักบาตร การสมโภชป่า (สวดมนต์) และในบริเวณนี้ยังเป็นแหล่งที่อยู่ของกล้วยไม้ป่า ชาวบ้านสังเกตว่า ถ้าป่าอุดมสมบูรณ์กล้วยไม้จะเจริญเติบโตดี เมื่อเข้าฤดูฝนจะมีเห็ดป่า เช่น เห็ดเผาะ เห็ดโคน เห็ดขี้หนู ผู้ใหญ่บ้านจะพาเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านน้ำเกียน มาเก็บขยะในป่าเป็นประจำ เพื่อแนะนำให้รู้จักต้นไม้ พันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ รวมทั้งการสำรวจสมุนไพรและการสำรวจป่าต้นน้ำเล็กๆ ยังได้มาร่วมในพิธีบวชป่า ทั้งป่าชุมชน และป่าขุนน้ำเกียน ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของป่า ในฐานะที่เป็นป่าอาหาร ป่าต้นน้ำและป่าสมุนไพรให้กับชุมชน ซึ่งเป็นการปลูกฝังเด็กๆ ที่เกิดมาในยุคที่สังคมเจริญด้วยวัตถุ โดยคนอยู่อย่างแปลกแยกจากธรรมชาติ ดังนั้นการเริ่มปลูกฝังจิตสำนึกการรักษป่าตั้งแต่เด็กๆ โดยการสอนให้เด็กรู้จักต้นไม้ รู้จักแยกแยะประเภทต้นไม้ และรู้ประวัติความเป็นมา จะทำให้เด็กรู้จักคุณค่าของป่า การเรียนรู้แบบซึมซับจะทำให้เด็กเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและเกิดความรู้สึกหวงแหนป่าผืนนี้ ทุกปีชาวบ้านจะรวมตัวกัน โดยมีบ้านน้ำเกียน หมู่ 5 เป็นเจ้าภาพในการจัดงานบวชป่าทุกปี เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกหมู่บ้านและคนในชุมชนต่างๆ ได้มาพบเจอกัน พระอธิการสาธิต อินทปัญญา ผู้นำทางจิตวิญญาณจะเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม โดยนำความเชื่อในอดีตที่ดำรงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน มาใช้ในการจัดกิจกรรม จากนั้นจะมีการแบ่งพื้นที่รับผิดชอบดูแลป่า โดยแต่ละชุมชนจะรับผิดชอบพื้นที่ป่า 200 ไร่

การจุดบั้งไฟ ก็เป็นอีกประเพณีหนึ่งของน้ำเกียนที่สำคัญ ในการอนุรักษ์ป่า ซึ่งการจุดบั้งไฟนั้น ตามความเชื่อเป็นการบูชาเทพเจ้าจอมหมอก ดอยจอมหมอก คือ ภูเขาแห่งหนึ่งในตำบลน้ำเกียน ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 หรือบ้านด้นกอก ตำบลน้ำเกียน อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ดอยจอมหมอก เป็นดอยหนึ่งที่ชาวบ้านในชุมชนตำบลน้ำเกียนมีความเชื่อว่า เจ้าที่ เจ้าทางที่สิงสถิตอยู่ ณ บริเวณดอยจอมหมอกนี้ มีความศักดิ์สิทธิ์เป็นอย่างมาก ในเดือน 9 เปีง หรือวันขึ้น 15 ค่ำของเดือนพฤษภาคมของทุกปี ชุมชนตำบลน้ำเกียนจะเดินขึ้นดอยเทพจอมหมอก เพื่อไปจุดบั้งไฟถวายสักการะบูชาเจ้าที่เจ้าทางดอยจอมหมอก และอีกความเชื่อหนึ่งเห็นว่า บั้งไฟจะทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล แต่ในปัจจุบัน ประเพณีการจุดบั้งไฟไม่ได้มีการทำแล้ว เนื่องจากบริเวณป่าชุมชนมีการปลูกยางพารา และปลูกพืชผลทางการเกษตร หากมีบั้งไฟที่จุดแล้วร่วงลงมาอาจทำให้เกิดไฟไหม้สวนยางของชาวบ้าน

ได้ จึงได้ยกเลิกการจุกบั้งไฟไป และมาทำพิธีกรรมทางสงฆ์มากกว่า เช่น การทำบุญใส่บาตรร่วมกัน และร่วมรับประทานอาหาร และบริเวณป่าชุมชนน้ำเกียน มีการทำไร่เลื่อนลอย เพื่อปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าวโพด โดยจะปลูกพืชเพียงอย่างเดียว หลังฤดูเก็บเกี่ยว ชุมชนก็ไม่มีการทำ ทำให้ขาดรายได้ที่จะนำมาใช้เลี้ยงครอบครัว ในปี พ.ศ. 2547 รัฐบาลจึงได้ส่งเสริมให้ชุมชนปลูกยางพารา โดยทดลองปลูกร่วมกับการปลูกข้าวโพด กระทั่งต้นยางพาราโตคลุมพื้นที่ไว้ทั้งหมดก็ไม่สามารถปลูกข้าวโพดได้อีก ชุมชนจึงเลิกปลูกข้าวโพดและหันมาปลูกยางพาราใกล้ๆ กับป่าชุมชนแทน ชาวบ้านมีความเชื่อว่าการปลูกยางพาราบริเวณป่าชุมชน จะทำให้ป่าชุ่มชื้นอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากยางพาราเป็นต้นไม้ที่มีรากยาวและมีใบปกคลุมหน้าดิน ดินจึงชุ่มชื้น ทำให้ภูเขาหัวโล้นที่เคยมีแต่ไร่ข้าวโพดกลับมาเป็นพื้นที่สีเขียวได้อีกครั้ง ซึ่งในความเป็นจริงนั้น ยางพารามีรากที่สั้น ทำให้ไม่สามารถยึดหน้าดินได้ การทำสวนยางพาราจึงทำให้เกิดปัญหาดินถล่ม (Landslide) ตามมา

จากการเปลี่ยนแปลง ผู้การพัฒนาจากการดำเนินการทวงคืนผืนป่า โดยการใช้ชีวิตเพื่อคืนชีวิตให้ป่าผืนนี้ไม่ใช่เรื่องง่าย การปลูกป่าทดแทนต้องทำร่วมกับการบวชป่า อีกทั้งยังร่วมด้วยช่วยกันในการบวชกล้วยไม้ที่ช่วยอนุรักษ์ทั้งไม้ต้นและกล้วยไม้ป่าหายาก เพราะกล้วยไม้กินอาหารจากเปลือกนอกที่ตายแล้วของไม้ต้นแม่ ถ้าต้นแม่ไม่สมบูรณ์ กล้วยไม้ก็จะตาย ชาวบ้านจึงใช้กล้วยไม้วัดความสมบูรณ์ของต้นไม้ และใช้เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติให้แมลงและผีเสื้อที่ช่วยผสมเกสรเพื่อการขยายป่าต่อไป ซึ่งการดูแลกล้วยไม้นั้น ได้รับความรู้และคำแนะนำในการดูแลกล้วยไม้จากผู้เชี่ยวชาญจากเทคโนโลยีราชชมงคลล้านนา โดยการสังเกตการเปลี่ยนแปลง โดยธรรมชาติของกล้วยไม้นั้น ไม่ได้ปลูกแต่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและขยายพันธุ์เอง กล้วยไม้ป่ามีความอ่อนไหวไปตามสิ่งแวดล้อมมาก ถ้าป่ามีความผิดปกติกล้วยไม้จะไม่เจริญเติบโต ดังนั้น ชาวบ้านจึงใช้กล้วยไม้เป็นเครื่องวัดความอุดมสมบูรณ์ของป่า และช่วยตรวจสอบความอุดมสมบูรณ์ของป่า การรักษาป่ายังรวมถึงการรวมตัวกันทำแนวกันไฟ แนวกันไฟจะช่วยรักษากล้วยไม้ป่าเอาไว้ไม่ให้ถูกไฟเผา นอกจากนี้ยังมีการกำหนดเขตอนุรักษ์และเขตป่าต้นน้ำ โดยออกกฎหมายตัดต้นไม้โดยเด็ดขาด ชีวิตวิถี ยังรวมถึงการจัดยามเฝ้าป่า ใช้ป่าสร้างป่า (Conservation through use) เพื่อให้ไม้ใหญ่รักษาไม้เล็ก และไม้เล็กรักษาไม้ใหญ่ โดยกำหนดสิทธิในการตัดไม้ ก่อนจะตัดต้องแจ้งผู้นำชุมชน และไปชี้ต้นที่จะตัด ให้ตัดแค่พอใช้ แม้แต่ไม้ไผ่หรือหน่อไม้ เพื่อรักษาเห็ด ไม้ไผ่เป็นแหล่งอาหารของชุมชน ส่วนการเก็บเห็ดของชาวบ้านไม่มีกฎบังคับ การเก็บเห็ดหรือหน่อไม้ป่าจะได้ประโยชน์ทั้งคนและป่า ป่าชุมชนต้นน้ำเกียนในพื้นที่ 300 ไร่ ที่ถูกนายทุนรุกราน จนต้นน้ำถูกทำลาย การเก็บขยะในป่าและการปลูกเห็ดป่า โดยนำดอกเห็ดแก่มาปั่นผสมน้ำรดโคนต้นกล้า ก่อนนำไปปลูกในป่าหรือปลูกต้นกล้าใกล้ต้นแม่ที่มีเห็ดขึ้นแล้วขุดไปปลูกที่อื่นๆ เพื่อให้เชื้อเห็ด

กระจายไปทั่วป่า ทำให้มีเห็ดป่าเกิดขึ้นมากมายไว้คอยดูดซับสารพิษตกค้างในดิน (Bioremediation) เช่น น้ำมันและยาฆ่าแมลงที่ไหลมาตามน้ำหลากจากไร่ข้าวโพดของชนเผ่าบนยอดเขา เห็ดทำให้ป่าถึงความบริสุทธิ์ ไม่มีมลพิษทำให้การฟื้นฟูป่าระยะแรกต้องปลูกเห็ดป่าควบคู่ไปกับการเพาะเลี้ยงเห็ดในชุมชน เศรษฐกิจพอเพียงช่วยสร้างอาหารเลี้ยงคน หลังจากนั้นความมั่นคงทางอาหารจะช่วยฟื้นฟูป่าต่อไป ธาตุอาหารตกค้างในก้อนเชื้อเห็ดที่หมดสภาพนำมาทำปุ๋ยหมักไว้ใช้ปลูกป่า คนที่หาเห็ดจะช่วยเป็นหูเป็นตาให้กับชุมชน คอยดูแลไฟป่า และคอยสอดส่องดูแลผู้ที่เข้ามาลักลอบตัดไม้ในป่า รวมถึงการฟื้นฟูป่า กระทั่งป่ากลับมาสมบูรณ์อีกครั้ง จากคนในชุมชนน้ำเกียนเอง ทำให้ชาวบ้านมีความหวงแหนป่าชุมชนนี้มาก เป็นป่าชุมชนของชาวบ้านที่ให้อาหารกินตลอดปี ป่ายังช่วยเพิ่มปริมาณน้ำให้กับลำน้ำเกียนที่ใช้หล่อเลี้ยงชุมชนต่างๆ ได้ทั้งตำบลตลอดทั้งปี

ป่าไม้เป็นเหมือนพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน ใช้ศึกษาสมุนไพรหายาก เช่น ใบหมี วานเอนเชือด ใบสาบเสือและยังเป็นแหล่งอาหารของคนในหมู่บ้านการกำหนดกฎการใช้ป่าของชุมชนทำให้ทุกคนรู้จักใช้ทรัพยากรร่วมกันโดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ และไม่มีการแย่งชิงทรัพยากรที่ธรรมชาติสร้างสรรค์ให้มา หากไม่หวงแหนทรัพยากรป่าที่เป็นเสมือนชีวิตของชาวบ้านน้ำเกียนแล้ว ชาวบ้านก็คงอยู่ไม่ได้เพราะป่าเป็นทั้งแหล่งต้นน้ำของลำน้ำเกียน ไหลไปหล่อเลี้ยงชาวบ้านให้มีน้ำกิน น้ำใช้ในการเกษตร และป่ายังเป็นแหล่งอาหารขนาดใหญ่ เป็นเหมือนตลาดสดของชุมชน อาหารที่ได้จากป่าชุมชน คือ เห็ดจะเกิดขึ้นในฤดูฝนเป็นจำนวนมากพอที่จะเลี้ยงคนได้ทั้งหมู่บ้าน ส่วนหน่อไม้ไผ่ป่า สามารถให้หน่อตลอดฤดูฝน หน่ออ่อนชาวบ้านจะตัดมาประกอบอาหาร แต่ในช่วงฤดูแล้งที่มีความชื้นน้อยกว่าช่วงฤดูฝน ไผ่ป่าจะให้หน่อแต่ไม่อ่อน ซึ่งอาหารที่เจ้าอาวาสวัดโป่งคำบิณฑบาตได้มาตลอดทั้งปี ส่วนใหญ่ทำมาจากเห็ดและหน่อไม้ เมื่อชาวบ้านเห็นผลการอนุรักษ์ป่าชุมชน จึงสร้างวาทะกรรมว่า “ป่าก็ดูแลชุมชน ชุมชนก็ดูแลป่า” น้ำเกียน จึงเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน การเป็นชุมชนที่เกิดภาวะวิกฤตก็ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างแกนนำในส่วนของ บ้าน วัด โรงเรียนและส่วนราชการ ที่เรียกว่า บ ว ร ส เพื่อแก้ไขปัญหา ร่วมกัน เรียกว่ายุคแห่งความร่วมมือโดยใช้แนวทางผู้นำ 42 ชุมชน และมาตรการทางสังคมความเป็นเครือญาติ ร่วมกับเวทีประชาคม เป็นแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน (องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกียน, 2559)

การขับเคลื่อนชุมชน

การวางแผน

การพัฒนาชุมชนเป็นแนวทางหนึ่งในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งตั้งอยู่บนหลักพื้นฐานการเพิ่มคุณค่าของสินค้าทางวัฒนธรรม โดยเชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรมตลอดจนจุดแข็งในด้านความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต แนวทางการพัฒนาดังกล่าวมีความสอดคล้องกับกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจใหม่ ที่เน้นกระบวนการ “คิดอย่างสร้างสรรค์” และ “สร้างแรงบันดาลใจจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาที่สั่งสมของสังคม” เพื่อสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจและเชื่อมโยงไปสู่การสร้างคุณค่าทางสังคม และทุนทางปัญญาในการความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

ในกระบวนการวางแผนงานของตำบลน้ำเกีฮัน เริ่มจากการที่ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาภายในชุมชน โดยร่วมกันค้นหาปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหาตลอดจน จัดตั้ง องค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตำบลน้ำเกีฮัน ในปี พ.ศ. 2544 เริ่มต้นรวมกลุ่มกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยใช้กระบวนการ “บวรส.” (บ้าน วัด โรงเรียน ส่วนราชการ) โดยเริ่มจากการแก้ไขปัญหาหาเสพติดก่อน มีการใช้มาตรการทางสังคมอย่างเคร่งครัด จนประสบความสำเร็จ และยังคงดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน และนำมาสู่การแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในเรื่องอื่นๆ เมื่อมีองค์การบริหารส่วนตำบลเกิดขึ้น ก็เข้าร่วมด้วย รวมถึงหน่วยงานราชการต่างๆ มีการจัดทำวิสัยทัศน์ชุมชน ซึ่งก็คือเป้าหมายของชุมชน รวมทั้งยุทธศาสตร์ชุมชน แผนแม่บทชุมชนและแผนปฏิบัติการหรือแผนชุมชน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาไปสู่วิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้โดยวิสัยทัศน์ของชุมชน ได้กลายเป็นวิสัยทัศน์ขององค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกีฮันด้วย เพราะองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกีฮัน ก็ร่วมเป็นส่วนหนึ่งที่กำหนดวิสัยทัศน์ชุมชนขึ้นมาขณะที่ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกีฮัน ไม่ว่าจะเปลี่ยนไปก็ว่าจะยังคงนโยบายและยุทธศาสตร์ที่มุ่งไปสู่วิสัยทัศน์ชุมชนที่กำหนดไว้ เพราะผู้บริหารมาจากการเลือกตั้งของประชาชน ดังนั้นประชาชนจะคัดเลือกผู้ที่ตนเห็นว่าสามารถทำงานให้บรรลุวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ ได้วิสัยทัศน์ของชุมชนจึงช่วยให้ตำบลน้ำเกีฮัน มีความเป็นเอกภาพในการดำเนินงาน กล่าวคือ ทั้งภาครัฐและภาคประชาชนต่างดำเนินงานเพื่อเป้าหมายเดียวกัน นอกจากนี้วิสัยทัศน์มีส่วนสร้างความต่อเนื่องในการดำเนินงาน เพราะไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงในการเมืองระดับชาติ หรือการเมืองระดับท้องถิ่น ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายระดับสูงได้ แต่ตำบลน้ำเกีฮันจะยังคงดำเนินงานเพื่อบรรลุสู่เป้าหมาย “กิน อิ่มนอนอุ่นสันติ” เช่นเดิม ซึ่งการเป็นชุมชน กินอิ่ม นอนอุ่น สันติ ของตำบลน้ำเกีฮันนี้ ตั้งอยู่บนฐานวัฒนธรรมระบบเศรษฐกิจสังคม ที่พึ่งตนเองและการเมืองที่สมานฉันท์คนทุกกลุ่มร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาชุมชนจนเข้มแข็งมีภูมิคุ้มกันต่อแรงกระแทกจากการเมืองระดับประเทศได้ และ

ถึงแม้ตำบลน้ำเกี๋ยน จะแบ่งการปกครองเป็น 5 หมู่บ้าน ตามเกณฑ์ของกระทรวงมหาดไทยแต่ชาวบ้านน้ำเกี๋ยน ไม่แบ่งแยกความสัมพันธ์ โดยยึดหลักการปกครองแบบรวมเป็นหนึ่งตำบล (องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกี๋ยน, 2559)

เมื่อสอบถามถึง “วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์และแผนแม่บทชุมชน” จากการทำสัมภาษณ์ ของ คำมูล ดีพรมกุล อดีตกำนันตำบลน้ำเกี๋ยน (คำมูล ดีพรมกุล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 16 สิงหาคม 2562) กล่าวว่า ตำบลน้ำเกี๋ยน มีวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์และแผนแม่บทชุมชน แล้วการดำเนินงานด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาในชุมชน ต้องมีความสอดคล้องกับสิ่งที่กำหนดไว้ องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกี๋ยน ตระหนักถึงความสำคัญของการแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งการดำเนินงานจึงต้องทำแบบบูรณาการบนหลักการดังนี้

- 1) เป็นไปตามความประสงค์ของประชาชนในชุมชน
- 2) เป็นไปตามความประสงค์ของประชาชนในชุมชน
- 3) แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในชุมชนได้อย่างถูกต้อง
- 4) ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา
- 5) การจัดสรรทรัพยากรและงบประมาณที่ทั่วถึงและเป็นธรรม

โดยองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกี๋ยน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ได้เป็นแกนนำหลักในการวิเคราะห์สถานการณ์ (SWOT) จุดแข็ง และ จุดอ่อน ของตำบลน้ำเกี๋ยน ได้ข้อมูลดังนี้

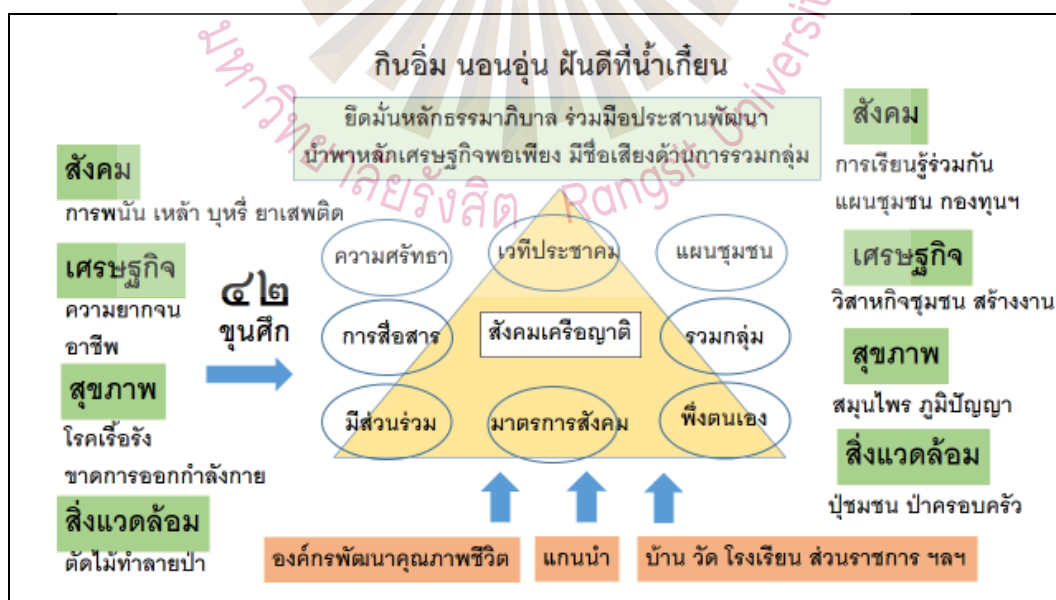
จุดแข็ง

- 1) ชุมชนเป็นหนึ่งเดียว ขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาได้ง่าย
- 2) ผู้นำเป็นแบบอย่างที่ดีด้านไม่สูบบุหรี่ เหล้า มีความเสียสละ
- 3) ความเป็นเครือญาติ คุยกันง่าย
- 4) มีความเอื้ออาทรของคนในชุมชน
- 5) มาตรการสังคมเข้มแข็ง
- 6) มีกลุ่มองค์กรเข้มแข็ง เช่น อสม. ผู้สูงอายุ
- 7) ความร่วมมือของคนในชุมชนสูง
- 8) มีจุดหมายเป้าหมาย/วิสัยทัศน์ชัดเจน

จุดอ่อน

- 1) คนในชุมชนไม่นิยมการออกกำลังกาย ไม่มีกลุ่มออกกำลังกาย/กลุ่มไม่ยั่งยืน
- 2) มีหนี้สินครอบครัว
- 3) ชาวบ้านมีค่านิยมผิด ด้านบริโภคนิยมฟุ่มเฟือย ขาดการออม
- 4) ทรัพยากรแหล่งน้ำ ไม่เอื้ออำนวย
- 5) ครอบครัวมีเวลาให้กันน้อย
- 6) ทำการเกษตรเชิงเดี่ยวขาดรายได้เสริม
- 7) ขาดความต่อเนื่องและยั่งยืนในการทำกิจกรรม/โครงการบางอย่าง
- 8) เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลขนาดเล็กมีงบประมาณจำกัดในการพัฒนา
- 9) ขาดการภูมิปัญญาออกไปให้กว้างขวาง (แพทย์แผนไทย สมุนไพร) (องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกีฮ้น, 2561)

จากการวางแผนของตำบลน้ำเกีฮ้น มีการวางแผนพัฒนากิจกรรม วิธีการทำงาน กระบวนการจัดการด้วยศักยภาพและทุนทางสังคม ภายใต้ความเป็นชุมชนชนบทที่มีความเป็นเครือญาติสูง โดยมีศักยภาพและความพร้อมของบุคลากรในพื้นที่เป็นส่วนสำคัญ ในการสร้างการมีส่วนร่วมในการทำงาน ให้ไปสู่ “การกินอิ่ม นอนอุ่น ผืนดี “ ดังแสดงในรูปภาพ

รูปที่ 4.8 การจัดระบบของศักยภาพและทุนทางสังคมของตำบลน้ำเกีฮ้น
ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกีฮ้น, 2559

การประสานงาน

การประสานงานในการทำงาน และขับเคลื่อนชุมชนของตำบลน้ำเกีฮ้น มีกลไกในการขับเคลื่อนงานแบบประสานความร่วมมือ โดยมีหลักการดังนี้

- 1) เวทีชาวบ้าน สร้างการมีส่วนร่วม เป็นเวทีชาวบ้าน มาหาข้อสรุป และออกกฎกติกา มาตรการสังคม เพื่อแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน เน้นการสร้างการมีส่วนร่วม
- 2) มาตรการสังคมหรือกฎของชุมชน เป็นเสมือนกฎหมายที่ใช้ปกครองคนในชุมชน ชาวบ้านทุกคนได้มีส่วนร่วมในการร่างมาตรการของชุมชน ทุกคนจึงเคารพและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด
- 3) กลุ่มองค์กร และกองทุนหลากหลาย เป็นวิธีการสร้างความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรมร่วมกัน การรวมกลุ่มเรียนรู้ร่วมรู้จากการทำงานและพัฒนาจนก่อเกิดความเข้มแข็ง

ในการประสานงานและการขับเคลื่อนงานจึงทำให้เกิดกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับคนในชุมชน ซึ่งกลุ่มต่างๆ สามารถที่ดำเนินการและประสานงานในการขับเคลื่อนกลุ่มเองได้ ในการดำเนินการของกลุ่มต่างๆ อาทิ

ศูนย์สาธิตการตลาดบ้านน้ำเกีฮ้นใต้ บ้านน้ำเกีฮ้นเหนือ ศูนย์สาธิตการตลาด เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ได้เข้ามาช่วยหนุนเสริมชาวบ้านและชุมชนน้ำเกีฮ้น ในด้านเศรษฐกิจในหลายด้าน คือ ปัญหาสินค้าราคาแพงแต่ไม่ได้คุณภาพ ปัญหาความยากลำบากในการเดินทางไปซื้อสินค้า กิจกรรมการจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาดจึงได้ดำเนินการขึ้นจากการระดมหุ้นและการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของคนในหมู่บ้าน โดยการหนุนเสริมจากกรมการพัฒนาชุมชน ในสมัยนั้น ผลจากการดำเนินงาน ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนหลายประการ ได้แก่การลดรายจ่ายในครัวเรือนจากซื้อสินค้าในราคาถูก การได้รับเงินปันผลจากการซื้อสินค้า การสนับสนุนกิจกรรมชุมชน ได้แก่ กิจกรรมวันเด็ก การให้ทุนการศึกษาแก่สมาชิกและเยาวชนที่เข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา การสนับสนุนรางวัลการแข่งขันกีฬาตำบล และสิ่งที่สำคัญคือเป็นร้านค้าที่ไม่จำหน่ายบุหรี่

กลุ่มเลี้ยงวัว หมู่ 1 เป็นกลุ่มส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชนในหมู่บ้าน ที่มีความสนใจในการเลี้ยงวัวเป็นรายได้เสริม มีการรวมกลุ่มกันและจัดตั้งเป็นกองทุนหมุนเวียนจากการระดมทุนในสมาชิกและเงินอุดหนุนพัฒนาอาชีพจากภาครัฐ ซึ่งปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่มทั้งหมด 48 คน มีเงินทุนหมุนเวียน ทั้งหมด 100,000 บาท

กลุ่มกองทุนหมู หมู่ 1 กลุ่มส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชนในหมู่บ้านที่สนใจเลี้ยงหมูเป็นรายได้เสริม มีการรวมกลุ่มกันและจัดตั้งเป็นกองทุนหมุนเวียน จากการระดมทุนในสมาชิกและเงินอุดหนุนพัฒนาอาชีพจากภาครัฐ ปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่ม 58 คน มีเงินทุนหมุนเวียน ทั้งหมด 32,500 บาท

กลุ่มยางพารา หมู่ 2 กลุ่มยางพารา บ้านน้ำเกียนเหนือ จัดตั้งเมื่อ วันที่ 1 ตุลาคม 2547 มีเงินทุน 1,600 บาท มีสมาชิก 75 คน ซึ่งในการจัดตั้งกลุ่มมีวัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมอาชีพที่มั่นคงและยื่นแก่เกษตรกร มีกิจกรรมต่างๆ ประกอบด้วย การส่งเสริมการปลูกยาง โดยขยายพันธุ์เพาะต้นยางร่วมกัน มีการพัฒนาทักษะและเพิ่มความรู้ให้แก่เกษตรกร การกำหนดราคาและหาแหล่งขายผลผลิตให้แก่กลุ่มสมาชิก โดยเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกยางพารา สกย.ตำบลน้ำเกียน การได้รับสนับสนุนจากภายนอกได้แก่ อบต.น้ำเกียน และอบจ.น่าน สนับสนุนต้นกล้ายางพารา สำนักงานกองทุนสงเคราะห์สวนยางน่าน จัดอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกร

กลุ่มเลี้ยงวัว หมู่ 2 เป็นกลุ่มส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชนในหมู่บ้าน ที่มีความสนใจในการเลี้ยงวัวเป็นรายได้เสริม มีการรวมกลุ่มกันและจัดตั้งเป็นกองทุนหมุนเวียนจากการระดมทุนในสมาชิก มีการออมเงินและจัดสวัสดิการด้านอาชีพแก่สมาชิก ซึ่งปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่มทั้งหมด 50 คน มีเงินทุนหมุนเวียน ทั้งหมด 80,000 บาท

กลุ่มจักสาน หมู่ 3 กลุ่มจักสาน บ้านต้นกอก เป็นการรวมกลุ่มเพื่อผลิตเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ ได้แก่ ตะกร้า กระจุงขนาดต่างๆ โดยจำหน่ายและใช้ภายในหมู่บ้านกลุ่มจักสานมีสมาชิกทั้งหมด 7 คนและมีเงินกลุ่ม 7,200 บาท

กลุ่มเลี้ยงสัตว์ หมู่ 3 กลุ่มเลี้ยงสัตว์ บ้านต้นกอก เป็นกลุ่มส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชนในหมู่บ้านที่ให้ความสนใจในการเลี้ยงหมูเป็นรายได้เสริม มีการรวมกลุ่มกันและจัดตั้งเป็นกองทุนหมุนเวียนจากการระดมทุนในสมาชิก มีการออมเงินด้านอาชีพแก่สมาชิก ซึ่งปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่มเลี้ยงวัวมีสมาชิก 18 คน มีเงินทุนหมุนเวียน ทั้งหมด 72,500บาท กลุ่มเลี้ยงไก่ มีสมาชิก 22 มีทุน 114,000 บาท กลุ่มเลี้ยงหมู มีสมาชิก 18 มีทุน 72,500 บาท

กลุ่มทำขนม หมู่ 4 กลุ่มทำขนม เป็นกลุ่มที่เกิดการจากรวมตัวของแม่บ้าน เพื่อร่วมกันทำขนมที่ใช้วัตถุดิบที่หาได้ภายในชุมชนนำมาแปรรูปและผลิตเป็นขนมจำหน่ายในหมู่บ้าน เช่น ข้าวแต่น ข้าวเกรียบ เป็นต้น ปัจจุบันกลุ่มมีสมาชิก 40 คน เงินทุน10,000 บาท

กลุ่มเลี้ยงโค หมู่ 4 กลุ่มเลี้ยงโคบ้านใหม่พัฒนาเป็นกลุ่มส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชนในหมู่บ้านที่มีความสนใจในการเลี้ยงโคเป็นรายได้เสริม มีการรวมกลุ่มกันและจัดตั้งเป็นกองทุนหมุนเวียน จากการระดมทุนในสมาชิกและเงินอุดหนุนพัฒนาอาชีพจากภาครัฐ จำนวนสมาชิก 20 คน เงินทุน 175,000 บาท

กลุ่มเลี้ยงวัว หมู่ 5 กลุ่มเลี้ยงวัว บ้านใหม่สันติสุข เป็นกลุ่มส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชนในหมู่บ้านที่มีความสนใจในการเลี้ยงโคเป็นรายได้เสริม มีการรวมกลุ่มกันและจัดตั้งเป็นกองทุนหมุนเวียนจากการระดมทุนในสมาชิกและเงินอุดหนุนพัฒนาอาชีพจากภาครัฐ จำนวนสมาชิก 20 คน เงินทุน 50,000 บาท

กลุ่มทอผ้าลายโบราณบ้านน้ำเกี๋ยน หมู่ 5 ประวัติความเป็นมา กลุ่มผ้าทอลายโบราณบ้านน้ำเกี๋ยน เป็นกลุ่มทอผ้าที่มีการรวมตัวของบุคคลที่มีฝีมือทอผ้า ครั้งแรกมีจำนวน 5-6 คน ในปี พ.ศ. 2543 มีการดำเนินการพัฒนาการบริหารกลุ่ม และพัฒนาการผลิตผ้าทอมือมาเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบันเมื่อปี พ.ศ. 2545 มีการรับสมาชิกเพิ่มเติมก็มีจำนวนมากขึ้น เป็น 25 คน จึงมีการลงหุ้นเพื่อระดมทุนในการดำเนินงานในลักษณะกลุ่มทอผ้าลายโบราณบ้านน้ำเกี๋ยน ในปัจจุบันมีสมาชิกประมาณ 40 คน มีกลุ่มกิจกรรมอยู่ที่บ้านเลขที่ 33 หมู่ 5 ตำบลน้ำเกี๋ยน อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน หลักคิดและการพัฒนาการพัฒนาผ้าทอลายโบราณ นำเอาลวดลายจิดผ้าสไบ ผสมผสานกับการก่านผ้า ทำให้เกิดลวดลายประยุกต์ที่เรียกว่า ผ้าลาย 3 ลูก และการนำลวดลายน้ำไหลผสมผสานกับจิด เรียกว่า ลายน้ำไหล

ผลิตภัณฑ์เด่นและสร้างชื่อเสียงให้กับท้องถิ่น โดยการสืบค้นลวดลายผ้าจากภูมิปัญญาชาวบ้าน นำมาผลิตใหม่ให้เป็นที่รู้จัก ทำให้ผ้าทอลายโบราณบ้านน้ำเกี๋ยน เป็นที่ต้องการของตลาดได้แก่ ผ้าลายตีนจก ผ้าชั้นป้อม ใช้สำหรับตัดเย็บเป็นผ้าถุง เสื้อ ลวดลายผ้าทอลายโบราณผสมผสานเข้ากับเทคนิคที่มีเทคโนโลยีเข้าร่วมดำเนินการผลิต

การอนุรักษ์และสืบทอดผ้าลายโบราณพร้อมทั้งพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าทอมือ การเยี่ยมชมชรมชาติ และมีการถ่ายทอดความรู้ให้ลูกหลานรุ่นต่อๆ ไป โดยเฉพาะองค์ความรู้ที่โดดเด่นของผ้าทอลายโบราณ ลายโบราณประยุกต์ เช่นผ้าลาย 3 ลูก ผ้าลายน้ำไหล ผ้าชั้นตีนจก ผ้าชั้นก่าน ผ้าชั้นป้อม รางวัลที่ได้รับ

- 1) พ.ศ. 2543 ชนะเลิศผ้าทอมือลายโบราณ ระดับจังหวัด ประเภท ผ้าชั้นป่อง
- 2) พ.ศ. 2544 ชนะเลิศผ้าทอมือลายโบราณ ระดับจังหวัด ประเภท ผ้าชั้นป่อง
- 3) พ.ศ. 2545 ชนะเลิศผ้าทอมือลายโบราณ จากธนาคารนครหลวงไทย
- 4) พ.ศ. 2546 ได้รับการคัดสรรผลิตภัณฑ์ดีเด่นของ OTOP ได้ ระดับ 4 ดาว
- 5) พ.ศ. 2547 ได้รับรางวัลชนะเลิศ ผ้าเลียนแบบผ้าเก่า
- 6) พ.ศ. 2548 ได้รับรางวัลชนะเลิศผ้าทอมือลายโบราณ ระดับจังหวัด

รูปที่ 4.9 ผ้าลายโบราณบ้านน้ำเกี๋ยน
ที่มา : ผู้วิจัย, 2562

จากการนำเสนอ จะเห็นได้ว่าการประสานการทำงานของตำบลน้ำเกี๋ยน เป็นการประสานการทำงานของหน่วยงานภายใน และภายนอก แบบที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ซึ่งในกระบวนการบริหารจัดการของตำบลน้ำเกี๋ยน มีกระบวนการทำงานที่เป็นลักษณะการรวมกลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มมีการบริหารจัดการกันเองภายในกลุ่ม เพื่อให้เกิดความยั่งยืน และสามารถที่จะพัฒนาต่อยอด ให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

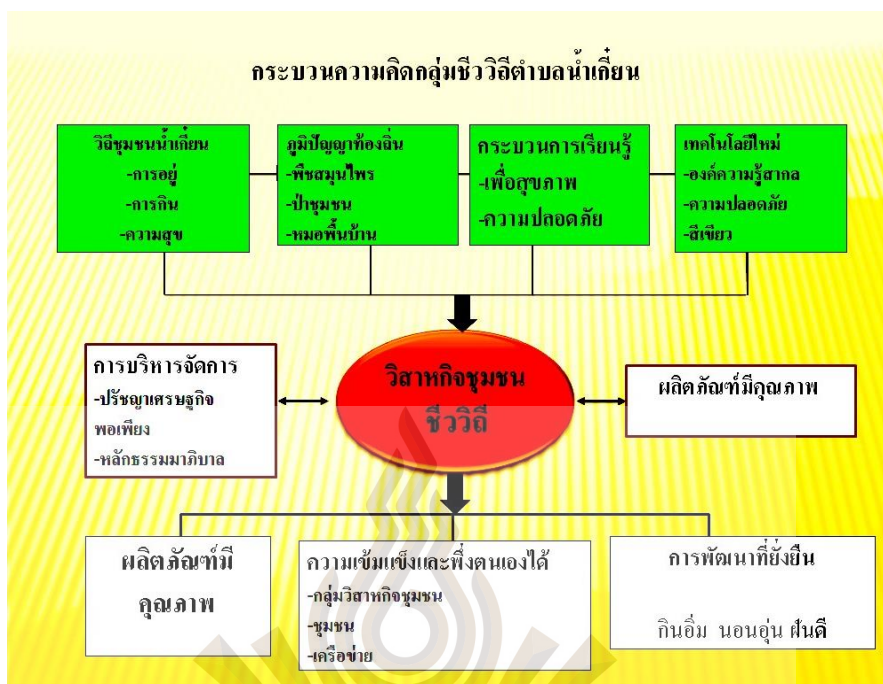
การมีส่วนร่วมของชุมชน

ตำบลน้ำเกี๋ยน มีศักยภาพและทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง ประกอบกับใช้การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมรูปแบบ“บวร+ส” (บ-บ้าน ผู้ลงมือ , ว-วัด รวมศรัทธา , ร-โรงเรียน ครู อาจารย์ ประสานความรู้ , ส-ส่วนราชการ ที่พร้อมประสานความร่วมมือเกิดการบูรณาการ) ที่ได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมพัฒนา ร่วมเรียนรู้ และร่วมรับผลประโยชน์ ปრაกฏเป็นบริบทของศักยภาพและทุนทางสังคม ในการแสดงศักยภาพบทบาทของการบริหารจัดการของตำบลน้ำเกี๋ยนนั้น ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมคือ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ การรวมตัวกันมาพูดคุยถึง

ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน มีการแสดงความคิดเห็น และจัดพูดคุยกันหลายต่อหลายรอบ จนในที่สุดทางชุมชนจึงได้ตั้งกฎเหล็กทางสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันในการแก้ปัญหาต่างๆ ในด้านปัญหาสุขภาพจิต ได้มีมาตรการจะไม่ให้ความร่วมมือใดๆ กับผู้ที่จำหน่ายยาเสพติด ครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดจะไม่มีสิทธิ์ในการกู้ยืมเงินกองทุนบ้าน และถูกตัดสิทธิ์ในการรับทุนการศึกษาของบุตรหลานครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดจะถูกตัดสิทธิ์ในการรับทุนอาหารกลางวันของบุตรหลานที่ศึกษาอยู่ใน โรงเรียนน้ำเกี๊ยน ครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดจะถูกตัดสิทธิ์การใช้บัตรทอง 30 บาท รักษาทุกโรค โดยทางผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันจะไม่ลงนามรับรองฐานะลูกบ้านให้ ด้านสุขภาพ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขเป็นผู้ทำงานร่วมกับผู้นำในตำบล ร่วมกันตรวจวัดความดันให้กับผู้สูงอายุและผู้มีภาวะเสี่ยง และชั่งน้ำหนักเด็กแรกเกิดถึง 5 ปีว่าเด็กสมบูรณ์เป็นไปตามเกณฑ์เด็กไทยและตรวจหาลูกน้ำยุงลายของประชาชนในหมู่บ้านซึ่งเป็นลักษณะการช่วยเหลือประชาชนในการดูแลสุขภาพประชาชนในชุมชนในเบื้องต้นด้านสังคม มีผู้นำจากหลายภาคส่วนเข้ามาเป็นคณบดีทำงานในเรื่องต่างๆ ที่เรียกว่าแกนนำ 42 ชุมชน เป็นผู้นำท้องถิ่น ท้องถิ่น ส่วนราชการในพื้นที่ กลุ่มแกนนำ ร่วมกันทำงานด้านสังคมในทุกมิติทั้งเรื่องการรักษาความสงบภายในหมู่บ้านด้วยกฎระเบียบของหมู่บ้านและเป็นผู้สานงานหน่วยงานภายนอกในการพัฒนาประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่างๆ ให้ประชาชนในหมู่บ้านรับรู้ อีกทั้งเป็นผู้ดูแลความสงบและไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของประชาชนในหมู่บ้านและเป็นผู้สนับสนุนในด้านส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านเศรษฐกิจ มีแกนนำคนเก่งด้านอาชีพที่มีความรู้ทักษะความชำนาญของแต่ละแหล่งเรียนรู้ การทำเกษตรกรที่ทำเกษตรยั่งยืน การแปรรูปสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชนในเองเพื่อลดรายจ่ายในครอบครัว เป็นต้น ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีแกนนำที่สนใจด้านการอนุรักษ์ และการพัฒนาเทคโนโลยีด้านการเกษตรกรรม การทำการเกษตรปลอดสาร เกษตรผสมผสานและไม่ใช้สารเคมีในพืช

ร่วมคิด

การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันแก้ไขปัญหา และอีกประการหนึ่ง การมีภูมิคุ้มกันต่อตัวเอง คือ การรู้จักพึ่งพาตนเองก่อนที่จะไปให้คนอื่นช่วยเหลือ ถ้าพวกเราคิดจะรอการสนับสนุนจากคนอื่นอยู่ คงเป็นไปไม่ได้ การดำเนินงานของคนในชุมชนก็จะไม่เกิดผลสำเร็จ ก็ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สิ่งที่ต้องควบคู่ไปกับชุมชนคือ หลักธรรมาภิบาล ความโปร่งใสในการบริหารงานของคณะกรรมการกับชาวบ้าน ต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกัน จึงทำให้วิสาหกิจชุมชนชีววิถีตำบลบ้านเกี๊ยน อยู่กันอย่างเรียบง่ายและมีความสุข

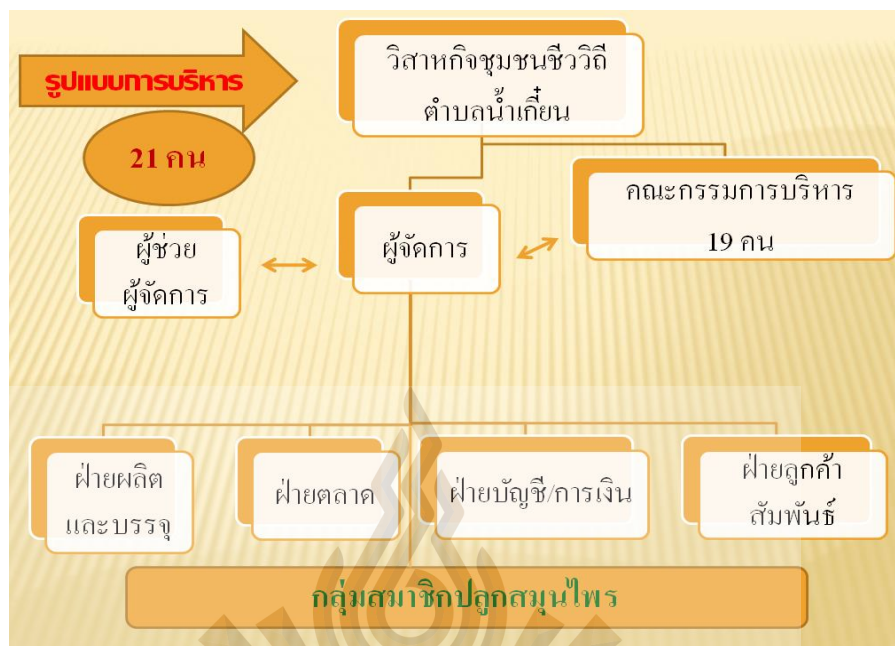
รูปที่ 4.10 กระบวนการคิดกลุ่มชีวิตตำบลน้ำเกี๋ยน
ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกี๋ยน, 2559

จากการสัมภาษณ์ คุณศิริพันธ์ สารมณัฐ นักวิชาการสาธารณสุข ที่ร่วมกันจัดตั้งกลุ่ม “ในการบริหารจัดการกลุ่มให้สามารถพึ่งตนเองได้นั้น” (ศิริพันธ์ สารมณัฐ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 16 สิงหาคม 2562) ได้เล่าว่า ในการเริ่มกระบวนการคิดกลุ่มชีวิตตำบลน้ำเกี๋ยน ได้ค้นหาศักยภาพทุนทางสังคมของตนเองที่มีอยู่ นั่นคือ ทูมมนุษย์ ได้เริ่มรวมกลุ่มกัน ชื่อว่า “กลุ่มรุ่น กลุ่มเสี้ยว” โดยมี 42 ชุนศึก ซึ่งได้แก่ ผู้นำท้องถิ่น ท้องที่ และคนในชุมชน โดยได้มารวมกลุ่มกันและออกแบบในการรวมกลุ่ม ที่จะเดินไปด้วยกันโดยผู้นำ 42 ชุนศึก กล่าวที่จะคิด กล่าวที่จะเปลี่ยนแปลง โดยการรวมกลุ่มนั้น ได้สานพลังจาก บ้าน วัด โรงเรียนและสถานเอนามัย หรือเรียกว่า (บ ว ร ส) นั่นคือ ทุนสถาบัน เข้าด้วยกันมีกติกาก การรวมกลุ่ม คือ มีการประชุมประชาคมเป็นประจำทุกเดือน ในเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่า มาตรการทางสังคมเพื่อป้องกันยาเสพติด กลยุทธ์ที่สำคัญของชุมชน คือ การจัดเวทียาชาวบ้าน โดย 42 ชุนศึกเดินสายในการประชาคมในพื้นที่หมู่บ้าน มีจุดเริ่มต้น และเจตนารมณ์ร่วมกัน ภายในชุมชน จุดเริ่มต้น ในการดำเนินการร่วมกันในชุมชน คือการใช้ ทุนทางวัฒนธรรมชุมชน วิธีของชุมชนท้องถิ่น การมองทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่ในชุมชน เพื่อที่จะลดรายจ่ายให้กับครอบครัวซึ่งมีการค่าใช้จ่ายในการครองชีพสูง จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการมองเห็นที่มองคน ในชุมชนของตนเองว่ามีอะไรบ้าง และคนในชุมชนสามารถที่จะดำเนินการได้ และมีเป้าหมายโดยมีวิธีการและกระบวนการทำงานที่แบ่งหน้าที่กันทำงาน

ร่วมทำ

ในด้านการมีส่วนร่วมของการดำเนินการของตำบลน้ำเกี๋ยน ในส่วนของกระบวนการผลิต และการควบคุมดูแลสินค้า นั้น มีการดูแลและแบ่งงานกันทำ โดยทีมงานได้คัดสรรวัตถุดิบที่มีคุณภาพ เน้นการควบคุมคุณภาพและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ทุกชิ้น เน้นคุณภาพนับตั้งแต่การคัดสรรวัตถุดิบ ที่ใหม่ สด เก็บวันต่อวัน เช่น ใบหมี ขมิ้น มะกรูด เป็นต้น กระบวนการผลิตที่เน้นความสะอาดทุกขั้นตอน มีการใช้เครื่องจักรมาช่วยเพิ่มศักยภาพการผลิต ได้แก่ เครื่องปั่นแกมพู เพิ่มคุณภาพ ด้วยการใส่สารสกัดสมุนไพร ได้รับการควบคุมคุณภาพการผลิตจาก รพ.สต.น้ำเกี๋ยน และส่งตรวจคุณภาพผลิตภัณฑ์ทางห้องปฏิบัติการผ่านการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) โดยการที่รับซื้อผลผลิตของคนในชุมชน เนื่องจากเพื่อความมั่นใจว่าจะต้องปลอดภัยจากสารเคมี และเพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนมีรายได้เสริมอีกทางหนึ่ง ทำให้กระจายรายได้ให้แก่คนในชุมชนผ่านการซื้อสมุนไพรจากชาวบ้าน ไม่ต่ำกว่า 4 แสนบาท/ปี ทั้งยังช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือนไม่ต่ำกว่า 1,000 บาท/เดือน/ครัวเรือน จนสร้างรายได้จากการจ้างงานพนักงาน ซึ่งเป็นคนในชุมชนกว่า 20 คน คิดเป็นเงินค่าจ้างประมาณ 2 แสนบาท/เดือนสร้างเอกลักษณ์ของสินค้า

ในส่วนของ “กลยุทธ์ในการดำเนินการให้ชุมชนพึ่งตนเองได้” คุณศิรินันท์ สารมณัฐ นักวิชาการสาธารณสุข ที่ร่วมกันจัดตั้งกลุ่ม ยังให้ข้อมูลอีกว่า ส่วนกลยุทธ์ในการดำเนินการนั้น คิดแบบวิสาหกิจชุมชนแต่บริหารจัดการแบบเอกชน พัฒนาคุณภาพสินค้ากลยุทธ์ปากต่อปาก พัฒนาต่อเนื่องเพื่อยกระดับสู่มาตรฐาน โดยในด้านการตลาดนั้น ขายในชุมชนให้ได้ก่อน (ใช้ก่อน) ขายให้คณะครูงาน ซึ่งมีทุกเดือน จำหน่ายตามงานแสดงสินค้าในจังหวัด จำหน่ายที่ศูนย์ไอทอป่าน และร้านค้าต่างๆ หลายแห่ง บริษัทเช่นดีบีวีดี จ.นครปฐม และบริษัทไปโอเวย์ รับซื้อ ปัจจุบันขายที่ร้านเซเว่นอีเลฟเว่นขนาดใหญ่ใน กทม. ปริมาณล จำหน่ายทางเว็บไซต์ ส่งไปรษณีย์ ให้ลูกค้าต่างจังหวัด จำหน่ายงานแสดงสินค้าตามต่างจังหวัด /ต่างประเทศ ตัวแทนจำหน่ายในจังหวัดต่างๆ สินค้าของวิสาหกิจมีมากกว่า 30 รายการ แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1.เครื่องสำอาง เช่น แกมพู สบู่ โลชั่น 2.เครื่องดื่ม เน้นเครื่องดื่มสมุนไพรต่างๆ และ 3.ยา เช่น ยาหม่อง น้ำมันนวด ลูกประคบ โดยจำหน่ายผ่านแบรนด์ ชีวา และ ชีวาน่า รวมถึงการรับจ้างผลิตให้แก่แบรนด์อื่นๆ อีกถึง 20 แบรนด์ หรือร้อยละ 30 ของการผลิตทั้งหมด

รูปที่ 4.11 รูปแบบการบริหารจัดการกลุ่ม
ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกี๋ยน, 2559

ร่วมตัดสินใจ

ในด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการบริหารจัดการกลุ่ม การดูแลสมาชิก แพคเกจแยกออกจากกัน ไม่ได้กับการดูแลคุณภาพวัตถุดิบ ด้วยการส่งเสริมให้สมาชิก และคนในชุมชนมีความยั่งยืน ทั้งในด้านรายได้และสุขภาพ เพราะที่นี้จะจำหน่ายสินค้าในราคาต้นทุนให้แก่สมาชิกพร้อมกันนี้ยังมีเงินปันผลทุกปี ในการสร้างความเป็นเจ้าของร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อส่งผลไปยังต้นทุนการผลิต การดูแลวัตถุดิบ ดูแลลูกค้า และผู้ขาย เพื่อจะได้ใช้สินค้าที่มีคุณภาพ ขณะที่การลดรายจ่าย ก็นับว่าเป็นการเพิ่มรายได้ อีกวิธีหนึ่ง เพราะหากสามารถนำมาพัฒนาจนกลายเป็นรายรับนั้น ถือว่าเป็นการเพิ่มความมั่งคั่งเข้าไปอีกต่อหนึ่ง แต่สำหรับบ้านน้ำเกี๋ยนชุมชนชีววิถีแห่งนี้ นับว่ากำไร 3 ต่อ คือ ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และมีสุขภาพที่ดีอีกด้วย ด้านรายได้ ประธานวิสาหกิจชุมชนบอกต่อว่า กลุ่มสมาชิกผู้ปลูกสมุนไพร มีรายได้ประมาณ 2 - 3 แสนบาทต่อปี สมาชิกฝ่ายผลิตมีรายได้เดือนละ 6,000 - 10,000 บาท สมาชิกได้รับเงินปันผลสิ้นปี ในอัตราร้อยละ 25 และกำไรส่วนหนึ่งแบ่งไปพัฒนาวัด และอนามัย โดยมีการจัดสรรผลประโยชน์ปันผลให้สมาชิกในอัตราร้อยละ 24 ของทุนเรือนหุ้น (เฉลี่ยร้อยละ 2 ต่อเดือน) โบนัสกรรมการบริหาร ร้อยละ 10 ของผลกำไร โบนัสกรรมการฝ่ายผลิต ร้อยละ 7.4 ของผลกำไรทุนขยายกิจการ ร้อยละ 30 ของผลกำไร

ลำรอง ร้อยละ 20 ของผลกำไร ทุนสวัสดิการ ร้อยละ 5 ของผลกำไร ทุนสาธารณประโยชน์ ร้อยละ 5 ของผลกำไร ซึ่งในส่วนของกำไรรวมให้สมาชิกแล้วนั้น ยังมีการดำเนินกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์และอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมอีกด้วย เช่น กิจกรรมสาธารณประโยชน์ สนับสนุนทุนสาธารณประโยชน์ สนับสนุนทุนด้านสาธารณสุข สนับสนุนทุนการศึกษาเด็ก สนับสนุนในงานประเพณี/วัฒนธรรมชุมชน ในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ปลูกพืชสมุนไพร เมื่อนำมาใช้ก็ต้องปลูกเพิ่ม อนุรักษ์ป่าชุมชนและพืชสมุนไพร ในป่าชุมชนใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมความเชื่อในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าและพืชสมุนไพร โดยการบวชป่าและทำพิธีกรรมตามความเชื่อต่างๆ และใช้ผลกำไรร้อยละ 5 มาสนับสนุนกิจกรรม ผลิตปุ๋ยหมักจากเศษพืชที่ทำผลิตภัณฑ์ (วิสาหกิจชุมชนชีวีดี, 2559)

รูปที่ 4.12 บทบาทและการมีส่วนร่วมของสมาชิก
ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกีฮ้น, 2559

ด้วยพื้นฐานที่มีการรวมกลุ่มกันที่ดีเป็นทุนเดิมและมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ด้านสมุนไพรและหอมพื้นบ้าน จึงนำมาสู่การบริหารจัดการอย่างเป็นระบบเพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ด้วยการแปรรูปสมุนไพร โดยยึดกระบวนการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง หลักธรรมาภิบาลและยึดมาตรฐานคุณภาพ วิชาหกิจชุมชนชีววิถีตำบลน้ำเกี๋น จึงเป็นธุรกิจของชุมชนโดยชุมชน เพื่อชุมชนอย่างแท้จริง สามารถสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนแก่ชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม สุขภาพจิตใจและร่างกาย ทุกคนในชุมชน กินอิ่ม นอนอุ่น และฝันดี พร้อมทั้งจะตื่นขึ้นมาพัฒนาการเกษตร ฉะนั้น ก้าวต่อไปที่ทางวิชาหกิจชุมชนชีววิถีมีความตั้งใจ คือ การผลักดันให้บ้านเกี๋น เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ที่นักท่องเที่ยวสามารถมาเยี่ยมชมแปรรูปสมุนไพร คูกระบวนการทำงาน ขั้นตอนการผลิต ทั้งยังมีการร่วมทำ Workshop เพื่อผลิตภัณฑ์สมุนไพร รวมทั้งมีที่พักแบบโฮมสเตย์ ที่เสิร์ฟอาหารสุขภาพจากผลิตผลของคนในชุมชน เพราะเมื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ รายได้จะกระจายในวงกว้างมากขึ้นจากการท่องเที่ยวอนาคตภายใน 2 ปีนี้ วิชาหกิจชุมชนชีววิถี เตรียมบุกตลาดต่างประเทศ ส่งสินค้าไปขายเองไม่ผ่านตัวแทนจำหน่าย และตั้งเป้าพัฒนาผลิตภัณฑ์ภายใน 3 ปี ส่งเสริมให้ชุมชนปลูกสมุนไพรให้เป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยว

สำหรับรางวัลที่วิชาหกิจชุมชนตำบลน้ำเกี๋น ได้รับ อาทิ รางวัลการันตีชนะเลิศ การประกวดวิชาหกิจชุมชนดีเด่น ระดับประเทศปี 2555 ด้านการบริหารจัดการทางบัญชี ของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ รางวัลชนะเลิศแผนธุรกิจดีเด่น ระดับประเทศ ปี 2555 ของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และรางวัลชมเชย วิชาหกิจชุมชนดีเด่น ระดับประเทศ ปี 2555 ของคณะกรรมการส่งเสริมวิชาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร ในปี 2560 ได้รับรางวัลชนะเลิศวิชาหกิจชุมชนดีเด่นระดับประเทศและในอนาคตจะดำเนินการทางตลาดต่างประเทศ ส่งสินค้าไปขายเองไม่ผ่านตัวแทนจำหน่าย และเป้าหมายในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้องดำเนินการต่อไป ตามแนวทางที่วิชาหกิจชุมชนชีววิถีมีความตั้งใจ คือ การผลักดันให้บ้านเกี๋น เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ที่นักท่องเที่ยวสามารถมาเยี่ยมชมแปรรูปสมุนไพร คูกระบวนการทำงาน ขั้นตอนการผลิต ทั้งยังมีการร่วมทำ Workshop เพื่อผลิตภัณฑ์สมุนไพร รวมทั้งมีที่พักแบบโฮมสเตย์ ที่เสิร์ฟอาหารสุขภาพจากผลิตผลของคนในชุมชน เพราะเมื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ รายได้จะกระจายในวงกว้างมากขึ้นจากการท่องเที่ยว

การจัดการความรู้ของชุมชน

ลักษณะการจัดการความรู้ของตำบลน้ำเกีฮ้น อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

1) การสร้างเรียนรู้

ในการบริหารจัดการในการแก้ปัญหาในชุมชนของตำบลน้ำเกีฮ้นนั้น มีการใช้ความรู้ที่เกิดจากวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน โดยเริ่มจากการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จาก การเริ่มต้น โดยการนำของคุณศิริพันธ์ สารมณัฐ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลน้ำเกีฮ้นและคนในชุมชนเกิดการสร้างการเรียนรู้ ร่วมกันคิดและนำสิ่งของที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยมีกระบวนการการรวมกลุ่มขึ้น ซึ่งเริ่มแรกมีจำนวนสมาชิก 79 คน เริ่มจากการเก็บเงินจากสมาชิกเพียงแค่ 79 คนๆ ละ 100 บาท ทุนเริ่มต้นที่มาจากสมาชิกลงหุ้นกัน จำนวน 59,000 บาท เพื่อมาซื้ออุปกรณ์ สำหรับทำน้ำยาเอนกประสงค์ ซึ่งในส่วนของสถานที่ที่ใช้สถานที่ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลน้ำเกีฮ้น จากการทดลองดูของสมาชิกกลุ่ม พร้อมกับศึกษาเรียนรู้โดยเรียนรู้ด้วยตัวเองบ้าง จากเขตที่มาจากสินค้าบ้าง คั้นจากทางอินเทอร์เน็ตบ้าง จนได้สูตรที่มีประสิทธิภาพ ลูก้ากลุ่มแรก คือ สมาชิกทั้งหมด เพราะทุกคนมีแนวคิดที่จะผลิตของใช้ภายในบ้านเอง และเพื่อให้มั่นใจ เราจึงรวมกลุ่มผลิตกันเอง โดยเน้นการใช้สารเคมีให้น้อยที่สุด ด้วยการนำพืชสมุนไพรมาใช้ให้มากที่สุด อาศัยภูมิปัญญาชาวบ้าน บวกกับพืชในท้องถิ่นที่หาง่าย มาใช้เป็นวัตถุดิบหลัก หลังจากนั้นก็เชิญชวนอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) และชาวบ้านเข้ามาเป็นสมาชิกเพิ่ม ซึ่งแรงบันดาลใจที่จัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ส่วนหนึ่งเกิดจากอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ตำบลน้ำเกีฮ้น ปรากฏผลตอบรับดีเกินคาด เริ่มมีลูกค้าขอซื้อ เมื่อสามารถเจาะตลาดชุมชน ในระยะแรกได้ จากนั้นจึงเริ่มขยายตลาด ไปสู่ชุมชนอื่นๆ แม้แต่งานประจำจังหวัด หรือการเข้าร่วมเป็นสินค้าโอท็อป และเวลาที่มีวันหยุดไหนก็จะไปออกบูธ จนทำให้สินค้าของเราขายไปยังจังหวัดอื่นๆ อย่างรวดเร็วปี 2549 จึงได้จัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน สร้างแบรนด์สินค้าชื่อว่า “ชีวิวิถี” หรือ วิถีชีวิตแบบธรรมชาติ เริ่มจำหน่ายจริงจัง การก่อตั้งชุมชนแห่งการเรียนรู้จึงเกิดขึ้น เมื่อปี 2550 เรียกว่า วิสาหกิจชุมชนชีวิวิถีตำบลบ้านน้ำเกีฮ้น เกิดการพัฒนาทุกด้านของชุมชน คือ เมื่อได้กำไรจากธุรกิจที่พวกเขาร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจกันทำ สิ่งที่ได้การขับเคลื่อนและการขยายพื้นที่ ตั้งแต่สถานที่คนงานก็จากชาวบ้านเข้าทำเป็นการส่งเสริมอาชีพอีกทางหนึ่ง ให้มีรายได้มีงานทำโดยไม่ต้องเดินทางไปทำงานที่อื่น เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน

การสร้างการเรียนรู้ของตำบลน้ำเกีฮ้น โดยมุ่งเน้นการเสริมศักยภาพให้ไปสู่วิสัยทัศน์ “การกินอิ่ม นอนอุ่น ฝันดี “ และเป็นกลไกขับเคลื่อนเครือข่าย โดยการพัฒนาาระบบและโครงสร้างการบริหารจัดการ ดำเนินการพัฒนาระบบข้อมูลตำบล ดำเนินการประเมินทุนและศักยภาพ

ยกระดับทุนทางสังคมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และเพิ่มขีดความสามารถผู้นำและวิทยากรชุมชนอย่างเป็นระบบ ในการนำใช้เป็นฐานการเรียนรู้ในพื้นที่ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงมีศักยภาพในการให้คำปรึกษาแก่ผู้นำหรือแกนนำ สมาชิกในกลุ่ม พร้อมทั้งสามารถบูรณาการเข้าสู่การทำงานประจำได้

การสร้างความรู้ มี 2 ลักษณะ คือความรู้ที่ได้จากการพัฒนาภายในกลุ่ม กับความรู้ที่ได้มาจากนอกกลุ่ม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ความรู้ที่ได้มาจากภายในกลุ่ม เป็นความรู้ที่มีลักษณะที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือความคิดระหว่างสมาชิกในกลุ่ม จากการลงมือทดลองของสมาชิกในกลุ่ม พร้อมกับศึกษาเรียนรู้ โดยเรียนรู้ด้วยตนเองบ้าง และได้รับคำแนะนำจากคุณศิริพันธ์ สารมณัฐ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลน้ำเกีฮัน

ความรู้ที่ได้จากภายนอกกลุ่ม ส่วนใหญ่จะมีที่มาจาก การรับความรู้จากวิทยากรภายนอก จากเขตที่ขายสินค้า คั้นจากทางอินเทอร์เน็ต จนได้สูตรที่มีประสิทธิภาพ หรือการศึกษาดูงานในต่างพื้นที่ การเข้าร่วมเป็นสินค้าโอท็อป ร่วมงานอีเวนต์ และการออกบูธ จนทำให้สินค้าขายตัว จนเป็นที่รู้จักภายในจังหวัด

2) การจัดเก็บความรู้

สำหรับการบริหารจัดการของตำบลน้ำเกีฮัน เป็นระบบที่จัดเก็บความรู้ไว้ในตัวคนและระบบที่จัดเก็บไว้นอกจากตัวคน ความรู้ที่จัดเก็บไว้ในตัวคนมาจากประสบการณ์และความรู้ที่คณะทำงานและสมาชิกกลุ่มได้รับในลักษณะของการเรียนรู้ด้วยตนเอง จากการดำเนินงานต่างๆ และยังได้รับการบอกกล่าวหรือสอนจากหน่วยงานที่มีประสบการณ์ เพิ่มการจัดเก็บความรู้เข้าไปในการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามการเลือกใช้ทุนทางสังคม มาทำให้เกิดผลทางเศรษฐกิจในท้องถิ่นนั้น ต้องอาศัยผู้นำที่เป็นนักคิด นักพัฒนา เป็นแกนนำ หรือบุคคลต้นแบบของท้องถิ่น พร้อมทั้งจะพัฒนาศักยภาพตามแนวทางเศรษฐกิจอย่างสร้างสรรค์ นำอัตลักษณ์ท้องถิ่น นำวัฒนธรรมท้องถิ่น จุดเด่นหรือคุณลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากเดิม พัฒนาทางด้านผู้นำอาหาร เครื่องแต่งกาย วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น สร้างโอกาส จุดเด่นให้ตัวเองในการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจอย่างสร้างสรรค์ให้เกิดผลต่อการจัดการและส่งผลกระทบต่อบริบททางเศรษฐกิจชุมชน

3) การแบ่งปันความรู้

การแบ่งปันความรู้ของคนตำบลน้ำเกี๋ยน จะมีการแบ่งปันความรู้ของกลุ่มให้กับสมาชิก การแบ่งปันความรู้จากภายนอกสู่สมาชิก และการแบ่งปันความรู้จากกลุ่มสู่ภายนอก จัดให้มีและส่งเสริมกลุ่มเกษตรกร ในด้านต่างๆ และพัฒนาให้เกิดวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ชีววิถี ซึ่งเป็นกลุ่มของชาวบ้านที่มีความต้องการในการลดรายจ่าย ลดการใช้สารเคมีในครัวเรือน โดยได้รับการสนับสนุนด้านวิชาการและควบคุมคุณภาพการผลิตจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตำบลน้ำเกี๋ยนและได้รับการสนับสนุนพันธุ์สมุนไพร จากศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลน้ำเกี๋ยน จนพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพผ่านการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน(มผช.) ของกระทรวงอุตสาหกรรม ผลิตภัณฑ์แชมพูสมุนไพรใบหมี่อัญชัน ได้รับคัดสรรในระดับโอท็อปห้าดาว

การแบ่งปันความรู้ของคนตำบลน้ำเกี๋ยน จะมีการแบ่งปันความรู้ของกลุ่มให้กับสมาชิก และการแบ่งปันความรู้จากภายนอกสู่สมาชิก ในการนำความรู้จากกลุ่มให้กับสมาชิกนั้น มีลักษณะเป้าหมายเพื่อให้สมาชิกในกลุ่ม รวมถึงเยาวชนในชุมชนได้เข้าถึง และเข้ามาสืบทอดการดำเนินงานของกลุ่มโดยคณะกรรมการกลุ่มจะทำหน้าที่แบ่งปันความรู้ต่างๆ ส่วนการแบ่งปันความรู้จากภายนอกสู่สมาชิก เป็นการนำความรู้จากคณะกรรมการหรือสมาชิกได้มีโอกาสไปเรียนรู้จากภายนอกมาถ่ายทอดให้กับสมาชิกได้รับทราบและนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการบริหารจัดการของแต่ละกลุ่ม เช่น การบริหารจัดการของกลุ่มชีววิถี ซึ่งการแบ่งปันความรู้ของคนตำบลน้ำเกี๋ยน อีกทั้ง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายนอกกลุ่ม คือ มีการเข้ามาศึกษาดูงาน จากบุคคล องค์กร ภายนอก มีการแบ่งปันและถ่ายทอดความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งการแบ่งปันความรู้ของคนตำบลน้ำเกี๋ยนมีหลายวิธีที่กลุ่มได้นำมาใช้ ซึ่งบ่อยครั้งการแบ่งปันความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างธรรมชาติ และไม่เป็นทางการ ซึ่งถือว่าเป็นข้อดีทำให้สมาชิกเกิดความไว้วางใจและกล้าที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน จนต่อยอดทำให้เกิดความรู้ใหม่แก่กลุ่ม หรือแก่คนในชุมชน การแบ่งปันความรู้ของคนตำบลน้ำเกี๋ยน ได้แก่ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การสนทนา การลงมือปฏิบัติจริง และการสร้างเครือข่าย เป็นต้น

4) การประยุกต์ใช้ความรู้

การประยุกต์ใช้ความรู้ที่ได้เกิดจากการเรียนรู้ของคนตำบลน้ำเกี๋ยน มีการประยุกต์ใช้ความรู้จนเกิดนวัตกรรมใหม่ๆ ขึ้น ซึ่งการประยุกต์ใช้ความรู้ที่ก่อให้เกิดประโยชน์มากมายต่อชุมชน ทั้งเป็นการต่อยอดในการดำเนินงานให้มีเพิ่มมากขึ้น ด้วยการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9

มาประยุกต์ปรับใช้เข้ากับสังคมในชุมชนได้อย่างเหมาะสม และเกิดผลที่ดียิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ โดยทุกคนปฏิบัติตนตามแนวทางพระราชดำรัสที่ว่า “...การจะเป็นเช่นนั้น มันไม่สำคัญสำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกินและมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกิน หมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง...”

การนำไปสู่การพัฒนาวัฒนธรรมในชุมชน ที่มีเป้าหมายสอดคล้องกัน ในตำบลน้ำเกีฮันมี วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนในลักษณะต่างๆ ดังนี้

1) วัฒนธรรมทำแขก เป็นวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นการคิดค้นจากทุนระดับบุคคลที่เกิดจากความเชี่ยวชาญ ที่ได้รับการถ่ายทอดมา เพื่อใช้ช่วยเหลือกันในชุมชน เป็นวัฒนธรรมที่มุ่งเน้นการสร้างแบบแผนการดำรงชีวิตที่อิสระ มีการเรียนรู้และจัดการตนเองอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ กลุ่มบุคคลที่มีความรู้เรื่องสมุนไพร กลุ่มฝึกงานช่าง งานประดิษฐ์ งานการเกษตร งานจักสาน เป็นต้น

2) วัฒนธรรมบูรณาการ เป็นวัฒนธรรมที่ส่วนใหญ่มุ่งแก้ไขปัญหาและเป็นความต้องการของกลุ่มคน จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจและร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่าย ที่มีเป้าหมายเดียวกันเข้ามาร่วมจัดการ โดยพบว่าเป็นวัฒนธรรมของทุนทางสังคมระดับกลุ่มทางสังคม เช่น หมู่บ้านจัดการสุขภาพ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

3) วัฒนธรรมเพื่อการแก้ปัญหา เป็นวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนส่วนใหญ่ เป็นการค้นหาวิธีการทำงาน หรือพัฒนาแนวทางการทำงาน เพื่อจัดการกับปัญหาของตนเองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ทหารวิธีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้ชีวิตของผู้คนที่เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายนอก ได้แก่ การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำสะอาด และการจัดการน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคการใช้มาตรการทางสังคม เป็นต้น

4) วัฒนธรรมเสริมศักยภาพทุนทางสังคม เป็นวัฒนธรรมที่เป็นการค้นหาวิธีการใหม่ๆ มาดำเนินการ เพื่อให้คนและหมู่คณะเป็นบุคคลที่พึงประสงค์ มีความรู้ ความสามารถที่เหมาะสมและรู้เท่าทันสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การพัฒนาศักยภาพชมรมอาสาสมัครสาธารณสุข หมู่บ้านจัดการสุขภาพ โครงการลดอัตราการเกิดโรคความดันโลหิตสูงโรคเบาหวานในชุมชน เป็นต้น

ภาพรวมของนวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นที่ได้กล่าวมา สะท้อนให้เป็นแนวคิดที่มาของการพัฒนานวัตกรรมของทุนทางสังคมในหลายลักษณะ อาทิ การเป็นนวัตกรรมที่มุ่งเน้นให้มีการเปิดพื้นที่ทางปัญญาและพื้นที่ทางสังคมให้กว้างขวางขึ้น เป็นนวัตกรรมที่แสดงให้เห็นกระบวนการเกิดจากการร่วมตัว ร่วมคิด ร่วมสร้างของคนในชุมชน ที่ไม่ใช่เกิดจากการสั่งการจากภายนอก เป็นนวัตกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงเพื่อรับใช้คนในสังคมตามสภาพในขณะนั้น เป็นนวัตกรรมที่เกิดจากจิตสำนึกร่วมต่อสาธารณะและเป็นประโยชน์ต่อสังคมมาก่อนประโยชน์ส่วนตัว มุ่งเน้นการหาวิธีการเพื่อตอบสนองความต้องการของคนหลายคน มีพัฒนาการที่ไม่เกิดขึ้นและหายไปอย่างรวดเร็ว แต่อาจมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอันเป็นผลมาจากการคิดสร้างสรรค์ มุ่งมั่น และลงมือปฏิบัติอย่างต่อเนื่องกันไปในระยะยาวไม่มีสิ้นสุด

หากเปรียบเทียบวิเคราะห์เทียบเคียงลักษณะของการพัฒนานวัตกรรม จะพบว่า ลักษณะของนวัตกรรมมีทั้งแบบ

- 1) เป็นงานใหม่
- 2) ต่อยอดงานเดิม
- 3) เสริมศักยภาพ
- 4) เพิ่มสมาชิก
- 5) เพิ่มขึ้นตอนวิธีการทำงาน
- 6) เพิ่มกฎ ระเบียบ กติกา
- 7) เพิ่มการเชื่อมต่อกับทุนทางสังคมอื่น
- 8) มีเครื่องมือการทำงาน
- 9) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ซึ่งแสดงความสัมพันธ์ได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 ความสัมพันธ์ของนวัตกรรมกับแนวคิดการพัฒนาและคุณลักษณะของนวัตกรรม

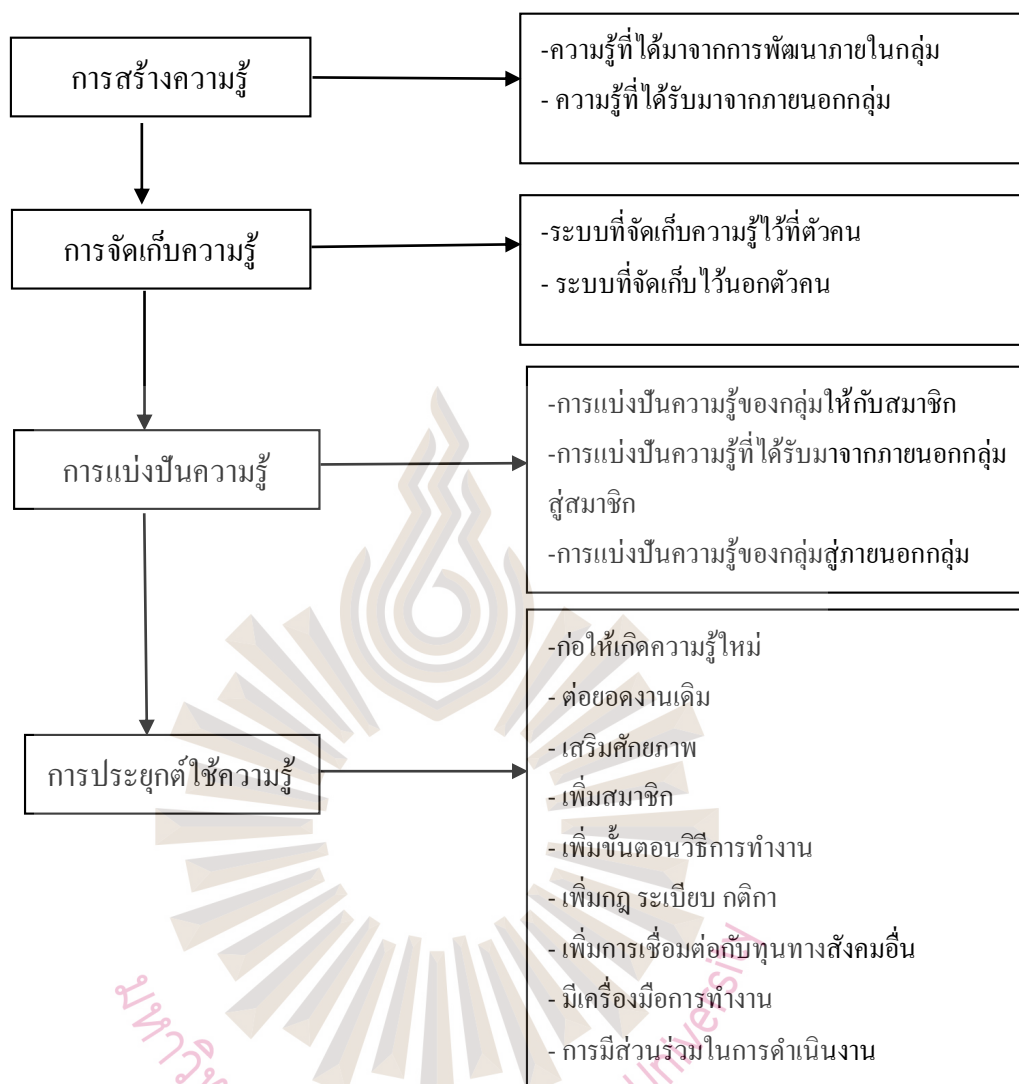
	โครงการกลุ่ม สุขภาพ พืชผัก ปลอดสาร อาหาร ปลอดภัย	โครงการ ส่งเสริมการ บริโภคผัก พื้นบ้าน และออก กำลังกาย	การแก้ไขปัญหา การขาดแคลน น้ำสะอาด และ การจัดการน้ำ เพื่อการอุปโภค บริโภค	หมู่บ้าน เศรษฐกิจ พอเพียง	หมู่บ้าน จัดการ สุขภาพ โครงการ ลดอัตรา การเกิดโรค ความดัน โลหิตสูง
แนวคิดการพัฒนานวัตกรรม					
เป็นการเปิดพื้นที่ทาง ปัญญาและพื้นที่ทาง สังคม	✓	✓	✓	✓	✓
เกิดจากการร่วมตัวร่วม คิดร่วมสร้างหรือ เกิดขึ้นในชีวิตจริงเพื่อ รับใช้คนในสังคม	✓	✓	✓	✓	✓
เกิดจิตสำนึกร่วมต่อ สาธารณะและเป็น ประโยชน์ต่อสังคม	✓	✓	✓	✓	✓
เกิดจิตสำนึกร่วมต่อ สาธารณะและเป็น ประโยชน์ต่อสังคม	✓	✓	✓	✓	✓
คุณลักษณะของนวัตกรรม					
งานใหม่	✓	✓	✓	✓	✓
ต่อยอดงานเดิม					
เสริมศักยภาพ	✓	✓	✓	✓	✓
เพิ่มสมาชิก	✓	✓	✓	✓	✓
เพิ่มขึ้นขั้นตอนวิธีการ ทำงาน	✓	✓	✓	✓	✓

ตารางที่ 4.1 ความสัมพันธ์ของนวัตกรรมกับแนวคิดการพัฒนาและคุณลักษณะของนวัตกรรม (ต่อ)

	โครงการคุ้ม สุขภาพ พืชผัก ปลอดภัย อาหาร ปลอดภัย	โครงการ ส่งเสริมการ บริโภคผัก พื้นบ้าน และออก กำลังกาย	การแก้ไขปัญหา การขาดแคลน น้ำสะอาด และ การจัดการน้ำ เพื่อการอุปโภค บริโภค	หมู่บ้าน เศรษฐกิจ พอเพียง	หมู่บ้าน จัดการ สุขภาพ โครงการ ลดอัตรา การเกิดโรค ความดัน โลหิตสูง
คุณลักษณะของนวัตกรรม					
เพิ่มกฎ ระเบียบ กติกา	✓	✓	✓	✓	✓
เพิ่มการเชื่อมต่อกับทุน ทางสังคมอื่น					
มีเครื่องมือการทำงาน	✓	✓	✓	✓	✓
การมีส่วนร่วมในการ ดำเนินงาน	✓	✓	✓	✓	✓
เพิ่มขั้นตอนวิธีการ ทำงาน	✓	✓	✓	✓	✓

ที่มา : ข้อมูลจากการพัฒนาทักษะวิชัยชุมชนตำบลน้ำเกีฮ่น, 2559

ดังนั้นกระบวนการการจัดการความรู้ของคนตำบลน้ำเกีฮ่น ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่ามี 4 ขั้นตอนที่สำคัญ ได้แก่ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ ซึ่งการสร้างความรู้ของคนตำบลโหล่งขอด มี 2 ลักษณะ คือ ความรู้ที่ได้มาจากการพัฒนาภายในกลุ่ม กับ ความรู้ที่ได้มาจากนอกกลุ่ม การจัดเก็บความรู้ มี 2 ระบบ ได้แก่ ระบบที่จัดเก็บความรู้ไว้ในตัวคน และระบบที่จัดเก็บไว้นอกตัวคน สำหรับการแบ่งปันความรู้ ได้แก่ การแบ่งปันความรู้ของกลุ่มให้แก่สมาชิก และการแบ่งปันความรู้จากภายนอกสู่สมาชิก ส่วนการประยุกต์ใช้ความรู้เป็นการนำความรู้มาทำให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆ ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ ต่อยอดงานเดิม เสริมศักยภาพ เพิ่มสมาชิก เพิ่มขั้นตอนวิธีการทำงาน เพิ่มกฎ ระเบียบ กติกา เพิ่มการเชื่อมต่อกับทุนทางสังคมอื่น มีเครื่องมือการทำงาน การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

รูปที่ 4.13 กระบวนการจัดการความรู้ของคนตำบลน้ำเกี๋น อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

ที่มา : ผู้วิจัย, 2563

การวิเคราะห์ศักยภาพการจัดการทุนทางสังคมของตำบลน้ำเกี๋น อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

ศักยภาพทุนทางสังคมของตำบลน้ำเกี๋น

ศักยภาพและทุนทางสังคมของตำบลน้ำเกี๋น ซึ่งเป็นชุมชนที่เกิดการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ ของทุนทางสังคมทุกระดับทั้งบุคคล คนเก่ง คนนำ คนสำคัญ กลุ่ม/แหล่งเรียนรู้/องค์กรชุมชน

หน่วยงาน/องค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชน การเชื่อมประสานแหล่งประโยชน์และทรัพยากรที่ปรากฏ
ในชุมชน เพื่อให้เกิดผลกระทบหรือเกิดประโยชน์ต่อประชาชนตำบลน้ำเกี๋น โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตำบลน้ำเกี๋น มีแกนนำทั้งที่เป็นตัวบุคคล เป็นคนเก่ง คนนำทำงาน แกนนำ ผู้นำ มีความ
เชี่ยวชาญ ที่ทำงานจนส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่

1) ด้านสุขภาพ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขเป็นผู้ทำงานร่วมกับผู้นำในตำบล ร่วมกัน
ตรวจวัดความดันให้กับผู้สูงอายุและผู้มีภาวะเสี่ยง และชั่งน้ำหนักเด็กแรกเกิดถึง 5 ปีว่าเด็กสมบูรณ์
เป็นไปตามเกณฑ์เด็กไทยและตรวจหาลูกน้ำยุงลายของประชาชนในหมู่บ้านซึ่งเป็นลักษณะการ
ช่วยเหลือประชาชนในการดูแลสุขภาพประชาชนในชุมชนในเบื้องต้น

2) ด้านสังคม มีผู้นำจากหลายภาคส่วนเข้ามาเป็นผู้นำทำงานในเรื่องต่างๆ ที่เรียกว่าแกน
42 ชุนศึก เป็นผู้นำท้องถิ่น ท้องถิ่น ส่วนราชการในพื้นที่ กลุ่มแกนนำ ร่วมกันทำงานด้านสังคมในทุก
มิติทั้งเรื่องการรักษาความสงบภายในหมู่บ้านด้วยกฎระเบียบของหมู่บ้านและเป็นผู้สานงาน
หน่วยงานภายนอกในการพัฒนาประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่างๆ ให้ประชาชนในหมู่บ้านรับรู้ อีกทั้ง
เป็นผู้ดูแลความสงบและไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของประชาชนในหมู่บ้านและเป็นผู้สนับสนุนในด้าน
ส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

3) ด้านเศรษฐกิจ มีแกนนำคนเก่งด้านอาชีพที่มีความรู้ทักษะความชำนาญของแต่ละ
แหล่งเรียนรู้ การทำเกษตรกรที่ทำเกษตรยั่งยืน การแปรรูปสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชนในเองเพื่อลด
รายจ่าย ในครอบครัว เป็นต้น

4) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีแกนนำที่สนใจด้านการอนุรักษ์
และการพัฒนาเทคโนโลยีด้านการเกษตรกรรม การทำการเกษตรปลอดสาร เกษตรผสมผสานและ
ไม่ใช้สารเคมีในพืช

ตำบลน้ำเกี๋น มีแหล่งเรียนรู้ที่มีวิธีการทำงานเพื่อจัดการกับปัญหาของชุมชน ดังนี้

1) ระบบบริหารจัดการท้องถิ่น ได้แก่ องค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตำบลน้ำเกี๋น
ผู้นำ 42 ชุนศึก กลุ่มรุ่นกลุ่มเสี้ยว

2) ระบบเกษตรเพื่อสุขภาพ ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

3) ระบบภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่ วัดโป่งคำ โรงเรียนบ้านน้ำเกียน ศูนย์
สมุนไพรมุข หมู่ 2 กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ชีววิถี

4) ระบบเศรษฐกิจชุมชนและการประกอบอาชีพ ได้แก่ ศูนย์สาธิตการตลาดบ้านน้ำเกียน
ใต้ บ้านน้ำเกียนเหนือ กลุ่มทอผ้าลายโบราณน้ำเกียนกลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มเลี้ยงหมู กลุ่มทำขนมกลุ่ม
ยางพารา กลุ่มจักสาน

5) ระบบการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลน้ำเกียน
กลุ่มผู้ใช้น้ำ

6) ระบบการเรียนรู้เพื่อเด็กและเยาวชน ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลน้ำเกียน

7) ระบบการดูแลสุขภาพชุมชน ได้แก่ กองทุนหลักประกันสุขภาพตำบลน้ำเกียน ชมรม
อาสาสมัครสาธารณสุข กลุ่มแม่บ้านสุขภาพ

8) ระบบองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชน ได้แก่ กลุ่มกองทุนกลางหมู่บ้านกองทุน
พัฒนาสตรีกองทุนธนาคารหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์หมู่ 2 กองทุนสงเคราะห์หมู่บ้าน หมู่ 2 กลุ่มออม
ทรัพย์ หมู่ 3 กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน หมู่ 3 กลุ่มกองทุน ก.ข.ค.จ. หมู่ 3 กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน หมู่ 4 กลุ่ม
กองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน (กขคจ.) หมู่ 4 กลุ่มออมทรัพย์หมู่ 5 กลุ่มกองทุนหมู่บ้านหมู่ 5
กลุ่มกองทุนสงเคราะห์หมู่บ้าน หมู่ 5 กลุ่มกองทุนพัฒนาสตรี

ศักยภาพของสถาบัน

ตำบลน้ำเกียน มีศักยภาพและทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง ประกอบกับใช้การบริหารจัดการ
แบบมีส่วนร่วมรูปแบบ “บวร+ส” (บ-บ้าน ผู้ลงมือ , ว-วัด รวมศรัทธา , ร-โรงเรียน ครู อาจารย์
ประสานความรู้ , ส-ส่วนราชการ ที่พร้อมประสานความร่วมมือเกิดการบูรณาการ) ที่ได้มีส่วนร่วม
คิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมพัฒนา ร่วมเรียนรู้ และร่วมรับผลประโยชน์ ปราบปรามเป็นบริบท
ของศักยภาพและทุนทางสังคม โดยมี องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกียน มีกระบวนการทำงานที่
เกิดจากรากฐานความต้องการของประชาชน เพื่อเป็นการสร้างความรักและสามัคคี การที่จะแก้ไข
ปัญหาของชุมชนได้นั้น ต้องมาจากความต้องการของประชาชนที่แท้จริง โดยอาศัยกระบวนการมี
ส่วนร่วมของประชาชน และการบูรณาการทำงานของทุกภาคส่วนในการพัฒนาร่วมกัน ของบ้าน
วัด โรงเรียน และภาคีสนับสนุน ในการดำเนินกิจกรรมชุมชนต่างๆ จะต้องผ่านเวทีชาวบ้านขอ
ประจักษ์กับสมาชิกชุมชนซึ่งหากเป็นข้อตกลงต่างๆ จะออกมาในรูปแบบของมาตรการชุมชนหรือ
กติกาชุมชนที่ได้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพิจารณาและหาข้อคิดกร่วมกัน เช่น

การห้ามเล่นการพนันในงานศพ การเลิกเหล้า เลิกบุหรี่ เป็นต้น โดยมีเงื่อนไขสำคัญ คือ กลุ่มผู้นำต้องเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนในการดำเนินกิจกรรม

ผลการดำเนินงานของการนำแนวทาง “บวรส” มาใช้ในการพัฒนาชุมชนส่งผลให้ปัญหาวิกฤติทั้งสามวิกฤติบรรเทาลงไป ในระดับที่ชุมชนสามารถควบคุมได้ ส่งผลให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมทั้งทรัพยากรชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ในขณะที่ผลทางด้านทุนทางสังคมที่สำคัญ คือ ชุมชนมีความสามัคคี มีองค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตบ้านวัด โรงเรียนส่วนราชการ/ภาคีวัฒนธรรมและการศึกษาเศรษฐกิจ ป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดสาธารณสุข ป่าชุมชนเวทีชาวบ้านการรื้อฟื้นประวัติศาสตร์และประเพณีชุมชน มีการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันสำคัญในการพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

ปัจจัยหนุนเสริมที่สำคัญ ซึ่งส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมภายใต้หลักการบวรส.ของน้ำเกียน คือ การที่ชุมชนมีเป้าหมายร่วมกันที่มีความต่อเนื่องและเป็นความต้องการร่วมของคนในชุมชนผ่านวิสัยทัศน์ชุมชน “กินอิ่ม นอนอุ่น ฝนดี”ซึ่งส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมในชุมชนมีทิศทางและเป้าหมายที่ชัดเจน

ศักยภาพและความพร้อมของบุคลากรในพื้นที่ตำบลน้ำเกียน การมีส่วนร่วมของชุมชนและการดำเนินงานบนพื้นฐานบริบทของสังคม

1) ศักยภาพและความพร้อมของบุคลากร ตำบลน้ำเกียน มีผู้นำทางความคิดและการเปลี่ยนแปลง ที่สามารถจุดประกายทางความคิด ปลูกจิตสำนึก และผนึกกำลังทุกกลุ่มแกนนำในชุมชน ตลอดจนกลไกภาครัฐ ที่พร้อมจะเข้ามาร่วมกันแก้ไขปัญหาได้

2) การมีส่วนร่วมของชุมชน การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกียนเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างมากในทุกกระบวนการดำเนินงาน มีการจัดตั้งคณะกรรมการที่ขึ้นมาเป็นตัวแทนของชุมชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ ไม่ว่าจะเป็นคณะกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดระดับตำบล คณะกรรมการป่าชุมชน หรือคณะกรรมการ 42 ชุมชน ที่เป็นแกนหลักในการดำเนินงานชุมชน หรือคณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงานด้านต่างๆ ในทุกขั้นตอน ซึ่งในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้โดยตรงในการจัด

เวทีประชาคมหรือเวทีชาวบ้าน และที่สำคัญชุมชนก็ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ จึงเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานเช่นเดียวกันที่สำคัญการมีส่วนร่วมของชุมชนมีลักษณะเป็นทีมหรือที่ชุมชนน้ำเกี๊ยน ใช้คำว่า “พระเอกแบบหมู่” จึงทำให้ทุกคนสามารถทำแทนกันได้หมดการมีส่วนร่วมของชุมชนน้ำเกี๊ยน ถือว่ามีความเข้มแข็งมากกระทั่งให้ความสำคัญกับการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกี๊ยน ซึ่งจะเป็นผู้กำหนดนโยบายและบริหารงานให้กับท้องถิ่น

3) การดำเนินงานบนพื้นฐานบริบทของสังคม การดำเนินงานบนพื้นฐานบริบทของสังคมน้ำเกี๊ยน ที่มีลักษณะเป็นชุมชนชนบท ยังมีการพึ่งพาอาศัยกันในลักษณะเครือญาติค่อนข้างสูง จึงมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติตัวของสมาชิกในชุมชน ยกตัวอย่างเช่น การร่วมกันใช้มาตรการสังคมเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำงาน การกำหนดคบทลงโทษ การป้องกันไม่ให้คนในชุมชนกระทำผิดในเรื่องยาเสพติด อาชญากรรม การตัดไม้ทำลายป่า และการพนัน ซึ่งทั้งหมดได้ใช้วิธีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและการขับเคลื่อนงานจากองค์ประกอบที่ได้กล่าวมาข้างต้น ถือเป็นภูมิคุ้มกันของชุมชนที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและพัฒนาสุขภาพชุมชนได้อย่างยั่งยืน

4) กลไกในการขับเคลื่อนงาน

4.1) เวทีชาวบ้าน สร้างการมีส่วนร่วม เป็นเวทีชาวบ้าน มหาข้อสรุป และออกกฎกติกามาตรการสังคม เพื่อแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน เน้นการสร้างการมีส่วนร่วม

4.2) มาตรการสังคมหรือกฎของชุมชน เป็นเสมือนกฎหมายที่ใช้ปกครองคนในชุมชน ชาวบ้านทุกคนได้มีส่วนร่วมในการร่างมาตรการของชุมชน ทุกคนจึงเคารพและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

4.3) กลุ่มองค์กร และกองทุนหลากหลาย เป็นวิธีการสร้างความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรมร่วมกัน การรวมกลุ่มเรียนรู้ร่วมรู้จากการทำงานและพัฒนาจนก่อเกิดความเข้มแข็ง

ตำบลน้ำเกี๊ยน มีเป้าหมายของการดำเนินงานสู่ วิสัยทัศน์ “กินอิ่ม นอนอุ่น ฝนดี” การมีเศรษฐกิจพอเพียงที่พึ่งตนเองได้ การมีสุขภาพดี และการมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินปลอดภัยจากยาเสพติดและหนี้สิน เป็นวิสัยทัศน์ที่ตำบลน้ำเกี๊ยนได้ตั้งเป้าหมายไว้ ซึ่งในห้วงของการแก้ไขปัญหาวิกฤตยาเสพติดชุมชน พบว่า ผู้ที่ผ่านการบำบัดแล้ว สวนใหญ่ไม่มีอาชีพทำ ไม่ได้รับการเยียวยาฟื้นฟูสมรรถภาพ ชุมชนจึงได้จัดตั้ง “นิคมฝึกอาชีพ” ขึ้น เพื่อให้ผู้ที่ผ่านกรบำบัดรักษาได้

ฝึกฝนอาชีพ มีรายได้ และสามารถฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายได้ จึงมีการจัดทำโรงงานทำอิฐ บล็อกและโรงงานผลิตน้ำดื่มขึ้น ต่อมาได้ขยายการจัดทำฟาร์มสาธิตการเกษตรแบบพอเพียงเช่น การเลี้ยงปลา หมู หุ้ม ไก่ เป็ด ผักสวนครัว ไม้ผล เป็นต้น นอกจากนี้จะเป็นศูนย์เรียนรู้ให้แก่ผู้ผ่านการบำบัดยาเสพติด บุหรี่ และสุราได้มาเรียนรู้และฝึกอาชีพแล้ว ยังเปิดโอกาสให้คนในชุมชนที่สนใจเข้ามาฝึกฝนตนเองอีกด้วย และจากกระแสการตื่นตัวเรื่องการบริโภคอาหารปลอดภัย ปลอดภัยอย่างกว้างขวาง มีแนวโน้มและการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ทำให้กระแสการทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรทางเลือก ซึ่งเป็นกระบวนการผลิตที่รักษาระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ และสอดคล้องกับหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งความปลอดภัยควบคู่กับความมั่นคงด้านอาหารทำให้กลุ่มเกษตรกรในตำบลบางส่วนหันมาทำการเกษตรแบบยั่งยืนขึ้นในตำบลน้ำเกียน คนในตำบลน้ำเกียน จึงมีเป้าหมายชุมชนพึ่งตนเองร่วมกัน โดยมีเป้าหมายในการดำเนินงานสู่วิสัยทัศน์ “กินอิ่ม นอนอุ่น ฝนดี” การมีเศรษฐกิจพอเพียงที่พึ่งตนเองได้ การมีสุขภาพที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปลอดภัยจากยาเสพติดและหนี้สิน โดยได้แสดงแผนภาพเป้าหมายของชุมชน ดังตารางแสดง (องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกียน, 2559)

รูปที่ 4.14 แสดงเป้าหมายชุมชนพึ่งตนเอง ตำบลน้ำเกี๋ยน อำเภอเพียง จังหวัดน่าน
ที่มา : ผู้วิจัย, 2562

ตารางที่ 4.2 การวิเคราะห์เปรียบเทียบบริบทการบริหารจัดการชุมชนด้วยทุนทางสังคม ตำบลโหล่ง
 ขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ และตำบลน้ำเกี๋นอำเภอภูเพียงจังหวัดน่าน

การบริหารจัดการชุมชน	ตำบลโหล่งขอด อ.พร้าว จ.เชียงใหม่	ตำบลน้ำเกี๋น อ.น้ำเกี๋น จ.น่าน
บริบทชุมชน	เป็นพื้นที่ที่มีภูเขาล้อมรอบ สภาพสังคมเป็นชุมชนชนบท ประกอบด้วย 9 หมู่บ้าน ความเป็นชุมชนจะรักษาความเป็นพื้นที่เมืองดั้งเดิมและคงอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่	ชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่ราบ สภาพสังคมเป็นสังคมกึ่งเมือง กึ่งชนบท ประกอบด้วย 5 หมู่บ้านความเป็นชุมชนเป็นชุมชนของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและเชิงสุขภาพ
ทุนมนุษย์	ท่านพระครูวรรณวิวัฒน์ ดร. เจ้าคณะตำบลโหล่งขอด ผู้นำตำบล นายทรงวุฒิ นิตภักดิ์ นายกอบต.โหล่งขอด กำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำทางศาสนา แกนนำกลุ่มต่างๆ โดยจะสร้างต้นแบบให้เกิดแบบอย่างที่ดี ประชาชนให้ความไว้วางใจบุคคลที่มีศักยภาพในการทำหน้าที่เป็นผู้นำ มีภาวะผู้นำ มีจิตสาธารณะ มีความซื่อสัตย์ จริงใจ	กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ครู พระ หมออนามัย นายก , รองนายก , เลขานุการ , สมาชิกสภาตำบล ทั้ง 5 หมู่บ้าน , ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ประชาชนให้ความไว้วางใจ ผู้นำที่มีศักยภาพสามารถทำงานขับเคลื่อนชุมชนร่วมกันได้ พุดจริง ทำจริง
ทุนสถาบัน	กลุ่ม 5 ภาคลักษณ์ของโหล่งขอด คือ คณะสงฆ์, ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน, อบต.โหล่งขอด, ชมรมผู้สูงอายุ, กลุ่มสตรีแม่บ้าน และหัวหน้าส่วนราชการได้แก่ สก.โหล่งขอด อุทยาน-แห่งชาติศรีลานนา อาสาสมัครสาธารณสุข โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านนาเม็ง, บ้านหลวง โรงเรียนบ้านหลวง โรงเรียนบ้านนาบุญโหล่งขอด และสภาเด็กและเยาวชน	สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และมาตรการทางสังคม “บวร+ส” (บ-บ้าน ผู้ลงมือ , ว-วัด รวมศรัทธา , ร-โรงเรียน ครู อาจารย์ประสานความรู้ , ส-ส่วนราชการ ที่พร้อมประสานความร่วมมือเกิดการบูรณาการ)

ตารางที่ 4.2 การวิเคราะห์เปรียบเทียบบริบทการบริหารจัดการชุมชนด้วยทุนทางสังคมตำบลโหล่ง
 ขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ และตำบล น้ำเกี่ยนอำเภอภูเพียงจังหวัดน่าน (ต่อ)

การบริหารจัดการชุมชน	ตำบลโหล่งขอด อ.พร้าว จ.เชียงใหม่	ตำบลน้ำเกี่ยน อ.น้ำเกี่ยน จ.น่าน
ทุนวัฒนธรรม ประเพณี	ประเพณี และพิธีกรรมความเชื่อในสังคมท้องถิ่นมีการบริหารจัดการโดยใช้ทุนระดับบุคคลและครอบครัว ทุนใช้เป็นแกนนำในการจัดการสถานะแวดล้อมของตำบลโหล่งขอด - อาคารแสดงของบ่าเก่า การบวชป่าชุมชน	ประเพณี ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น แบบล้านนา มีทุนทางวัฒนธรรมที่หลากหลายและสืบทอดกันมาแต่อดีต โดยมีกลุ่มต่างๆ ที่ทำหน้าที่ในการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์ชุมชน 200 ปีวิถีน้ำเกี่ยนการบวชป่าชุมชน
การวางแผน	แผนชุมชน แผนงานพัฒนาสามปี แผนปฏิบัติการศรีตานา โดยการขับเคลื่อนขององค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหลัก	ยุทธศาสตร์ชุมชน แผนแม่บทชุมชน และแผนปฏิบัติการหรือแผนชุมชน เพื่อบรรลุสู่เป้าหมาย “กินอ่อมนอนอุ่น ฟืนดี” โดยการขับเคลื่อนของแกนนำ 42 ชุมชนเป็นหลัก
การประสานงาน	ประสานงานและดำเนินงานระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด ร่วมกับกลุ่ม องค์กร ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ภาคประชาชน ในพื้นที่ โดยยึดหลักการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม โดยความร่วมมือของ 4 องค์กรหลักในพื้นที่ โดยมีระบบกลไกในการบริหารจัดการ	การขับเคลื่อนงานแบบประสานความร่วมมือ โดยมีหลักการดังนี้ 1.เวทีชาวบ้าน สร้างการมีส่วนร่วม เพื่อหาข้อสรุป และออกกฎกติกามาตรการสังคม เพื่อแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน 2. มาตรการสังคมหรือกฎของชุมชน เป็นเสมือนกฎหมายที่ใช้ปกครองคนในชุมชน 3. กลุ่มองค์กร และกองทุนหลากหลาย

ตารางที่ 4.2 การวิเคราะห์เปรียบเทียบบริบทการบริหารจัดการชุมชนด้วยทุนทางสังคมตำบลโหล่ง
 ขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ และตำบล น้ำเกี่ยนอำเภอภูเพียงจังหวัดน่าน (ต่อ)

การบริหารจัดการ ชุมชน	ตำบลโหล่งขอด อ.พร้าว จ.เชียงใหม่	ตำบลน้ำเกี่ยน อ.น้ำเกี่ยน จ.น่าน
เครือข่ายทางสังคม	เครือข่ายภายในชุมชนจะเป็นความสัมพันธ์ลักษณะกลุ่มญาติ กลุ่มเพื่อน และกลุ่มเพื่อนบ้าน ที่อยู่รวมกันในชุมชนภายในชุมชน ทำให้ความสัมพันธ์มีความใกล้ชิดและคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี สามารถช่วยเหลือซึ่งกัน เครือข่ายกับ องค์กรภาครัฐ หรือ ภาคเอกชนที่เข้ามาให้คำแนะนำการดำเนินงาน	เครือข่ายภายในชุมชนจะเป็นเครือข่ายทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชน ภายในชุมชน คือ กลุ่มญาติ กลุ่มเพื่อน และกลุ่มเพื่อนบ้าน เครือข่ายภายนอกชุมชน คือ ความสัมพันธ์กับเครือข่ายองค์กรชุมชน ในการดำเนิน กิจกรรมเดียวกัน มีทั้งภาคีเครือข่ายภาครัฐ และภาคเอกชน
ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม	เป็นปฏิสัมพันธ์ในลักษณะกลุ่มญาติ กลุ่มเพื่อน และกลุ่มเพื่อนบ้าน ที่อยู่รวมกันในชุมชน ส่วนปฏิสัมพันธ์ภายนอกชุมชน คือมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง ติดต่อ สื่อสาร กับ บุคคลภายนอกชุมชนเพื่อการดำเนิน กิจกรรม ประสานงานต่างๆ	เป็นปฏิสัมพันธ์ในลักษณะกลุ่มญาติ กลุ่มเพื่อน และกลุ่มเพื่อนบ้าน ที่อยู่รวมกันในชุมชน ส่วนปฏิสัมพันธ์ภายนอกชุมชน คือมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง ติดต่อ สื่อสาร กับ บุคคลภายนอกชุมชนเพื่อการดำเนิน กิจกรรม ประสานงานต่างๆ
การมีส่วนร่วม	มุ่งเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม ระหว่างภาคีเครือข่ายและภาคประชาชนในการขับเคลื่อนตำบลให้ เป็น “ตำบลน่าอยู่ ตำบลต้นแบบ” พัฒนาเครือข่ายเพื่อสร้างชุมชนที่สามารถจัดการตัวเองการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันตัดสินใจ เช่น การร่วมกันอนุรักษ์ป่า	การมีส่วนร่วมจัดการแบบมีส่วนร่วมรูปแบบ “บวร+ส” โดยแกนนำ 42 ชุม ศึก เป็น ผู้ขับเคลื่อน เช่น การก่อตั้งวิสาหกิจชุมชนชีววิถี

ตารางที่ 4.2 การวิเคราะห์เปรียบเทียบบริบทการบริหารจัดการชุมชนด้วยทุนทางสังคมตำบลโหล่ง
 ขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ และตำบล น้ำเกี่ยนอำเภอกู่เพียงจังหวัดน่าน (ต่อ)

การบริหารจัดการ ชุมชน	ตำบลโหล่งขอด อ.พร้าว จ.เชียงใหม่	ตำบลน้ำเกี่ยน อ.น้ำเกี่ยน จ.น่าน
การจัดการความรู้ - การสร้างความรู้	- ความรู้ที่ได้มาจากการพัฒนาภายใน กลุ่ม - ความรู้ที่ได้รับมาจากภายนอกกลุ่ม	- ความรู้ที่ได้มาจากการพัฒนาภายใน กลุ่ม - ความรู้ที่ได้รับมาจากภายนอกกลุ่ม
- การจัดเก็บความรู้	- ระบบที่จัดเก็บความรู้ไว้ที่ตัวคน - ระบบที่จัดเก็บไว้นอกตัวคน	- ระบบที่จัดเก็บความรู้ไว้ที่ตัวคน - ระบบที่จัดเก็บไว้นอกตัวคน
- การแบ่งปันความรู้	- การแบ่งปันความรู้ของกลุ่มให้กับ สมาชิก - การแบ่งปันความรู้ที่ได้รับมาจาก ภายนอกกลุ่มสู่สมาชิก	- การแบ่งปันความรู้ของกลุ่มให้กับ สมาชิก - การแบ่งปันความรู้ที่ได้รับมาจาก ภายนอกกลุ่มสู่สมาชิก - การแบ่งปันความรู้ของกลุ่มสู่ ภายนอกกลุ่ม
- การประยุกต์ใช้ ความรู้	การนำความรู้มาประยุกต์ใช้ให้เกิด นวัตกรรมใหม่ ให้เกิดจิตสำนึกใน การทำความดี	- ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ - ต่อยอดงานเดิม - เสริมศักยภาพ - เพิ่มสมาชิก - เพิ่มขึ้นตอนวิธีการทำงาน - เพิ่มกฎ ระเบียบ กติกา - เพิ่มการเชื่อมต่อกับทุนทางสังคม อื่น - มีเครื่องมือการทำงาน - การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

จากตารางวิเคราะห์เปรียบเทียบการบริหารจัดการชุมชนด้วยทุนทางสังคม ของตำบล โหล่งخอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ และ ตำบลน้ำเกีฮ่น อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน จะพบว่ามี ลักษณะของทุนทางสังคมที่แตกต่างในเรื่องของบริบทชุมชนและกระบวนการในการบริหารจัดการ ดังนี้

บริบทชุมชน ตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ โดยบริบทเป็นพื้นที่ที่มีภูเขา ล้อมรอบ สภาพสังคมเป็นชุมชนชนบท ประกอบด้วย 9 หมู่บ้าน ชุมชนยังคงรักษาความเป็นพื้นเมืองดั้งเดิมและคงอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งการคมนาคมจะห่างไกลจากตัวจังหวัด เรียกได้ว่าเป็นสภาพสังคมแบบชนบทเลยทีเดียว ซึ่งแตกต่างจากพื้นที่ ตำบลน้ำเกีฮ่น อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ที่ชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่ราบ สภาพสังคมเป็นสังคมกึ่งเมือง กึ่งชนบท และอยู่ไม่ห่างจากตัวจังหวัดมากนัก การคมนาคมหรือการเดินทางสะดวก มีสาธารณูปโภคที่พร้อมสำหรับประชาชน ประกอบด้วย 5 หมู่บ้าน ในความเป็นชุมชน เป็นชุมชนของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และเชิงสุขภาพ

ทุนมนุษย์ ในตำบลโหล่งขอด จะมีบุคคลที่ชาวบ้านให้ความไว้วางใจ และเคารพนับถือ และช่วยในการขับเคลื่อนชุมชน ได้แก่ ท่านพระครูธรรมวิวัฒน์ ดร. เจ้าคณะตำบลโหล่งขอด ซึ่งเป็นผู้นำทางด้านศาสนาในการประกอบพิธี อีกทั้ง ท่านยังเป็นผู้ขับเคลื่อนในเรื่องการอนุรักษ์ป่าในพื้นที่ ซึ่งในการดำเนินการถือว่าประสบความสำเร็จ เพราะชาวบ้านให้ความร่วมมือในการร่วมกันอนุรักษ์ป่าในพื้นที่เป็นอย่างดี ส่วนของผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ นายทรงวุฒิ นิตภักดิ์ นายกอบต. โหล่งขอด กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด ซึ่งเป็นผู้นำหลักอย่างเป็นทางการ ในการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชน ในด้านโครงสร้างพื้นฐาน การสร้างอาชีพ ความเป็นอยู่ และสนับสนุนในเรื่องงบประมาณในการดำเนินการในกรณีที่ชาวบ้านไม่มีศักยภาพในการดำเนินการด้วยชุมชนเอง ส่วนผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน แกนนำกลุ่มต่างๆ โดยจะสร้างต้นแบบให้เกิดแบบอย่างที่ดี ซึ่งประชาชนให้ความไว้วางใจบุคคลที่มีศักยภาพในการทำน้ำที่เป็นผู้นำ มีภาวะผู้นำ มีจิตสาธารณะ มีความซื่อสัตย์ จริงใจ โดยในส่วนของตำบลน้ำเกีฮ่น อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ผู้นำในการขับเคลื่อนชุมชน และเป็นแกนนำหลัก จะเป็นผู้นำแบบไม่เป็นทางการ หรือเรียกว่า พระเอกหมู่ ซึ่งในชุมชนเรียกว่า 42 ชุนศึก ซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มกัน โดยการพัฒนาและขับเคลื่อนของชุมชน ส่วนผู้นำที่เป็นทางการจะสนับสนุน และให้ความร่วมมือ ไม่ว่าจะเป็น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ครู พระ หมออนามัย นายก , รองนายก , เลขานุการ , สมาชิกสภาตำบล ทั้ง 5 หมู่บ้าน , ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการ

สนับสนุนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นประชาชนให้ความไว้วางใจ ผู้นำที่มีศักยภาพสามารถทำงานขับเคลื่อนชุมชนร่วมกันได้ พุดจริง ทำจริง

ทุนสถาบัน ตำบลโหล่งخอด มีทุนทางสถาบันที่เรียกว่า กลุ่ม 5 ภาคหลักของตำบลโหล่งขอด คือ คณะสงฆ์, ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน, องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด, ชมรมผู้สูงอายุ, กลุ่มสตรีแม่บ้าน และหัวหน้าส่วนราชการ ได้แก่ สถานีตำรวจภูธรโหล่งขอด อุทยาน-แห่งชาติศรีลานนา อาสาสมัครสาธารณสุข โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านนาเม็ง, บ้านหลวง โรงเรียนบ้านหลวง โรงเรียนบ้านนาบุญโหล่งขอด และสภาเด็กและเยาวชน เป็นสถาบันในการขับเคลื่อนและมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน ส่วนในพื้นที่ตำบลน้ำเกี๋น จะประกอบด้วยสถาบันหลักๆ คือ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และมาตรการทางสังคม โดยใช้แนวคิดการบริหารจัดการทุนสถาบันร่วมกัน คือ “บวร+ส” (บ-บ้าน ผู้ลงมือ, ว-วัด รวมศรัทธา, ร-โรงเรียน ครูอาจารย์ประสานความรู้, ส-ส่วนราชการ ที่พร้อมประสานความร่วมมือเกิดการบูรณาการ) ซึ่งเป็นสถาบันหลักในการขับเคลื่อนและพัฒนา โดยอาศัยทุนมนุษย์จาก 42 ชุมชนในการดำเนินการ

ทุนวัฒนธรรมประเพณี ตำบลโหล่งขอด มีประเพณีและพิธีกรรมความเชื่อในสังคมท้องถิ่น และยังคงอนุรักษ์ และรักษาวัฒนธรรมประเพณีนั้นไว้ เช่น การมีอาคารแสดงของป่าเก่า มีพิธีการบวชป่าชุมชนซึ่งอิงมาจากความเชื่อของประชาชนในพื้นที่ ที่ว่า หากป่าใดๆ ได้ทำการบวชแล้ว หากมีใครเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า ก็จะมีอันเป็นไป ส่วนในตำบลน้ำเกี๋น มีประเพณี ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบล้านนา มีทุนทางวัฒนธรรมที่หลากหลายและสืบทอดกันมาแต่อดีต โดยมีกลุ่มต่างๆ ที่ทำหน้าที่ในการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น มีพิพิธภัณฑ์ชุมชน 200 ปีวิถีน้ำเกี๋น มีการนำความเชื่อเรื่องผีเจ้าป่าเจ้าเขา เข้ามาร่วมอนุรักษ์ในการบวชป่าชุมชน

การวางแผน ตำบลโหล่งขอด จะมีการวางแผนการพัฒนาโดยใช้แผนชุมชนแผนงานพัฒนาสามปี ขององค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด อีกทั้งมีแผนที่ชุมชนได้ร่วมกันจัดทำขึ้นเพื่อเป็นข้อตกลงของชุมชนในเรื่องการอนุรักษ์ป่า คือ แผนปฏิบัติการศรีลานนา โดยการขับเคลื่อนการวางแผนมืองค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด เป็นหลัก ส่วนในพื้นที่ตำบลน้ำเกี๋น ได้ยึดแผนยุทธศาสตร์ชุมชน แผนแม่บทชุมชนและแผนปฏิบัติการหรือแผนชุมชน โดยที่ชุมชนเข้าร่วมประชาคมและวางแผนร่วมกัน เพื่อบรรลุสู่เป้าหมาย “กินอิ่มนอนอุ่นสันดีโดยการขับเคลื่อนของแกนนำ 42 ชุมชนเป็นหลัก ซึ่งไม่ว่าการเมืองในระดับประเทศ หรือการเมืองระดับท้องถิ่นจะเปลี่ยนแปลงอย่างไร แต่แผนของตำบลน้ำเกี๋นก็ยังยึดและเดินตามแนวทางการพัฒนาตามแผนที่วางไว้

การประสานงาน ตำบลโหล่งซอด มีการประสานงานและการดำเนินงานระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งซอด ร่วมกับกลุ่ม องค์กร ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ภาคประชาชน ในพื้นที่ โดยยึดหลักการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม โดยความร่วมมือของ 5 ภาคีเครือข่าย ส่วนในพื้นที่ตำบลน้ำเกี๋น มีระบบกลไกในการบริหารจัดการ การขับเคลื่อนงานแบบประสานความร่วมมือ โดยมีหลักการดังนี้ คือการมีเวทีชาวบ้าน สร้างการมีส่วนร่วม เพื่อหาข้อสรุป และออกกฎกติกามาตรการสังคม เพื่อแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน ออกมาตรการสังคมหรือกฎของชุมชน เป็นเสมือนกฎหมายที่ใช้ปกครองคนในชุมชน และมีการรวมกลุ่มองค์กร และกองทุนหลากหลาย เพื่อแก้ปัญหาให้กับประชาชนในพื้นที่

กระบวนการชุมชนเข้มแข็ง จุดสำคัญของการดำเนินการให้ชุมชนเข้มแข็งได้นั้น คือ

1) เครือข่ายทางสังคม ของพื้นที่ตำบลโหล่งซอด และตำบลน้ำเกี๋น มีลักษณะชุมชนแบบเครือญาติ เพื่อน องค์กรชุมชนในชุมชน ที่มีการติดต่อสื่อสารกัน มีทั้งเครือข่ายทางสังคมภายในชุมชนและเครือข่ายภายนอกชุมชน ทำให้ความสัมพันธ์ที่มีความใกล้ชิดและคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้

2) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การมีปฏิสัมพันธ์ที่จะทำให้การดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดผลตามจุดมุ่งหมายของชุมชนนั้น ตำบลโหล่งซอด และตำบลน้ำเกี๋น นั้น มีทั้งปฏิสัมพันธ์ทางสังคมภายในชุมชนและเครือข่ายภายนอกชุมชน ซึ่งเครือข่ายภายในชุมชนจะเป็นปฏิสัมพันธ์ในลักษณะกลุ่มญาติ กลุ่มเพื่อน และกลุ่มเพื่อนบ้าน ที่อยู่รวมกันภายในชุมชน ส่วนปฏิสัมพันธ์ภายนอกชุมชน คือมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง ติดต่อ สื่อสาร กับบุคคลภายนอกชุมชน

การมีส่วนร่วม ตำบลโหล่งซอด มุ่งเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาคีเครือข่ายและภาคประชาชนในการขับเคลื่อนตำบลให้เป็น “ตำบลนำอยู่ ตำบลต้นแบบ” พัฒนาเครือข่ายเพื่อสร้างชุมชนที่สามารถจัดการตัวเองการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันตัดสินใจ เช่น การร่วมกันอนุรักษ์ป่า

การมีส่วนร่วมจัดการแบบมีส่วนร่วมรูปแบบ “บวร+ส” ส่วนตำบลน้ำเกี๋น โดยแกนนำ 42 ชุนศึก เป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการมีส่วนร่วม โดยการศึกษาปัญหา ร่วมกันคิดหาแนวทางในการแก้ปัญหา ร่วมทำให้เกิดเห็นผลเป็นรูปธรรม และร่วมตัดสินใจการดำเนินงานในกลุ่ม เช่น การก่อตั้งวิสาหกิจชุมชนชีววิถี

การจัดการความรู้ ตำบลโหล่งซอด มีการจัดการความรู้ ดังนี้

1) การสร้างความรู้ โดยความรู้ที่ได้มาจากการพัฒนาภายในกลุ่ม ภายนอกกลุ่ม เช่นเดียวกับการสร้างความรู้ของตำบลน้ำเกีฮัน คือ เป็นความรู้ที่ได้มาจากการพัฒนาภายในกลุ่ม และเป็นความรู้ที่ได้รับมาจากภายนอกกลุ่ม

2) การจัดเก็บความรู้ ตำบลโหล่งซอด มีการจัดเก็บความรู้ที่เป็นระบบที่จัดเก็บความรู้ไว้ที่ตัวคน และระบบที่จัดเก็บไว้ นอกตัวคน เช่นเดียวกับการจัดเก็บความรู้ของตำบลน้ำเกีฮัน คือ เป็นระบบที่จัดเก็บความรู้ไว้ที่ตัวคน และระบบที่จัดเก็บไว้ นอกตัวคน

3) การแบ่งปันความรู้ ตำบลโหล่งซอด มีการแบ่งปันความรู้ของกลุ่มให้กับสมาชิก และการแบ่งปันความรู้ที่ได้รับมาจากภายนอกกลุ่มสู่สมาชิก ซึ่งในส่วนของตำบลน้ำเกีฮัน ได้มีการแบ่งปันความรู้ของกลุ่มให้กับสมาชิก การแบ่งปันความรู้ที่ได้รับมาจากภายนอกกลุ่มสู่สมาชิก และการแบ่งปันความรู้ของกลุ่มสู่ภายนอกกลุ่ม เช่น การศึกษาดูงาน ต้อนรับคณะศึกษาดูงาน

4) การประยุกต์ใช้ความรู้ ตำบลโหล่งซอด มีการนำความรู้มาประยุกต์ใช้ให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ให้เกิดจิตสำนึกในการทำความดี ส่วนของตำบลน้ำเกีฮัน มีการประยุกต์ใช้ความรู้ โดยก่อให้เกิดความรู้ใหม่ ต่อยอดงานเดิม เสริมศักยภาพ เพิ่มสมาชิก เพิ่มขึ้นตอนวิธีการทำงาน เพิ่มกฎระเบียบ กติกา เพิ่มการเชื่อมต่อกับทุนทางสังคมอื่น มีเครื่องมือการทำงาน และการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

4.3 กลยุทธ์ในการบริหารจัดการทุนทางสังคม โดยผ่านการมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง

ในการบริหารจัดการทุนทางสังคม โดยผ่านการมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดรูปแบบชุมชนพึ่งตนเองนั้น ผู้วิจัยได้จำลองภาพพีระมิดสังคมไทยกับชุมชนท้องถิ่น โดยมีความสัมพันธ์ที่ว่า ผู้นำจะอยู่จุดสูงสุด โดยที่รากฐานของการขับเคลื่อนอยู่ที่ประชาชน หรือ พลเมือง โดยนำทุนที่มีในท้องถิ่นมาขับเคลื่อนให้เกิดความเข้มแข็ง มีการกำหนดบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน และมีการนำนโยบายและยุทธศาสตร์มาดำเนินการ โดยอาศัยกลุ่มผู้นำที่อยู่จุดยอดในการพัฒนา ดังรูปแสดง

รูปที่ 4.15 พีระมิดสังคมไทยกับชุมชนท้องถิ่น

ที่มา : ผู้วิจัย, 2563

ในมุมมองของผู้วิจัย พบว่า การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเป็นการมุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้นในแต่ละชุมชน โดยให้เกิดการพัฒนาในทุกๆด้านไปพร้อมกัน ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครองและระบบโครงสร้างพื้นฐานให้เกิดขึ้น ซึ่งการพัฒนาชุมชนนั้นมีกระบวนการขั้นตอนในการดำเนินการทั้งนี้ การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นตั้งอยู่บนพื้นฐานของบริบทของแต่ละชุมชนที่มีความแตกต่างกัน เช่น สภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ จึงส่งผลให้การพัฒนามีความแตกต่างกันในแต่ละชุมชนท้องถิ่น ในการที่เราจะพัฒนาชุมชนให้ประสบความสำเร็จได้นั้น จะต้องทำให้ชุมชนนั้นเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืน จะต้องพัฒนาจากระดับรากฐาน เพื่อความมั่นคงและในการพัฒนาชุมชนเพื่อที่จะให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืนได้นั้น เราจำเป็นต้องพัฒนาชุมชนโดยอาศัยสินทรัพย์ชุมชน หรือ “ทุน” เป็นฐาน โดยเริ่มจากการมองว่า มนุษย์ทุกคนมีพรสวรรค์อยู่ในตัวไม่อย่างใดอย่างหนึ่งและมีคุณค่าต่อผู้อื่นด้วย ในชุมชนที่เข้มแข็งมีความตระหนักถึงคุณค่าของศักยภาพเหล่านั้น จะสามารถนำศักยภาพและคุณค่าของสิ่งนั้นนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม ในขณะที่ชุมชนอ่อนแอไม่ตระหนักว่าคนในชุมชนมีคุณค่า จึงสูญเสียโอกาสอย่างมหาศาล ดังนั้นความเข้มแข็งของชุมชนจะเกิดขึ้นได้ถ้ามีผู้คนจำนวนมากในชุมชนที่ช่วยกันขับเคลื่อน ใช้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ใช้การจัดการความรู้ที่

มีอยู่ และใช้ความเป็นพลเมืองมาช่วยในการแปลงทุนทางสังคมที่มีอยู่ ทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นของตนเอง

การพัฒนาชุมชนที่อาศัยสินทรัพย์หรือทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น เป็นรากฐานเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอย่างยั่งยืนและมีความหมาย โดยมาจากภายในชุมชนท้องถิ่นเอง เสมอ ผู้เชี่ยวชาญและรู้บริบทของพื้นที่ก็มีใช้ใครที่ไหน หากแต่เป็น พลเมือง ภายในท้องถิ่นนั้น ร่วมกันจุดประกายขึ้นมา โดยเน้นที่พลังความคิดและความสามารถของชุมชนท้องถิ่น เพราะทุกคนต่างมีความสามารถและพรสวรรค์ และใช้ความสามารถที่มีอย่างมีคุณค่า แล้วสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างความสามารถของแต่ละคน สมาคม องค์กรและเครือข่าย เปลี่ยนความคิด แนวทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจากแบบดั้งเดิมที่คิดและทำจากบนลงล่าง ริเริ่มจากภายนอกสู่ภายใน ใช้ความอ่อนแอเป็นฐานคิดว่า คนในใช้การไม่ได้ต้องพึ่งภายนอก ให้เปลี่ยนแนวทางการพัฒนา โดยคิดและทำจากล่างสู่บน ใช้ความเข้มแข็งเป็นฐาน คิดว่าคนในชุมชน มีสติปัญญาความสามารถสร้างความสำเร็จโดยสมาชิกในชุมชนท้องถิ่นขับเคลื่อน ต้องเริ่มจากฐาน คือ พลเมืองท้องถิ่น และร่วมกันนำ สินทรัพย์ชุมชนหรือ "ทุน" ชุมพลังชุมชนต้องมองอย่างจริงจังว่าคืออะไร อยู่ที่ไหน สำคัญอย่างไร มีเท่าไร จะเอามาใช้อย่างไร เพราะในชุมชนจะมีทุนชุมชน ซึ่งก็จะมีต้นทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ทุนสิ่งปลูกสร้าง ทุนด้านการเมือง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เรียกรวมกันเป็นทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น จะมีอยู่ในทุกชุมชนขึ้นอยู่กับว่าชุมชนนั้นๆ จะมองเห็นและค้นหาออกมาอย่างน้อยแค่ไหน ซึ่งหากแต่การพัฒนาที่เกิดขึ้นเป็นการพัฒนาที่มองข้าม ทุนชุมชนท้องถิ่น จึงส่งผลให้เกิดปัญหาอันเนื่องจากมองข้ามหรือค้นหาทุนที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นสนใจเพียงปัจจัยภายนอก ละเลยศักยภาพชุมชนส่งผลในการดำเนินการพัฒนา

ในทางตรงกันข้าม หากมองภาพที่ประชาชน หรือพลเมืองเป็นฐานรากที่มีความสำคัญเพียงน้อยนิด ก็จะทำให้รากฐานนั้นไม่มั่นคงแข็งแรง โดยมีกลุ่มนักการเมืองหรือกลุ่มผลประโยชน์เป็นกลุ่มใหญ่ในการบริหารประเทศ ดังภาพแสดง

รูปที่ 4.16 พิระมิด คว่า สังคมไทยกับชุมชนท้องถิ่น
ที่มา : ผู้วิจัย, 2563

จากพิระมิด สะท้อนถึงการบริหารจัดการที่ศูนย์รวมอำนาจที่กลุ่มชนชั้นนำที่เป็นคนกลุ่มน้อยที่อยู่บนยอดสุดของพิระมิด เป็นกลุ่มผู้มีอำนาจบริหารจัดการในสังคม ชาติ รัฐ ส่วนประชาชนหรือพลเมือง เป็นคนส่วนใหญ่ที่เป็นคนชนชั้นกลางซึ่งอยู่ในส่วนกลางหรือ ชนชั้นล่างซึ่งอยู่ในส่วนของฐานล่างของพิระมิด ซึ่งรับคำสั่งและอยู่ภายใต้อำนาจของชนชั้นนำ ผ่านการกำหนดนโยบายตามแบบชนชั้นนำ โดยมิได้สะท้อนถึงความต้องการ คุณค่าหรือความพอใจของประชาชน เนื่องจากประชาชนไม่มีส่วนร่วม ในการกำหนดนโยบาย ดังที่เป็นจากภาพ พิระมิดคว่า ดังนั้นควรที่จะกำหนดรูปแบบของแนวทาง ในการขับเคลื่อนทุนทางสังคมของชุมชนให้สอดคล้องกับบริบททาง เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองดังต่อไปนี้

แนวทางนำทุนทางสังคมของท้องถิ่นมาสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนนำอัตลักษณ์ของชุมชน ทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ของท้องถิ่น ความหลากหลายทางทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมาเสริมสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนและเสริมสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน

โดยใช้กลยุทธ์ 1 บูรณาการความร่วมมืออนุรักษ์สืบสานประเพณี วิถีวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น สร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชน โดยการอนุรักษ์ สืบสาน ประเพณี วิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น เช่น ภาษาถิ่น ประเพณีพื้นบ้าน อาหารพื้นถิ่น และภูมิปัญญาของท้องถิ่น ร่วมทั้งรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้คนภายนอกรับรู้ ส่งเสริมให้มีครูภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้าน ถ่ายทอดองค์ความรู้ แก่เด็ก เยาวชน และร่วมกับ โรงเรียน ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมร่วมส่งเสริมสืบสานประเพณี วัฒนธรรมไทยอันดีงาม แก่เด็กและเยาวชน โดยร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

กลยุทธ์ที่ 2 นำอัตลักษณ์ ทูทางสังคม และความหลากหลายของบริบท สินค้าและบริการ มาสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้แก่คนในชุมชน แนวทางการดำเนินงานของ วัด/ศาสนสถาน จัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านของชุมชนภายในวัดหรือชุมชน ส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้าน /ครูภูมิปัญญา ร่วมส่งเสริมผลิตสินค้าและพัฒนาต่อยอดสินค้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่ชาวบ้านในชุมชน เช่น การแปรรูปผ้าขาวม้าเป็นเสื้อหรือของใช้ จัดตลาดนัดภูมิปัญญาในสถานศึกษาชุมชน จัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่น : เรียนรู้วิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น ค้นหาอัตลักษณ์ชุมชน ทูทางสังคมของชุมชน ในการขับเคลื่อนชุมชน ใช้ความเป็นอัตลักษณ์มาพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน โดยขอเสนอแนวทางและขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

แนวทางขั้นตอนการดำเนินงาน

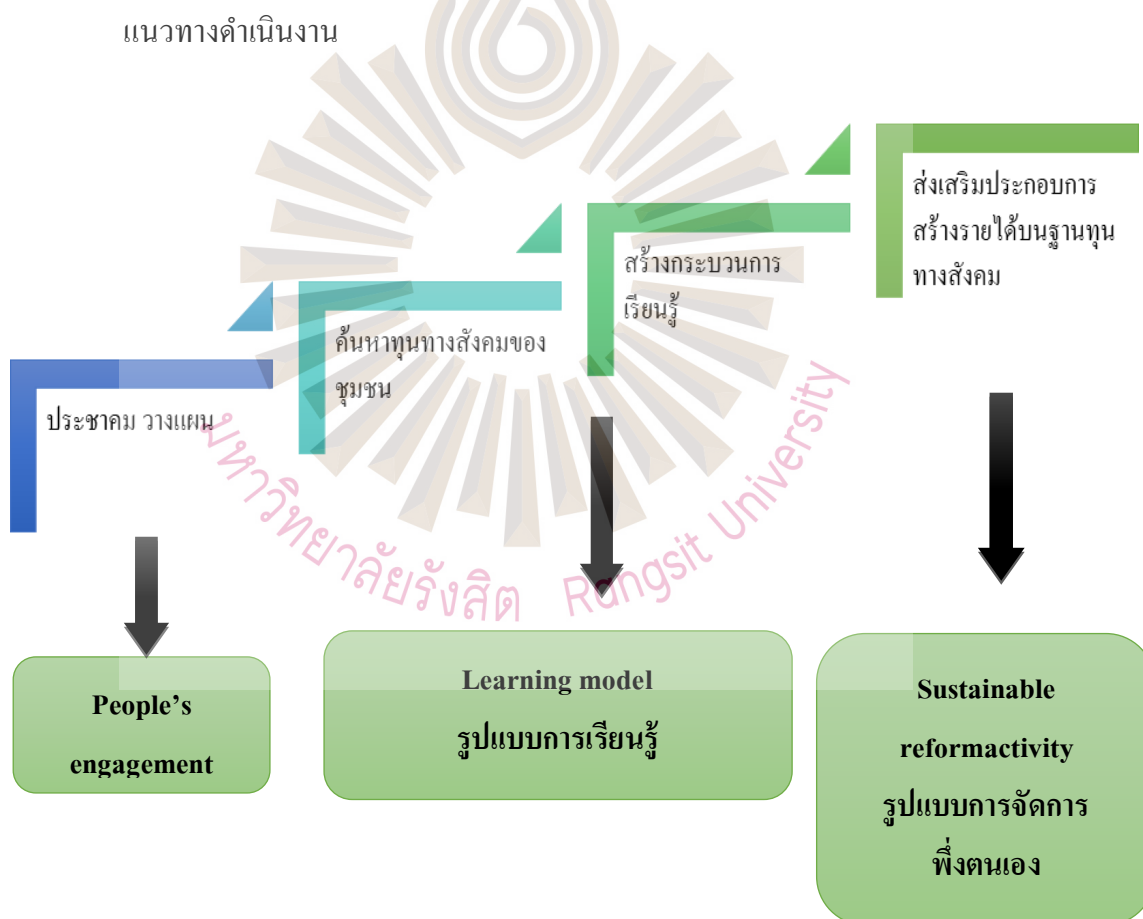
1) การแสวงหาจุดร่วมค้นหาอัตลักษณ์ของชุมชน ค้นหาอัตลักษณ์ชุมชน ทูทางสังคมของชุมชน โดยแกนนำชุมชนประกอบด้วย ผู้นำทางศาสนา ผู้บริหารสถานศึกษา บุคลากรจากองค์กร /หน่วยงาน ในชุมชน และจิตอาสา ร่วมกันประชุมหารือกับชาวบ้านในชุมชน ค้นหาและกำหนดจุดร่วมในการขับเคลื่อนชุมชน “ส่งเสริมการประสานความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ทุกฝ่าย และนำอัตลักษณ์มาสร้างพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน” ดำรงชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมที่ดีงาม

2) การร่วมคิด ร่วมทำ “แกนนำชุมชน” ชาวบ้านในชุมชน ร่วมกับ ส่วนราชการในพื้นที่ จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ เวทีประชาคม เพื่อระดมความคิด ร่วมกันวางแผนงาน กำหนดขั้นตอนและวิธีการขับเคลื่อน โดยจัดทำแผนงาน /โครงการ กำหนดกิจกรรม เวลา สถานที่ และวิธีการ

ดำเนินงาน กำหนดปัจจัย แห่งความสำเร็จ การสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ และกำหนดวิธีการ ตรวจสอบติดตามผลการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามแผนงาน/โครงการฯ

3) การแสวงหาเครือข่าย ชุมชนต้องประสานความร่วมมือภาคีเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ทั้งในและนอกพื้นที่ ร่วมสนับสนุนการดำเนินงานทั้งด้านความรู้ ทางวิชาการ บุคลากร สถานที่ วัสดุ/อุปกรณ์และงบประมาณ

4) แต่งตั้งคณะทำงานและกำหนดบทบาท และภารกิจ เพื่อให้การขับเคลื่อนชุมชนพลัง ของทุนทางสังคม ทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

รูปที่ 4.17 แนวทางการดำเนินงาน

ที่มา : ผู้วิจัย, 2563

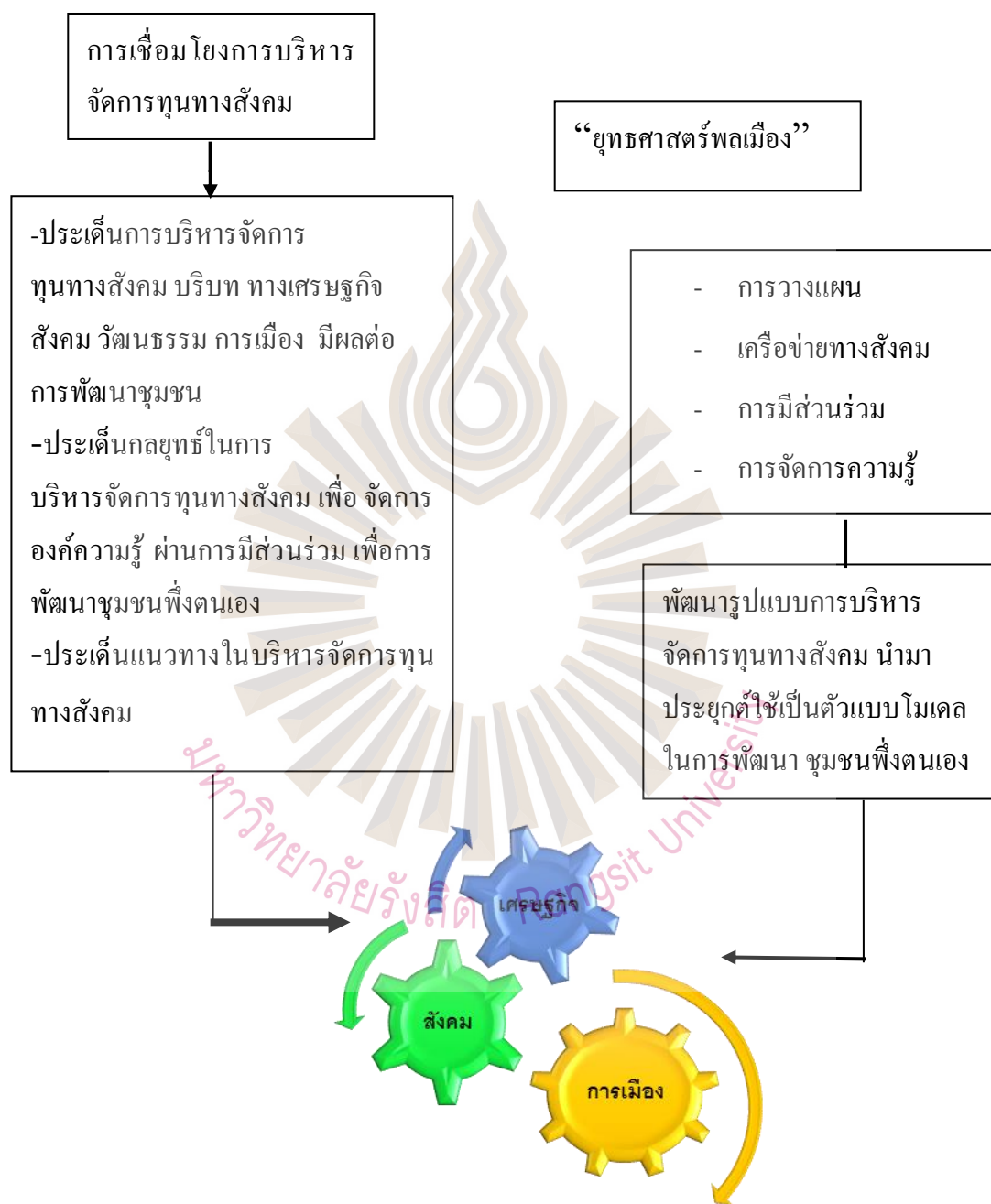
การค้นหาทิศทางสังคมของแต่ละชุมชน สิ่งใดจะอยู่ตรงไหนและอยู่กันอย่างไ เป็นเรื่องที่สำคัญมากขึ้นทุกขณะ ในสังคมที่มีความสลับซับซ้อน พิจารณากัน โดยเฉพาะในความสัมพันธ์ระหว่างตัวบุคคล ใครจะสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับอย่างไรในสังคม เป็นเรื่องที่สังคมมนุษย์พยายามในการหารูปแบบที่แน่นอนตายตัว ดังจะเห็นได้จากความเป็นรูปธรรมในเชิงของรูปแบบในการจัดการองค์การต่างๆ ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีความพยายามที่จะใช้นามธรรมในเชิงของอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อในด้านต่างๆ ที่จะจัดรูปแบบความสัมพันธ์ในทางสังคม ในความเป็นจริงแล้วความสัมพันธ์ในบุคคลต่างๆ ในสังคมมีจุดเกาะเกี่ยวสัมพันธ์กัน โดยสายใยของสังคมที่หลากหลาย อาทิเช่น ความเป็นเครือญาติกัน ความเป็นเพื่อนกัน ไปจนกระทั่งการมีบุญคุณต่อกัน สายความสัมพันธ์มีประสิทธิภาพในการเชื่อมโยงให้เป็นสังคมที่แตกต่างกันด้วย

ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ของรัฐสมัยใหม่ กฎหมายของรัฐ เข้ามามีบทบาทค่อนข้างมาก โดยกฎหมายใช้ “สิทธิ” และ “หน้าที่” เป็นสิ่งที่ใช้ในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งต่างๆ และในแง่ของการพิจารณาถึงคำว่า “สิทธิ” ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันของสังคมไทยมีกระบวนการให้ความหมายผ่านการกระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมักจะต่อยอดกระบวนการในการให้ความหมายเดียว ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อรัฐและกลุ่มคนเฉพาะกลุ่มเท่านั้น กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม อาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงสิทธิหน้าที่ในทางกฎหมาย และในทางกลับกันการเปลี่ยนแปลงของสิทธิและหน้าที่ทางกฎหมายก็สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางสังคมและวัฒนธรรมได้ ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ บนระหว่างสองเงื่อนไขนี้อาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในสังคม ควรที่จะเลือกเงื่อนไขใด และการจะหยิบเงื่อนไขใดขึ้นมาใช้ใน ที่มีความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจสภาพของสังคมวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและแนวโน้มในอนาคต

การเชื่อมต่อองค์ประกอบเพื่อสร้างกลไกขับเคลื่อน

- 1) ข้อมูล ทำความเข้าใจพื้นที่ลักษณะ ปัญหา การพัฒนาในพื้นที่ภาพรวม การแก้ไข ปัญหาที่แตกต่างกันของแต่ละพื้นที่
- 2) กลยุทธ์ ความร่วมมือเชิงพื้นที่
- 3) กระบวนการ การจัดการเรียนรู้/การจัดการความสัมพันธ์
- 4) เป้าหมายของการจัดการ การส่งเสริมความเข้มแข็งของภาคชุมชน/ประชาสังคม/ท้องถิ่น/และภาควิชาการในพื้นที่ รวมถึงการเสริมสร้างความร่วมมือในการพัฒนาพื้นที่ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ และภาคชุมชนประชาสังคม

5) มุ่งพัฒนาการบริหารจัดการในพื้นที่จังหวัด โดยใช้ข้อมูลความรู้ และเชื่อมโยง ภายใต้อการบริหารจัดการของพื้นที่

รูปที่ 4.18 การขับเคลื่อนการบริหารจัดการในพื้นที่

ที่มา : ผู้วิจัย, 2563

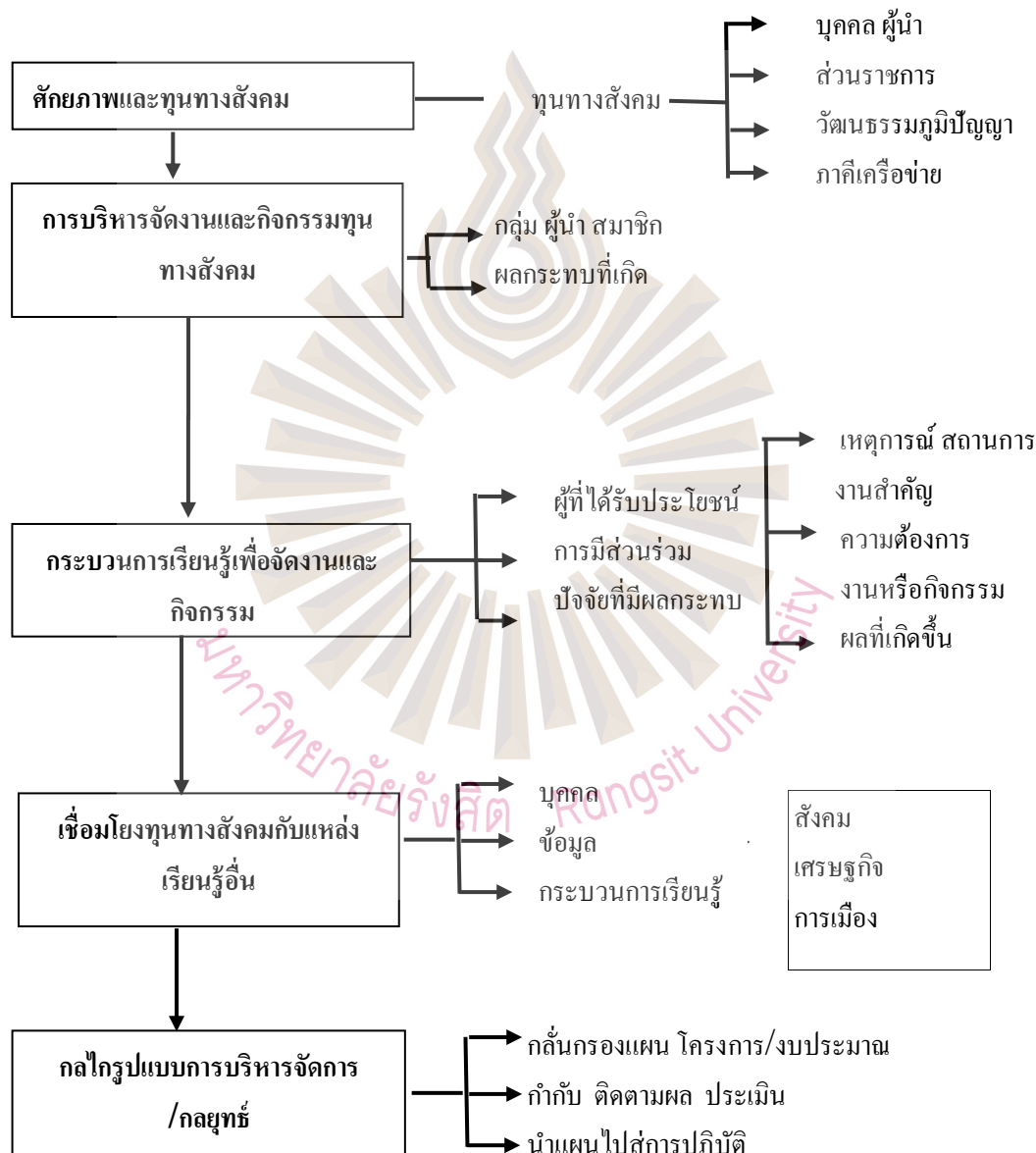
4.4 ปัจจัยความสำเร็จหลักในการบริหารจัดการทุนทางสังคม

จากบริบทที่นำเสนอความเป็นไปและการเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่น ที่มีความต้องการพัฒนา เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐาน ความต้องการของกลุ่มคนในท้องถิ่น “ความรักถิ่นฐานบ้านเกิด” อยากจะสร้างบ้านแปงเมืองนำพาความเข้มแข็ง ความเจริญให้กับท้องถิ่นนับวันเริ่มจะมีบทบาทมากขึ้น แต่ความต้องการเหล่านี้หาได้แสดงออกทางการปฏิรูปการปกครองท้องถิ่น หรือรอให้ทางราชการสั่งการมาแต่เพียงอย่างเดียว ตรงกันข้ามชาวบ้านและกลุ่มผู้นำ ร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นโดยอาศัยกลุ่มคนที่มีความรู้รู้สึกว่า “ตนเองเป็นเจ้าของท้องถิ่นและมีส่วนร่วมในการพัฒนา การปกครองหรือดูแลท้องถิ่นให้มากขึ้น” อาศัยกำลังปัญญา ความรู้ ความสามารถและทรัพยากรที่เป็นทุนทางสังคมของท้องถิ่นที่มีอยู่ นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ฝึกให้ประชาชนเป็น “พลเมือง” ผู้ที่มีศักดิ์ศรี ผู้ที่มีความรักและหวงแหนสิทธิทางการเมือง รักถิ่นฐานบ้านเกิด มีอิสระจากภาระหรือหนี้สินทางสังคม มีจิตสำนึกชุมชน (Communal Spirit) ซึ่งไม่เพียงแต่ทำให้ประชาชนท้องถิ่นนั้นเรียกร้องถึงความเจริญก้าวหน้ามาสู่ท้องถิ่นและชุมชนเท่านั้น หากยังเรียกร้องและต้องการให้ชุมชนมีความเข้มแข็งอีกด้วย ซึ่งผู้ที่ได้รับการตอบสนองก็คือ บุคคลที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่น และมีจิตสำนึกรักและหวงแหนท้องถิ่นเอง

หากสรุปรวมนั้น เริ่มตั้งแต่พื้นฐานบริบททางด้านสังคมในชุมชนนั้น ๆ ก็คือ ทุนทางมนุษย์ ที่เกิดภาวะผู้นำ ภาวะของความสำนึก เสียสละ เพื่อบ้านเมือง ทุนสถาบัน ซึ่งสถาบันครอบครัวที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด สถาบันชุมชนที่มีความภาคภูมิใจมีความตระหนักและรักในความเป็นชุมชนก็จะเป็นการเริ่มต้นให้กับคนรุ่นใหม่ที่จะมีจิตสำนึกในความเป็นชุมชนของตนเองมากขึ้น หน่วยงานภาครัฐที่ควรส่งเสริมสนับสนุน ให้คำแนะนำ และทุนประเพณี วัฒนธรรม ที่คนในชุมชนอยากจะรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี ทางด้านวัฒนธรรมภาษา การแต่งกาย อาหารการกิน ให้ต่อรุ่นสู่รุ่นต่อไป และนำมาสู่บริบททางเศรษฐกิจภายในชุมชนท้องถิ่นที่ดีผู้คนมีความเป็นอยู่ที่ดี ซึ่งไม่ได้มุ่งแต่หาเงินเพื่อเลี้ยงตนเองอย่างเดียว แต่จะมีเวลาหันมาให้ความสนใจส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรม การอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี มาจนถึงบริบททางวัฒนธรรมนั้น ให้มีความโดดเด่นมีความเป็นอัตลักษณ์ที่ชัดเจน เกิดความภาคภูมิใจและเกิดความหวงแหนที่จะดำรงรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมไว้ และสุดท้ายทางด้านบริบททางการเมือง หากหน่วยงานของรัฐ เห็นความสำคัญและมีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนในการดำรงชีพ ความเป็นอยู่หรือการอนุรักษ์สิ่งต่างๆ ที่เป็นบริบทที่กล่าวมานี้ คือ บริบททางเศรษฐกิจ บริบททางสังคม และบริบททางวัฒนธรรม สิ่งต่างๆ เหล่านี้ก็จะช่วยทำให้ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของชุมชนพึ่งตนเองในการบริหารจัดการทุนทางสังคมของชุมชน โดยปัจจัยความสำเร็จหลักจะขาดปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งที่เข้ามาสนับสนุนไม่ได้ เพราะจะทำ

ให้ชุมชนนั้นไม่สามารถพึ่งตนเองได้ แต่หากชุมชนใด สามารถขับเคลื่อนแนวทางร่วมกัน ระหว่าง
 ทูตทางสังคม ที่มีอยู่และนำมาบูรณาการร่วมกัน โดยอาศัยปัจจัยภายในชุมชน มากกว่าปัจจัย
 สนับสนุนจากภายนอก คนในชุมชนจะสามารถพึ่งตนเองได้ ดังรูปแบบการบริหารจัดการทูตทาง
 สังคม ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการทูตทางสังคม ดังนี้

รูปแบบการบริหารทูตทางสังคม

รูปที่ 4.19 รูปแบบการบริหารทูตทางสังคม
 ที่มา : ผู้วิจัย, 2563

การนำศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นอันเป็นทุนทางสังคมที่นำมาใช้อย่างต่อเนื่อง เป็นกลยุทธ์หลักในการเพิ่มพูน และเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นนำไปสู่การบริหารจัดการพื้นที่ ซึ่งรูปแบบการบริหารทุนทางสังคมต้องอาศัยกระบวนการอย่างน้อย 3 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) การรับรู้ทั้งสถานการณ์ชีวิต ปัญหา และศักยภาพของทุนทางสังคมในชุมชนท้องถิ่น
- 2) การเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจแนวทาง หรือวิธีการที่จะจัดการกับสถานการณ์ ปัญหา ด้วยศักยภาพของทุนทางสังคม ที่มีอยู่ของชุมชนท้องถิ่น
- 3) การจัดการที่นำเอาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นมาใช้ ด้วยการสร้างกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม การพัฒนางานหรือกิจกรรมที่นำไปสู่การจัดการปัญหาและสร้างผลกระทบที่เกิดจากโครงสร้างทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ

ในมุมมองของผู้วิจัย พบว่า การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเป็นการมุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละชุมชน โดยให้เกิดการพัฒนาในทุกๆ ด้านไปพร้อมกัน ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครองและระบบโครงสร้างพื้นฐานให้เกิดขึ้น ซึ่งการพัฒนาชุมชนนั้น มีกระบวนการขั้นตอนในการดำเนินการ ทั้งนี้ การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นตั้งอยู่บนการพัฒนาชุมชนที่อาศัย สิทธิทรัพย์ หรือทุนทางสังคม ของชุมชนท้องถิ่น เป็นรากฐาน เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงของชุมชนแบบพึ่งตนเอง ต้องมาจากภายในชุมชนท้องถิ่นเองเสมอ ผู้เชี่ยวชาญคือ “พลเมือง” ภายในท้องถิ่นนั้น ร่วมกันจุดประกายขึ้นมา โดยเน้นที่พลังความคิดและความสามารถของชุมชนท้องถิ่น ใช้ความสามารถที่มีอย่างมีคุณค่า แล้วสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างความสามารถของแต่ละคน แต่ละกลุ่มเครือข่าย สมาคม และ องค์กร เปลี่ยนความคิด แนวทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจากแบบดั้งเดิม แล้วร่วมกันนำ สิทธิทรัพย์ชุมชน หรือ “ทุน” ชุมพลังชุมชน นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชน ให้ชุมชนสามารถเป็นชุมชน “พึ่งตนเอง” ได้อย่างเป็นรูปธรรม

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการบริหารจัดการทุนทางสังคมที่มีต่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง มีวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อศึกษาบริบทที่มีผลต่อการบริหารจัดการทุนทางสังคมและเพื่อศึกษากลยุทธ์การบริหารจัดการทุนทางสังคมที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง ผู้วิจัยได้พัฒนารอบแนวคิดทุนทางสังคมกับการบริหารจัดการทุนเพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเอง และขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา โดยได้คัดเลือกกรณีศึกษา 2 แห่ง ได้แก่ ชุมชนตำบลโหล่งขุด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนตำบลน้ำเกีฮ่วน อำเภอภูเพียง จังหวัดเชียงใหม่

การวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การศึกษาเอกสาร สัมภาษณ์เชิงลึก การจัดทำกลุ่มสนทนา และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม แล้วจึงจัดทำรายงานผลการศึกษาคณะศึกษากิจการทุนทางสังคมสู่ชุมชนพึ่งตนเอง ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ มีรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาบริบทที่มีผลต่อการบริหารจัดการทุนทางสังคม สภาพทุนทางสังคมของชุมชน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน ทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า ด้านทุนมนุษย์ หากมีผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนชุมชนอย่างจริงจัง มีความเสียสละทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม มีความสามัคคีช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกัน จะทำให้ชุมชนนั้นเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ ซึ่งทุนมนุษย์เป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนและผลักดันให้การพัฒนาบรรลุตามเป้าประสงค์ที่วางไว้ โดยมีทุนทางสถาบันต่างๆ ในพื้นที่ เข้ามามีส่วนร่วมและเป็นภาคีเครือข่าย วิธีการนำทุนทางสังคมไปบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเอง พบว่า ชุมชนมีวิธีการนำทุนทางสังคมไปบริหารจัดการชุมชนให้เกิดความยั่งยืน คือ การสร้างและพัฒนาศักยภาพภาคีเครือข่าย แกนนำชุมชน การสร้างการมีส่วนร่วม การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การค้นหาทุนในชุมชน การทดลองนำมาปฏิบัติ การขยายผลต่อยอด การสร้างศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน โดยอาศัยทุนทางวัฒนธรรมภูมิปัญญา เป็นสื่อ เป็นองค์ประกอบของ

สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งได้แก่ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและสิ่งต่างๆ ที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งในการขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้ชุมชนเข้มแข็งต้องอาศัยชุมชนเป็นหลักในการพัฒนามากกว่าอาศัยภาครัฐที่จะเข้ามาช่วยเหลือ ซึ่งการบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง จะต้องดำเนินการโดยอาศัยชุมชนเป็นหลักในการพัฒนามากกว่าอาศัยภาครัฐที่จะเข้ามาช่วยเหลือ หากชุมชนได้มีการบริหารจัดการทุนทางสังคมของตนเองจะเกิดการพัฒนาชุมชน และชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

ในการใช้กลยุทธ์การบริหารจัดการทุนทางสังคมที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเองของพื้นที่ ที่ทำการศึกษ พบว่า มีการขับเคลื่อนชุมชน โดยมีการวางแผน และการประสานงานภายในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม โดยการวางแผนการพัฒนาในพื้นที่นั้นประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมศึกษาปัญหาและร่วมคิด วางแผนในการดำเนินงานและประสานงานร่วมกัน ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีการสร้างเครือข่ายสังคมภายในชุมชนร่วมกัน โดยเริ่มจากเครือข่ายทางสังคมที่ใกล้ชิดกับบุคคลภายในชุมชนที่สุดคือ เครือญาติ เพื่อน และประชาชนในชุมชน ซึ่งบุคคลที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันและมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกันอยู่ตลอด จะเกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน จึงทำให้เกิดการมีส่วนร่วมขึ้น คือ ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมตัดสินใจ และกลยุทธ์การบริหารจัดการที่ชุมชนนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนพึ่งตนเอง คือ การจัดการความรู้ ซึ่งการจัดการความรู้ได้แก่ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ โดยชุมชนสามารถขับเคลื่อนกลยุทธ์การบริหารจัดการทุนทางสังคมในด้านต่างๆ ที่กล่าวมานี้ เพื่อให้เกิดรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง และการบริหารทุนทางสังคมเป็นปัจจัยความสำเร็จหลักของการพัฒนาชุมชนพึ่งตนเอง

จากการศึกษาการบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง จากกรณีศึกษาพื้นที่ชุมชน 2 แห่ง สรุปได้ดังนี้

ทุนทางสังคมของชุมชนพึ่งตนเอง

ผลการศึกษาสรุปว่า ทุนทางสังคม หมายถึง ทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ หรือสร้างขึ้น โดยเกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งเอื้อผลการดำเนินงานของชุมชนให้เป็นไปด้วยความสะดวก และเกื้อกูลให้เกิดการจัดการความรู้ ส่งผลให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ สำหรับชุมชนพึ่งตนเองทั้ง 2 แห่ง มีทุนทางสังคม ที่เหมือนกัน 3 ทุน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน ทุนภูมิปัญญา วัฒนธรรม และ

ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งทุนทางสังคมทั้ง 3 ทุน มีการบริหารจัดการทุนแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ การขับเคลื่อนชุมชน ชุมชนพึ่งตนเอง การมีส่วนร่วมชุมชน การจัดการความรู้ชุมชน

การขับเคลื่อนชุมชน

การขับเคลื่อนชุมชน หมายถึง การพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีการวางแผนและมีรูปแบบในการพัฒนาที่ชัดเจน การขับเคลื่อนชุมชน ประกอบด้วยการบริหารจัดการ 2 ลักษณะ ได้แก่ การวางแผน และการประสานงาน

1) การวางแผน (Planning) หมายถึง กระบวนการหรือภาระหน้าที่ ของการพิจารณาตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร การคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบและกำหนดขึ้นเป็นแผนการปฏิบัติงาน เพื่อสำหรับเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

การศึกษาพบว่า ภายในชุมชนทั้ง 2 แห่ง มีการวางแผนในการพัฒนาชุมชน โดยเริ่มการวางแผนจากปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน การดำเนินการจัดทำแผนนั้น จะมีการประชุมประชาคม และมีการดำเนินการจัดทำแผน โดยจะมีข้อแตกต่างกันคือตำบลโหล่งขอดจะมีการวางแผนการพัฒนาโดยใช้แผนชุมชน แผนงานพัฒนาสามปีขององค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด และมีการจัดทำแผนปฏิบัติการศรีตานนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์ป่า ตามเป้าหมาย “โหล่งขอด โมเดล” การขับเคลื่อนการวางแผนมืองค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด เป็นหลัก ส่วนในพื้นที่ตำบลน้ำเกีฮัน ได้ยึดแผนยุทธศาสตร์ชุมชน แผนแม่บทชุมชนและแผนปฏิบัติการหรือแผนชุมชน โดยที่ชุมชนเข้าร่วมประชาคมและวางแผนร่วมกัน เพื่อบรรลุสู่เป้าหมาย “กินอิ่ม นอนอุ่น สันติ ” โดยการขับเคลื่อนของแกนนำ 42 ชุมชนเป็นหลัก ซึ่งแผนที่ดำเนินการไว้ จะยึดแนวทางการดำเนินการและการพัฒนาตามแผนเป็นหลัก

2) การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

การศึกษาพบว่า ในพัฒนาชุมชนพึ่งตนเองของทั้ง 2 ชุมชน นั้น สิ่งสำคัญ คือ การประสานงานในชุมชน ความไว้วางใจ และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยในรูปแบบการประสานงาน จะเป็นรูปแบบที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ซึ่งรูปแบบที่เป็นทางการ ได้แก่ การ

ประสานงานระหว่างส่วนราชการ เช่น การประสานงานและการดำเนินงานระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลร่วมกับกลุ่ม องค์กร ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ส่วนการประสานงานแบบไม่เป็นทางการ คือ การใช้ความสัมพันธ์ ความใกล้ชิด ความเป็นญาติพี่น้อง ในการประสานงาน ซึ่งในการประสานงานแบบไม่เป็นทางการเห็นได้โดยทั่วไป และเป็นภาพที่ชินตาในทั้ง 2 ชุมชน และเป็นการประสานงานที่ประสบความสำเร็จได้ง่ายและเกิดความประทับใจ เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชุมชน

กระบวนการชุมชนเข้มแข็ง

ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง สภาวะที่ชุมชนมีอิสระในการกำหนดเป้าประสงค์และตัดสินใจด้วยตนเอง โดยประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่สร้างความอยู่รอดของชุมชน มีการใช้ประโยชน์จากศักยภาพและทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ และสามารถระดมทุนเพื่อนำมาแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยลักษณะของชุมชนพึ่งตนเองจะต้องมีความเข้มแข็งในชุมชน และมีการบริหารจัดการเครือข่ายทางสังคม และมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

1) เครือข่ายทางสังคม มีหลายลักษณะ เช่น เครือญาติ เพื่อน องค์กรชุมชน อาจเป็นบุคคล กลุ่ม หรือชุมชน ที่มีการติดต่อสื่อสารกัน โดยใช้ความสัมพันธ์ทางสังคม โดยมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน การศึกษาพบว่า ภายในชุมชนทั้ง 2 แห่ง มีทั้งเครือข่ายทางสังคมภายในชุมชนและเครือข่ายภายนอกชุมชน ซึ่งเครือข่ายภายในชุมชนจะเป็นความสัมพันธ์ลักษณะกลุ่มญาติ กลุ่มเพื่อน และกลุ่มเพื่อนบ้าน ที่อยู่รวมกันในชุมชนมาเป็นเวลานาน ทำให้ความสัมพันธ์มีความใกล้ชิดและคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ ส่วนเครือข่ายภายนอกชุมชน มีความสัมพันธ์กับเครือข่ายองค์กรชุมชน ในการดำเนินกิจกรรมเดียวกัน เพื่อมุ่งพัฒนาศักยภาพในการดำเนินงานร่วมกันและความสัมพันธ์กับองค์กรภาครัฐ หรือ ภาคเอกชนที่เข้ามาให้คำแนะนำการดำเนินงานขององค์กรชุมชน

2) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีความเกี่ยวข้องหรือดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดผลตามจุดมุ่งหมาย

ชุมชนพึ่งตนเองทุกแห่งมีการปฏิสัมพันธ์แบบพบหน้า ซึ่งแหล่งพบปะกันส่วนใหญ่จะเป็นชุมชน หรือที่ทำงานของกลุ่ม ซึ่งมักจะเป็นบ้านเรือนของสมาชิกภายในกลุ่มเอง ร้านค้าชุมชน และเส้นทางระหว่างการเดินทางสัญจรภายในชุมชน การศึกษาพบว่า ภายในชุมชนทั้ง 2 แห่ง มี

ทั้งปฏิสัมพันธ์ทางสังคมภายในชุมชนและเครือข่ายภายนอกชุมชน ซึ่งเครือข่ายภายในชุมชนจะเป็นปฏิสัมพันธ์ในลักษณะกลุ่มญาติ กลุ่มเพื่อน และกลุ่มเพื่อนบ้าน ที่อยู่ร่วมกัน ในชุมชน ส่วนปฏิสัมพันธ์ภายนอกชุมชน คือมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ ติดต่о สื่อสาร กับบุคคลภายนอกชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่กลุ่มคนเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบและตัดสินใจในขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินกิจกรรมโดยสมัครใจ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่ม หลักข้อนี้เน้นถึงความจำเป็นที่คนต้องทำงานเป็นกลุ่มที่เป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน (Team Work) โดยที่กลุ่มคนในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมรับผลประโยชน์จากการร่วมกันสร้าง

1) การร่วมแสดงความคิดเห็น การรับฟังความคิดเห็นของประชาชน (Listen to the public) ผู้นำชุมชนหรือเจ้าหน้าที่รัฐรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในประเด็นนั้นซึ่งก็มีทั้งเห็นด้วย สนับสนุนหรือไม่เห็นด้วย คัดค้าน ในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่ต้องมีการเปิดให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางเพื่อเสนอแนวทางร่วมกันในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตน

การศึกษาพบว่า ชุมชนทั้ง 2 แห่ง มีการแสดงความคิดเห็นเพื่อสะท้อนถึงปัญหาในชุมชน มีการเสนอแนะประเด็น แนวทาง จนนำไปสู่การแก้ไขปัญหา ซึ่งในการแสดงความคิดเห็นย่อมมีทั้งผู้ที่เห็นเหมือนกัน และต่างกัน แต่ที่สุดแล้วก็ยอมรับในการแสดงประชามติหมู่ของคนในชุมชน เช่น การจัดทำแผนชุมชนของหมู่บ้าน เพื่อเสนอพิจารณาเข้าแผนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดลำดับความสำคัญของการพัฒนาพื้นที่ อาจจะมีบางกลุ่มได้ประโยชน์ก่อน แต่ก็มีที่ยอมรับและเคารพในเสียงส่วนมาก

2) การร่วมปฏิบัติ การร่วมปฏิบัติการในกิจกรรมโครงการ หมายถึง การที่มีส่วนเข้ามาร่วมดำเนินโครงการ ร่วมแรง ร่วมสมทบค่าใช้จ่าย การให้ข้อมูลที่จำเป็นตลอดจนการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการร่วมในการบริหารงานหรือการประสานงาน

ในการขับเคลื่อนการปฏิบัติงาน ของชุมชนทั้ง 2 แห่ง มีการจัดตั้งรวมกลุ่มต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยคนในชุมชนเองเป็นผู้ดำเนินการ และบริหารจัดการร่วมกัน ซึ่งคนที่เข้ามามีส่วนร่วมภายในกลุ่มนั้น ต้องร่วมแรง ร่วมใจกันในการดำเนินการ เริ่มแรกมีการลงปฏิบัติแบบลองผิด ลองถูก จนเกิดการเรียนรู้ขึ้น

3) การร่วมตัดสินใจ การร่วมตัดสินใจแก้ไขปัญหา (Engage in Problem Solving) เป็นการร่วมกันของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการปรึกษาหารือเพื่อหาทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันอย่างเป็นทางการ (Partnership) เนื่องจากประเด็นนั้นเป็นประเด็นสาธารณะที่มีผลกระทบต่อประชาชนจึงจำเป็นต้องเป็นภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรมีส่วนร่วมในขั้นตอนการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชนทั้งตนเองทั้ง 2 แห่ง พบว่า ชุมชนมีกระบวนการบริหารจัดการแบบกลุ่ม คือ มีการตัดสินใจร่วมกันภายในกลุ่ม ภายในชุมชน มีข้อตกลง มีการสร้างกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติร่วมกันและยอมรับ เคารพในการตัดสินใจของคนในกลุ่ม

การจัดการความรู้

การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ขององค์กรชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพึ่งตนเอง การสร้างความอยู่รอดและความได้เปรียบของชุมชน การจัดการความรู้ของชุมชนทั้งตนเอง มีขั้นตอนที่สำคัญ 4 ขั้นตอน ได้แก่ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ และ การประยุกต์ใช้ความรู้

การสร้างความรู้ หมายถึง กระบวนการทางสังคมระหว่างบุคคล โดยเป็นการผสมผสาน และแลกเปลี่ยนทรัพยากรที่บุคคลมีอยู่ ซึ่งอาจจะเป็นความรู้ที่ฝังลึกหรือความรู้ที่ชัดแจ้ง

การศึกษาพบว่า การสร้างความรู้ ของทั้ง 2 ชุมชน มีการสร้างความรู้โดยเป็นความรู้ที่ได้มาจากการพัฒนาภายในกลุ่ม และภายนอกกลุ่ม ความรู้ที่ได้มาจากภายในกลุ่ม เป็นความรู้ที่มีลักษณะที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือความคิดระหว่างสมาชิกในกลุ่ม จากการลองผิด ลองถูกของสมาชิกในกลุ่ม พร้อมกับศึกษาเรียนรู้ ความรู้ที่ได้จากภายนอกกลุ่ม ส่วนใหญ่จะมีที่มาจาก การรับความรู้จากวิทยากรภายนอก ค้นจากทางอินเทอร์เน็ต หรือการศึกษาดูงานในต่างพื้นที่

การจัดเก็บความรู้ หมายถึง การเก็บรวบรวมความรู้และบันทึกความรู้ไว้ทั้งระบบที่จัดเก็บไว้ในตัวคน และระบบที่จัดเก็บไว้นอกตัวคน

ในการจัดเก็บความรู้ ของพื้นที่ทั้ง 2 แห่ง มีการจัดเก็บความรู้ที่เป็นระบบที่จัดเก็บความรู้ไว้ที่ตัวคน และระบบที่จัดเก็บไว้นอกตัวคน เช่นเดียวกับการจัดเก็บความรู้ของตำบลน้ำเกีฮัน ถือเป็นระบบที่จัดเก็บความรู้ไว้ที่ตัวคน และระบบที่จัดเก็บไว้นอกตัวคน

การแบ่งปันความรู้ หมายถึง การเคลื่อนย้ายความรู้ที่อยู่ภายในตัวบุคคล กลุ่ม และชุมชนไปสู่บุคคล กลุ่ม หรือชุมชนอื่นด้วยความเต็มใจ

จากการศึกษาพื้นที่ทั้ง 2 แห่ง พบว่าการแบ่งปันความรู้ ตำบลโหล่งขอด มีการแบ่งปันความรู้ของกลุ่มให้กับสมาชิก และการแบ่งปันความรู้ที่ได้รับมาจากภายนอกกลุ่ม ผู้สมาชิก ซึ่งในส่วนของตำบลน้ำเกีฮัน ได้มีการแบ่งปันความรู้ของกลุ่มให้กับสมาชิก การแบ่งปันความรู้ที่ได้รับมาจากภายนอกกลุ่มผู้สมาชิก และการแบ่งปันความรู้ของกลุ่มสู่ภายนอกกลุ่ม เช่น การศึกษาดูงานต้อนรับคณะศึกษาดูงาน

การประยุกต์ใช้ความรู้ หมายถึง กระบวนการที่บุคคล กลุ่ม และชุมชนนำความรู้เรื่องหนึ่งไปปรับใช้กับอีกเรื่องหนึ่งเพื่อแก้ปัญหาชุมชน หรือเพื่อการพัฒนาชุมชน

การศึกษาพบว่า ชุมชนทั้ง 2 แห่ง มีการประยุกต์ใช้ความรู้ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ตำบลโหล่งขอด มีการนำความรู้มาประยุกต์ใช้ให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ให้เกิดจิตสำนึกในการ ทำความดี ส่วนของตำบลน้ำเกีฮัน มีการประยุกต์ใช้ความรู้ โดยก่อให้เกิดความรู้ใหม่ ต่อยอดงานเดิม เสริมศักยภาพ เพิ่มสมาชิก เพิ่มขึ้นตอนวิธีการทำงาน เพิ่มกฎ ระเบียบ กติกา เพิ่มการเชื่อมต่อกับทุนทางสังคมอื่น มีเครื่องมือการทำงาน และการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

5.2 อภิปรายผล

ทุนทางสังคมเป็นทรัพยากรของชุมชนที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งอำนวยความสะดวก การประสานงานและการร่วมมือที่ก่อให้เกิดประโยชน์หลากหลาย (Putnam, 1995) ทั้งนี้การศึกษาของ นูร์ติเยอได้ให้คำนิยามแนวคิดว่าเป็น “ การนำเอาทรัพยากรที่มีจริงหรือที่มีศักยภาพมารวมเข้าด้วยกัน โดยเชื่อมต่อกับเรื่องของการเป็นสมาชิกในเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์เชิงสถาบันซึ่งมีภาค

น้อยต่างกันขึ้นอยู่กับความสนิทสนมคุ้นเคยกัน ซึ่งจะทำให้คนที่เป็นสมาชิกมีทุนเป็นของตนเองร่วมกันไว้เป็นฐานสนับสนุน” (Bourdian & Waccquant, 1992)

ผลการศึกษารึ้ครั้งนี้ พบว่า ชุมชนมีการนำทุนทางสังคมไปปรับใช้กับบริบทชุมชน โดยสอดคล้องกับ สุวรรณิ คำมัน และคณะ (2551, น.2-3) กล่าวว่า ทุนทางสังคม คือ สิ่งดี ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนประกอบด้วย ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล หรือ ปราชญ์ชาวบ้าน เครือข่ายของการรวมตัวกันในรูปแบบต่างๆ ภายในประชาคม บรรทัดฐาน และความไว้วางใจ ซึ่งส่งผลให้ผู้มีส่วนร่วมสามารถกระทำการร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพในการบรรลุจุดมุ่งหมาย ร่วมกัน โดยความร่วมมือจะสำเร็จได้

ทุนทางสังคม

ทุนทางสังคม เกิดจาก การรวมตัว ร่วมทำ บนฐานของความไว้วางใจ สายใยความผูกพัน และวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทยผ่านระบบความสัมพันธ์ในองค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม ซึ่งจะเกิดเป็นพลังในชุมชนและสังคม องค์ประกอบหลักที่มีบทบาทและยึดโยงให้เกิดทุนทางสังคม ซึ่งจากสภาพทุนทางสังคมของชุมชน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน ทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีรายละเอียดดังนี้

ทุนมนุษย์ ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนชุมชนอย่างจริงจัง และมีความเสียสละทำประโยชน์ เพื่อส่วนรวมเป็นสำคัญ โดยมีผู้นำ พระสงฆ์ หรือ แม้แต่ปราชญ์ในชุมชน ซึ่งเป็นแกนนำหลักในการขับเคลื่อนชุมชน โดยให้การสนับสนุนประชาชนในทุกๆ ด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จนเป็นที่ยอมรับและไว้วางใจของชาวบ้านและเป็นแบบอย่างให้กับผู้นำคนอื่นๆ โดยมีหลักในการทำงานคือ การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนในแนวราบ ทำงานแบบเข้าถึง เข้าใจ และสื่อสารให้ประชาชนรู้เรื่อง อีกทั้งยังมีแนวนโยบายในการสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน ให้เกิดขึ้น ในชุมชน ประธานชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน ข้าราชการเกษียณ เป็นผู้ที่มีความรอบรู้ในเรื่องการบริหารงานชุมชน และยังเป็นผู้ประสานงานระหว่าง ชาวบ้านและหน่วยงานต่างๆ เมื่อได้รับข้อมูลข่าวสารต่างๆ จะนำมาถ่ายทอดให้กับสมาชิกในชุมชนได้ทราบอย่างทั่วถึงกัน โดยมีปราชญ์ชาวบ้านที่พึ่งตนเอง โดยไม่รอความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือคนภายนอก ชอบทดลองสิ่งใหม่ๆ จากการค้นพบปัญหาของตนเอง ลองผิด ลองถูก จนทำให้รู้จริง ทำจริง ปฏิบัติจริง และพร้อมถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น ส่วนคนใน

ชุมชนหรือความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน มีความสามัคคีช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกัน เป็นคนที่ใฝ่รู้ เปิดรับการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม มีลักษณะจิตอาสา เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับ สรวิชญ์ เข่าตัก (2547) เรื่องแนวความคิดทางทฤษฎี เรื่องทุนมนุษย์ ที่ว่า “มนุษย์เป็นทุนทรัพย์” อย่างหนึ่ง แต่มีความแตกต่างจากทุนทรัพย์ประเภทอื่นๆ ทั้งนี้ด้วยเหตุว่า ทุนมนุษย์นั้นอยู่ใน “รูปนามธรรม” อันได้แก่ ความรู้ ความชำนาญ

และสอดคล้องกับการศึกษาของ อัยรวี วีระพันธ์พงศ์ (2557) เรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพึ่งตนเองของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนคลองลัดมะยม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชนคลองลัดมะยม ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนคลองลัดมะยมพึ่งตนเองได้ คือ 1) ปัจจัยภายใน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ทุนทางเทคโนโลยีทรัพยากรชุมชน การรวมกลุ่ม และความเชื่อมั่นในค่านิยม ศาสนา วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของชุมชน

ทุนสถาบัน ประกอบด้วย สถาบันชาติ สถาบันศาสนา สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันอื่นๆ ซึ่งสถาบันเป็นสิ่งที่คอยยึดเหนี่ยว กลุ่มเกลาจิตใจ สถาบันครอบครัว เป็นครอบครัวขยาย ส่วนใหญ่เป็นเครือญาติ และสร้างบ้านเรือนอยู่ในละแวกเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ส่วนสถาบันการศึกษา เด็กๆ เรียนหนังสือในโรงเรียนเดียวกัน ในพื้นที่เดียวกัน ก็จะเกิดความคุ้นเคย สนับสนุนกัน นอกจากนี้ในแต่ละกลุ่มบ้านยังมีแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชน โดยมีศูนย์การเรียนรู้ที่เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับชุมชน เป็นแหล่งรวมภูมิปัญญาและศูนย์กลางในการจัดการความรู้ สถาบันศาสนา มีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ สถาบันการเมืองการปกครอง มีการปกครองแบบท้องที่และท้องถิ่น โดยแต่ละกลุ่มบ้านจะมีคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน สถาบันเศรษฐกิจ มีกลุ่มองค์กรชุมชนและกลุ่มอาชีพที่หลากหลาย เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนเศรษฐกิจพอเพียง สถาบันนันทนาการ มีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มกีฬา กลุ่มออกกำลังกาย และมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ตามเทศกาล หรือประเพณี สำคัญๆ และสถาบันอื่นๆ คือ หน่วยงานภาครัฐ เอกชนที่เข้ามาดำเนินงานในพื้นที่ เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล ทำหน้าที่ให้การสนับสนุน ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาทุนและการนำทุนในชุมชนไปใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยสอดคล้องกับการศึกษาของ อัยรวี วีระพันธ์พงศ์ (2557) เรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพึ่งตนเองของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนคลองลัดมะยม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชนคลองลัดมะยม ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนคลองลัดมะยมพึ่งตนเองได้มีปัจจัย ภายนอก คือ หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานอื่นๆ

ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ กฎจารีต ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญา การเรียนรู้ สะสม ถ่ายทอด ประสบการณ์ที่ยาวนานของบุคคลในท้องถิ่น ในชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณี ท้องถิ่นที่หลากหลาย มีวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย แต่ยังคงอนุรักษ์และธำรงรักษาอันสืบมา ซึ่งเกี่ยวเนื่องมาจากประเพณี ที่เป็น การแสดงถึงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณและผู้สูงอายุ พระภิกษุสงฆ์ เพื่อให้เกิดความอบอุ่น ส่วนในด้านความเชื่อชุมชน มีความเชื่อในเรื่องหมอพื้นบ้าน หมอผี และประเพณีทางไสยศาสตร์ ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย คุรุภูมิปัญญาท้องถิ่นหลากหลายท่าน ในด้านเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรอินทรีย์มีความรู้ทางด้านยาสมุนไพร มีความเชี่ยวชาญทางการต่อ กระจก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์ ที่อธิบายการเกิด “วัฒนธรรม” จากหนังสือ “มนุษย์กับวัฒนธรรมว่า” คือ ความต้องการทางสังคมของมนุษย์ขั้นที่สองรองมาจากความต้องการพื้นฐานทางชีวภาพ วัฒนธรรมเป็นการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่ง เป็นกิจกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ ซึ่งอยู่เหนือสภาพทางชีววิทยา หรือระบบในสังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้น มิใช่ระบบที่เกิดจากสัญชาตญาณ ที่มีไม่เกิดจากธรรมชาติ วัฒนธรรม คือ “ระบบสัญลักษณ์” ในสังคมมนุษย์ เมื่อการเรียนรู้เกิดขึ้น มนุษย์จะรู้ว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ โดยแบ่งวัฒนธรรมเป็น 2 ลักษณะ คือ วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ได้แก่ ภาษาพูด ความเชื่อ กิริยามารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี และที่จับต้องได้เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุที่เป็นเรื่องบ้านเรือน วัด ศิลปกรรม ประติมากรรมต่างๆ วัฒนธรรม คือ สิ่งที่ครอบงำชีวิตมนุษย์ โดยแบ่งออกเป็นรูปธรรมที่มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ และนามธรรมในการสื่อความหมายและสะท้อนความคิดและวิถีชีวิตผ่านวัตถุ การมีวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละพื้นที่ ถือเป็นเสน่ห์ เป็นความงาม เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของพื้นที่นั้นๆ และเสน่ห์ ความงาม และอัตลักษณ์ที่มีคุณค่านั้น จะแสดงถึงตัวตน วิถีชีวิตของชุมชนนั้นๆ ซึ่งเป็นจุดขาย เป็นทุนทางสังคมที่สามารถพัฒนา ต่อยอดและรักษาไว้ให้คงามคู่กับชุมชนต่อไป และนำจุดขายนั้นมาปรับใช้ พัฒนาให้เกิดความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจในชุมชนได้

และฉลาด ชาวยรมิตานนท์ (2536) ได้ให้ความหมายคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น (Indigenous Knowledge) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง สติปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้สะสมถ่ายทอด ประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งได้ทำหน้าที่ชี้นำการจะใช้ชีวิตอย่างยั่งยืนถาวรและกลมเกลียวกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง ด้วยเหตุนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมิได้มีนัยเป็นเพียงนามธรรม หากแต่มีความหมายครอบคลุมไปถึงรูปธรรมของการดำรงชีวิต เช่น แบบแผนของการใช้ทรัพยากร เช่น การทำนาทำไร่ ทำการเกษตร ทำประมง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นแบบแผนการใช้ทรัพยากรดังกล่าวจะต้องกำกับด้วยกฎเกณฑ์คุณธรรม ที่จะไม่เบียดเบียนธรรมชาติจนเสียสมดุล แนวคิดดังกล่าวนี้ได้เน้น

เฉพาะถึงการเรียนรู้ของมนุษย์จากประสบการณ์ตรงแล้วสรุปเป็นบทเรียนผ่านระยะเวลาของประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ยังมีภาระหนักให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการอยู่ร่วมกันของชุมชนอย่างยั่งยืนด้วย

อีกทั้ง พระมหาชนพล พรหมสุวงศ์ (2546) เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการจัดการป่าชุมชนไพร ที่ชุมชนปลักไม้ลาย ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นการทำงานแบบพหุภาคีระหว่างพระสงฆ์ หน่วยงานภายใน และภายนอกชุมชนกระบวนการทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นได้ปรับเปลี่ยนทุนประเภทต่างๆ เช่น ทุนมนุษย์ ทุนความรู้ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ไปเป็นทุนของชุมชน กระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นจากความสำเร็จ ความไว้วางใจ การพึ่งพาอาศัยกันการรักถิ่นฐาน ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และความรู้สึกภาคภูมิใจของประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการป่าชุมชนไพร นอกจากนี้การมีทุนทางสังคม ยังส่งผลต่อความอยู่รอดของการรวมกลุ่มภายในชุมชน

การขับเคลื่อนชุมชน

แนวทางการบริหารจัดการหรือการขับเคลื่อนชุมชน ต้องมีการวางระบบ หรือทิศทางที่ชัดเจน ครอบคลุม เพื่อช่วยสร้างความมั่นใจให้กับภาครัฐและประชาชนในพื้นที่ การพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติ จะต้องมีการวางแผน มีกรอบแนวทางการพัฒนาและรูปแบบในการพัฒนาที่ชัดเจน โดยการขับเคลื่อนชุมชนให้ยั่งยืนนั้นต้องมีแนวทางในการวางแผนและการประสานงานที่ชัดเจน

1) การวางแผน เป็นกระบวนการ ภาระหน้าที่ ของการพิจารณาตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร การคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบและกำหนดขึ้นเป็นแผนการปฏิบัติงาน เพื่อสำหรับเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในเรื่องการวางแผน และ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2525) ได้ให้ความหมายของการพัฒนา ว่าหมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่กำหนดทิศทาง (Directed Change) หรือ การเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า (Planned Change) ส่วน อนันต์ เกตุวงศ์ (2539) การบริหารการพัฒนา หมายถึง การดำเนินการตามนโยบาย แผนและโครงการต่างๆ ที่กำหนดขึ้นโดยรัฐบาล ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและการบริหาร โดยมีการบริหารการพัฒนานี้ไว้

และสอดคล้องกับการศึกษา ของ ตริภูมิ สังข์ทอง (2559) เรื่อง การพึ่งตนเองของศูนย์เรียนรู้ตำบลอ่างทอง อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัด นครสวรรค์ ซึ่งพบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเองของ ศูนย์เรียนรู้ตำบลอ่างทอง อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ ปัจจัยภายใน เช่น ผู้นำและกรรมการ, แผนยุทธศาสตร์, การพัฒนาแผนกิจกรรม

2) การประสานงาน การประสานงานในชุมชนให้ประสบความสำเร็จ ส่วนหนึ่งเกิดจากความไว้วางใจ และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยในรูปแบบการประสานงาน จะเป็นรูปแบบที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ตามแนวคิดของ ประเวศ วะสี (2540) ได้เน้น “ความเป็นชุมชน” ว่า หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน ในการทำประโยชน์สาธารณะหรือกิจกรรมต่างๆ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน และปรีดี พนมยงค์ (วรวิมล โรมรัตนพันธ์, 2549, น. 165) ได้กล่าวถึงและให้ความสำคัญในความสัมพันธ์ของประชาชนในชุมชน สังคม โดยท่านได้อธิบายไว้ในกฎหมายปกครองเกี่ยวกับลัทธิสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นเป็นชุมชนขนาดย่อม ซึ่งมีรากฐานอยู่บนความช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกในกลุ่ม โดยที่ไม่ต้องมีรูปแบบการปกครองมาก และใช้หลักความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยสมัครใจในกิจกรรมต่างๆ ที่เรียกว่า “สามัคคีธรรม”

ชุมชนพึ่งตนเอง

“ชุมชนเข้มแข็ง” หรือชุมชนพึ่งตนเอง คือ ชุมชนที่กลุ่มคนมีความสามารถที่จะเรียนรู้ปรับตัว แก้ไขปัญหา สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่อง ประชาชนในชุมชนต่างๆ ของเมือง หรือชนบทมารวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” โดยมีการเรียนรู้การจัดการและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน มีการร่วมมือช่วยเหลือเพื่อประโยชน์ร่วมกันและมีความเอื้ออาทร ต่อชุมชนอื่นๆ ในสังคมด้วย (ชาติชาย ณ เชียงใหม่, 2542) โดยลักษณะของชุมชนพึ่งตนเองจะต้องมีความเข้มแข็งในชุมชน และมีการบริหารจัดการเครือข่ายทางสังคม และมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

1) เครือข่ายทางสังคม ภายในชุมชนและเครือข่ายภายนอกชุมชน มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนให้ เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ โดยลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง เป็นชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้หรือสามารถทำอะไรได้ ด้วยตนเอง สามารถปรับตัวแก้ไขปัญหาได้อย่างต่อเนื่องเมื่อต้องเผชิญกับปัญหา โดยชุมชนจะแสดงออกทางพฤติกรรมร่วมกัน มีการปรึกษาหารือกัน มีการประชุมร่วมกัน มีการกำหนดทิศทาง และเป้าหมายในการพัฒนาตนเองมีการร่วมกันคิดแก้ปัญหา

หรือกำหนดความต้องการ มีการแสดงถึงความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติการกิจที่ได้ร่วมกันคิด นั้นให้เกิดความสำเร็จตามความมุ่งหมาย ด้วยความรัก ความสามัคคี ความมีระเบียบวินัย ไม่มีความขัดแย้งกันในกลุ่มและชุมชน รู้เท่าทันต่อสถานการณ์ทางสังคม ทั้งภายในสังคมของตนเองและสังคมภายนอก รวมทั้งมีความสามารถในการเลือกรับ ปรับ ใช้ สิ่งใหม่ๆ เข้ามาสู่ชุมชนได้อย่าง สอดคล้อง และเหมาะสม โดยอาศัยประสบการณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอดจนชุมชนยังสามารถ รักษาเอกลักษณ์อันดีของตนไว้ด้วย พัทนาม (Putnam, 2002) อธิบายเรื่อง เครือข่ายและบรรทัดฐาน ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการเอื้อประโยชน์ต่อกันและกันว่า เป็นทุนทางสังคม เพราะเครือข่ายก็คือทุนทางสังคมในรูปแบบหนึ่ง สร้างคุณประโยชน์ ทั้งในปัจเจกบุคคลและกลุ่มและเรายัง สามารถลงทุนสร้างเครือข่ายได้ และสอดคล้องกับการศึกษา ของ ตรีภูมิ สังข์ทอง เรื่อง การ พึ่งตนเองของศูนย์เรียนรู้ตำบลอ่างทอง อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัด นครสวรรค์ ซึ่งพบว่า ปัจจัยที่ เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเองของ ศูนย์เรียนรู้ตำบลอ่างทอง อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ มี ปัจจัยภายนอก เช่น นโยบายของรัฐ ,การส่งเสริมของภาครัฐ,การร่วมมือและเครือข่ายภายนอก

และจากการศึกษา เรื่อง นโยบายการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งของ สุปราณี จันทร์ส่ง, บุญทัน ดอกไธสง, สอาด บรรเจิดฤทธิ์ และ บุญเรือง ศรีเหรียญ (2559) พบว่า แนวทางการปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง พบว่า การ ดำเนินงาน ต้องเป็นไปในลักษณะแบบองค์รวมโดยมีเป้าหมายหลัก คือการเน้นการพัฒนาอย่าง ยั่งยืนให้ชุมชน สามารถพึ่งตนเองได้มีลักษณะการสร้างเครือข่ายต้องสร้างและพัฒนาเครือข่ายของ สมาชิกให้เกิดขึ้นภายในชุมชน จากการศึกษาของ วณี ปิ่นประทีป (2542) กล่าวว่า กระบวนการ สร้างความเข้มแข็งของชุมชนจะมีความยั่งยืนเมื่อมีกระบวนการสะสมทุนทางสังคม คือ การสร้าง ความสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ในลักษณะเครือข่าย ที่เอื้อให้เกิดการสะสมทุนทาง เศรษฐกิจและการสร้างอำนาจต่อรอง อันจะทำให้ชุมชนสามารถสร้างความสัมพันธ์กับองค์กรหรือ บุคคลภายนอกชุมชน ได้อย่างเสมอภาค ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ กนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์ (2543) เรื่องการจัดการทุนทางสังคมในชุมชนเมือง ศึกษากรณี เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์บางซื่อ พัฒนา พบว่า การมีเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่สมาชิกมีความสัมพันธ์เชิงซ้อนต่อกัน ถือเป็น ต้นทุนทางสังคมที่สำคัญของชาวชุมชนเมือง โดยผ่านการตอบแทนและการแลกเปลี่ยน ผลประโยชน์ ตลอดทั้งกระบวนการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

การที่ชุมชนมีเครือข่ายทางสังคมภายในที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันย่อมจะส่งผลดี เพื่อ ทำให้เกิดความร่วมมือกัน ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน พร้อมทั้งเกิดการสร้างการเรียนรู้

ได้ง่ายขึ้น ดังนั้น จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าความสัมพันธ์ใกล้ชิดของสมาชิกภายในกลุ่ม ภายในชุมชน เป็นกลไกหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการชุมชนเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง นอกจากนี้เครือข่ายทางสังคมภายนอกกับองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนที่หลากหลาย ถือได้ว่าเป็นแหล่งทรัพยากรความรู้ภายนอกของชุมชนที่ช่วยให้ชุมชนสามารถเข้าถึง เรียนรู้ที่ชุมชนขาด จนสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้น

2) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีความเกี่ยวข้องหรือดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดผลตามจุดมุ่งหมาย จากการศึกษา Nonaka & Takeuchi (1995) แบ่งกระบวนการจัดการความรู้เป็น 4 ขั้นตอน ซึ่งขั้นตอนแรกเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ โดยเกิดจากการที่คนมีปฏิสัมพันธ์กันตามธรรมชาติ เป็นการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะความรู้ที่ฝังลึก (Socialization) ดังนั้น การจัดการความรู้ย่อมจะเกิดขึ้นไม่ได้หากขาดการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจัดเป็นทุนทางสังคมลักษณะหนึ่ง ซึ่งมี 2 ลักษณะ ได้แก่ การปฏิสัมพันธ์แบบพบหน้า และการปฏิสัมพันธ์แบบไม่ได้พบหน้า ในชุมชนหากมีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกด้วยกันอยู่เสมอ อาจจะเป็นการร่วมกิจกรรม การร่วมมือแก้ไขปัญหา ย่อมจะทำให้เกิดความรู้สึกที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานของ วิทยา คามุณี (2551) ที่เห็นว่า การพัฒนาศักยภาพของชุมชนเกิดจากการผสมผสานและสร้างความสมดุลระหว่างแนวทางในการเพิ่มทุนทางสังคมแก่สมาชิก โดยการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและสมาชิกผ่านกิจกรรมมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มเพื่อสร้างความรู้ถึงการเป็นสมาชิกและแรงยึดเหนี่ยวภายในรวมทั้งสร้างความเป็นปึกแผ่นของชุมชน ดังนั้นหากชุมชนต้องการถ่ายทอดความรู้สึกที่ฝังลึกระหว่างสมาชิกด้วยกัน เครื่องมือที่เหมาะสมที่สุดคือ สมาชิกในชุมชนต้องมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่อกัน

การมีส่วนร่วมของชุมชน

การสร้างการมีส่วนร่วม โดยแกนนำชุมชนใช้การทำงานแบบเข้าถึง เข้าใจ และต้องสื่อสารให้ประชาชนรู้เรื่อง โดยเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น รับฟังปัญหาของประชาชน สร้างความตระหนักให้กับคนในชุมชนในการเริ่มคิดที่จะพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง และสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนทุกภาคส่วนทั้งบ้าน วัด โรงเรียน ชุมชน ในทุกระบวนการ ตั้งแต่การร่วมค้นหาสาเหตุปัญหา ร่วมวางแผนหาแนวทางดำเนินการ จนนำไปสู่การร่วมรับผลประโยชน์ โดยใช้เวทีประชาคมเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน อีกทั้งยังมีการค้นหาแกนนำชุมชนรุ่นใหม่โดยเปิด

โอกาสให้เยาวชนหรือผู้นำกลุ่มต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนในรูปแบบของการเป็นจิตอาสา เป็นผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง เป็นนักปฏิบัติ การมาร่วมปฏิบัติงานชุมชนร่วมกัน เช่น การให้คนหนุ่มสาวเข้าไปเป็นกรรมการกลุ่มอาชีพ การจัดเวรยามดูแลความสงบเรียบร้อยในชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมกีฬาตำบล การให้อำนาจประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ การลงมติในประเด็นสาธารณะต่างๆ ของชุมชน หรือการส่งไปอบรม ศึกษาดูงาน เพื่อให้มีประสบการณ์ด้านต่างๆ แล้วนำมาถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

ในการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นของประชาชน (Listen to the Public) การร่วมปฏิบัติ และการร่วมตัดสินใจแก้ไขปัญหา (Engage in Problem Solving) ชุมชนมีกระบวนการบริหารจัดการแบบกลุ่ม คือ มีการตัดสินใจร่วมกันภายในกลุ่ม ภายในชุมชน มีข้อตกลง มีการสร้างกฎกติกาและแนวทางปฏิบัติร่วมกัน ซึ่ง อศิน รพีพัฒน์ (2524) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ทำทุกอย่าง ไม่ใช่เรากำหนดไปแล้วมาให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่คิดขึ้นมา

ในด้านความเห็นของ โกวิทซ์ พวงงาม (2551) กล่าวถึงทฤษฎีการมีส่วนร่วม พอสรุปได้ดังนี้ โครงการที่จัดทำขึ้นจะต้องแสดงให้กลุ่มเป้าหมายสนใจว่า จะสนองความต้องการของบุคคลอย่างแท้จริง กลุ่มเป้าหมายนั้นต้องได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้มากที่สุด และการตัดสินใจต้องมาจากกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่และไม่ขัดแย้งต่อ ความเชื่อต่างๆ ในชุมชนนั้น เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ทุกภาคส่วนของสังคม ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาคราชการ

ระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 5 ระดับ ดังนี้

1) การให้ข้อมูลข่าวสาร ถือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด แต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่หน่วยงานภาครัฐจะเปิด โอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่างๆ วิธีการให้ข้อมูลสามารถใช้ช่องทางต่างๆ เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อต่างๆ การจัดนิทรรศการ จัดหมายข่าว การจัดงานแถลงข่าว การติดประกาศ และการให้ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

2) การรับฟังความคิดเห็น เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

3) การเกี่ยวข้อง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของภาครัฐ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพิจารณาประเด็นนโยบายสาธารณะ ประชาพิจารณ์ การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อเสนอแนะประเด็นนโยบาย เป็นต้น

4) ความร่วมมือ เป็นการให้กลุ่มประชาชนผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วม โดยเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น คณะกรรมการที่มีฝ่ายประชาชนร่วมเป็นกรรมการ เป็นต้น

5) การเสริมอำนาจแก่ประชาชน เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงสุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ เช่น การลงประชามติในประเด็นสาธารณะต่างๆ โครงการกองทุนหมู่บ้านที่มอบอำนาจให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจทั้งหมด เป็นต้น

การจัดการความรู้

การจัดการความรู้ ซึ่งได้แก่ กระบวนการสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ของชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การบริหารจัดการทุนทางสังคมของชุมชนพึ่งตนเองได้ เพราะการจัดการความรู้สามารถช่วยให้ประชาชนมีความสามารถในการตัดสินใจและกำหนดเป้าหมายของตนเองจนนำไปสู่หนทางพึ่งตนเองได้ในที่สุด อย่างไรก็ตามพบว่า ความรู้ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจัดการความรู้ในชุมชนมีลักษณะที่แตกต่างกับความรู้ที่เกิดขึ้นในองค์กรต่างๆ เพราะความรู้ที่เกิดขึ้นนี้ได้มาจากประสบการณ์ การลงมือปฏิบัติ รวมถึงความรู้ที่สะสมมาจากบรรพบุรุษ แล้วนำมาปรับใช้ เปลี่ยนแปลง ประยุกต์ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่เหมาะสมกับสภาพทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ซึ่ง

สอดคล้องกับแนวคิดของ ชูวนุช ทินนะลักษณ์ (2549) ที่อธิบายความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นว่ามีลักษณะดังนี้

1) มีความเป็นท้องถิ่นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีรากอยู่ในชุมชน ในชุมชนหนึ่งความรู้จะถูกสร้างขึ้นจากชุดประสบการณ์โดยคนที่อยู่ในชุมชนนั้น ความรู้นี้จึงมีความเฉพาะตัวขึ้นอยู่กับบริบทเป็นอย่างมาก

2) ความรู้มักมีลักษณะเป็นความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในบุคคลผู้ที่ใช้ความรู้นั้นเป็น

3) มีการถ่ายทอดผ่านการบอกเล่าและถ่ายทอดทางวัฒนธรรม การที่ความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นมักไม่ค่อยมีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร การส่งผ่านขอความรู้จากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง หรือคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เรียนรู้ได้ผ่านการทำให้ดูหรือการสาธิตภายในบริบทวัฒนธรรมของชุมชน

4) เป็นความรู้ที่มาจากการลงมือทำและประสบการณ์ มากกว่าเป็นความรู้จากทฤษฎี ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ ได้ผ่านการทดสอบในห้วงเวลาในห้องปฏิบัติการทางสังคมเพื่อการอยู่รอดของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ

5) มีรากหลักปักฐานในโลกทัศน์ทางศาสนา ความสำคัญด้านจิตวิญญาณและค่านิยมของชุมชนในสังคม

6) เป็นความรู้ที่มองสรรพสิ่งอย่างองค์รวม ความสมดุลของร่างกายและจิตวิญญาณ มีความสำคัญในการดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้

อาจกล่าวได้ว่า การจัดการความรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้ควบคู่ไปกับการปฏิบัติ และนำข้อค้นพบมาปรับปรุงพัฒนาชุมชนมักจะหาความรู้ใหม่เพื่อนำมาใช้ร่วมกันความรู้ที่มีอยู่ ภูมิของ ชูติมา เมฆวัน (2549) ศึกษา การจัดการความรู้ของกลุ่มธุรกิจชุมชน ในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า การจัดการความรู้ประกอบด้วย 5 กระบวนการที่สำคัญ กระบวนการแรก คือ การระบุถึงความรู้โดยการเลือกและตัดสินใจผลิตผลิตภัณฑ์ มีการตัดสินใจและเลือกจากการที่ประชุมปรึกษาหารือในกลุ่มแล้วจึงตัดสินใจ กระบวนการที่สอง เป็นการแสวงความรู้ซึ่งมาจากการฝึกอบรมศึกษาดูงาน

และนำความรู้เดิมมาพัฒนาปรับปรุง กระบวนการถัดมาเป็นการใช้และพัฒนาความรู้กลุ่ม มักจะนำความรู้ที่ได้มาจากกระบวนการแสวงหาความรู้ เป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม พร้อมทั้งปรับปรุงหาความรู้เพิ่มเติม จนพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้สูตรเฉพาะของกลุ่ม กระบวนการที่ดีเป็นการถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิก จะมีลักษณะเป็นการสาธิตบอกกล่าวและการอบรม และใช้การแจกเอกสารในรูปแบบแผ่นพับ กระบวนการสุดท้ายเป็นการเก็บรักษา จดจำความรู้ การจดจำมักจะผ่านตัวบุคคลตัวอย่างชิ้นงานและจดบันทึกตามลำดับ

ประเวศ วะสี (2534 น. 9) กล่าวว่ากระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วยกระบวนการคิด รวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุ การวินิจฉัยปัญหา การวิเคราะห์ทางเลือกและตัดสินใจเลือก เพื่อยกระดับความรู้และปัญญา อาจใช้การเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม การลงมือปฏิบัติจริง การแก้ไขในสถานการณ์จริงและทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย

จาการศึกษาของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช พบว่า การเรียนรู้ของชุมชนไทย มีลักษณะที่สำคัญสรุปได้ดังนี้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช 2550 น.76-77)

1) การเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและงานที่จะต้องมีการจัดการตนเอง เพื่อให้กลุ่มหรือหรือกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนได้ประกอบกิจกรรมของคนตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อสถาบันภายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็น วัด บ้าน โรงเรียน องค์กรชุมชน หรือเครือข่ายต่างๆ มีการเรียนรู้ สร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน และกำหนดจัดการตนเองได้ ชุมชนก็จะ เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ที่สามารถสร้างและจัดการชุดความรู้ของตนเองขึ้นมา

2) การเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้จากปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ผลลัพธ์ของการแก้ไขปัญหา คือการเรียนรู้และการสร้างความรู้ใหม่ของชุมชน

3) การเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างกัน ความ เป็นชุมชนที่มีความใกล้ชิดสนิทสนม มีความคุ้นเคยกันนั้น มักจะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้ ได้มาซึ่งความรู้ ความคิด และการจัดการร่วมกัน ทั้งนี้การเรียนรู้ของชุมชนเกี่ยวข้องกับการจัดการ ความรู้ ที่เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้ที่ชุมชนมีอยู่ และความรู้จากภายนอกชุมชน โดยการ เรียนรู้และการปรับตัวของชุมชนให้เข้ากับสถานการณ์ที่แปรเปลี่ยน รวมถึงการประเมินตนเอง ตลอดเวลาจะทำให้ชุมชนเกิดชุดความรู้ใหม่

4) การเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง การเรียนรู้จากการลงมือทำ มีการทดลองผลิตซ้ำ จนได้ความรู้และความเข้าใจ จะช่วยให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และมีวิถีของชุมชน ซึ่งถ้าไม่มีการลงมือปฏิบัติกันอย่างจริงจัง ชุมชนอาจจะไม่สามารถเผชิญกับปัญหาได้ รวมทั้งขาดการสร้างชุดความรู้ภูมิปัญญาของคนขึ้นมาใหม่

ดังนั้นชุมชนที่ประชาชนเรียนรู้ที่จะพึ่งพาสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยยินดีที่จะเสียสละตนเอง ไม่ว่าจะเป็นร่างกาย แรงใจและทรัพย์สินของ เพื่อให้เกิดสิ่งที่ดีขึ้นแก่ผู้อื่นและชุมชน จะเป็นรากฐานที่สำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึก “เพื่อชุมชน” ขึ้นมา ยังผลให้สมาชิกชุมชนรวมตัวกันอย่างแข็งแกร่ง เพื่อแก้ไขปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ด้วยตนเอง (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2544 น. 9)

การพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง

การที่ชุมชนจะเข้มแข็ง จนถึงขั้นเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้นั้น จะต้องเป็นชุมชนที่พึ่งพาตนเองได้ทั้งทางเศรษฐกิจ ทางสังคม และทางวัฒนธรรมประเพณี และต้องเป็นการอนุรักษ์ รักษา และพึ่งพิงอาศัยแนวทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมชุมชนแบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นวิถีที่ชุมชนพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองภายในชุมชน ได้เป็นหลัก ซึ่งตรงกับแนวคิดของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2553) ได้เสนอเหตุผลของการพัฒนาสู่ความเป็นสมัยใหม่ตามแบบฉบับไทยว่า เนื่องจากบริบทของสังคมไทยประกอบด้วยชุมชนท้องถิ่นอิสระ มีความเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง มีวัฒนธรรมชุมชนเป็นแกนกลางวัฒนธรรมของสังคมมาแล้วสืบต่อกันมามากกว่าหลายร้อยปี ดังนั้นการเดินทางสู่ความเป็นสมัยใหม่ของสังคมไทย ที่เหมาะสมที่สมาชิกของสังคมปรารถนาและเป็นจริงได้ไม่ฝืนธรรมชาติ จึงควรเป็นเส้นทางบนการรักษาไว้ การฟื้นฟูและพัฒนาต่อยอดชุมชน พื้นที่ชุมชนในมิติต่างๆ และเครือข่ายในชุมชนสังคมและสร้างให้เกิดชุมชนระดับภาค ระดับประเทศเป็นลำดับไป ซึ่งฉัตรทิพย์ นาถสุภา มองว่า หากเส้นทางดังกล่าวประสบความสำเร็จสังคมไทยในอนาคตจะเป็นสังคมสมัยใหม่ที่มีความเป็นชุมชนเข้มแข็งในองค์กรสังคมและในวัฒนธรรมของประเทศชาติทุกระดับ อีกทั้งยังสร้างความอบอุ่นในจิตใจและมีเสรีภาพควบคู่ไปกับการมีความเจริญรุ่งเรืองทางวัตถุอย่างมั่นคงและเป็นเอกลักษณ์ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2553)

โดยลักษณะชุมชนพึ่งตนเองจากผลศึกษาของชุมชนในด้านต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้การตั้งคำถามการวิจัยว่า “การบริหารจัดการทุนทางสังคม เพื่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง

จะต้องดำเนินการโดยอาศัยชุมชนเป็นหลักในการพัฒนามากกว่าอาศัยภาครัฐซึ่งจะเกิดความยั่งยืน” โดยผลการศึกษาที่สามารถทำให้มองเห็นหลักการ แนวทาง และลักษณะชุมชนพึ่งตนเองนั้นต้องสามารถบริหารจัดการทุนทางสังคมของชุมชนที่มีอยู่และสามารถพึ่งตนเองในด้านต่างๆ ดังนี้

1) การพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ

การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ ชุมชนมีความเป็นอิสระในการประกอบอาชีพ อาชีพของคนในชุมชนส่วนใหญ่ มุ่งเน้นการหาเลี้ยงชีพของตนเอง มีการปลูกพืชผักผลไม้ไว้ทานเองภายในครัวเรือน และยังคงมีการเก็บของต่างๆ ที่หาได้จากธรรมชาติเพื่อนำมาเลี้ยงชีพ การประกอบอาชีพต่างๆ ก็จะทำขึ้น ภายในชุมชนและรับจ้างภายในชุมชนของตนเอง เช่น อาชีพเกษตรกร และรับจ้างทำสวน เป็นต้น ในการพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจของชุมชน เริ่มต้นจากการทำให้ครอบครัวของตนเองมีสภาพเศรษฐกิจที่กินดี อยูดี โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกมากนัก ในส่วนของการผลิต การบริโภค และการค้าขายแลกเปลี่ยนจะต้องมุ่งตอบสนองความต้องการในการดำรงชีพเป็นหลัก และเมื่อเหลือจาก การใช้ไว้อุปโภค บริโภคในครัวเรือน จึงจะนำไปจำหน่ายสู่ตลาดตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศ วะสี (2544) กล่าวว่า การพึ่งตนเองได้หมายถึง ความเข้มแข็งยั่งยืน เป็นอิสระ การมีภูมิคุ้มกัน เศรษฐกิจกระแสหลักควรเป็นเศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง โดยคำนึงถึงพื้นฐานของตนเอง พื้นฐานของสังคม วัฒนธรรม วัฒนธรรมของประเทศใดที่มีจุดแข็งของประเทศนั้น วัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ เศรษฐกิจวัฒนธรรมจึงเป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเอง เศรษฐกิจวัฒนธรรมไม่ใช่เศรษฐกิจที่คำนึงถึงเงิน โดดๆ แต่เป็นเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงเป็นบูรณาการกับจิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมืองไปพร้อมกัน

และ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2542) กล่าวว่า การพึ่งตนเองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการผลิตแบบพอมีพอกิน ไม่พึ่งพาเทคโนโลยี ไม่ปลูกพืชเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว แต่มุ่งทำการเพาะปลูกเพื่อให้ได้อาหารและปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีพ ส่วนที่เหลือจากการบริโภคจึงจะนำไปขาย ซึ่งการกลับไปสู่การผลิตเพื่อพึ่งตนเองนั้น ต้องทำความเข้าใจไปกับการศึกษาที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้ และอุดมการณ์ อันเหมาะสมแก่วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง รวมทั้งการเรียนรู้ศักยภาพชุมชนของตนเอง เพื่อที่จะสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ได้

2) การพึ่งตนเองทางด้านสังคม

การพึ่งตนเองด้านสังคม การดำรงชีวิตของคนในชุมชนจะเป็นลักษณะที่เรียบง่ายและอยู่ภายในชุมชนของตนเอง มีความเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน มีความรักพวกพ้องของตน ไม่ค่อยวุ่นวาย

กับสังคมภายนอกมากนัก มีการแบ่งปันสิ่งของต่างๆ และอาหารการกินให้แก่บ้านใกล้เคียง สามารถพึ่งพาอาศัยเพื่อนบ้าน โดยมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ ให้ความร่วมมือช่วยเหลือ เกื้อกูลกันภายในชุมชน และภายนอกชุมชน ซึ่งจะทำให้ความเคารพ เชื่อถือ และปฏิบัติตามผู้นำของกลุ่มตนเอง ให้ความเคารพนับถือผู้เฒ่าผู้แก่และบรรพบุรุษ การประพฤติปฏิบัติของคนในชุมชนจะถือปฏิบัติตามสิ่งที่บรรพบุรุษปฏิบัติสืบต่อกันมา เพราะมีความเชื่อของบรรพบุรุษเพื่อควบคุมความประพฤติ ของคนในชุมชน ซึ่งความเชื่อของคนในชุมชน ก็ไม่ได้มีความขัดแย้งหรือสร้างความเดือดร้อนกับสังคมในยุคปัจจุบัน นอกจากนั้นมีการประสานความร่วมมือกันของคนในชุมชนในการทำงานต่างๆ และมีการสื่อสารระหว่างกันเมื่อต้องทำงานร่วมกันในชุมชน

Civic Engagement พัทธน์ ได้เชื่อมโยงให้เห็นถึงความสำคัญของการตระหนักถึงภาระหน้าที่ที่แต่ละคนพึงมีต่อสังคมของตน โดยมีจิตใจมุ่งมั่นที่จะเข้าไปช่วยกิจการสาธารณะต่างๆ ซึ่งเรียกลักษณะนี้ว่า Civic Engagement ได้อธิบายคำนี้ว่า เป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนพลเมืองหรือตัวแทนที่เขาไว้วางใจให้ใช้อิทธิพล มีส่วนร่วม และควบคุมเรื่องของตัวเองรวม เราก็จะพบกระบวนการนี้ในทุนทางสังคม โดยผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างคน และกระบวนการที่เขาเต็มใจเข้าไปเกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดี หรือกล่าวโดยทั่วไปว่า Civic Engagement นำไปสู่ทุนทางสังคม และความสำเร็จทางการพัฒนา ผ่านช่องทางที่มีปากเสียงของประชาชน ผ่านตัวผู้แทนประชาชน และการรับผิดชอบ (Accountability)

3) การพึ่งตนเองทางด้านภูมิปัญญา วัฒนธรรมประเพณี

การพึ่งตนเองทางด้านภูมิปัญญาวัฒนธรรมประเพณี มีภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมที่เกื้อกูลต่อการดำรงชีวิต และการอยู่ร่วมกันในชุมชน มีอุดมการณ์ร่วมกัน ในการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบสาน ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม และการละเล่นพื้นบ้านดั้งเดิมของคนในชุมชน เช่น มีการจัดตั้ง ศูนย์การเรียนรู้และวัฒนธรรมขึ้นในชุมชน และยังมีศูนย์พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน เพื่อเป็นการเผยแพร่ อนุรักษ์ภาษา ประเพณี และวัฒนธรรมมิให้สูญหายไป นอกจากนั้นยังมีค่านิยม และคติความเชื่อต่างๆ เป็นของตนเอง การมีจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนอย่างรู้คุณค่า และเข้าใจ มีการจัดการทรัพยากรน้ำ ดิน ป่าไม้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการจัดการปัญหาทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ตรีภูมิ สังข์ทอง (2559) เรื่อง การพึ่งตนเองของศูนย์เรียนรู้ตำบลอ่างทอง อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัด นครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า ศูนย์เรียนรู้ตำบล

อ้างทงมี ลักษณะการพึ่งตนเองมีและประเด็นที่ชัดเจน 2 ประเด็น เช่น 1) พัฒนาการที่ส่งผลของการพึ่งตนเอง เช่น ความเป็นเจ้าของมีการตัดสินใจร่วมกัน มีการจัดการทรัพยากรมี ความเป็นอัตลักษณ์และมีการกำหนดเป้าหมายและจุดมุ่งหมายร่วมกัน 2) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเองของศูนย์เรียนรู้ตำบลอ้างทง อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ เช่น ปัจจัยภายใน เช่น ผู้นำและกรรมการ, แผนยุทธศาสตร์, การพัฒนาแผนกิจกรรม และปัจจัยภายนอก เช่น นโยบายของรัฐ , การส่งเสริมของภาครัฐ, การร่วมมือ เครือข่ายภายนอก

และสอดคล้องกับแนวคิดของ แนวคิดของ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2552) ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาชุมชนใน หนังสือ “แปรถิ่นเปลี่ยนฐาน” : สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เป็นรากฐานของประชาธิปไตย พบว่า ความสำเร็จของการพัฒนาซึ่งรวมไปถึงการจัดบริการสาธารณะ (Public Service) ใน “ชุมชนท้องถิ่น” ที่มีความรับผิดชอบ ความเสียสละ และความมุ่งมั่นที่จะทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองมีความสามัคคีซึ่งกันและกัน มีสำนึกต่อการสร้างสาธารณะประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองที่เรียกสั้นๆ ว่า “สาธารณ นิยม” (Republicanism) ซึ่ง “พลเมือง” จะมีโอกาสเข้ามามีบทบาทมากในการพัฒนา “ชุมชนท้องถิ่น” ในพื้นที่ (Area) ที่มีขนาดเล็กกว่าขนาดใหญ่ ในหนังสือแปรถิ่นเปลี่ยนฐาน

และ สุธรรม ธรรมทัศนานนท์ (2542) ศึกษาเครือข่ายทางสังคมขององค์กรป่าชุมชน พบว่า การเกิดขึ้นของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม เพื่ออนุรักษ์ป่าชุมชน มีขึ้นเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อชุมชน โดยมีการช่วยเหลือเกื้อกูลและพึ่งพาอาศัยกัน มีปฏิสัมพันธ์โดยผ่านประเพณี พิธีกรรมศาสนาและสถาบันต่างๆ ภายในชุมชนจึงเกิดการเรียนรู้พูดคุยปรึกษาหารือและเกิดความตระหนักและรับรู้ถึงปัญหาต่างๆ ที่ต้องช่วยกันคิดและแก้ไข ทั้งนี้ยังมีการติดต่อสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอก เพื่อทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ด้วยการเกิดขึ้นของเครือข่ายทางสังคมขององค์กรป่าชุมชนข้างต้น

5.3 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

การวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้านการพัฒนาสังคมต่อภาครัฐ เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ดังนี้

1) การพัฒนาชุมชนในมิติใหม่ควรให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ในที่นี้ขอเรียกว่า “ท้องถิ่นนิยม” โดยภาครัฐเข้าไปมีส่วนร่วม โดยการกำหนดนโยบายที่เป็นการเสริมสร้างพลังให้ชุมชนมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง โดยที่กำหนดแผนชุมชนให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนสามารถจัดการแก้ไขปัญหาด้วยภูมิปัญญาที่มีอยู่ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชน จนนำไปสู่การลดการพึ่งพาจากภายนอก

2) ชุมชนมีทุนทางสังคมทั้งด้านทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน ทุนวัฒนธรรมภูมิปัญญาและทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมครบทุกด้านอยู่ในชุมชน ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรเป็นผู้เข้ามาศึกษาในเรื่องของทุนทางสังคมในด้านต่างๆ อย่างจริงจัง และนำทุนที่เป็นทรัพยากรเชื่อมโยงเอาความรู้มาสู่ระดับการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษา จนกระทั่งถึงระดับอุดมศึกษา ปลูกฝัง สร้างจิตสำนึกให้กับเด็กและเยาวชนให้มีความรักถิ่นฐานบ้านเกิด

3) ชุมชนเป็นสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนา เป็นแหล่งศึกษาดูงานทางด้าน วิชาการ ประกอบกับชุมชนในตำบล มีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรและศิลปวัฒนธรรมมากมาย ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงวัฒนธรรม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาเป็นเครื่องมือในการจัดทำแผนที่ ทุนทางสังคม ที่สามารถเผยแพร่ไปสู่ระดับประเทศ และต่างประเทศได้ และเชื่อมโยงการพัฒนา กับชุมชนอื่นๆ ทั้งตำบล เพื่อเป็นแหล่งศึกษาดูงานและแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และเชิงศิลปวัฒนธรรม

4) การดำเนินนโยบายทุนทางสังคมที่จะเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะเป็นเรื่องของการสร้างค่านิยมในการรักท้องถิ่น ถิ่นฐานบ้านเกิด ดังนั้น จึงต้องได้รับความร่วมมือจากทั้งภาคประชาชน ชุมชน อำเภอ จังหวัด และประเทศ

5) ภาครัฐควรกำหนดนโยบายที่กระตุ้นให้ชุมชนเกิดการจัดการความรู้ โดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาที่มีอยู่แล้วในชุมชน ผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ผสมผสานและยกระดับให้นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริง

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติต่อชุมชน

จากการศึกษาครั้งนี้มีข้อเสนอแนะต่อชุมชนเพื่อให้มองเห็นถึงมุมมองในด้านอื่นๆ ของชุมชนเพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาในด้านต่างๆ ต่อไป ดังนี้

1) ชุมชนควรพัฒนาให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ เพราะจะทำให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของสมาชิกในชุมชน นอกจากกิจกรรมในชุมชนได้ดำเนินอยู่แล้ว ชุมชนควรกระตุ้นความคิดของสมาชิก สร้างกิจกรรมที่เกิดการเรียนรู้ให้มากขึ้นทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน และสร้างความร่วมมือในลักษณะเครือข่ายที่หลากหลาย เพื่อทำให้เกิดความรู้ใหม่ที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

2) ชุมชนต้องดำรงทุนทางสังคมภายในชุมชนให้ยังคงอยู่และมีความยั่งยืน โดยอาจจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลายอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะทำให้เกิดการเชื่อมประสาน การช่วยเหลือเกื้อกูล ความไว้วางใจ ความผูกพัน และความเข้มแข็งของเครือข่ายทางสังคม เพราะการมีทุนทางสังคมเสมือนเครื่องมือที่อำนวยความสะดวกให้การทำงานร่วมกันของคนในชุมชนเป็นไปอย่างราบรื่น และประสบความสำเร็จ

3) ชุมชนควรจัดเวทีระดมความคิดเห็นหรือเวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้มีโอกาสพบปะพูดคุย การจัดกิจกรรมเหล่านี้จะช่วยกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

4) ชุมชนควรมีการสรุปบทเรียน ถอดบทเรียน จากการทำงานต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อประเมินผลการปฏิบัติงานที่ผ่าน ผ่านกระบวนการกลุ่ม และวางแผนการดำเนินงานในอนาคต ซึ่งจะทำให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

5) ชุมชนควรนำสร้างเศรษฐกิจภายในชุมชน ผู้วิจัยขอใช้คำว่า “หลั่นล้า อีโคโนมี” คือ เอาจริงๆ ที่มีอยู่ในชุมชน มาเป็นจุดขาย เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ชุมชนแห่งการท่องเที่ยว ให้นักท่องเที่ยว หรือผู้ที่ชื่นชอบวิถีชีวิตแบบชุมชนบ้านเรา เข้ามาท่องเที่ยวแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้เกิดการรายได้หมุนเวียนในชุมชน

6) นโยบายในการพัฒนาประเทศของรัฐบาลแต่ละสมัย อาจทำให้ชุมชนได้รับผลกระทบ แต่ชุมชนจะอยู่อย่างยั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อ มีความสามารถในการปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม

ทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตามชุมชนจะต้องรักษา “ท้องถิ่นนิยม” ที่ดึงดูดให้คงอยู่สืบทอดให้รุ่นลูกรุ่นหลานต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากการศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อหาข้อสมมุติฐานเพื่อนำไปสู่การหาสิ่งที่ต้องการศึกษา ดังนั้นในโอกาสต่อไปมีข้อเสนอแนะในการศึกษาดังนี้

- 1) การศึกษาเปรียบเทียบทุนทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการองค์ความรู้ขององค์กรชุมชนที่มีวัตถุประสงค์การจัดตั้งที่แตกต่างกัน
- 2) การศึกษาทุนทางสังคมในระดับบุคคล เพื่อเป็นข้อมูลรองรับสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นทรัพยากรพื้นฐาน ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาและความยั่งยืนของประเทศ
- 3) การศึกษาการเสริมสร้างพลังอำนาจของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์. (2543). *การจัดการทุนทางสังคมในชุมชนเมือง : กรณีศึกษาเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์บางซื่อพัฒนา* (Master's thesis). สืบค้นจากฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย.
- กมลวรรณ วรรณชนง. (2553). *ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเอง* (Unpublished Master's thesis). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- กรมส่งเสริมการปกครอง. (2561). *คู่มือ การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น แผนยุทธศาสตร์ แผนพัฒนาสามปี แผนปฏิบัติการและการติดตามประเมินผล. ส่วนแผนพัฒนาท้องถิ่น สำนักพัฒนาและการส่งเสริมงานท้องถิ่น กรมส่งเสริมการปกครอง.*
- กฤษฎา บุญชัย. (2541). แนวคิด ทฤษฎี ในการศึกษาชุมชนและประชาสังคม. *วารสารร่วมพฤษ,* 17(1), 13-44.
- กิตติศักดิ์ ปรกติ. (2550). *สิทธิของบุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน.* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2544). *ชุมชนนิยม : ฝ่าวิกฤตชุมชนล่มสลาย.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ซัคเซสมีเดีย.
- โกวิท พวงงาม. (2551). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น.* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไกรศักดิ์ กันทะ. (2562). *ข่าวมุสลิม.* สืบค้นจาก<http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx>
- จุมพล หนิมพานิช. (2550). *การวิจัยเชิงคุณภาพในทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.* กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภากการพิมพ์.
- ฉลาด ชายรมิตานนท์. (2536). *ป่าไม้สังคมกับการพัฒนาชนบท.* กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2553). *การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน.* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- ชยันต์ วรรณะภูติ. (2536). *การกำหนดกรอบคิดในการวิจัย. ในคู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา.* มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- ชัยอนันต์ สมุทรวาณิช. (2539). *สรุปเวทีเสวนาเชิงวิชาการ “วิถีประชาพาให้สุขี”.* การประชุมวิชาการ. สืบค้นจาก : <http://www.familynetwork.or.th>

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. (2542). *โครงสร้างทางการเมืองของชุมชนกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท ความจริงกับอำนาจในการบริหารรัฐกิจ*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ชำนาญ วัฒนศิริ. (2543). ความเข้มแข็งของชุมชนและประชาคม. *วารสารพัฒนาชุมชน*, 1(1), 24-26.
- ชุตินา เมฆวัน. (2549) *การจัดการความรู้ของกลุ่มธุรกิจชุมชน ในจังหวัดร้อยเอ็ด* (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- ชูชัย ศุภวงศ์. (2540). *ประชาสังคมในยุคโลกาภิวัตน์*. สืบค้นจาก <http://www.love4home.com>
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์. (2549). *การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร : สถาบันปริกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- ตรีภูมิ สังข์ทอง. (2559). *การพึ่งตนเองของศูนย์เรียนรู้ตำบลอ่างทอง อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์* (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, นครสวรรค์.
- ดิณ ปรัชญพฤทธิ์. (2538). *ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดิณ ปรัชญพฤทธิ์. (2539). *รัฐประศาสนศาสตร์เปรียบเทียบ*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- ถนัด เศษทรัพย์. (2550). *การบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย ตามหลักธรรมาภิบาล* (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, อุตรดิตถ์.
- ทองหล่อ เดชไทย. (2544). *ภาวะผู้นำเพื่อการบริหารสู่ความเป็นเลิศ* (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพมหานคร.
- เทียนฉาย กิระนันท์. (2544). *บทบาทของมหาวิทยาลัยกับการพัฒนาเศรษฐกิจ*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : กรุงเทพมหานคร.
- ธงชัย สันติวงษ์. (2539). *การบริหารงานบุคคล*. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2536). *ประชาสังคมกับวิถีประชา*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- นพพงษ์ บุญจิตราคุลย์. (2534). *หลักการบริหารการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2542). *สังคมไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพมหานคร : สำนักเผยแพร่และส่งเสริมการพัฒนา.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์. (2550). พัฒนาการการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : บริษัท ไร่ไทยเพรส จำกัด.
- นุทิศ เอี่ยมใส. (2555). ทูทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีกับการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน
จังหวัดเพชรบูรณ์ (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์,
เพชรบูรณ์.
- บุรชัย ศิริมหาสาร. (2550). การจัดการความรู้สู่ความเป็นเลิศ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แสงดาว
เบลโล วอลเดน , สุรนุช ชงศิลา, คันนิงแฮม เจียร์ และ ดี เค็ง ปอห์. (2542). โศกนาฏกรรมสยาม :
การพัฒนาและการแตกสลายของสังคมไทยสมัยใหม่. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง
ประเวศ วะสี. (2540). เอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง บทบาทของบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ใน
การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ประเวศ วะสี. (2544). เศรษฐกิจพอเพียง : ข้อเสนอสู่การปฏิบัติ” ในมิติทางวัฒนธรรมในยุค
เศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- พงษ์พันธ์ พงษ์ไสภา. (2542). พฤติกรรมกลุ่ม. กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา.
- ไพพานิ เหลืองภัทรเชวง. (2547). ทูทางสังคมกับการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง
: ศึกษากรณี หมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จกับหมู่บ้านที่ประสบความล้มเหลว. สืบค้นจาก
ศูนย์ข้อมูลการวิจัย Digital “วช”.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527). กลวิธีแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา
ชุมชนในการมีส่วนร่วมในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภากการพิมพ์.
- ยุวช ทินนะลักษณ์. (2549). ปริศนาแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิถิธรศน์.
รัฐกร ก้อนแก้ว. (2547). ทูทางสังคมที่ส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชน (Unpublished
Master's thesis). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- รุ่งนภา ตาอินทร์. (2551). ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จในการบริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
ที่ได้รับรางวัลบริหารจัดการที่ดี : กรณีศึกษาองค์กรบริหารส่วนตำบลคอนแก้ว อำเภอแม่
ริม จังหวัดเชียงใหม่ (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- วณิ ปิ่นประทีป. (2542). ผลกระทบทางประชากร เศรษฐกิจ และ สังคมของแรงงานต่างชาติ. วารสาร
สาธารณสุข, 8(3), 23.
- วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์. (2549). ทูทางสังคม. กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชน
เป็นสุข.
- วิสาหกิจชุมชนชีววิถี. (2559). ผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชนชีววิถี
ตำบลน้ำเกี๋น อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน. จังหวัดน่าน.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สถาบันพระปกเกล้า. (2554). *ความเป็นพลเมืองกับอนาคตประชาธิปไตยไทย (Citizenship and the Future of Thai Democracy)*. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.(2560). *ความท้าทายเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น ในพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ. สำนักงานยุทธศาสตร์ เชื่อมโยงขบวนชุมชน*. กรุงเทพฯ :สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.
- สถานิติบัญญัติแห่งชาติ. (2561). *การจัดการศึกษาเพื่อสืบสานศาสตร์พระราชาด้านการจัดหลักสูตร และการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา*. กระทรวงศึกษาธิการ.
- สนธยา พลศรี .(2545). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- สมยศ นาวิการ. (2538). *การบริหาร*. กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า.
- สรวิชัย เย่าดัก. (2547). *การศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคม ค่าใช้จ่ายและเหตุผลสำหรับการตัดสินใจเข้าศึกษาของนักศึกษาปริญญาตรีสถาบันราชภัฏกาฬสินธุ์ (Unpublished Master's thesis)*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพมหานคร.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2525). *การพัฒนาชุมชน (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2547). *การพัฒนาทุนทางสังคม หนทางสู่ความยั่งยืนของประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักพัฒนาและการส่งเสริมงานท้องถิ่น. (2561). *แผนพัฒนาสามปี*. กรุงเทพมหานคร.
- สินาด ตรีวรรณไชย. (2555). *ทุนทางสังคม: ความหมายและความสำคัญ*. กรุงเทพฯ : ประชาไท.
- สุธรรม ธรรมทัศนานนท์. (2542). *เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมขององค์กรป่าชุมชน. (Unpublished Master's thesis)*. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- สุปราณี จันทรสง, บุญทัน ดอกไธสง, สอาด บรรเจิดฤทธิ์, บุญเรือง ศรีเหรียญ. (2559). *นโยบายการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง. วารสารการเมืองการปกครอง, ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 กันยายน 2558 – กุมภาพันธ์ 2559, 313-327.*
- สุพรรณิ ไชยอำพร. (2529). *แนวความคิดทางทฤษฎีและความพยายามพึ่งตนเองระดับบุคคล. วารสารพัฒนบริหารศาสตร์, ตุลาคม 2529.*
- สุวรรณิ คำมั่น และคณะ. (2551). *เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการประจำปี เรื่อง ผู้การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน. สถาบันการวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, ชลบุรี.*
- เสน่ห์ จามริก. (2541). *ฐานคิดสู่ทางเลือกใหม่ของสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- เสรี พงศ์พิศ และคณะ.(2555). *เครือข่ายยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง*.
กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกีฮัน.(2559). *รายงานวิจัยชุมชนน้ำเกีฮัน เรื่อง วิวัฒนาการ ย้อนรอย ชุมชน ตำบลน้ำเกีฮัน*. น่าน : องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกีฮัน.
- องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกีฮัน.(2561). *แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.2561 – 2565)*. น่าน : องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกีฮัน.
- องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด.(2556). *แผนปฏิบัติการศรีลานนาที่ 1/2556*. น่าน : องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกีฮัน.
- องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด.(2559). *ประวัติศาสตร์ตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัด เชียงใหม่*. น่าน : องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด.
- องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด.(2560). *รายงานวิจัยชุมชนโหล่งขอด เรื่อง โครงการสานพลัง 5 ภาคี ขับเคลื่อนชุมชนสู่ตำบลสุขภาวะ : องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่*. น่าน : องค์การบริหารส่วนตำบลโหล่งขอด.
- อนันต์ เกตุวงศ์.(2537). *การบริหารการพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อนันต์ เกตุวงศ์.(2539). *หลักและเทคนิคการวางแผน (พิมพ์ครั้งที่ 7)*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- อสิน รพีพัฒน์ .(2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. ศูนย์การศึกษาสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล : กรุงเทพมหานคร.
- อสิน รพีพัฒน์.(2524). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภการพิมพ์.
- อัยวี วีระพันธ์พงศ์.(2557). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพึ่งตนเองของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนคลองลัดมะยม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร*. *วารสารการบริหารปกครอง*, 3 (1), 59-82.
- อาคม เต็มพิทยาไพสิฐ.(2554). *เศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทย.การประชุมผู้บริหารระดับสูง กระทรวงวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- อำนาจ เมฆนพรัตน์.(2543). *การพึ่งตนเองของเกษตรกรในโครงการส่งเสริมการเกษตรแบบผสมผสานของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (Unpublished Master's thesis)*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร

บรรณานุกรม (ต่อ)

- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). *ภูมิปัญญาสี่ภาควิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย*.
นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เอนก นากะบุตร. (2545). *จุดเปลี่ยนการพัฒนาชนบท และองค์การพัฒนาเอกชนไทย*.
กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2540). *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม (พิมพ์ครั้งที่ 2)*.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2541). *รัฐประศาสนศาสตร์เปรียบเทียบ*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2552). *แปรถิ่น เปลี่ยนฐาน: สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เป็นรากฐานของ
ประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2553). *ประชาธิปไตยชุมชน : รัฐศาสตร์สำหรับสภาองค์กรชุมชน*.
กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2554). *การศึกษาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน*.
กรุงเทพมหานคร: ส. เจริญการพิมพ์
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2555ก). *การกระจายอำนาจ = การคืนอำนาจ ผู้จัดการตนเองของชุมชน
ท้องถิ่นและสังคม*. สำนักงานปฏิรูป (สปร.) กันยาน.กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2555ข). *การบริหารการพัฒนาความหมาย เนื้อหา แนวทาง และปัญหา
(พิมพ์ครั้งที่ 13)*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2558ก). *เมือง ย้อนคิดมุ่งสู่นาคต*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสถาบัน
สร้างสรรค์ปัญญาสาธารณะ.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2558ข). *ลดอำนาจรัฐ เพิ่มอำนาจประชาชน: อ่านและสอนที่จอห์น ฮอป
กินส์*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสถาบันสร้างสรรค์ปัญญาสาธารณะ.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2559). *รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจ
บัณฑิตย์.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์.(2560). *เอนกทรรศน์ พิจารณาสังคมไทย ด้วยภูมิปัญญา ความหวัง กำลังใจ*.
ปทุมธานี : มหาวิทยาลัยรังสิต.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และ วลัยพร รัตนเศรษฐ (2557). *รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง*.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Baker, W. (1990). Market Networks and Corporate Behavior, *American Journal of Sociology*, 96(3), 589 – 625.
- Berg, D., Admiraal, W. & Pilot, A. (2006). *Design principles and outcomes of peer assessment in higher education*. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/action/showCitFormats?doi=10.1080%2F0307507060068>
- Bogdan, R. C., & Biklen, S. K. (2003). *Qualitative Research of Education: An Introductive to Theories and Methods* (4th ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- Bourdieu, P. (1983). *The Forms of Capital*. Retrieved from <https://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/fr/bourdieu-forms-capital.htm>
- Bourdieu, P., and L. P. D. Wacquant. (1992). *An Invitation to Reflexive sociology*, Chicago: University of Chicago Press.
- Coleman, J. S.(1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology*, 9(4), 95-120.
- Fonchingong, C. & Fonjong, L. (2002). The Concept of Self-Reliance in Community Development Initiatives in The Cameroon Grassfields. *GeoJournal*, 57(2), 83-94.
- Jacobs, J., (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. Chicago : Random House.
- Lowndes, V., and Wilson, D. (2001). *Social capital and local governance: Exploring the institutional designvariable*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/4779892_Social_Capital_and_Local_Governance_Design_Variable.
- Malik, K. and Wagle, S. (2000). *Civic engagement and Development*. Retrieved from <https://www.bls.gov/oes/current/oes19351.htm>
- Nonaka, I. and Takeuchi, H. (1995). *The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation*. New York : Oxford University Press.
- Onyx, J. & Bullen, P. (2000). *Sources of social capital : Social capital and public policy in Australia*. Retrieved from http://www.cedarscenter.org/resources/Measuring_Social_Capital.pdf.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Portes, A.(1998). *Social Capital : Its Origins and Applications in Modern Sociology. Annual Review of Sociology*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/51992846_Social_Capital_Sociology.
- Putnam, R.D. (1995). Bowling Alone : America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 6(1), 65-78.
- Putnam, R.D. (2002). *Making Democracy Work : Civic Traditions in Modern Italy in 1993*. Retrieved from https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/408189/mod_resource/content/1/Uvod%20Robert%20D%20Putnam.pdf
- Putnum, R.D., Leonardi, R. and Nanetti, R.Y. (1993). *Making Democracy Work : Civic Traditions in Modern Italy*. Retrieved from <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691037387/making-democracy-work>.
- Warner, M. (1999). Social capital construction and the role of the local state. *Rural Sociology*, 64(2), 373-393.
- White, D. D., (1989). *Organization behavior*. New York : Jimone & Schaster.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	อุไรวรรณ เมะบ้าน
วัน เดือน ปีเกิด	8 กรกฎาคม 2523
สถานที่เกิด	จังหวัดลำปาง ประเทศไทย
ประวัติการศึกษา	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์, 2546 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง, 2551 มหาวิทยาลัยรังสิต ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, 2563
ที่อยู่ปัจจุบัน	90/337 หมู่ 13 ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
ตำแหน่งปัจจุบัน	หัวหน้าสำนักปลัดเทศบาล (นักบริหารงานทั่วไป ระดับกลาง) เทศบาลตำบลห้างฉัตร ตำบลห้างฉัตร อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง